

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANA BİLİM DALI

TEFSİR KÜLLİYATINDA HZ. NŪH KISSASININ GELİŞİMİ

Doktora Tezi

Sema ÇELEM

Ankara – 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANA BİLİM DALI

TEFSİR KÜLLİYATINDA HZ. NŪḤ KISSASININ GELİŞİMİ

Doktora Tezi

Sema ÇELEM

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Akif KOÇ

Ankara – 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANA BİLİM DALI

TEFSİR KÜLLİYATINDA HZ. NÜH KISSASININ GELİŞİMİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Akif KOÇ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

..

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.../.../.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	IV
Kısaltmalar	VII
Transkripsiyon Sistemi	VIII
Önsöz	IX
0. Giriş	1
0.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
0.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynaklar	5
0.3. Hz. Nûh Hakkında Yapılan Çalışmalar	7
0.4. Kur'an Kıssalarının Gerçekliği Konusundaki Akademik Tartışma	21

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN, KİTAB-I MUKADDES VE İSLAM TARİHİ KAYNAKLARI ÖZELİNDE NŪH KISSASI

1. Kur'an'da Hz. Nûh ve Kıssası	28
1.1. 54/Şu'arâ: 9-16	29
1.2. 7/A'raf:59-64	30
1.3. 26/Şu'arâ':105-121	31
1.4. 10/Yûnus:71-73	32
1.5. 11/Hûd:25-49	33
1.6. 37/Şâffât:75-82	36
1.7. 71/Nûh:1-28	36
1.8. 21/Enbiyâ':76-77	38
1.9. 23/Mu'minûn:23-30.....	38
1.10. 29/Ankebût:14-15	39
2. Yahudi ve Hıristiyan Geleneğinde Nûh Kıssasına Genel Bir Bakış	42
3. İslam Tarihi Kaynaklarında Nûh Kıssası	50

İKİNCİ BÖLÜM

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE HZ. NŪḤ KISSASI'NA İLİŞKİN YORUMLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

0. Araştırma Kaynaklarımız Olan Tefsirler Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	69
1. Ehl-i Sünnet Tefsirlerinde NūḤ Kıssası	71
1.1. Hz. NūḤ'un İsmi ve Soyu	71
1.2. Hz. NūḤ'un Yaşı	74
1.3. Hz. NūḤ'un Peygamberliği ve Kavmini Tevhide Daveti	78
1.4. Hz. NūḤ'un Kavmi Aleyhine Dua Etmesi	100
1.5. Hz. NūḤ'un Allah Tarafından Gemi Yapımı İle Emrolunması.....	107
1.6. <i>Tennūr</i> Hakkındaki Yorumlar.....	120
1.7. Gemiye Kimler Bindi?	124
1.8. <i>Ṭūfān</i> Hakkındaki Yorumlar.....	135
1.9. NūḤ Kavminin Putları	144
1.10. <i>Ṭūfān</i> dan Sonra Yaşananlar ve İnsanlık Soyu	147
2. Şī'a Tefsirlerinde NūḤ Kıssası	155
2.1. Hz. NūḤ'un İsmi ve Yaşı	155
2.2. Hz. NūḤ'un Kavmini Tevhide Daveti	157
2.3. Meleklerin Hz. NūḤ'a Uyarısı	161
2.4. Hz. NūḤ'un Allah Tarafından Gemi Yapımı İle Emrolunması	164
2.5. <i>Tennūr</i> Hakkındaki Yorumlar	165
2.6. NūḤ Kıssası Anlatımlarında Kūfe Mescidi	167
2.7. Gemiye Kimler Bindi?	168
2.8. <i>Ṭūfān</i> ve <i>Ṭūfān</i> dan Sonra Yaşananlar	171
2.9. NūḤ Kavminin Putları	175
2.10. Hz. NūḤ'un Ölüm Meleğiyle Konuşması	177
3. NūḤ Kıssası Özelinde Müfessirlerin Ortaya Koyduğu Kelâmî Tartışmalar	179
Sonuç	189
EK-1: NūḤ Kıssasının Ana Konuları (Tablo).....	194
EK-2: NūḤ Kıssasının Ana Konuları (Tablo)	196

Bibliyografya	197
Özet	209
Abstract	210

KISALTMALAR

<i>AÜSBE</i>	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
byy.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi</i>
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
tah.	: Tahkik eden
terc.	: Tercüme eden
v.	: Vefat
vd.	: Ve devamı

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Arapça	Türkçe	Arapça	Türkçe
ء	'	ض	Ḍ/ḍ
ب	B/b	ط	Ṭ/ṭ
ت	T/t	ظ	Ẓ/ẓ
ث	Ṣ/ṣ	ع	'
ج	C/c	غ	Ġ/ġ
ح	Ḥ/ḥ	ف	F/f
خ	Ḫ/ḫ	ق	Q/q
د	D/d	ك	K/k
ذ	Ẓ/ẓ	ل	L/l
ر	R/r	م	M/m
ز	Z/z	ن	N/n
س	S/s	ه	H/h
ش	Ş/ş	و	V/v
ص	Ş/ş	ي	Y/y

Hareke	Kısa	Uzun
<i>fetha</i>	e/a	ا = ā
<i>ḍamme</i>	U	و = ū
<i>kesra</i>	İ	ي = ī

ÖNSÖZ

“İnat etmek, ayak diremek” anlamına gelen *Nuh deyip, peygamber dememek* ve “çok eski, çoktan modası geçmiş, köhnemiş” anlamındaki *Nuh Nebî'den kalma* deyimleri¹ ile adı dilimize yerleşmiş bir peygamberdir Hz. Nüh. Onun hikâyesi, gemisi ve *tûfânı* ile malzemesi en bol kıssalardandır. Kelam, tasavvuf, tarih, tefsir gibi temel İslam bilimlerinin araştırma konusu olmuş; sadece dinî değil seküler literatürde de yerini almış bu kıssanın araştırma konumuz olmasının bir hikâyesi var. Doktora tez konusu seçmenin zor olduğunu, “Bir tez yazmanın en zor yanının çalışmaya değer bir konu bulmak” olduğunu ders sürecinde hep duymuş, ders dönemim olan üç yarıyılın özellikle son kısmını konu bulmaya odaklanarak geçirmiştım. En çok istediğim şey Taberî tefsiri çalışmaktı. Araştırmaya bu kararlılıkla başladım. Danışman hocam Mehmet Akif Koç Beyefendi ile yaptığım istişarelerden birinde “Tefsirlerde Kur’an kıssaları anlatımlarının yüzyıllar içerisinde değişim göstermesi” konusundaki tespiti üzerine bir değerlendirme yapıp yapamayacağım gündeme geldi. Kıssalar üzerine çalışmak isteyebilirdim ancak hangi kıssa olacaktı bu? Bir ön araştırma yapmalıydım, ne tür bir Kur’an kıssasını araştıracağım, bir peygamber kıssası ise hangisi? Aynı gün aynı oturumda adını bir sureye vermiş olan peygamberleri anarken Hz. Nüh’un adı gündeme geldi ve hemen oracıkta hiç tereddütsüz onun kıssası üzerine bir araştırma onaylanıverdi.

Yeterlilik ve tez projesi aşamasında da değişiklik ihtiyacı duymadan benimsediğim konumla ilgili seçeceğim kaynak eserler için zamana ihtiyacım vardı. Taberî’den vazgeçmeden yüzyıllar içerisindeki değişimleri görebilmek için hangi tefsirler üzerinde çalışacağım konusunda yaptığım araştırmaların sonucu olarak hem tarih hem tefsir müellifi üç ismin (Taberî, Şa‘lebî, İbn Keşîr) olması gerektiğine karar verdik. Bunların yanı sıra Endülüslü müfessir İbn ‘Atıyye, uzun yıllar Osmanlı medreselerinde okutulan Kâdî Beydâvî ve klasik dirayet tefsiri müellifi Râzî’nin tefsirleri de farklı bakış açılarını görmemiz için uygundu. Daha sonra bu isimlere Muḳâtil, Ḳummî, Tabersî, Baḫrânî, Hüd b. Muḫakkem ve Kâdî ‘Abdulcabbâr, eklendi. Böylece erken dönem kaynaklarından farklı bakış açılarına sahip müfessirlerin araştırma konum ile ilgili görüşlerini derleme imkânı bulduk.

¹ TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*, “Nuh”.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid, (01.12.2015).

Tefsir ve tarih kaynaklarında Kur'an kıssalarını incelerken ilginç ve akıl almaz pek çok haberle karşılaşmak mümkündür. Hz. Nûh ile ilgili çalışmayı yaparken karşımıza çıkan bir kısım haberler için “Nasıl anlamalıyız?” sorusunu çok sorduk. Sonuçta kitaplarda yazılanlar insanlığın tarih mirası olarak kaynaklarda yer bulmuş haberlerdir. Bu haberlerin tümünü reddetmek ya da safsata gözüyle bakmak mümkün olabilir. Ancak böyle bir tutum bizi tarihten haberdar olmaktan mahrum bırakır. Bu konuda en doğrusu mümkünü imkânsızdan ayırma çabasıdır. Bunun da ölçüsü ferdi mantıkla sınırlanmamalı, haberlerin sadece akla yatkınlığı değil, Kur'an ve sünnete uygunluğu da dikkate alınmalıdır. Nitekim Nûh kıssası çerçevesinde Hz. Nûh'un yaşı, peygamberlik süresi, *tûfân* için gemi yapması, *tûfân*ın süresi, geminin boyutları, içine binen insanların sayısı, hayvanların cinsi vs. üzerine pek çok bilgiye ulaştık. Bunları değerlendirirken zihnimizde iki soru şekillendi: (1) İlk insandan günümüze şartlara ve zamana göre bir kısım fiziksel vb. değişimler olmuş mudur? (2) Tarihi nakleden insanların algısı bu haberlere ne kadar etki etmiştir? Bu soruların cevabını doktora araştırma süreci sonunda bile net olarak vermemiz mümkün değildir. İncelediğimiz kaynaklardan edindiğimiz bilgilerle verilecek cevaplar da yorumdan öteye geçmemektedir. Çünkü araştırmamıza konu olan kıssa günümüzden yaklaşık beş bin yıl önceye tekabül eden bir zamanda yaşanmış ve üzerine çokça spekülâtif haber yapılmıştır. Çalışmamız kaynak tarama tekniği ile gerçekleştiği için bize düşen önümüze çıkan bilgileri sahih bir tarzda nakletmek, bugünün bakış açısıyla değerlendirmek ve elde edilen bilgilerin günümüzde hangi ihtiyacı ne kadar karşıladığı üzerine tefekkür etmek olmuştur.

Tefsir alanında çalışma yapmak için üniversiteye intisap etmeye niyet ettiğim günden artık sona ulaşmam gerektiğine karar verdiğim güne kadar “İğne ile kuyu kazmak” tabiri doktora çalışmasını karşılar hale geldi benim için. Anneliğim, mesleğim, hobilerim çalışmam tamamlanıncaya kadar birinciliği tezime kaptırdılar. Bugün gelinen noktada söylenecek her kelime zaid kalmakta ve artık yerini somut bir çalışmaya bırakmaktadır.

Bir dalda uzmanlaşma yolunda adım attığım zaman adını anarak sığındığım, hayırla başladığım her işin hayırla tamamlanması için dualarla yakardığım Rabbime hamdolsun. Ders dönemiyle birlikte beş yıl süren çalışmalarım sırasında en büyük

fedakârlık sevgili ailem ve yavrularıma düştü, hepsine gösterdikleri anlayıştan ötürü minnettarım.

Danışman hocam Mehmet Akif Koç Beyefendi başta olmak üzere tez izleme komitesindeki hocalarım Mehmet Katar Beyefendi ve Esra Gözeler Hanımefendiye, bölüm başkanımız Halis Albayrak hocama, özellikle Hz. Nûh'un yaşı ile ilgili tartışmalara katkılarından dolayı Ahmet Nedim Serinsu hocama ve konumu duyduklarında tavsiyeleri ile beni zenginleştiren bütün hocalarıma şükranlarımı arz ediyorum.

Sema ÇELEM

Ankara 2016

GİRİŞ

0.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı

Allah tarafından yeryüzünün ilk müşrik toplumuna gönderilen Hz. Nûh, *rusul* zincirinin ilk halkasını oluşturan peygamberdir. Hayatı Kur'an-ı Kerim'de kavmine karşı yürüttüğü tevhid mücadelesiyle; Kitab-ı Mukaddes, gelenekler ve mitolojinin sözlü/yazılı anlatımlarında *tūfān* ile ön plana çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de adı Hz. Mūsā ve Hz. İbrāhīm'den sonra en çok anılan Hz. Nûh kendisinden sonra yaşanacak hak/batıl mücadelesinin ilk örneğini teşkil etmektedir. Onun hikâyesi benzer şekillerde diğer peygamberlerde de yaşanmış, Allah tarafından görevlendirilen elçilerin tümü Allah'ın dinini tebliğde bir takım sıkıntılara maruz kalmıştır.

Doktora tezimize konu olarak Hz. Nûh'u seçmemizin pek çok nedeni vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hz. Nûh inzâr görevi ile gönderilmiş ve bu nedenle de ilk rasûl kabul edilmiştir. Kendisinden önce Hz. Âdem, Hz. İdrîs ve Hz. Şît nebî olarak toplumlarının içerisinde bulunmuşlardır. Yaygın kanaate göre Hz. Âdem ve Hz. Nûh arasındaki on asırda yaşayanlar İslam (Hak) üzeredir. Zamanla aralarında çıkan ihtilafları gidermek üzere Allah müjdeleyici ve inzâr edici peygamberler göndermiştir.² Bu bağlamda Nûh kıssasının anlaşılması diğer peygamberler ve kıssalarının doğru okunmasına katkı sağlayacaktır.

Hz. Nûh Kur'an'da adına başlı başına bir sure bulunan nadir peygamberlerdendir. Nûh suresinin tamamı peygamberin tevhide davetinin metodlarını, buna karşılık kavminin tepkilerini, yaşananlar sonucu gelinen noktada Hz. Nûh'un Rabbine olan yakarışlarını içerir.

Hz. Nûh Allah tarafından inkârcı kavme gönderilecek azaptan, insan ve diğer canlıların nesillerini korumak için gemi yapma vazifesi ile görevlendirilmiş bir peygamberdir. Onun hikâyesi Kur'an kıssaları arasında müşkilinin çokluğu ile dikkat çeker. Kıssa bu yönüyle sadece tefsir alanı için değil hadis, edebiyat, tasavvuf, kelam, dinler tarihi, arkeoloji vb. alanlar için de zengin malzeme içerir.

“Tefsir Külliyyatında Hz. Nûh Kıssasının Gelişimi” adı altında yaptığımız bu çalışmada tefsir ve tarih eserleri olmak üzere pek çok kaynağa müracaat ettik.

² Taberî, *Tārîhu 'l-Umem ve 'l-Mulûk*, tah. Komisyon (Kâhire: Matba'atu'l-İstişkâme, 1939), c.1, s.122.

Çalışmamız esas itibarıyla bir literatür taramasıdır. Tefsir literatürü deyince akla ilk gelen klasik dönemde tefsire dair oluşturulmuş yazılı metinlerdir.³

Araştırma kaynaklarımız olan tefsir eserlerini mezhebî tefsirler arasından seçtik. Kaynakları İsmail Cerrahoğlu hocamızın mezhebî tefsirleri tasnifine uygun olarak dört gruptan belirledik. Bunlar Ehl-i Sünnet, Şī‘a, Hāricī ve Mu‘tezilī tefsirleridir.⁴ Ehl-i Sünnet tefsirleri başlığında incelediğimiz tefsirler Ṭaberī’den İbn Keşīr’e kadar olan dönemi kapsamaktadır. Çalışmamızda bu dönemi tercih etmemizin nedeni bu dönemin “İslam tefsir geleneğinde genel bir bakışı ve kabulü yansıttığı” görüşünü benimsememiz olarak izah edebilir.⁵ Herhangi bir konunun İslam tefsir geleneğinde nasıl anlaşılmış olduğu sorusuna Ṭaberī-İbn Keşīr arasındaki literatürün yeterli bir cevap sunabileceğini düşünmekteyiz. Zira rivayet, dirayet, ahkâm ve dil alanlarında telif edilen eserler bu dönemin referans çerçevesini oluşturur. Bunlardan en erken döneme ait olanı Ṭaberī (v.310/923) tefsiridir. Ṭaberī’nin tarih eseri de temel kaynaklarımızdandır. Bununla birlikte Şa‘lebī (v.427/1035) ve İbn Keşīr’in (v.774/1373) tefsir ve tarih eserlerini kıssanın anlatım gelişimi çerçevesinde ele aldık. Alanında söz sahibi ve farklı yüzyıllara ait İbn ‘Atıyye (v.541/1147), Rāzī (v.606/1210) ve Beydāwī (v.685/1286) tefsirlerini de tarayarak müfessirlerin kıssa anlatımında tercih ettikleri dilin kaynağına ulaşmaya çalıştık. Tefsirler arasında kıssalara dair haberlerin nakli konusunda mukayeseli bir çalışma yaparken elimizde mevcut ilk tüm tefsir olan Muḳātil b. Suleymān’a (v.150/767) ait *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān* adlı esere müracaatı ihmal etmedik. Ṭaberī-İbn Keşīr arasındaki tefsir kaynaklarımızda mevcut bir rivayet Muḳātil’in tefsirinde geçiyorsa dipnotta bu duruma işaret ettik. İsimlerine değindiğimiz bu eserlerde Nūḥ kıssasını incelerken konunun en çok tartışılan yönlerini tespit ederek tefsir kaynaklarımızın nasıl ele aldığını inceledik. Bunun sonucu olarak tefsir külliyatında Ehl-i Sünnet’e ait kıssa rivayetlerindeki artışın Ṭaberī’de büyük ölçüde tamamlandığını, sonraki dönemlerde müfessirlerin rivayetleri kendi usulleri çerçevesinde değerlendirerek naklettiklerini gözlemlemiş olduk.

³ Mehmet Suat Mertoğlu, “Tefsir (Literatür),” *DİA*, c.40, s.290.

⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), s.296.

⁵ Ṭaberī-İbn Keşīr arasındaki dönemin genel bir bakış açısı sağlayabileceği konusunda bkz. Norman Calder, “Tafsīr from Ṭabarī to Ibn Kathīr,” *Approaches to the Qur’an*, G.R. Hawting and Abdul Kader A. Shareef (ed.), London: Routledge, 1993. ss.101-139.

Şî'î tefsir kaynaklarından ilk üç dönemin her birinden bir kaynağa müracaat ederek⁶ birinci dönemden Ali b. İbrâhîm el-Ğummî'nin (v.307/919), ikinci dönemden Ebû 'Alî el-Faḍl İbn Ḥasen Ṭabersî'nin (v.548/1154), üçüncü dönemden Hâşim el-Baḥrânî'nin (v.1107/1695)'nin tefsirlerini çalıştık. Ḥâricî İbādî tefsirlerden Hüd b. Muḥakkem'in (v.210-280?/825-893?) *Tefsîru Kitābillahî'l-'Azîz*, Mu'tezilî tefsirlerden 'Abdulcebbâr'ın (v.415/1025) *Tenzîhu'l-Ğur'ân 'anî'l-Meṭâ'in* ve *el-Muğnî fî Ebvâbî't-Tevhîd ve'l-'Adl* adlı eserlerini inceledik.

Kıssa bağlamında yaptığımız tefsir okumalarında yüzyıllara, müfessirlerin yaşadıkları coğrafyaya ve tercih ettikleri mezhebî görüşe uygun bir kısım değişikliklerin eserlere yansıdığını ve kıssanın işlenişinde bazı genişleme ve daralmaların olduğunu gözlemledik. Hem tefsir hem tarih eserleri telif eden müfessirlerin (Ṭaberî ve Şa'lebî gibi) kıssa anlatımındaki içeriklerinin bir tarihçiye yakın (mesela İbn 'Asâkir) zenginleştiğine, İbn 'Atıyye gibi Endülüs'te diğer dinî unsurlarla birlikte yaşayan veya Râzî gibi dirayeti ile öne çıkan müfessirlerde nakledilen bilgilerin daraldığına şahit olduk. Bu bağlamda Beyḍâvî'nin muhtasar tefsirinde kıssanın da bir meal anlatımı tarzında kısa ve öz verildiğini, mümkün olduğu kadar haberlerin detaylandırılmadığını söyleyebiliriz. İbn Keşîr'in Nûḥ kıssası anlatımında ise hadis ağırlıklı bir anlatım mevcuttur. Tefsirlerde görülen bu farklılıklar müfessirlerin dönemleri ve tarzları kadar İsrâîliyyâta bakış açılarıyla da yakından ilgilidir. Hüd b. Muḥakkem ve Ṭabersî'nin tefsirleri Ehl-i Sünnet kaynaklarıyla benzerlik arz etmektedir. Ğummî ve Baḥrânî tefsirleri abartılı anlatımlarla birlikte müfessirlerin mezhebî ekollerini destekleyen içeriklere sahiptir. Ğâḍî 'Abdulcebbâr ise kıssa rivayetlerine yer vermemiş, ayetleri yorumlarken ortaya çıkabilecek sorunlara işaret etmiştir.

Kur'an kıssaları ile ilgili tefsirlerde yer alan rivayetlerin büyük bir kısmı İsrâîliyyâta dayanmaktadır. İslam'a ve özellikle tefsire girmiş olan Kitab-ı Mukaddes anlatımları, diğer din ve kültürlerin tanımlamalarına ilişkin her türlü haber İsrâîliyyât

⁶ Şî'î tefsirlerini dönemlere ayırarak inceleme görüşü Aslan Habibov'a aittir. Bu görüşe göre Şî'î tefsirlerini; (1) İlk Dönem veya Birinci Rivayet Dönemi (I-IV. asır), (2) Orta Dönem veya Birinci Dirayet Dönemi (IV-XI. asır), (3) Son Dönem veya İkinci Rivayet Dönemi (XI-XIII. asır), (4) Çağdaş Dönem veya İkinci Dirayet Dönemi (XIV-XV. asır) dört aşama şeklinde kategorize etmek mümkündür. Bkz. Aslan Habibov, "İlk Dönem Şî'î Tefsir Kaynakları," Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, s.28, ss.191-219.

kavramının kapsamındadır.⁷ Bazı müfessir ve muhaddisler kelimenin anlamını genişleterek Yahudilerin ve diğer İslam karşıtlarının Müslümanların inançlarını bozmak için kaynaklarda aslı olmayan haberleri tefsir ve hadise sokmalarını da İsrâiliyyât kavramına dâhil etmişlerdir.⁸ Tefsirdeki İsrâiliyyâtın kaynakları arasında Araplarda Kur'an kıssalarına dair daha önceden var olan bilgiyi de saymak mümkündür.⁹ İsrâiliyyât kavramına eski Fars ve yakın Doğu kültür havzalarına ait efsanevî haberler de eklenebilir.¹⁰ Farklı kaynaklardan olmakla birlikte tüm bu bilgilerin İsrâiliyyât başlığı altında toplanarak Yahudilerle ilişkilendirilmesi "Yahudiliğin daha eski bir din olması, Araplar tarafından daha çok tanınmaları ya da çoğunluğu teşkil etmeleri" nedeniyle olabilir.¹¹

Ele aldığımız bu konular çerçevesinde çalışmamızın temel amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Kur'an'da Nûh kıssasının surelerin nuzûl sırasını esas alarak kronolojik bir değerlendirmesini sunmak,
2. Nûh kıssasına ait Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımların özet bir değerlendirmesini yapmak,
3. İslam tarihi kaynaklarında Hz. Nûh'a dair bilgi ve rivayetleri incelemek,
4. Kaynak olarak seçilmiş tefsirlerde Hz. Nûh ile ilgili rivayetleri tarayıp, müfessirlerin kıssayı açıklamada başvurdukları yöntem ve kaynakları karşılaştırmaya ve değerlendirmeye çalışmak,
5. "Tefsir kitâbiyyâtında Kur'an kıssalarına ait mervîyyâtın bir asırdan diğerine değişiklik arz ettiği" iddiasını¹² böyle bir değişimin var olup olmadığını, varsa sebeplerini Nûh kıssası örnekleminde ele almak.

⁷ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1992), s.29.

⁸ Muhammed Huseyn ez-Zehebî, *el-İsrâiliyyât fî t-Tefsîr ve'l-Hadîs* (Kahire: Mektebetu Vehbe, tarihsiz), ss.13-14.

⁹ İzzet Derveze, "Havle'l-İsrâiliyyât fî Kutubu't-Tefsîr," *Mecelletu'l-Va'iyi'l-İslâmî* 2:19 (1966), s.41.

¹⁰ İsmail Albayrak, "Metinsel Diyalog: İslamiyat," *İslamiyat* 5:3 (2002), s.110.

¹¹ İbrahim Hatiboğlu, "İsrâiliyat," *DİA*, c.23, ss.195-199.

¹² İsmail Albayrak, "Quranic Narrative and Isra'iliyyat in Western Scholarship and in Classical Exegesis," The University of Leeds Department of Theology and Religious Studies, May 2000. Albayrak Batılı araştırmacılar ve klasik müfessirlerde kıssa konusunu incelediği tezinde "Klasik tefsirlerde İsrailiyyat nosyonunun devam eden bir gelişim içerisinde olduğu" sonucuna ulaşır. s.293.

0.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynaklar

Tezin konusu, genelde Kur'an kıssalarının, özelde de Nuh kıssasının tefsir literatüründe farklı kaynaklardan alınan haberlerle ne ölçüde genişletilmiş ya da daraltılmış olduğudur. Çalışmada erken dönem tefsirleriyle birlikte değişik yüzyıllardan seçilmiş tefsir kaynaklarında, Nuh kıssası ele alınırken nakledilen haberler, bunların hangi kaynaklara dayandığı, müfessirlerin tefsirlerinde kıssaları ele alırken izledikleri yol ve tercihleri araştırılmıştır. Araştırmanın giriş kısmında kısca ve İsrâiliyyât terimleri hakkında kısaca bilgi verilmiş, "Kur'an Kıssalarının Tarihselliği" ve "Tefsirde İsrâiliyyât" kavramları üzerine eser vermiş yazarların görüşleri ile Hz. Nuh üzerine yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir. Diğer taraftan semâvî dinlerin geleneğinde de Nuh kıssasının önem arz etmesi konunun karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmasına imkân sağlamıştır. Çalışmamız esnasında aşağıda zikredilen sorulara cevap aranmıştır:

1. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh'dan bahseden ayetler hangileridir ve bu ayetlerin farklı tefsirlerde açıklanma biçimi nasıldır?
2. Nuh kıssası Kitab-ı Mukaddes'te nasıl anlatılmaktadır?
3. Kıssanın Sümer, Akad ve Yunan mitolojilerinde yer alması Kur'an için bir sorun teşkil eder mi?
4. Nuh kıssası İslam tarihi kaynaklarında nasıl ele alınmıştır?
5. Hz. Nuh'un kavmini tevhide daveti niçin karşılık bulmamıştır?
6. Hz. Nuh kaç yıl yaşamıştır?
7. Gemi yapımı Hz. Nuh ile mi başlamıştır?
8. Tufân bütün yeryüzünü kaplayan bir olay mı yoksa bölgesel midir? Tufânda Hz. Nuh'un kavmi ile birlikte bütün insanlar helâk edilmiş midir?
9. Hz. Nuh'un gemisinin kalıntılarını ve karaya oturduğu yeri tespit etmek mümkün müdür?
10. Nuh kıssasını günümüzde de popüler kılan nedir?

Tezde ele alınacak yöntem metin tetkiki ve tenkididir. Çalışmamız esnasında klasik kaynaklar orijinallerinden taranmıştır. Ancak kitaplarda karşılaştığımız bilgilerin tümünü çalışmamıza yansıtmanın hacmi gereksiz yere büyüteceği gözönüne alınarak gerek tefsir, gerekse tarih kaynaklarından edindiğimiz bilgileri kurgulamak ve bu esnada kaynaklara atıfta bulunmak, tercüme ettiğimiz bölümleri bazen aynen

aktarmakla birlikte çoğunlukla yorumlamak şeklinde bir metod geliştirilmiştir. Taberî, Sa'lebî ve İbn Keşîr'in tarih ve tefsir türü eserleri değerlendirilmiş, haberleri ele alışlarında tefsirleri ile tarih eserleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur.

Araştırmamızda erken dönem müfessirlerinden Taberî'nin tefsir ve tarihi diğer tefsirlere de kaynaklık ettiği için esas kabul edilmiş, farklı yüzyıllardan seçilmiş tefsirler Taberî tefsiri temel alınarak değerlendirilmiştir. Bilindiği gibi Taberî kendi asrındaki bilgiyi aktarma gayreti ile sahihini batılından ayırmadan ulaştığı bütün rivayetleri nakleder. Çalışmamızda üzerinde durduğumuz noktalardan birisi, ondan bilgi aktarımında bulunan müfessirlerin kaynağı nasıl değerlendirdikleri ve İsrâiliyyât konusunda takındıkları tavrın tespitidir.

Tez için veri toplama aşamasında Kur'an kıssaları, İsrâiliyyât, Hz. Nûh'un nübüvveti, *tûfân* ve kavimlerin helâki ile ilgili yapılmış çalışmalar tespit edilmiş, konuyla alakalı bölümlerden elde edilen notlar değerlendirilmiştir. Veri toplamada üniversite kütüphaneleri ve İSAM kütüphanesi ile internet ortamından yararlanılmış ve alanında uzman araştırmacıların görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmamız başvurduğumuz tefsir ve tarih kaynaklarında Hz. Nûh'a dair yer alan haberlerin tümünü ihata etmemektedir. Çalışmamızın bu konuda son sözü söylemek gibi bir iddiası da yoktur.

Dipnotlarda kaynağın ilk geçtiği bölümde tam künyesi zikredilirken daha sonraki dipnotlarda müellif ve eserin ismi ile yetinilmiştir. Arapça müellif isimlerinin başında yer alan harf-i tarifler yazılmamış sadece bibliyografyada gösterilmiştir. Sure isimlerinin başındaki harf-i tarifler de hafız edilmiştir. Çalışma içerisinde yer alan şahıs isimlerinden tespit ettiklerimizin vefat tarihleri hicrî ve milâdî olarak isimlerin ilk geçtiği yerde gösterilmiştir. Gerekli görülen kısaltmalar için eserin başında bir cetvel oluşturulmuştur. Çalışma metninde Arapça kelimeler transkripsiyon alfabesine uyarlanmış ancak inzar, takva, rahmet, tevhid, nübüvvet, rasul, tefsir, hadis, cami, şeytan vb. dilimize yerleşen kelimelerin Türkçe kullanımları tercih edilmiştir. Ayrıca başka eserlerden yapılan alıntılarda ve dilimize tercüme edilen eser ve yazarlarının isimlerinde o eserlerin uygulaması esas alınmış, transkripsiyon yapılmamıştır.

Birinci bölümde üç ana başlık altında Nûh kıssası bir bütün halinde ve mümkün olduğu ölçüde yoruma yer verilmeden ele alınmıştır. Bu bölümün temel konuları

Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve İslam Tarihi kaynaklarında Hz. Nûh ve kıssasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nûh ve kıssasından bahseden ayetler toplu olarak 'Arâf, Yûnus, Hûd, Enbiyâ', Mu'minûn, Şu'arâ', 'Ankebût, Şâffât, Kâmer, Nûh olmak üzere on surede bulunduğu için konu bu sureler çerçevesinde ve yorumsuz olarak işlenmiştir. Bu bölümle birlikte tez içinde ayetlerin meali verilirken Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını olan Kur'an-ı Kerim Meâlî esas alınmıştır.¹³ Kitab-ı Mukaddes'teki anlatım için Tevrat ve İncil'de Hz. Nûh'dan bahseden ayetlerle birlikte kısmen de olsa Tevrat tefsirlerinde yer alan konu ile ilgili açıklamalar nakledilmiştir. Genelde kıssaların özelde Nûh kıssasının Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımları karşılaştırmaya yönelik çalışmalar daha önce yapıldığı için yeniden böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmamıştır.¹⁴

İslam Tarihi Kaynaklarında Nûh Kıssası başlığı altında ele alınan bölümde İbn İshâk, Taberî, Şa'lebî, İbn Keşîr, İbnu'l-Eşîr ve İbn'Asâkir'in İslam tarihi eserleri üzerinde Nûh kıssasına ilişkin rivayetler ele alınmıştır. Bölümün sonunda tarih kaynaklarının kıssa anlatımında kullandıkları yöntemler genel bir değerlendirmeye sunulmuştur.

İkinci bölümde daha önce isimleri zikredilen tefsir kaynaklarında Nûh kıssasının temel konuları ele alınmıştır. Taberî ve Ehl-i Sünnet tefsirleri esas alınarak karşılaştırmalar yapılmış, benzerlik ifade eden rivayetlere değinilmiş, farklılıklar üzerinde durulmuştur. Tekrarların çok olduğu kısımlarda ilk anlatıma atıflarda bulunmakla yetinilmiştir. Böylelikle ortaya çıkabilecek tekrarları en aza indirme ve metnin akıcılığı hedeflenmiştir.

0.3. Hz. Nûh Hakkında Yapılan Çalışmalar

Tezimiz yüzyıllar içerisinde müfessirlerin kendilerinden önce tedvin edilmiş eserlerde buldukları merviyâtı nasıl naklettikleri konusunda bakış açısı oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Kur'an kıssaları, isrâiliyyât, tarihsel değişimle elde edilen kültür farklılaşmasının, yaşanan coğrafya ve siyasi ortamın tefsirlere ne şekilde yansıdığı, müfessirlerin nakilleri değerlendirme şekilleri incelenmiş,

¹³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011).

¹⁴ Bkz. Mualla Demirel, "Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Nûh Kıssası" (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1999).

araştırmacıların belli başlı tefsirler üzerinde fikir sahibi olmalarına katkı sağlayacak değerlendirmeler yapılmıştır. Hz. Nûh ve kavminden bahseden ayetlerle birlikte Kitab-ı Mukaddes'in ilgili bölümleri ele alınmıştır. Ayrıca Hz. Nûh'un hayatı, tebliği, kavminin helaki ve *tûfân* hadisesinin değerlendirildiği eser, tez, makale ve bildirilerden ulaşılanlar incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ancak bu konuda yapılan çalışmaların çeşitliliğini göz önünde bulundurarak bu tez çerçevesinde tümüne yer vermenin mümkün olmadığını da belirtmemiz gerekir.

Peygamberlerin hayatları denilince akla ilk gelen kışaşu'l-enbiyâ türü eserlerdir. Bunların en meşhurlarından Ahmet Cevdet Paşa'ya (1823-1895) ait Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ'da¹⁵ Hz. Nûh'un hayatı hakkında oldukça kısa bilgilere yer verilmektedir. Eserde Hz. Nûh'un üç oğlu ve hanımları ile birlikte çok az kişinin iman ettiği, kavminin eza ve cefası karşılığında onlar hakkında yaptığı duanın kabulü, gemi yapımı gibi konularda Kur'an'da var olandan daha fazla bir bilgi yoktur. Kışaşu'l-enbiyâ adı ile yazılan eserlerin en dikkat çekicilerinden biri XIII. asır sonu, XIV. asır başlarında yaşamış Nâsirü'd-Dîn b. Burhânü'd-Dîn Rabgûzî'nin Harezm Türkçesi ile kaleme aldığı kitaptır.¹⁶ Kitap Nûh kıssasını ayetler ışığında açıklamaktadır. Hz. Nûh'un soyu (Nûh bin Melik bin Münvesliḥ bin İdrîs), atalarının müslüman olduğu, bin yıldan elli yıl eksik süren daveti, *tûfân*dan önce kırk yıl süren kuraklık nedeniyle yerden nebat bitmediği, kadınların kısırlaştığı (ḥatun oḡul kız tuḡurmadı)¹⁷, 'Avac bin 'Annāk'ın varlığı, Hz. Nûh'un gemi için diktiği ağacın kırk yılda büyüdüğü, ağacı kaldıramayınca 'Avac'dan yardım istediği, gemiyi Cebrâ'ıl'in talimi ile ördek göḡsü gibi yaptığı, kâfirlerin peygamberle "imdigе tеgi peygamber erdin imdi yıḡaççı mı boldun, munı ne kıḡur-sen?"¹⁸ diyerek alay ettikleri ifade edilmiştir.¹⁹ *Tûfâna* dair detaylar sıralanmıştır: *Tennûrun* kaynaması, iman eden seksen kişi ile birlikte oḡullarından Sām, Ḥām ve Yāfeṣ'in ve her cinsten bir çift hayvanın gemiye binişi, eṣeḡin kuyruḡunda gemiye binen şeytan, yılan, fare, domuz ve aslanın

¹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyasu'l-Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, Sadeleştiren: M. Muhsin Bozkurt, (İstanbul: Çile yayınları, tarihsiz), c.1, ss.8-9.

¹⁶ Nâsirü'd-Dîn bin Burhânü'd-Dîn Rabgûzî, *Kışaşü'l-Enbiyâ*, haz. Dr. Aysu Ata, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997), ss.31-39.

¹⁷ Rabgûzî, *Kışaşü'l-Enbiyâ*, s.33.

¹⁸ Rabgûzî, *Kışaşü'l-Enbiyâ*, s.33. Yıḡaççı eski Özbekçe'de marangoz anlamına gelmektedir. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12034,rabguzipdf.pdf?0>. (erişim:03.03.2016) Hz. Nûh'un kavmi "Şimdiye kadar peygamberdin, şimdi marangoz mu oldun? Bunu niye yapıyorsun?" diyerek onunla alay etmişlerdir.

¹⁹ Rabgûzî, *Kışaşü'l-Enbiyâ*, s.33.

hikâyesi, *tûfân*da kâfir olarak ölen oğul Ken‘ân, gemiye yerleştirilen Hz. Âdem’in tabutu, Nûh peygamberin peygamberliğini de içine alan, ömrünü toplamda bin yedi yüze çıkaran rivayetler İslam tarihi kaynaklarında geçtiği şekliyle, genellikle kaynak göstermeksizin (Bir yerde Mâlik bin Süleymân el-Herevî ve Ebû İshâk en-Nişâbüri’nin adı yer almaktadır.) ve senedsiz bir şekilde verilmiştir. Hz. Nûh’un oğullarından başka bir de kızının olduğu haberi araştırma kaynaklarımızdan olan İbn ‘Asâkir’in *Tarîhu Medîneti Dimeşk* adlı eserinde yer alan bu bilgi²⁰ burada da karşımıza çıkmaktadır.²¹ Gemiden selamete inen seksen kişi ölmüş, Hz. Nûh, oğulları ve gelinleri dışında kimse kalmamıştır. İnsan soyu bunlardan devam etmiştir. Eserde Nûh kıssası Cebra‘îl’in gelerek Hz. Nûh’a sorduğu “Sen peygamberlerin ömrü en uzun olanısın, dünyayı nasıl buldun? sorusuna verdiği “Bir kapısından girip diğerinden çıkılan bir saray gibi” cevabıyla son bulur.²² Çalışmamızda Türkçemizde *Peygamberler Tarihi* adı ile telif edilen eserler de tetkik edilmiştir. Bunlar genellikle İslam tarihi kaynaklarından derlenmiş bilgileri içermektedirler.²³

Hz. Nûh hakkında hazırlanan müstakil çalışmalar da vardır. Bunlardan biri “İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı”²⁴ adını taşımaktadır. Kitap *tûfân* hakkında tarih kaynaklarında yer alan bilgileri yorumsuz bir şekilde aktarmıştır. Dört bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde Tevrat, İncil ve Kur’an ayetlerinin İslam tarihi kaynaklarına nasıl yansıdığı, ikinci bölümde İslam tarihi kaynaklarında geçen *tûfân* rivayetleri, üçüncü bölümde İslam tarihçilerinin Nûh *tûfân* anlatımları ele alınmıştır. *Tûfândan* sonra geminin yerleştiği dağın hangisi olduğu konusunda tartışmalara yansıyan Cûdî ve Ararat dağlarına ait haberlerin incelendiği son bölümde konu ile ilgili olarak tarih ve coğrafya eserlerinden derlenen görüşlere yer verilmiştir. Yazar, araştırmalarından Nûh *tûfân*ının yerel değil evrensel olduğu, *tennûrun* tandır anlamına geldiği, *tûfândan* sonra geminin oturduğu dağ olarak

²⁰ İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Kâsım ‘Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. ‘Abdillâh b. Huseyn ed-Dimeşkî, *Tarîhu Medîneti Dimeşk*, tah. ‘Umer b. Garâme el-‘Umrûvî, (Beyrût: Dâru’l-Fikr, tarihsiz) c.62, s.252.

²¹ Rabgûzî, *Kıssaü’l-Enbiyâ*, s.38.

²² Rabgûzî, *Kıssaü’l-Enbiyâ*, s.39.

²³ Mesela, bkz. Süleyman Ateş, *Kur’an’da Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004); Muhammed Ali Sabuni, *Peygamberler Tarihi*, terc. Hanifi Akın (İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003); M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993); Selman Yusufoglu, *Kur’an’daki Peygamberler* (İstanbul: Bilgeoguz Yayınları, 2007); İsmail L. Çakan, N. Mehmet Solmaz, *Kur’an-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004).

²⁴ Hüseyin Güneş, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı* (Ankara: İlâhiyât, 2013).

Kur'an'da zikredilen Cûdî'nin Şırnak'taki Cûdî olduğu ve Hz. Nûh'un *tûfândan* kurtulan seksen kişiyle birlikte kurduğu köyün bugün hâlâ Semânîn olarak anıldığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Hz. Nûh'un kıssasına dair üniversitelerde gerek tamamlanmış gerekse devam eden pek çok tez vardır. Bunlardan ulaşabildiklerimizi inceleme ve değerlendirme imkânı bulduk. Konuyla ilgili tezlerin çoğu yüksek lisans düzeyinde çalışılmışken, “Yahudi Ahit Geleneğinde Nûh Kanunları ve Nûhilik”²⁵ adı altında hazırlanan doktora tezi *Nûh Kanunları ve Nuhilik* adı ile yayınlanmıştır. Kitap Yahudilik'te Nûh kanunları olarak bilinen “Âdil hukuk düzeni oluşturulması; puta tapmama; Tanrı'ya küfretmeme; cinsel ahlâksızlıktan sakınma; adam öldürmeme; hırsızlık yapmama; canlı hayvandan et koparıp yememe” kurallarının kökeni ve Yahudi düşüncesindeki yeri üzerinde durmaktadır.²⁶

Hz. Nûh'a dair yapılmış çalışmalardan bir diğeri “Hz. Nuh ve Nübüvveti”²⁷ başlığı altında hazırlanmış bir yüksek lisans tezidir. Tez kendisinden sonra yapılan çalışmalara katkı sağlayacak ciddi ve düzenli bir çalışmadır. Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde Hz. Nûh'un kişiliği, şahsî özellikleri, aile yapısı, peygamberliği, peygamberlere vacip olan sıfatlar bakımından değerlendirilmesi ve peygamberlik mesajının nitelikleri üzerinde durulmuştur. Nûh kavminin yapısı ile ilgili ikinci bölümde kavmin dinî, sosyal, siyasî ve ekonomik değer yargıları incelenmiştir. Üçüncü bölüm *tûfâna* ayrılmış, gemi ve *tûfân* üzerinden devam eden konularda geminin yapılış emrinden Cûdî'ye oturuncaya kadar geçen süreç, *tûfânın* keyfiyeti ve manevî yönü üzerinde durulmuş, *tûfânın* Hz. Nûh, ailesi, kavmi ve insanlık üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Tezin sonuç bölümünde yazar Hz. Nûh'un ilk peygamber olduğu görüşünden yola çıkarak Arabistan ve çevresinde yaşadığını söylemektedir. Yazara göre son asırlarda yapılan ilmî çalışmalar *tûfânın* M.Ö. 3000 yıllarında vuku bulduğunu göstermektedir.²⁸ Kur'an'ın genel prensiplerinden yola çıkarak o dönemde insanlığın Nûh halkından ibaret olduğu görüşüne ulaşan yazar Hz. Nûh'un halkına takdim etmiş olduğu inanç esaslarıyla Hz. Peygamber'in takdim etmiş olduğu inanç esaslarının aynı olduğunu söylemektedir. Yazara göre “Allah'ın vermiş olduğu aklı

²⁵ Eldar Hasanov, “Yahudi Ahit Geleneğinde Nuh Kanunları ve Nûhilik,” (doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012).

²⁶ Eldar Hasanov, *Nûh Kanunları ve Nuhilik* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015).

²⁷ Nadim Macit, “Hz. Nuh ve Nübüvveti,” (yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1989).

²⁸ Nadim Macit, “Hz. Nuh ve Nübüvveti,” s.136.

gerektiği gibi kullanmayarak taşlara tapmak, taptırmak hem kişinin kendine hem de topluma büyük bir haksızlıktır.”²⁹ *Tūfān* Nūh halkının kendisine karşı yapmış olduğu adaletsizliğin cezasıdır. *Tūfān*’ın bütün yeryüzünü kapladığı görüşü Kitab-ı Mukaddes’ten alınmadır. Yazar Kur’an’ın söylemi ve genel prensipleri dikkate alındığında *tūfān*’ın mevzî olduğu görüşüne ulaşılabileceğini söyleyerek bu konudaki yorumunu şöyle açıklamaktadır: “Tufan Hz. Nuh’un bölgesinde kat’î, diğer bölgelerde zannîdir.”³⁰

“Kur’an’da Nuh (a.s.) Kıssası”³¹ adını taşıyan Osman Kaya’ya ait tez ise beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Nūh’un peygamberlik öncesi hayatına değinilirken ikinci bölümde kavminin yaşadığı yer, Hz. Nūh’un peygamber olarak gönderilmesi, tebliği ve metodu, kavminin ona karşı tepkileri anlatılmıştır. Üçüncü ve dördüncü bölüm gemi yapımından geminin boyutlarına³², *tūfān* ve *tūfān*’dan sonraki hayata³³, Hz. Nūh’un ölümüne³⁴ ilişkin haberlere yer verilmiştir. Ayrıca üçüncü bölümde Kur’an ve Tevrat’taki *tūfān* anlatımları karşılaştırılmaktadır.³⁵ Yazar son bölümde Nūh kıssasından alınması gereken dersleri sıralamıştır. Sonuç bölümü Nūh kıssası hakkında kaynaklarda yer alan pek çok bilginin İsrâiliyyât olduğundan bahsetmektedir. Yazara göre *tūfān* hadisesi diğer birçok peygamberin yaptığı gibi bir hicrettir ve Hz. Nūh’un gemisi yeryüzünde yapılan ilk gemi olma özelliğine sahiptir.³⁶ Osman Kaya’ya ait bu tez bize göre kendi dönemi içerisinde konuyla ilgili yapılan sayılı çalışmalardandır, ancak genel hatlarıyla dağınık bir görüntü arz etmektedir.

Âdem, İdrîs ve Nūh Peygamberlerinin kıssalarını Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an bağlamında karşılaştıran çalışma özellikle Hz. Nūh’un hayatından ve mücadelesinden bahsederken Tevrat’ın detaylara yer verdiği, Kur’an’ın bildirmediği bu detayların İslam literatürüne İsrâilî rivayetlerden girdiği, bir kısmının da hayal mahsulü olabileceği kanaatini zikretmektedir.³⁷

²⁹ Nadim Macit, “Hz. Nuh ve Nübüvveti,” s.132.

³⁰ Nadim Macit, “Hz. Nuh ve Nübüvveti,” s.137.

³¹ Osman Kaya, “Kur’an’da Nuh (a.s.) Kıssası,” (yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 1986).

³² Osman Kaya, “Kur’an’da Nuh (a.s.) Kıssası,” ss.72-78.

³³ Osman Kaya, “Kur’an’da Nuh (a.s.) Kıssası,” ss.78-122.

³⁴ Osman Kaya, “Kur’an’da Nuh (a.s.) Kıssası,” ss.128-129.

³⁵ Osman Kaya, “Kur’an’da Nuh (a.s.) Kıssası,” ss.117-118.

³⁶ Osman Kaya, “Kur’an’da Nuh (a.s.) Kıssası,” s.151.

³⁷ M. Necati Selimoğlu, “Semavi Kitaplar (Tevrat, İncil ve Kur’an) da Paralel Peygamber (Âdem, İdris, Nuh) kıssalarının mukayesesı,” (yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1993), s.173.

Hız. Nūh'un sabrının ele alındığı "Kur'an'da sabır: Hz. Nuh örneği"³⁸ adlı tez sabır kavramını etimolojik olarak inceledikten sonra Kur'an'da geçen yönlerine değinmektedir. Tezin Hz. Nūh'la ilişkilendirilen kısmı son bölümüdür. Sabrın çeşitlerinin detaylı olarak işlendiği tezin son bölümünde Hz. Nuh'un daveti karşısında kavminin verdiği tepkilere nasıl sabrettiği anlatılmaktadır. Tez esas itibarıyla sabır kavramını incelerken, Kur'an'da kıssası anlatılan Hz. Nūh'un hayatı üzerinden konuyu açıklamıştır.

Nūh kıssası üzerine hazırlanmış "Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Nuh Kıssası" başlıklı tezde kıssanın Tevrat ve Kur'an anlatımları karşılaştırılmaktadır.³⁹ Kıssanın içerik bakımından incelendiği tezde Yakın Dođu mitolojilerinde Nūh kıssasına benzer anlatımlara da yer verilmektedir. Kıssa ile ilgili bir kısım ayetlerin psiko-sosyolojik yorumları tezin ilgi çekici bölümlerindendir.

"Kur'an'da Hz. Nuh ve Hz. İbrahim Kıssaları" adını taşıyan tez iki peygamberin hayatından belli kesitlere kısaca değinmiştir. Hz. Nūh ve Hz. İbrāhīm Peygamberlerin toplumlarını dine davet yöntemlerini ele alan tez, sonuç olarak peygamberlerin sabrını ön plana çıkarmakta, din bağının akrabalık bağından daha önemli olduğu vurgusunu yapmaktadır.⁴⁰

Nūh *tūfānı* teması üzerine 86 eserde ikonografik çalışma yapılarak hazırlanan "Hristiyan İkonografisinde Nuh Tufanı" isimli tezde *tūfān* öyküsü mitolojideki efsanelerden başlayarak Tevrat ve İncil'deki simgesel yansımaları ile incelenmiştir. Tezde "Tevrat'ta Nuh tufanı öyküsünü konu alan tasvirler ikonografik analiz yöntemi ile temalarına göre gruplanmış, Nuh'un gemisinin yapımı, gemiye giriş, tufan, tufan da gemi, güvercinin dönüşü, gemiden çıkış, kurban, Nuh'un sarhoşluğu ve Kenan'ın lanetlenişı başlıca kompozisyonlar olarak tespit edilmiştir."⁴¹

Hız. Nūh toplu olarak cezalandırılan bir halkın peygamberi ve popülerliğini yitirmeyen *tūfān* olayının muhatabı olması vb. nedenlerle yerli ve yabancı pek çok araştırmaya konu olmuştur. Ülkemizde konuyla ilgili sempozyumlar

³⁸ Abdullah Temizkan, "Kur'an'da sabır: Hz. Nuh örneği," (yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2012).

³⁹ Mualla Demirer, "Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'e göre Nuh Kıssası," (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1999).

⁴⁰ M. Salih Öğün, "Kur'an'da Hz. Nuh ve Hz. İbrahim kıssaları," (yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992).

⁴¹ Ülkü Bahadır, "Hristiyan İkonografisinde Nuh Tufanı," (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2013), s. 272.

düzenlenmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 1999'da "Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu" başlığıyla Cizre'de, 2010 ve 2013 yıllarında "Hz. Nuh ve Cudi Dağı" adı altında Şırnak'ta, 2006, 2008, 2010 yıllarında "Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi" adıyla Ağrı'da düzenlenen sempozyumlarda katılımcıların sunduğu bildiriler kitaplaştırılmış ve konuyla ilgili araştırma yapanların istifadesine sunulmuştur. Biz bu sempozyumlarda sunulan bildirilerden konumuzla ilgili gördüklerimizi ele alarak genel bir değerlendirme yapacağız. Sempozyum kitapları içinde yer alan bildirilerden biri Musa Kâzım Yılmaz'a aittir ve "Kur'an-ı Kerîm ve Tefsirlerde Hz. Nûh ve Tûfan"⁴² adını taşımaktadır. Yazar bu makalede Hz. Nûh ve tebliği, kavminin ileri gelenlerinin Hz. Nûh hakkındaki iddiaları, Hz. Nûh ile kavmi arasındaki diyalogları anlatan ayetleri yorumlamaktadır. Nûh kıssasının Kur'an'da en detaylı anlatılan kıssalardan biri olduğuna değinen yazar, kıssanın en önemli noktasının *tûfân* olduğunu iddia etmektedir.⁴³ Oysa *tûfân*, bir kavmin toptan helakini ifade eden bir olay olarak önemini yitirmeden günümüze gelmesi bakımından ilgi çekici olmakla birlikte Kur'an'da bir ceza yöntemi olmaktan öte bir vurguya sahip değildir. Hz. Nûh'un tevhid mücadelesi Kur'an-ı Kerim'de esas vurgulanmak istenen noktadır. Yazar ayrıca *tûfân*dan sonra insanlığın "sadece Hz. Nûh'un soyu olarak devam ettiği" iddiasının İsrailoğullarının görüşü olduğunu, Kur'an'ın Hz. Nûh ile birlikte gemide bulunan müminlerin varlığından söz ederek "Ey Nuh ile beraber gemide taşıdıklarımızın çocukları!" (16/İsrâ':3) buyurduğunu hatırlatmaktadır.⁴⁴ Yine Tevrat'a dayanarak *tûfân*ın evrensel olduğunu düşünmenin yanlış olduğuna işaret eden yazar Kur'an'ın zahirine ve bazı hadislerle dayanarak bu azabın "Nûh kavmini kapsadığını" söylemektedir.⁴⁵

"Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı"⁴⁶ başlığını taşıyan ve Ekrem Sarıkçıoğlu'na ait makalede *tûfân*ın sebebi, Hz. Nûh'un yaşadığı bölge ve muhtemel olay yeri, *tûfân*ın etki alanı, süresi, zamanı ve geminin karaya oturduğu yer hakkında görüşler bildirilmektedir. Makalede kutsal kitaplarda zikredildiği şekliyle *tûfân* olayı

⁴² Musa Kâzım Yılmaz, "Kur'an-ı Kerîm ve Tefsirlerde Hz. Nûh ve Tûfan," Sait Özervarlı (ed.), *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, (İstanbul: 1999), ss.21-29.

⁴³ Musa Kâzım Yılmaz, "Kur'an-ı Kerîm ve Tefsirlerde Hz. Nûh ve Tûfan," s.25.

⁴⁴ Musa Kâzım Yılmaz, "Kur'an-ı Kerîm ve Tefsirlerde Hz. Nûh ve Tûfan," s.27.

⁴⁵ Musa Kâzım Yılmaz, "Kur'an-ı Kerîm ve Tefsirlerde Hz. Nûh ve Tûfan," s.29.

⁴⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı," Nesim Doru (ed.), *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri* (Ankara: 2010), ss.25-33.

üzerinde durulmaktadır. Öncelikle *tūfān* olayının gerçekleşmesinin nedeni olarak Kur'an ve Tevrat'ta farklı gerekçelerin yer alması değerlendirilmektedir.⁴⁷ Yazara göre Kur'an'ın konu ile ilgili detaylara yer vermemesi nuzul döneminde yaşayan ehli kitapla tartışmayı gereksiz görmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁸ Yazarın bu görüşü eleştiriye açıktır. Kur'an kıssalarının tümü incelendiğinde ilahî iradenin böyle bir hedefi olmadığı ortaya çıkar. Kur'an'da kıssaların yer alması iman esaslarını ispat edip açıklamak, Hz. Peygamber'e ve bütün mü'minlere teselli verip gönüllerini pekiştirmek, her devirdeki peygamberlerin ve tebliğ ettikleri dinlerin birliğini, iman ve küfür ehlinin de her zaman değişmeyen karakterler sergilediklerini göstermek, insanoğlunu ezeli düşmanı şeytana karşı uyarmak gibi gayelere matuftur.⁴⁹ Kıssalar anlatılırken detaylar, hedefe hizmet etmediği için verilmemiştir. Ayrıca Kur'an'ın muhatapları ile polemiğe girmekten çekinmediği bilinen bir gerçektir.⁵⁰ Yazar arkeolojik araştırmaların kıssanın Tevrat'ta anlatıldığı şeklini onaylamadığını, jeoloji ve arkeoloji bilimlerinin araştırmalarında Tevrat'ta varlığından bahsedilen insan zamanı varlıkların kalıntılarına rastlanmadığını, insanlığın oluşumundan itibaren yeryüzünde bugünkü yaşama benzer şartlarda bir hayat sürüldüğünü söylemektedir.⁵¹ Yazar, Tevrat yorumcularının "Hz. İbrahim'in tufan sonrası dedesi Hz. Nuh'un Ur'daki çiftliğinde doğması" bilgisinden yola çıkarak *tūfāmı* Mezopotamya bölgesinde olmuş kabul etmelerini eleştirmektedir. Ansiklopedik bilgilere göre Mezopotamya'nın krallıklardan oluştuğu, oysa Hz. Nūh'a karşı çıkanlardan bahsedilirken ne Tevrat'ta ne de Kur'an'da Hz. Mūsā ve Hz. İbrāhīm'de olduğu gibi bir kraldan söz edilmemesinden hareketle, *tūfān*'ın merkezinin Mezopotamya olmadığını izah etmektedir.⁵² *Tūfān*'ın bölgesel olduğunun ve yeryüzünde Nūh kavminin dışında yaşayan insanların bu *tūfān*'dan etkilenmediklerinin altını çizen yazarın buna bir ayeti delil getirirken yaptığı yorum zorlama gibi görünmektedir. *Tūfān*'dan sonra çoğalan insan neslinin muhatap alındığı "Ey Nūh ile beraber taşıdığımız kişilerin soyu" (15/İsrā':3) ayetini yorumlayan yazar bu hitabın "Nuh kavminden başka milletlerin de, o dönemde var

⁴⁷ Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı," s.26.

⁴⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı," s.26.

⁴⁹ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine* (İzmir: Işık Yayınları, 1994), ss.281-311.

⁵⁰ Bayram Köseoğlu, "Kur'an'da Polemikler," (doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2012).

⁵¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı," ss.26-27.

⁵² Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı," s.27.

olduğuna işaret ettiğini” iddia etmiştir.⁵³ Oysa ayet insanlığın “Nūh ve gemide bulunanların soyu” olarak devam ettiğine vurgu yapmaktadır. Sadece bu ayet ele alınarak *tūfān* sırasında başka milletlerin varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir.

“Cudi Dağı ve Nuh Tufanı”⁵⁴ adlı bir diğer bildiride Kur’an-ı Kerim 11/Hūd:44. ayette *tūfān*dan sonra geminin yerleştiği yer olarak anılan “*Cūdī*” isminin ülkemizde var olan Şırnak yakınlarındaki Cūdī dağına işaret ettiği, günümüz Tevrat’ı ve İslam dışı kaynaklarda yer alan *Ararat* isminin XI. asırdan itibaren Ermeni edebiyatı ile başladığı ifade edilmektedir.⁵⁵ Yazarın yerli ve yabancı pek çok kaynağa başvurduğu yazıda Kur’an’da geçen Cūdī kelimesinin Dicle nehrinin solunda ve Cezire bölgesinde yer alan dağ olduğu müfessirlerden Kātāde (v.117/735), Mucāhid (v.103/721), Taberī (v.310/923), Zemaḥşerī (v.538/1144), İbn Keşir (v.774/1373) ve Suyūtī (v.911/1505)’ye dayanarak iddia edilmektedir.⁵⁶ Makale’de Ararat ve Cūdī dağlarının bitki örtüsü ve hayvan yaşamı alanından karşılaştırılması ve Cizre’de var olan Hz. Nūh mescidi, Nūh evinin temelleri, Hz. Nūh’un mezarı, Cebrā’ıl Kapısı vd. örnek gösterilerek Hz. Nūh’un gemisinin yerleştiği yerin Cūdī dağı olduğu ispatlanmak istenmektedir.⁵⁷

Değerlendireceğimiz başka bir bildiri Mehmet Nurullah Aktaş’a aittir. “Taberī Tefsirinde Geçen Rivayetler Çerçevesinde Nuh Tufanının Sebepleri”⁵⁸ adındaki bu bildiri Hz. Nūh ile ilgili yapılan araştırmalar kapsamında değerlendirildiğinde özgün bir başlığa sahip olmakla birlikte, peygamberlerini ve getirdiği daveti kabul etmeyen bir toplumu küfre ve bunun sonucu olarak Allah’ın azabına götüren sebepleri şematik olarak bir araya getirmekten öte bir anlam taşımamaktadır.

“Tefsirlerde Cudi Dağı”⁵⁹ başlığını taşıyan bildiri zengin bir kaynakçaya sahip olsa da dar bir içerikle, tek ana başlık ve sonuç olarak hazırlanmıştır. Bu makalede

⁵³ Ekrem Sarıkçıoğlu, “Kur’an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı,” s.29.

⁵⁴ Abdullah Yaşın, “Cudi Dağı ve Nuh Tufanı,” M. Nesim Doru (ed.) *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri*, (Ankara: Şırnak Üniversitesi yayınları, 2010), ss.47-52.

⁵⁵ Abdullah Yaşın, “Cudi Dağı ve Nuh Tufanı,” s.47.

⁵⁶ Abdullah Yaşın, “Cudi Dağı ve Nuh Tufanı,” s.48-49.

⁵⁷ Abdullah Yaşın, “Cudi Dağı ve Nuh Tufanı,” s.52.

⁵⁸ Mehmet Nurullah Aktaş, “Taberī Tefsirinde Geçen Rivayetler Çerçevesinde Nuh Tufanının Sebepleri,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu*, (İstanbul: 2014), ss.269-284.

⁵⁹ Şehabeddin Kırdar, “Tefsirlerde Cudi Dağı,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu* (İstanbul: 2014), ss.319-326.

Cūdī, iki madde halinde ele alınmıştır. “Cudi’nin İsmi ve Yeri” adlı ilk başlıkta tefsir, hadis ve tarih kitaplarından yirmi sekiz kaynakta yer alan *وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ* ibaresi⁶⁰ incelenmiştir.⁶¹ “Gemi Halkının Sayısı İle Cudi Dağı’nın Yanındaki Seksenli Köyle İlişkisi” başlığı altında ise ayette geçen *وَمَا أَمْنٌ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ* ibaresi⁶² on sekiz kaynakta incelenerek kaynaklarda yer alan Hz. Nüh’a inandığı için gemide bulunan insanların sayısı hakkındaki rivayetlerle bugün Cūdī Dağı’nın yakınlarında bulunan Seksenli adındaki köy arasında bağlantı kurulmuştur.⁶³ Yazar klasik kaynaklarda yer alan, gemide kurtulanların sayısına dair seksen rivayetini sebep göstermeksizin esas almış, sekiz,⁶⁴ on, yetmiş sekiz⁶⁵ sayıları üzerindeki farklı yorumlara yer vermemiştir.

“Tefsiru’l- Menar ve Tefhimu’l-Kur’an örneği üzerinden Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı”⁶⁶ bildirisini hazırlayan Mesut Kaya’nın yazısı, giriş, “Tefsiru’l- Menar’da Hz. Nuh ve Cudi Dağı”, “Tefhimu’l-Kur’an’da Hz. Nuh ve Cudi Dağı” adlı iki ana başlık ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Girişte modern ve klasik tefsirlerin farklılıkları ortaya konulmuştur. Yazara göre günümüz tefsirlerini klasik tefsirlerden ayıran, hem muhtevaya hem de yapıya ait bir kısım değişiklikler vardır. Yazar modern tefsirlerdeki tasavvur değişiminin kaynağı olarak Muhammed Abduh’u görmektedir. Abduh “Tefsirlerde yer alan İsrâilî bilgilerin, nakledilen hikâye ve yorumların güvenilir olmadığını” söylemiştir.⁶⁷ Ona göre “Tarih öncesi çağlarla ilgili en güvenilir bilgiler araştırma, inceleme ve arkeolojik bulgularla elde edilen bilgilerdir.”⁶⁸ Mesut Kaya, Abduh’un bu görüşlerinin Reşid Rıza’nın hazırlamış olduğu *el-Menar* adlı tefsirde geniş bir yer bulduğunu söyledikten sonra Mevdudi’nin

⁶⁰ 11/Hūd:44.

⁶¹ Şehabeddin Kırdar, “Tefsirlerde Cudi Dağı,” ss.320-322.

⁶² 11/Hūd:40.

⁶³ Şehabeddin Kırdar, “Tefsirlerde Cudi Dağı,” ss.322-324.

⁶⁴ Taberî, Ebû Ca’fer Muḥammed b. Cerîr, *Tāriḥu’l-Umem ve’l-Mulūk*, tah. Komisyon, (Kāhire: Maṭbaatu’l-İstikāme, tarihsiz), 1939. c.1, s.188; Şa’lebî, Aḥmed b. Muḥammed b. İbrāhîm, *Arāisu’l-Mecālis* (Beyrūt: Maṭbaatu’l- Kaṣṭaliyye, 1282); Zemaḥşerî, Ebu’l-Kāsım Muḥammed b. ‘Amr, *el-Keşşāf ‘an-Ḥakāiki’t-Tenzil*. (Beyrūt: Dāru’l-Kitābi’l- Arabî, 1407), c.2, s.269; İbnu’l-Eşîr, ‘İzzeddîn, *el-Kāmil fi’t-Tārîḥ*, tah. İbn Abdilvāhid eş-Şeybānî el-Cezerî, (Beyrūt: Dāru’l-Kutubu’l-‘Arabiyye, 1997). c.1, s.70,

⁶⁵ Zemaḥşerî, *Keşşāf*, c.2, s.379; Beydāwî, Nāşiruddîn ‘Abdullāh b. ‘Umer b. Muḥammed eş-Şirāzî, *Envāru’t-Tenzil ve Esrāru’t-Te’vîl*, (Beyrūt: Dāru İhyāi’t-Turāsi’l- Arabî, tarihsiz) c.2, s.229.

⁶⁶ Mesut Kaya, “Tefsiru’l-Menar ve Tefhimu’l-Kur’an örneği üzerinden Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu*, (İstanbul: 2014), ss.327-341.

⁶⁷ Mesut Kaya, “Tefsiru’l-Menar ve Tefhimu’l-Kur’an örneği üzerinden Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı,” s.327.

⁶⁸ Mesut Kaya, “Tefsiru’l-Menar ve Tefhimu’l-Kur’an örneği üzerinden Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı,” s.334.

eseri *Tefhimu'l-Kur'an*'da buna benzer bir yaklaşım söz konusu olduğunu söyler. Ona göre “Bu tefsirde de Kitab-ı Mukaddes ve Talmud gibi dinî metinler sıkça kullanılmış, arkeoloji ve antropoloji yanında yeni bir tarih okuma biçimi yer almıştır.”⁶⁹

Konuyla ilgili bir diğer makale “Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Bağlamında Nuh Kıssası”⁷⁰ başlığını taşımaktadır. Tanzanya Dar es-Salam Üniversitesi Öğretim Görevlisi Hamza M. Njozi tarafından kaleme alınmıştır. Gılgamış destanı ve Kitab-ı Mukaddes'in anlatımıyla Nuh kıssası arasındaki benzerliğe değinen yazar, *tūfān*'ın bölgesel olduğunu, dünya üzerindeki diğer canlıların helak edilmediğini iddia etmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te yer alan “Tufan selleriyle bütün canlıların yok edildiği bir felaket bir daha olmayacak. Yeryüzünü yerle bir eden bir tufan bir daha tekrarlamayacak” şeklinde Allah'ın Hz. Nuh ve zürriyetine verdiği sözün Kur'an'da mevcut olmamasını da buna delil göstermektedir. Yazar, Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan Nuh kıssası ile Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssa arasındaki farklılıkları gözler önüne serdiği makalede, *tūfān*'ın zamanı hakkındaki bilgilere yer vermektedir. “Kitab-ı Mukaddes'e göre tufan milattan önce yirmi bir ya da yirmi ikinci yüzyıllarda gerçekleşmiş olmalıdır. Bilim adamları tarafından imkânsız görülen bu tarih tufanın tarihselliği ile ilgili şüphelere zemin hazırlarken, Kur'an'ın tufan felaketi hakkında kronolojik bir bilgi vermemesi olayın tarihsel doğruluğuna katkı sağlamaktadır.”⁷¹ “*min külli zevceyni*”⁷² ayetini “insan için lüzumlu her bir hayvan ve kuştan birer çift” şeklinde tercüme eden yazar, böylece bütün hayvan çiftlerinin sığabileceği bir geminin imkânsızlığını kabul eden bilim adamlarına karşı, akla yakın bir yorumda bulunduğunu düşünmektedir. Ona göre “Nuh'un sadece insanoğlu için faydalı olan hayvan çiftlerine gereksinimi vardı. Kur'an'ın anlatımına göre Nuh, beraberinde sözgelimi bütün yılan türlerini gemiye almak zorunda değildi.”⁷³ Yazarın bu yorumuna yakın yorumlar başka kaynaklarda da yapılmıştır: “Önceden Allah'ın emrini dikkate alarak tedbirini almış olan Nuh, ailesini, kendisine inanan az sayıdaki kişileri ve evcil hayvanlarından birer çiftini gemiye alarak hayatlarını kurtarmış ve

⁶⁹ Mesut Kaya, “Tefsiru'l-Menar ve Tefhimu'l-Kur'an örneği üzerinden Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı,” s.328.

⁷⁰ Hamza M. Njozi, “Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Bağlamında Nuh Kıssası,” terc. Mustafa Ünver, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1997) ss.331-338.

⁷¹ Hamza M. Njozi, “Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Bağlamında Nuh Kıssası,” s.334.

⁷² 11/Hüd:40.

⁷³ Hamza M. Njozi, “Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Bağlamında Nuh Kıssası,” s.334.

*tūfān*dan sonra nesillerini devam ettirmişlerdir.”⁷⁴ Kur’an’da *tūfān*ın süresi ile ilgili bilgi verilmemesi, Kitab-ı Mukaddes ve Gılgamış Destanı’nda süre verilmiş olması yazar tarafından ayrıca bir farklılık olarak ele alınmaktadır.⁷⁵ Yazıda bitkilerin *tūfān*dan zarar görmediği “Nuh (a.s)’ın gönderdiği güvercinin, ağzında yeni kopmuş bir zeytin dalı ile dönmesi” örneğiyle izah edilmektedir.⁷⁶ Oysa bu bilgi Kitab-ı Mukaddes’e dayanmaktadır.⁷⁷ Yazar Kur’an kıssalarının, Hz. Nūh ve *tūfān* da dâhil Tevrat’a dayandırılmayacağını delillerle anlattığı makalesinde, metinlerin benzerlik arz etmesinin nedeni olarak hepsinin kaynağının vahy olmasını gösterirken, ortaya çıkan farklılıkların kökeninin Kitab-ı Mukaddes nüshalarının başına gelen tarihî problemler olduğunu ifade etmektedir.⁷⁸

Hz. Nūh ile ilgili Arap dünyasında yapılan çalışmalardan biri “Kur’an’da Nūh (a.s.) ve Kavmi” başlığı ile ‘Abdurrahmān Ḥasen Ḥanbeketī’l-Meydānī tarafından Arapça olarak hazırlanan eser konulu tefsir çalışmasıdır. Müellif Hz. Nūh ve kavminden bahseden Kur’an ayetlerinin tümünü nuzul sırasına göre ele almış ve değerlendirmiştir. Eserin son bölümünde ayetleri şemalar halinde bir araya getirerek, konunun bütüncül olarak görülmesini sağlamıştır.⁷⁹

Diğer bir çalışma Ḥasan Muḥammed Zeğal tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.⁸⁰ “Şaḥsiyyetu Nūh ‘Aleyhisselām fi’l-Ḳur’ānī’l-Kerīm” başlığını taşıyan bu tez Hz. Nūh’un hayatını ele alırken ayetler ve sahih hadisler üzerinden inceleme yapmış, tefsir rivayetlerini İsrāīliyyāt oldukları düşüncesiyle reddetmiştir.⁸¹ Hz. Nūh ile ilgili bütün ayetleri değerlendirmiş, Hz. Nūh’un davet metodundan “davetçilerin metod ve özellikleri”nin nasıl olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.⁸² Nūh kavminin peygamberi yalanlamalarını, inatlarını ve mücadelelerini inceleyerek onların iddialarını reddeden cevaplar vermiştir.⁸³ Araştırmacı *tūfān*ın sadece Nūh

⁷⁴ Mümin Köksoy, *Yerbilimlerinin Katkısıyla Nūh Tufanı ve Sümerlerin Kökeni* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2013), s.58.

⁷⁵ Hamza M. Njozi, “Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an Bağlamında Nūh Kıssası,” s.335.

⁷⁶ Hamza M. Njozi, “Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an Bağlamında Nūh Kıssası,” s.336.

⁷⁷ Yaratılış, 6:10-11.

⁷⁸ Hamza M. Njozi, “Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an Bağlamında Nūh Kıssası,” s.337.

⁷⁹ ‘Abdurrahmān Ḥasen Ḥanbeketī’l-Meydānī, *Nūh ‘Aleyhisselām ve Ḳavmuhū fi’l-Ḳur’ānī’l-Mecīd*, (Dimeşk/Beyrūt: Dāru’l-Ḳalem,1990).

⁸⁰ Ḥasan Muḥammed Zeğal, “Şaḥsiyyetu Nūh ‘Aleyhisselām fi’l-Ḳur’ānī’l-Kerīm,” (yüksek lisans tezi, Cāmi’atu’n-Necāhī’l-Vaṭaniyye, Filistīn, Nāblus, 2008).

⁸¹ Ḥasan Muḥammed Zeğal, “Şaḥsiyyetu Nūh ‘Aleyhisselām fi’l-Ḳur’ānī’l-Kerīm,” s.81.

⁸² Ḥasan Muḥammed Zeğal, “Şaḥsiyyetu Nūh ‘Aleyhisselām fi’l-Ḳur’ānī’l-Kerīm,” ss.105-113.

⁸³ Ḥasan Muḥammed Zeğal, “Şaḥsiyyetu Nūh ‘Aleyhisselām fi’l-Ḳur’ānī’l-Kerīm,” ss.65-78.

kavmine şamil olduğunu düşünmektedir. Buna bağlı olarak da “O dönem için insanların yeryüzünün tamamına yerleştiğine dair bir işaret olmadığını, muayyen bir bölgede bulunduklarını ve *tûfân*ın orada gerçekleştiğini ve bu kavmin de Ortadoğu’da olduğunu” söylemektedir.⁸⁴

Heinrich Speyer *Die Biblischen Erzählungen im Qoran*⁸⁵ başlıklı çalışmasında Nûh kıssasının Kur’an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes’teki anlatımlarını ana başlıklar altında karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Speyer Hz. Muhammed’in Nûh kıssası ile ilgili Kur’anî anlatımı Yahudilerden duymuş olması ihtimali üzerinde durmaktadır. Ayrıca Nûh kıssası bağlamında Yahudi ve Hristiyan kaynaklarını kıyaslamış ve Yahudi anlatımlarının daha yoğun olduğunu söylemiştir.⁸⁶ Speyer Nûh kıssasında, Hz. Muhammed’in Hz. Nûh ve kavminin yaşadıklarıyla kavmi arasında yaşananları örtüştürdüğünü düşünmektedir. Hatta Hz. Muhammed’in kendisini Hz. Nûh rolünde hissettiğini iddia etmektedir.⁸⁷ Speyer’e göre Hz. Muhammed Nûh kavmine verilen cezanın kendi kavmi için de gerçekleşebileceğine inanmıştır. Speyer Hz. Muhammed’in Nûh kavminin yücelttiği ilahlarıyla Mekke müşriklerinin ilahları arasında eşleştirme yaptığı görüşündedir.⁸⁸ Speyer’in kıssa anlatımına ilişkin subjektif yorumları araştırmamıza ilmî açıdan katkı sağlar nitelikte değildir.

Jack P. Lewis, *A Study of the Interpretation of Noah and the Flood in Jewish and Christian Literature*⁸⁹ isimli eserinde Hz. Nûh ve kıssasını Kitab-ı Mukaddes’te ve Apocrypha ve Pseudepigrapha’da erken dönem Yahudi ve Hristiyan yazarlara göre değerlendirmiştir.

“The Qur’anic Employment of the Story of Noah”⁹⁰ başlıklı makalesinde M.A.S. Abdel Haleem *tûfân*ın bir azap kıssası (*punishment story*) olup olmadığı konusunu tartışmaktadır. Makalede öncelikle Nûh kıssasının anlatıldığı sureler Nöldeke’nin kronolojisi esas alınarak sunulmuş ve değerlendirilmiştir. M.A.S. Abdel Haleem bu değerlendirmelerinin sonucunda kıssasının bir azap anlatımı olmadığı sonucuna

⁸⁴ Hasan Muhammed Zeghal, “Şahsiyyetu Nûh ‘Aleyhisselâm fi’l-‘Kur’âni’l-Kerîm,” ss.90-92.

⁸⁵ Heinrich Speyer, *Die Biblischen Erzählungen im Qoran*, (Hildesheim: Georg Olms: 1988), ss.89-115.

⁸⁶ Speyer, *Die Biblischen Erzählungen im Qoran*, ss.93-97.

⁸⁷ Speyer, *Die Biblischen Erzählungen im Qoran*, ss.97-100.

⁸⁸ Speyer, *Die Biblischen Erzählungen im Qoran*, ss.101.

⁸⁹ Jack P. Lewis, *A Study of the Interpretation of Noah and the Flood in Jew is hand Christian Literature*, Leiden: E.J. Brill, 1968.

⁹⁰ M.A.S. Abdel Haleem, “The Qur’anic Employment of the Story of Noah,” *Journal of Qur’anic Studies* 8/1 (2006): 38-57.

ulaşmıştır. Abdel Haleem bu görüşünü ayetlerde azaba vurgu yapılmamasına bağlamaktadır. Boğulma hadisesini sadece iki kelimeden oluşan (*innehum muğraḳūn/they drowned/onlar boğuldular*) ifadeleriyle temellendirmesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ona göre kıssada iman, tevhid, ahiret ve nübüvvet konuları vurgulanmıştır.

*Biblical Prophets in the Qur'ān and Muslim Literature*⁹¹ başlıklı eserinde Roberto Tottoli Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen peygamberleri, Kur'an'da ve İslam literatürü özelinde değerlendirmektedir. Çalışmasında Âdem, Nūḥ, İbrāhīm, Lūt, Yūsuf, Mūsā, Dāwūd ve Suleymān, 'İsā, Eyyūb, Yūnus, İlyās, Elyesa', isimsiz peygamberler ve Arap peygamberlerini ele almıştır. Peygamberleri ve kıssalarını Taberī, İbn Teymiyye, İbn Keşīr ve Muḥammed 'Abduh özelinde tefsirlerde, hadis ve tarih kaynaklarında incelemektedir.

Nūḥ kıssası kışaṣu'l-enbiyā' tarzı kitapların dışında pek çok kaynakta yer bulmuştur. Mesela Ġazālī *İḥyā'*da, Hz. Nūḥ'un hayatına ya da kıssasına bir bütün olarak değinmemiş olsa da yeri geldikçe ayetlere yer vermek suretiyle eserin pek çok yerinde atıfta bulunmuştur. Hz. Nūḥ'un "Ya Rabbi! Yeryüzünde kâfir bırakma" duası, tebliğde karşılaştığı zorluklar, oğlunu gemiye daveti vb. konuları anlatan ayetler, Hz. Nūḥ'a atfedilen hikmetli sözler ve tarih kitaplarında mevcut bazı haberler kitapta yer almaktadır.⁹² Ġazālī'nin bildirdiğine göre bir gün Cibrīl Hz. Nūḥ'a gelerek "Ey en uzun ömürlü peygamber, dünyayı nasıl buldun?" diye sormuş, Hz. Nūḥ "İki kapısı olan bir ev gibi! Birinden girdim, diğerinden çıktım." cevabını vermiştir.⁹³ Hz. Nūḥ'un dünyaya bakışını anlatan bir diğer örnek onun kamıştan ev yapmasıyla ilgilidir. Neden böyle yaptığını soranlara "ölecek kimse için bunun bile çok olduğunu" söylemiştir.⁹⁴

İbn 'Arabī yirmi yedi bölümden oluşan ve her bir bölümde peygamberlere ait farklı özellikleri anlattığı eserinde Hz. Nūḥ'tan bahsetmektedir.⁹⁵ O eserinde Hz. Nūḥ'a tahsis edilen *Subbūḥ* (çok tesbih eden) kelimesi üzerinde durur, İbn 'Arabī'ye göre Hz. Nūḥ Allah'ı tesbih ve tenzihte ileri gitmiştir. Kavminin onun davetine icabet

⁹¹ Roberto Tottoli, *Biblical Prophets in the Qur'ān and Muslim Literature* (Surrey: Routledge, 2002).

⁹² Ġazālī, Ebū Ḥāmid, Muḥammed b. Muḥammed, *İḥyāu 'Ulūmi'd-Dīn*, (Dimeşk: Dāru'l-Fıkr, 2006.)

⁹³ Ġazālī, *İḥyāu 'Ulūmi'd-Dīn*, c.3, s.2006.

⁹⁴ Ġazālī, *İḥyāu 'Ulūmi'd-Dīn*, c.4, s.2883.

⁹⁵ Muḥyiddīn İbn 'Arabī, *Fuṣūṣu'l-Ḥikem*, (Beyrūt: Dāru'l-Kitābi'l-'Arabī, tarihsiz) c.1, ss.68-74.

etmemesi bu nedenledir. Oysa Allah kendi zatı hakkında “Ona benzer bir şey yoktur” diyerek tenzih, “O işitici ve görücüdür” diyerek teşbihte bulunmuştur.⁹⁶

Mevlânâ Meşnevî’de peygamberlerin mücadelesini anlatırken Hz. Nuh’tan da söz etmiştir. Mevlânâ “Nuh Allah’tan bir kılıç isteyince *tûfân*ın dalgaları, onun emrinde kılıçların yapacağını yaptı.” demek suretiyle *tûfân*ın tevhid mücadelesinde adeta Hz. Nuh’a verilmiş bir kılıca dönüştüğünü⁹⁷ söylemiştir. O, Nuh kavmi ve Hüd kavminin helakının ahir zaman ümmeti için “Allah korkusunu öğreten bir ibret olduğunu” düşünmektedir.⁹⁸ Nuh kıssasından yola çıkan Mevlânâ Cenab-ı Hakk’ın şirk âlemini bir *tûfân*la alt üst etmesini tasavvufî yorumla, “Hz. Nuh’un bütün beşerî hislerden kurtularak Allah’ın varlığında yok olmasına” bağlamaktadır.⁹⁹ Mevlânâ Hz. Nuh’un oğlu Ken‘ân’ı gemiye davet edişini ve oğlunun binmemekte ısrar ederek boğuluşunu, aralarında geçmesi muhtemel bir diyalog şeklinde vermiştir. Bu örnekle “babasının gemisine binmeyen oğulun boğulması gibi İslam gemisine binmeyenlerin de günah dalgaları arasında boğulacaklarını” anlatmak istemiştir.¹⁰⁰ Özetle Mevlânâ gemi, deniz ve Nuh üzerinden metaforlar oluşturmuş, birey ve toplumun selameti için verdiği öğütleri ve hikmetleri bu yolla daha anlaşılır kılmaya çalışmıştır.¹⁰¹

Bir diğer klasik eser olan Seyahatname’de İbn Battûta da “Cezîre-i İbn ‘Umer denilen şehre ulaştıklarını, buranın çok güzel, gösterişli, şirin bir şehir olduğunu” söyledikten sonra “Oraya vardığım gün Kur’an’da geçtiği üzere Nuh peygamberin gemisinin oturduğu Cûdî dağına gördük. Çok yüksekti ve etekleriyle geniş bir alanı kaplıyordu.” demek suretiyle Hz. Nuh’a ve *tûfâna* değinmiştir.¹⁰²

0.4. Kur’an Kıssalarının Gerçekliği Konusundaki Akademik Tartışma

Arapçada *قصص* kökünden gelen “kıssa” kelimesi; “birinin izini sürmek, bir şeyi

⁹⁶ İbn ‘Arabî, *Fuṣūṣu’l-Hikem*, ss.70-71. Konunun değerlendirmesi için bkz. Mahmut Çınar, “Şırnak’la Özdeşleşen Peygamber Hz. Nuh’la İlgili Bir Eleştirinin Değerlendirilmesi,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul: 2014), ss.351-358.

⁹⁷ Mevlânâ, Celâluddîn er-Rûmî, *Meşnevî*, Arapça terc. Muḥammed Abdusselâm Kefâfî, (Beyrût: el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, 1967), c.2, s.51.

⁹⁸ Mevlânâ, *Meşnevî*, c.2, s.306.

⁹⁹ Mevlânâ, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, terc. Şefik Can, (İstanbul: Ötüken yayımları, 2002), c.1-2, s. 200.

¹⁰⁰ Mevlânâ, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, c.3-4, ss.95-96.

¹⁰¹ Bekir Köle, “Mevlânâ’nın (672/1273) Mesnevî’sinde Gemi Metaforu,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.) *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul: 2014), ss.573-587.

¹⁰² İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, terc. A. Sait Aykut, (İstanbul: YKY, 2005), s.230.

birine anlatmak, kesmek, herhangi bir şeyin ön tarafı, saçın bittiği yer, bir şeyin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması, hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi” ifade eder.¹⁰³ Kur’an’da kıssa kelimesi geçmez. Ancak isim olarak “hikâye”, masdar olarak da “hikâye etmek” anlamında “kasas” ile (3/Āl-i ‘İmrân: 62; 7/‘A‘râf: 176; 12/Yûsuf: 3, 28/Kâşâş: 25) aynı kökten türeyen fiiller kullanılır.¹⁰⁴ Kıssa anlatımları özellikle peygamberlerin hayatları üzerinden yapılır ve Kur’an’da ciddi bir yekûn tutar. Bunun gibi Eski Ahit’te yaratılışla başlayan insanlık tarihi, dünyanın sonunda insanlığı bekleyen olaylar, peygamber hikâyeleri; Yeni Ahit’te İsa Mesih’in hayatı ve havarilerin hikâyesi gibi konular yoğun ve detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.¹⁰⁵ Bu anlatım tarzı zaman zaman kutsal metnin mesajını örten bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Kur’an’da da yer alan bu konular insanların anlayıp kendi yaşamları için çıkarımda bulunması gereken durumlardır. Kur’an bu konuların anlatımında Kitab-ı Mukaddes’ten farklı bir tutum sergilemiştir. Kur’an-ı Kerim’de ön plana çıkan kıssaların bizatihi kendisi (yeri, zamanı, kişileri vs.) değildir. Onun hedefi insanlığın tekerrür eden tarihinin gelecek nesillere ibret olmasını temin için detaya yer vermeden geçmiş ümmetlerin haberlerinden bahsetmektir. Kıssaların anlatımındaki hedef, yanlışların tekrarının engellenmesi, insanlığın tekâmülüne zarar veren davranışların sonuçlarının gözler önüne serilmesi, varoluş gayesi olan *tevhid*i kabul ve ubudiyyetin öne çıkarılmasıdır. Kıssalarda yer alan peygamberlerin peygamberliklerinin ispatı olarak ortaya çıkan olağanüstülüklerin muhatabı inanmayanlardır.¹⁰⁶ “İnsanoğlu mücerred fikir ve tavsiyelerden ziyade müşahhas örneklerden hoşlanır. Yüce Allah insanı bu fitratta yaratmıştır. Allah insanın bu belirgin özelliğini göz ardı etmemiş ve kıssalara yer vermiştir.”¹⁰⁷

Modern dönemde Kur’an kıssalarının tarihselliği gündeme gelmiş, bunda Orta çağ sonrası Batı’da meydana gelen pek çok değişiklikte birlikte Kitab-ı Mukaddes kriticizmi ve mitolojik unsurlardan arındırma faaliyetinin etkisi olmuştur. Batı’da Kutsal Kitab’ı mitolojiden arındırma düşüncesi denince akla gelen ilk isim Rudolf

¹⁰³ Halîl b. Ahmed, *Kitābu’l-‘Ayn Muratteben ‘alā Hurūfu’l-Mu‘cem*, tah. ‘Abdulhamîd Hindāvî, (Beyrût: Dāru’l- Kutubi’l-‘İlmiyye, 2003), ss 395,396; İbn Manzûr, Cemāluddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisānu’l-‘Arab*, (Beyrût: Dāru Sâdır,1968), c.7, ss.73-77; Muhammed Murteḏā el-Huseynî, *Tācu’l-‘Arûs min Cevāhiru’l-Kāmûs*, tah. ‘Alî Şîrî, (Beyrût: Dāru’l-Fikr,1994), ss.334-340.

¹⁰⁴ İdris Şengül, “Kıssa,” *DİA*, c.25, s.498-501.

¹⁰⁵ Mesela bkz. *Kitabı Mukaddes*, Yaratılış, 1-4; Luka, 3-24.

¹⁰⁶ Sait Şimşek, *Kur’an’ın Ana Konuları*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2001), s.10.

¹⁰⁷ Nadim Macit, “Hz. Nuh ve Nübüvveti,” s.6.

Bultmann'dır (1884-1976).¹⁰⁸ Onun yöntemi *tarihsel tenkitçi metod* olarak bilinir.¹⁰⁹ Bultmann'a göre mitolojiden arındırmanın Tanrı'nın sözünü anlaşılır kılmaktan (*the call of the Word of God*) başka bir amacı yoktur. O, daha derin anlamları sorgulayarak geçmiş (*by-gone*) dünya görüşünden bağımsız bir şekilde Kitab-ı Mukaddes'i yorumlamaktadır.¹¹⁰ İnsanı yöneten insanüstü güçleri anlatan mitler, açıklanmaya muhtaçtır. Çünkü mitler kullandıkları kavramlarla kendilerine karanlık bir dünya oluştururlar.¹¹¹ Bultmann bu iddiasıyla mitolojik olarak betimlediği anlatımlardaki gerçekliği ortaya çıkarmak için gerekli yorumlamayı yapmayı kastederken¹¹² modern insanı kutsal kitabın anlamına ulaştırmayı kolaylaştırmak ister gibidir.¹¹³

Mit kelimesi geleneksel olarak yayılan ve toplumun hayal gücünün de etkisiyle şekil değiştiren alegorik anlatıma sahip halk hikâyesi olarak tanımlanır.¹¹⁴ Yunanca *mithos* kelimesindendir ve en önemli dinsel söylemlerden biri olarak karşımıza çıkar.¹¹⁵ İlk ana-baba, Tanrının insanı ağaç, kaya, bitki, çamur gibi unsurlardan yaratması, *ṭūfān*, doğum, ölüm, ölümden sonra diriliş, olağanüstü güce sahip kahramanlar vb. mitlerin ortak konularıdır.¹¹⁶ Mitleri inceleyen bilim dalı *mitoloji* veya *mitos bilim* olarak adlandırılır.¹¹⁷ Arapça karşılığı olarak *esâṭīr* kelimesi tercih edilir.

Herhangi bir toplumda mitosların varlığı iki şekilde açıklanabilir. Mitoslar yayılma yoluyla bir topluma ulaşmıştır ya da aynı durumlarla karşı karşıya kalan farklı toplulukların düş gücünün ürünü olarak benzer mitoslar ortaya çıkmıştır.¹¹⁸ Mitlerin

¹⁰⁸ Mustafa Öztürk, "Demitolojizasyon ve Kur'an," *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4:1 (2004), s.120.

¹⁰⁹ Emir Kuşçu, "Mitolojiden Arındırma Yöntemini Yeniden Düşünmek," *Milel ve Nihal*, 1.2, (2004), s.141.

¹¹⁰ Rudolf Bultmann, *Jesus Christ and Mythology*, (Newyork: Charles Scribner's Sons, 1958), s.43.

¹¹¹ Cengiz Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Üzerine Notlar," *Milel ve Nihal*, 6:1 (2009), s.48.

¹¹² Emir Kuşçu, "Rudolf Bultmann'ın Teolojisini Çözmek," *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2:11 (2012), s.22.

¹¹³ Nitekim Cengiz Batuk, Bultmann hakkında "Hristiyan imanına zarar verdiğini" düşünenler olduğu kadar "Hristiyanlığın modern zamanlarda da devam etmesi için varoluşsal bir kapı açtığını" düşünenlerin de olduğunu söyler. "Kitap Tanıtımı ve Tenkitler," *Milel ve Nihal Dergisi*, 4:2 (2007), s.178.

¹¹⁴ *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, "Mit," http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5661613c99 (04.12.2015).

¹¹⁵ Cengiz Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar," s.28.

¹¹⁶ Donna Rosenberg, *Dünya Mitolojisi –Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi-*, terc. Koray Akten ve diğerleri, (Ankara: İmge Kitabevi, 2003), s.8.

¹¹⁷ Şinasi Gündüz, "Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylencelerde Mitos," *Milel ve Nihal Dergisi* 6:1 (2009), s. 15.

¹¹⁸ S. H. Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, terc. Alaattin Şenel, (Ankara: İmge Kitabevi, 1993), s.15.

sembol olduğunu düşünenlerle birlikte ilâhî olduğunu ve bir gerçeği ifade ettiğini düşünenler de vardır.

Mitlerin ve dinlerin paralel bir tarzda kutsalı konu almaları, mitoloji ve din ilişkisini gündeme getirmektedir. Bu durumda karşımıza çıkan bazı sorular cevaba ihtiyaç duymaktadır: “Mitoloji ile dinler bir etkileşim içine girmiş olabilirler mi?”¹¹⁹ Öyleyse bu ne tür bir etkileşimdir? Genel anlayışa göre mitoslar tarihin erken dönemlerindeki çoktanrıci inanışlarla ortaya çıkan sonradan dinî ve tarihî metinlere geçen anlatımlardır.¹²⁰ Din ise ilk insanın yaşadığı dönemden itibaren vardır. Buna göre mitlerin dinlerden etkilendiğini söylemek daha uygundur. Çünkü pek çok farklılık bulunmakla birlikte mitlerin dinlerin kalıntılarını taşıdıkları bir gerçektir. Bu nedenle mitler için “tevhid inancının bozulduğu dönemlerde meydana gelen ortamda hayat bulmuşlardır” demek mümkündür.¹²¹

Milletlerin hafızasında var olan tarihî bir hadisenin efsaneleştirilmesi yadırganacak bir durum değildir. Bunun en güzel örneklerinden biri *tūfān* hikâyeleridir. “Tūfān mitleri çok yaygındır ve esas olarak aynı simgeselliği paylaşırlar: Yozlaşmış bir dünyayı ve insanlığı, onları yeniden yaratabilmek, yani başlangıçtaki bütünlüklerini yeniden kazandırmak için kökten yok etme gerekliliği.”¹²² En gelişmiş *tūfān* söylenceleri Sümer/Babil’e aittir.¹²³ *Tūfān*ın Sümer versiyonunda tanrılar insanlığı *tūfān*la yok etmeye karar vermiştir. Zisudra erdemli bir kraldır, tanrıların bu kararından haberdar olur. *Tūfān*dan kurtulan sadece odur. Gök tanrı An ve hava tanrı Enlil, Zisudra’ya tanrısal bir hayat verir ve onu mucizevî Dilmun ülkesine yerleştirirler. Gılgamış Destanı’nda ise Kitab-ı Mukaddes’e dayanan bir *tūfān* hikâyesine rastlanmaktadır.¹²⁴ Bunlardan başka Eski Türk ve Yunan, Hind, Çin, İskandinav ülkeleri, Eski Mısır, Amerika, Avustralya vb. toplumlarında *tūfān* anlatımına rastlamak mümkündür. Hatta Yezidîler kendilerine ait iki *tūfān*dan söz ederler. İkincisi Nūh *tūfān*ından çok sonra “Yezidî milletine isyan edenleri boğmak

¹¹⁹ Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003), s.23, Cengiz Batuk, “Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar,” *Milel ve Nihal Dergisi*, 6:1, s.47.

¹²⁰ Şinasi Gündüz, “Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemlerde Mitos,” *Milel ve Nihal*, s.17.

¹²¹ Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.23.

¹²² Mircae Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, terc. Ali Berkay, (İstanbul: Kabalcı Kitabevi, 2003), c.1, s.210.

¹²³ Donna Rosenberg, *Dünya Mitolojisi, Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*-, s.9.

¹²⁴ Mircae Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, ss. 83-84.

için” meydana gelmiştir.¹²⁵ Sümerler, Kızılderiiler ve diğer topluluklarda mitlerin olması yadırganamaz. Her kültürel yapının kutsalı vardır ve mitler bunun yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Mitler kutsalın öyküleştirilmiş halidir.¹²⁶ Yeryüzünde var olan her kültürde *tūfān*ın izine rastlanması da Mezopotamya’dan dünyaya yayılan insanlığın ortak hafızaya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Modern Batı’da “Tevrat kıssalarının bilimsel gerçeklerle çeliştiği” tezi ile ortaya çıkan tartışmalar kutsal kitaba olan güveni azaltmaya, bu kitapların vahiy ürünü olmaktan ziyade tarihçilerin ideolojik yaklaşımlarının yer verildiği eserlere dönüştüğü algısını yaymaya başlamıştır. Bu düşüncenin kavrama dönüşmesi ile karşımıza çıkan demitolojizasyon yani Kitab-ı Mukaddes’in mitolojik unsurlardan arındırılma faaliyetinin Bultmann’la gündeme geldiğini daha önce söylemiştik. Oryantalistler bu görüşlerle Kur’an kıssalarını da eleştirerek, Kur’an’daki kıssalarda gerçeğe uygun olmayan bilgilerin yer aldığını iddia etmişlerdir. Son dönemlere kadar İslam literatüründe Kur’an kıssalarının gerçekliği ile ilgili bir tartışma yoktur. XX. yüzyılda Batıdaki birtakım araştırmacılar tarafından Kur’an kıssalarının gerçek dışı olduğu, birer temsilden ibaret olduğu ve bunların kutsal mesajı iletmek için birer araç olduğu konusunda görüşler ileri sürülmüştür.¹²⁷ İslam âlimleri bu durum karşısında Kur’an’ın diğer kutsal kitaplar gibi tahrif olmadığını, tersine korunmuşluğunu ispata kalkışmışlar, bununla birlikte Kur’an kıssalarının tarih bilgisi vermek değil, insanlığa ibret ve öğüt verme amacı güttüğünü vurgulamışlardır. Bu konu Batı’daki “dini rasyonelleştirme” çabasının izdüşümü olarak ortaya çıkmıştır. Seyyid Ahmed Han’la başlayan bu süreç Muhammed Abduh, Reşid Rıza ve Muhammed Halefullah gibi düşünürlerce devam ettirilmiştir.¹²⁸ Bunların ortak görüşü “‘Kur’an’da mitolojik kıssa vardır’ fikri ve bu fikre bağlı olarak söz konusu kıssaları modern dönem Müslümanlarının dinî-ahlakî tecrübelerine varoluşsal bir anlam katacak tarzda yorumlamak” olarak değerlendirilmiştir.¹²⁹ Kur’an kıssaları üzerinde yapılan da

¹²⁵ Halil İbrahim Açmaz, “Muhtelif Dinlerde Tufan,” (doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1991), s.52.

¹²⁶ Cengiz Batuk, “Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar,” s.51.

¹²⁷ Şehmus Demir, Mitoloji Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik, s.154; Halil Aldemir, “Vahiy öncesi Kur’an Kıssalarının Bilinebilirliği,” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11:1, s.208.

¹²⁸ Mesut Kaya, “Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.) *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri* (İstanbul: 2014), s.330; Şinasi Gündüz, “Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemlerde Mitos,” s.19.

¹²⁹ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), s.80.

aslında bir tür demitolojizasyon sayılabilir. Burada ortaya konan, Kur'an kıssalarında yer alan ve akılla izah edilemeyecek bazı olayları aklileştirme çabasıdır. Nitekim Halefullah doktora tezi olarak hazırladığı *el-Fennu'l-Kaşasî* adlı eserini “kıssaların tarihî değil, edebî oldukları” düşüncesi üzerine bina etmiştir.¹³⁰ O'na göre Kur'an'ın kıssa anlatım yöntemi pek çok müfessir ve dil/edebiyat bilginlerinin dile getirdiği şekilde “örf, gelenek ve muhatapların inançlarına bağlı kalınmasını yeterli gören, mantikî zorunluluğu gerekli görmeyen” bir yöntemdir.¹³¹

Halefullah kıssaları tarihî gerçekliklerinin olduğunu kabul ederek ele almanın sorunlara neden olduğunu, Kur'an'ın kıssa anlatım yönteminde zaman ve mekân gibi detaylara değinmemesinin kıssaları tarihsel anlayışla ele alan müfessirleri tarihsel kültüre, İsrâiliyyâta ve teorik varsayımlara yönelttiğini iddia etmektedir.¹³² Yazar ayrıca, kıssalarda tekrarların olmadığı düşüncesindedir. Buna dayanarak aynı kıssanın değişik surelerde işlenen bölümlerinin farklı amaçlar taşıdığını, bunların edebî açıdan farklı kıssalar şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumu “Taha suresindeki Musa kıssası ayrı bir kıssa, Neml suresindeki Musa kıssası ise bağımsız, başka bir kıssadır.” sözleriyle açıklamaktadır.¹³³ Halefullah'ın kıssaları anlamada tercih ettiği yöntem, kendi iddiasına göre İslam düşmanlarının “Kur'an kıssalarının, keşif ve araştırmaların ispatladığı tarihsel sonuçlarla çelişmesi” yönündeki itirazlarını çürütecek bir yöntemdir.¹³⁴ Halefullah'ın Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde hazırladığı tez oy çokluğu ile reddedilmiş,¹³⁵ akademik çevrelerde ve toplumun değişik kesimlerinde tepkilere yol açmıştır.¹³⁶ Kendisi ve danışmanı Emîn el-Hûlî'nin irtidadına yönelik ithamlar yüksek sesle dile getirilmiştir.¹³⁷ Bu çalışmanın düşünce özgürlüğüne dayandırılmayacağını, fitnelere yol açma, dini yıkma vb. sonuçlara neden olacağını söyleyenler olmuştur.¹³⁸

¹³⁰ Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı, el-Fennu'l-Kasasî*, çev. Şaban Karataş, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), s.64.

¹³¹ Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı*, s.421.

¹³² Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı*, s.65-67.

¹³³ Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı*, s.71.

¹³⁴ Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı*, s.421.

¹³⁵ Şaban Karataş, *Muhammed Ahmed Halefullah Eserleri ve Kur'an Tefsiri ile İlgili Görüşleri*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011), s.134.

¹³⁶ Şaban Karataş, *Muhammed Ahmed Halefullah Eserleri ve Kur'an Tefsiri ile İlgili Görüşleri*, s.154.

¹³⁷ Şaban Karataş, *Muhammed Ahmed Halefullah Eserleri ve Kur'an Tefsiri ile İlgili Görüşleri*, s.168.

¹³⁸ Şaban Karataş, *Muhammed Ahmed Halefullah Eserleri ve Kur'an Tefsiri ile İlgili Görüşleri*, s.171.

Üniversite tezele ilgili tartışmalar üzerine tezin incelenmesi için bir komisyon oluşturmuş, komisyon “Kur’an kıssalarının sanat ve edebiyat açısından değil, dinî açıdan incelenebileceği” kararını vermiştir.¹³⁹ Halefullah’a göre tezin reddedilmesinin sebebi nesnel değil, fakültedeki hocaların birbirlerine olan husumetlerine dayalı öznel nedenlerdir.¹⁴⁰

Kur’an kıssalarının bir mit ya da Kitab-ı Mukaddes kaynaklı olduğunu kabul eden görüşü tasvip etmek mümkün değildir.¹⁴¹ Kur’an kendinden önceki kutsal kitaplar üzerinde musaddık ve muheymindir,¹⁴² onları tasdik ve tashih eder. Allah Kur’an’ı göndererek Tevrat’taki gerçeğe aykırı haberleri tashih etmiştir. Kur’an kıssalarının kaynağı bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi Tevrat olamaz. Üstelik bu araştırmacılar Tevrat’ın kaynağını da Sümerler olarak gösterirler.¹⁴³ Oysa bütün bu anlatımlarda muhtevanın yakın olması ilahî kaynaktan alınmış olmasındandır,¹⁴⁴ başkaca bir benzerlik söz konusu değildir. Bu konuda Kur’an öncesi kıssaların bilinebilirliğini doğal kabul ederek kıssaların nesilden nesile aktarılmasının onlar için tevatür denilecek bir nakil ağına sahip olmasına neden olduğunu düşünmek bile mümkündür.

Tefsir külliyatında inceleme konumuz olan Nüh kıssası dâhil Kur’an kıssalarını ait oldukları döneme tanıklık eden tarihî belgelerden öte İlahî mesajın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Nüh kıssasının tarihî gerçekliğini sorgulamak yerine inanan insana her dönemde katkı sağlayacak yönünü iyi kavramak ve Kur’an kıssalarının ibret ve öğüt hedefini dikkate alarak çıkarımlarda bulunmak daha uygundur.

¹³⁹ Şaban Karataş, *Muhammed Ahmed Halefullah Eserleri ve Kur’an Tefsiri ile İlgili Görüşleri*, s.159.

¹⁴⁰ Şaban Karataş, *Muhammed Ahmed Halefullah Eserleri ve Kur’an Tefsiri ile İlgili Görüşleri*, s.161.

¹⁴¹ Benzer bir görüş için bkz. Yasin Meral, “Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4),” *Milel ve Nihal Dergisi*, 14:2, (2014), s.85.

¹⁴² 5/Mâide:48.

¹⁴³ Muazzez İlmiye Çığ, *Kur’an, İncil ve Tevrat’ın Sümer’deki Kökeni* (İstanbul: Kaynak yayınları, 2013), s.104; Hilmi Ömer Budda, *Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler*, B. Zakir Çoban (ed.), (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), s.109.

¹⁴⁴ Benzer bir görüş için bkz: Gönül Yonar, *Yaratılış Mitolojileri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015), s.305.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN, KİTAB-I MUKADDES VE İSLAM TARİHİ KAYNAKLARI

ÖZELİNDE NŪH KISSASI

1. Kur'an'da Hz. Nūh ve Kıssası

Hz. Nūh Kur'an-ı Kerim'in yirmi dokuz suresinde hayatı ve mücadelesi anlatılan, kırk üç ayette adı geçen bir peygamberdir. Kur'an'da Hz. Mūsā ve Hz. İbrāhīm'in kıssalarından sonra en çok tekrar eden Hz. Nūh'un kıssasıdır. Bu kıssayla ilgili olarak surelerde yer alan anlatımlar farklı uzunluk ve içeriktedir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nūh'un peygamberlik öncesi hayatı ile ilgili detaya yer verilmemiştir. Kıssanın temel unsurları olan iman, tevhid, ahiret ve nübüvvet konuları peygamberlik misyonu boyunca tekrar edilmiştir.¹⁴⁵ Kur'an-ı Kerim'de vahiy alan peygamberlerin isimleri zikredilirken ilk olarak Hz. Nūh'un adı anılmaktadır: “Nūh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrāhīm'e, 'İsmā'il'e, İshāk'a, Ya'kūb'a, torunlarına, 'İsā'ya, Eyyüb'e, Yūnus'a, Hārūn'a ve Suleymān'a da vahyetmiştik. Dāvūd'a da Zebūr'u vermiştik.”¹⁴⁶

Hz. Nūh Kur'an'da; “Allah'ın nimet verdiği”,¹⁴⁷ “açık bir uyarıcı”,¹⁴⁸ “Allah'a güvenip dayanan”,¹⁴⁹ “salih”,¹⁵⁰ “çok şükreden bir kul”,¹⁵¹ “duası kabul edilerek kurtulan”¹⁵² ve “güvenilir bir peygamber”¹⁵³ olarak nitelendirilmiştir. O, ulu'l-'azm peygamberlerdendir: “Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nūh'tan, İbrāhīm, Mūsā ve Meryem oğlu 'İsā'dan da. Evet biz, onlardan sapasağlam bir söz almıştık.”¹⁵⁴ “Âlemler içinde Nūh'a selam.”¹⁵⁵ ayeti de onun Allah katındaki değerine işaret etmektedir.

Biz bu bölümde Nūh kıssasının anlatıldığı on sure üzerinde, İslam geleneği nuzul sırasını esas alarak kıssa hakkında genel bir değerlendirme yapacağız. Aşağıdaki

¹⁴⁵ M.A.S. Abdel Haleem, “The Qur'anic Employment of the Story of Noah,” *Journal of Qur'anic Studies* 8/1 (2006), s.39.

¹⁴⁶ 4/Nisā':163.

¹⁴⁷ 19/Meryem:58.

¹⁴⁸ 71/Nūh:2, 11/Hūd:25.

¹⁴⁹ 10/Yūnus:71.

¹⁵⁰ 66/Tahrīm:10.

¹⁵¹ 17/İsrā':3.

¹⁵² 21/Enbiyā':76.

¹⁵³ 26/Şu'arā':107.

¹⁵⁴ 33/Aḥzāb:7.

¹⁵⁵ 37/Şaffāt:79.

tabloda kıssanın anlatımının sure özelinde kronolojik sıralaması sunulmuştur. Tabloda İslam geleneğinde genel kabul gören tertip yer almaktadır.

İSLAM GELENEĞİ		
Sure ismi	Mushaf Sırası	Nuzul Sırası
Ğamer	54	37
A ‘rāf	7	39
Şu ‘arā’	26	47
Yūnus	10	51
Hūd	11	52
Şāffāt	37	56
Nūh	71	71
Enbiyā’	21	73
Mu’minūn	23	74
‘Ankebūt	29	85

1.1. 54/Ğamer:9-16

Mushaf tertibinde Mekkī dönem 54. sırada yer alan Ğamer suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 37. suredir.¹⁵⁶ Ğamer suresi inişı itibariyle Nūh kıssasına dair bilginin anlatıldığı ilk yerdir.

Sure “Kıyametin yaklaştığından ve ayın yarıldığından” (54/1) söz eden ayetle başlar. Ayetin devamında “Kendilerini kötülükten engelleyecek pek çok haber geldiği halde inkâr edenlerin yüz çevirmeleri ve yalanlamaları” (54/2-4) Hz. Peygamber dönemi üzerinden anlatılır. Elçiye “O halde sen de onlardan yüz çevir!” (54/6) uyarısının ardından inkârcıların kabirlerinden bakışları dağınık halde çıkacaklarından, davetçiye koşarken çekirge sürüleri gibi olacaklarından, içinde bulundukları durum için ‘çetin bir gün’ itirafında bulunacaklarından (54/7) bahsedilir. Hz. Nūh’dan söz

¹⁵⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), s.86.

eden ayetlerde önceleri Hz. Nūh'un da kavmi tarafından yalanlandığı, üstelik kavmin bunda ısrar ederek peygamberleri için delirdiği (54/9) ithamında bulundukları haber verilir. Öyle ki Hz. Nūh Rabbine dua ederek اِنِّى مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ “Yenildim, bana yardım et!” (54/10) demiştir. Bundan sonra *tūfān* kelimesi zikredilmeden *tūfān* şartlarının oluşumu anlatılmakta; “Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile gök kapılarını açtık. Yerden kaynaklar fışkırttık. Su takdir edilmiş bir işin olması için birleşmişti.” (54/11-12) buyrulmaktadır.

Levhalar ve çivilerden yapılan bir gemiye Hz. Nūh Allah tarafından bindirilmiş, “inkâr edilen Hz. Nūh’a bir ödül olarak” gemi Allah’ın gözetiminde ilerlemiştir: وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرَ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرَ “Biz Nūh’u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik. Gemi inkâr edilen kimseye (Nūh’a) bir mükâfat olarak gözetimimiz altında yüzüyordu.” (54/13-14). Ayet metninde gemi yapımında kullanılan malzemelerde bahsedilmekte ancak sarîh bir lafız halinde gemi zikredilmemektedir.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا ya benzer bir terki b bu kıssanın anlatıldığı 11/Hūd:37. ayette وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا ve 23/Mu’minūn:27. ayette اِنِّى مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ şeklinde gemi yapımının da Allah’ın gözetiminde gerçekleştiğini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Tūfān/gemi Allah tarafından bir ibret olarak bırakılmıştır. Surede Nūh kıssasından bahseden bölüm وَ لَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً “Onu ibret olarak bıraktık, ibret alan yok mudur?” (54/15) ayetiyle devam etmekte ve kıssanın bu suredeki anlatımı فَكَيْفَ كَانَ “Benim azabım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)!” (54/16) ayetinde yer aldığı üzere “azap ve uyarıyla” tamamlanmaktadır.¹⁵⁷

Surenin ilgili ayetlerinde Hz. Nūh’dan “kulumuz ve inkâr edilen” diyerek bahsedilir, ancak peygamberliğine dair açık bir lafız kullanılmaz. Suların takdir edilen hangi iş için birleştiği ya da onunla birlikte kurtulan olup olmadığı hakkında bir açıklama da yer almaz.¹⁵⁸

1.2. 7/A‘rāf:59-64

Mushaf tertibinde Mekkī dönem 7. sırada yer alan A‘rāf suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 39. suredir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Krş. Abdel Haleem, “The Qur’anic Employment of the Story of Noah,” s.40.

¹⁵⁸ Krş. Abdel Haleem, “The Qur’anic Employment of the Story of Noah,” s.40.

¹⁵⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.86.

Allah Hz. Nūh'u kavmine peygamber olarak gönderir. لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا (7/59) şeklinde ifade edilen bu durum ilk defa A'rāf suresinde karşımıza çıkar. Peygamber kavmine Allah'a kulluk etmelerini ve ondan başka ilah olmadığını hatırlatarak “Ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum.” (7/59) der. Kavmin ileri gelenleri onu sapkınlıkla itham ederler: قَالِ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرِيكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ “Kavmin ileri gelenleri ‘Biz seni açıkça bir sapkınlık içinde görüyoruz’ dediler.” (7/60). Kur'an'da diğer peygamberlerin ümmetleri içinde de varlığından haberdar olduğumuz ve *kavmin ileri gelenleri* diye tercüme edilen kişilere karşı Hz. Nūh ithamlarını reddederek “Âlemlerin Rabbinin elçisi olduğunu” (7/61) tekrarlar. “Rabbinin vahyettiklerini duyurduğunu, öğüt verdiğini ve onların bilmediklerini bildiğini” (7/62) söyler. Hz. Nūh ayetinin اَوْعِظْهُمْ اَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ kısmında ifade edildiği gibi “içlerinden kendilerini uyaracak bir adamın vasıtasıyla gelen ‘zikre’ neden şaşırdıklarını” (7/63) sorar.

Hız. Nūh'la beraber gemide olanlar kurtulurken Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar kör bir kavim olarak nitelendirilir ve suda boğularak cezalandırılır: فَكَذَّبُوهُ فَانْتَبَاهُ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ “Derken kavmi onu yalanladı. Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar (vicdanları hakka kapalı) kör bir kavim idiler.” (7/64).

Allah'ın yardımıyla kurtulanların, kurtarıldığı araç olarak gemi ilk defa burada karşımıza çıkar. Nūh kıssası kapsamında Allah'ın bir ceza olarak yalancıların azabı olarak suda boğuldukları da ilk defa burada anlatılmaktadır. Nūh ve kavminden bahseden bu ayetlerde peygamberliğin tebliğ yönüne değinilmiş, inkârcılara verilen cezadan söz edilmiş ancak kıssayla ilgili detaylara yer verilmemiştir.

1.3. 26/Şu‘arā’:105-121

Mushaf tertibinde Mekkî dönem 26. sırada yer alan Şu‘arā suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 47. suredir.¹⁶⁰

Hız. Nūh ile ilgili bölüm نُوْحِ الْمُرْسَلِينَ “Nūh’un kavmi de peygamberleri yalanladı.” (26/105) ayetiyle başlar. Surenin başından itibaren anlatıldığı üzere Hız. Mūsā ve Hız. İbrāhīm peygamberlerin kavimleri peygamberleri yalanlamışlardır. Bu iki peygamberden önce Hız. Nūh’un kavmi de onlar gibi peygamberlere inanmayan

¹⁶⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.86.

topluluklar arasında yer alır. Burada konu A'râf suresinden farklı olarak devam eder ve Allah'a karşı takvanın yanında peygambere itaat emredilir: "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin." (26/108).

Peygamber kavminden hiçbir maddi beklenti içinde olmadığını "Ücretim Allah'a aittir." (26/109) diyerek ifade eder. İtaat vurgusu ikinci kez tekrarlanır: "Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin." (26/110).

Nûh kavminin ileri gelenleri ilk defa burada farklı bir itirazla karşımıza çıkarlar: "Sana hep aşağılık kimseler uymuşken, biz hiç sana inanır mıyız?" (26/111). Hz. Nûh inananlar için bir savunma yapmadan "Onların ne yaptıklarına dair benim ne bilgim olabilir. Onların hesaplarını görmek ancak Rabbime aittir. Bir anlayabilseniz! Ben inananları kovacak değilim." (26/112-114) der ve ekler: "Ben ancak bir uyarıcıyım." (26/115). İnkârcı kavim "Ey Nûh! Vazgeçmezsen mutlaka taşlananlardan olacaksın." (26/116) sözleriyle peygamberi tehdit ederler.

Hız. Nûh'un Kâmer suresindeki "Ey Rabbim ben yenilgiye uğradım, yardım et" (54/10) yakarışına burada farklı bir duası eklenir: "Ey Rabbim! Kavmim beni yalanladı, artık onlarla benim aramda sen hükmet. Beni ve benimle birlikte olan mü'minleri kurtar." (26/117-18) Allah, elçisinin duası üzerine inananları Hız. Nûh ile birlikte kurtarmış geri kalanlar ise boğulmuşlardır. "Onu ve beraberindekileri فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ 'dolu geminin içinde' kurtardık." (26/119). Daha önce A'râf suresinde geçtiği haliyle *gemi* kelimesi burada bir sıfatla zikredilmiştir. ثُمَّ أَعْرَفْنَا بَعْدَ الْبَاقِينَ "Sonra geride kalanları suda boğduk." (26/120) Azap ikinci kez burada anılmaktadır.

Kâmer suresinde Nûh kavminin başına gelenler daha sonra gelenlere ibret olarak anlatılmıştı. Şu'arâ' suresinin Nûh kıssasıyla ilgili bölümü de ibrete vurgu yaparak tamamlanır: إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ "Bunda bir ibret vardır, onların çoğu iman etmiş değillerdi." (26/121)

1.4. 10/Yûnus:71-73

Mushaf tertibinde Mekkî dönem 10. sırada yer alan Yûnus suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 51. suredir.¹⁶¹

Hız. Nûh'un kıssasıyla ilgili bölüm Hız. Peygamber'e وَتِلْ عَلَيْهِمْ نَبَأُ نُوحٍ "Nûh'un haberini onlara oku" (10/71) emriyle başlar, Hız. Nûh'un tebliğinin kavmine ağır

¹⁶¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.86.

geldiğini gördüğünü ve onlara meydan okuduğunu (10/71) anlatarak devam eder. Kıssanın nuzul sırasına göre bir önceki sure olan Şu‘arā’da yer alan “Kavmin peygamberlerini taşılayacakları” (26/116) iddialarına Hz. Nūh bu surede “Allah’a dayandığını, onlardan korkmadığını, kendisine ne yapacaklarsa acele etmelerini” söyleyerek cevap verir. İlk defa Şu‘arā’ suresinde peygamberin ağzından söylenen cümle (26/109) Nūh kavminin ilahi davete yüz çevirmeleri şartına bağlanarak burada da tekrar edilmektedir: “Eğer yüz çeviriyorsanız, sizden zaten hiçbir ücret istemedim. Benim ücretim ancak Allah’a aittir.” (10/72). Yūnus suresinde Hz. Nūh’un kavmine daha dikkat çekici tepkilerle karşılık vermeye başladığını görürüz. Hz. Nūh Allah’a iman emrinin kendisine de yapıldığını الْمُسْلِمِينَ “Bana müslümanlardan olmam emredildi.” (10/72) şeklinde ifade eder. Konuyla ilgili bölümün sonunda yer alan ayette bütün uyarılarına rağmen kavmin Hz. Nūh’u yalanladığı tekrar edilir: فَكَذَّبُوهُ “Onu yine de yalanladılar. Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları ötekilerin yerine geçirdik. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Bak, uyarılan (fakat söz anlamayan) ların sonu nasıl oldu!” (10/Yūnus:73). Ayette yer alan وَ جَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ “Onları ötekilerin yerine geçirdik.” ifadesi dikkat çekicidir. Zira bu ifadelerle gelecek nesillerin gemide kurtarılanlarla devam ettiğinden söz edilmekte ve konu ile ilgili olarak ilk defa burada karşımıza çıkmaktadır.

1.5. 11/Hūd:25-49

Mushaf tertibinde Mekkī dönem 11. sırada yer alan Hūd suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 52. suredir.¹⁶²

Hūd suresi Nūh kıssasının tūfān olayı yönünden en detaylı anlatıldığı suredir. Surede Hz. Nūh’un peygamber olarak gönderilişi A‘rāf suresinde olduğu gibi بُرَادَا (11/25) lafzıyla bildirilir. Burada farklı olarak atıf harfî vardır. Uyarıcı olarak gönderilişi, tevhide davet, azaptan korkutma, kavmin beşer ve yalancılık ithamı, inananları aşağılamaları Şu‘arā’ ve Yūnus surelerinde olduğu gibi burada da tekrarlanır (11/25-27). Hz. Nūh Allah tarafından açık bir delille gönderildiği ve katından rahmet verildiği halde bunu görmezden gelenleri فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ “siz ona karşı kör kalmışsanız” ifadesiyle niteler ve görmezden geldikleri şey hususunda onları

¹⁶² Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.87.

zorlamayacaklarını ifade eder: “Onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?” (11/28). Nūh kavminin hakkı görmezden gelmedeki inatları 7/A‘rāf:64’te de körlük kavramı ile anlatılmıştır: اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِيْنٌ “Onlar kör bir kavim idiler.”

Hız. Nūh’un tebliğ görevinin karşılığı olarak kavminden malî bir beklentisinin olmadığını anlatan ve daha önce 10/ Yūnus:72 ve 26/ Şu‘arā’:109’da karşılaştığımız اِنْ اَجْرِيْ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ “Benim ücretim ancak Allah’a aittir.” ayeti bu surede de yer alır (11/29). Hız. Nūh inanmayanların mü’min olanlarla ilgili gündeme getirdikleri hatta tepkiye dönüştürdükleri söyleme Şu‘arā’ 26/114’te olduğu gibi 11/Hūd:29. ayette de “Ben o iman edenleri (teklifinize uyarak) kovacak da değilim. Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizin bilgisizce davranan bir topluluk olduğunuzu görüyorum” diyerek karşı çıkar.

Hız. Nūh tebliğ görevi esnasında olduğu gibi davranmış, kavmini ikna etmek için onların beklentileri üzerinden değil kendi gerçekleri üzerinden bir söylemde bulunmuştur: “Size ben ‘Allah’ın hazineleri yanımdadır’ demiyorum; gaybı da bilmem. ‘Ben bir meleğim’ de demiyorum.” (11/31). Buna mukabil inkârda direnen kavim peygamberi kendileriyle tartışma içine girmekle suçlamış, konuya nokta koymak istercesine ve her zamanki meydan okuyan üsluplarıyla “Haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir” (11/32) demişlerdir. Nūh (a.s.) azabın sahibi değildir. Dilerse Allah’ın azabı getireceğini ama kendisini düşürdükleri duruma Allah’ı düşüremeyeceklerini onlara haber verir: “Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah’ı) aciz bırakamazsınız.” (11/33).

Hūd suresinde Nūh kıssasının yer aldığı bölümde konuyu bölen bir ayet dikkat çeker: “(Ey Muhammed!) Yoksa “Onu (Kur’an’ı) kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer onu uydurmuşsam, suçum bana aittir. Ben de sizin işlemekte olduğunuz suçlardan uzağım.”¹⁶³ Bu ayet Kur’an’da yer alan kıssaların hikmet boyutları arasında zikredilen “Kur’an’ın muhatabı Hız. Muhammed ve inananları teselli” hedefini destekler mahiyettedir.¹⁶⁴ Daha önceki peygamberler de Hız. Peygamber’in davetinin karşılığı olarak maruz kaldığı sıkıntıları yaşamış, inkârcıların benzer tepkileriyle karşılaşmışlardır.

¹⁶³ 11/Hūd:35.

¹⁶⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: MÜİFV Yayınları 2003), s.242.

Hūd suresi “Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka artık hiç kimse iman etmeyecek.” (11/36) ayetinden itibaren, inkârcılar için azabın yaklaştığını adım adım anlatır; Allah’ın gözetiminde vahye uygun olarak bir gemi yapılacak, bundan sonra zulmedenler hakkında Hz. Nūh (a.s.) Allah’a bir şey söylemeyecektir (11/37).

İnkârcılar Hz. Nūh gemiyi yaparken onun yanına uğrarlar ve yaptığı işle alay ederler. Hz. Nūh tebliğ sürecinde gösterdiği sabrı burada da gösterir, sadece alay etme sırasının yakında inananlara geçeceğini söylemekle yetinir (11/38). Allah’ın emri ile azabın habercisi *tennūr* kaynamaya başlayınca Hz. Nūh her canlıdan birer çift ve kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki aile efradıyla birlikte inananları gemiye bindirir (11/40). Bu ayette inananların kimler olduğu veya sayıları bildirilmez ama az olduklarına vurgu yapılır: *وَمَا أَمْنٌ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ* “Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.”

Hz. Nūh gemiye binenlere Allah’ı hatırlatır: “Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (11/41). Gemi dağlar gibi dalgaların arasında ilerlemeye başlayınca Hz. Nūh kendileriyle birlikte gemiye binmeyen oğluna bir baba şefkatiyle seslenir: “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma.” (11/42). Hz. Nūh’un çabalarına karşılık vermeyen oğlu sulara kapılıp boğulur (11/43). Hz. Nūh oğlu hakkında Allah’a iltica ederken oğlunun boğulmasının nedenini öğrenmek ister gibidir: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.” (11/45). Bu yakarışın karşılığı olarak yaptığı işin kötülüğü nedeniyle oğlunun onun ailesinden olmadığı Allah tarafından kendisine bildirilir ve cahillerden olmaması öğütlenir. Pişman olan Hz. Nūh Rabbinden bağışlanma diler (11/46).

Ṭūfān “Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu.” (11/44) emriyle sonlanır; zalimler cezasını bulur, gemi Cūdî’ye oturur (11/44). Allah Hz. Nūh nezdinde gemide bulunanlara esenlik ve bereketle gemiden inmelerini emreder (11/48). Ayetin devamında yer alan “Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracamız. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak.” emr-i ilahîsi insan neslinin devamı ile birlikte nimet ve azabın da devam edeceğini bildirmektedir.

Hız. Nūh'un tebliğ süreci önceki surelere yakın üslup ve muhteva ile tekrarlandıktan sonra gemi yapımlıyla emrolunması, gemi yapımlı sırasında yaşananlar, *tūfān*ın başlangıcı, Hız. Nūh'un inkārcı oğluyla diyalogu, oğlu için Allah'a niyazda bulunması, *tūfān*ın bitişı, gemidekilerin yeryüzüne inmesi bu surede peş peşe zikredilmiştir. Surenin ilgili bölümü Allah tarafından Hız. Muhammed'e vahyedilen bu haberlerin daha önce ne peygamber ne de ümmeti tarafından bilinmediğı vurgusu ve sabır çağrısı ile birlikte verilen "Çünkü (iyi) sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanların olacaktır."(11/49) müjdesiyle tamamlanmaktadır.

1.6. 37/Şāffāt:75-82

Mushaf tertibinde Mekkī dönem 37. sırada yer alan Şāffāt suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 56. suredir.¹⁶⁵

Şāffāt suresinde Hız. Nūh'un kendisine icabet edilen bir dua ile Rabbine seslenişı, ailesiyle birlikte büyük bir sıkıntıdan kurtarıldığı, neslinin yeryüzünde bırakıldığı, kendisinden sonra gelenler arasında övgüyle anıldığı anlatılır (37/75-78). "Âlemler içinde Nūh'a selam olsun!" (37/79) ayeti surenin farklı yerlerinde aynı formatla Hız. İbrāhīm, Hız. Mūsā, Hız. Hārūn ve Hız. İlyas için de tekrar eder. Onların böyle anılması iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapmaları nedeniyledir (37/80).

ثُمَّ أَعْرَفْنَا الْأَخْرَبِينَ "Sonra biz diğerlerini suda boğduk."(37/82) ayeti azabı konu edinmektedir. Bir sonraki ayette yer alan وَإِنَّ مِنْ شَيْعَتِهِ لِإِبْرَاهِيمَ "Şüphesiz İbrāhīm'de onun taraftarlarından idi." (37/83) ifadesindeki zamir Hız. Nūh'a râcîdir.

1.7. 71/Nūh:1-28

Mushaf tertibinde Mekkī dönem 71. sırada yer alan Nūh suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre de 71. suredir.¹⁶⁶

Hız. Nūh Kur'an-ı Kerīm'de adına bir sure olan sayılı peygamberlerdendir. Yirmi sekiz ayetten oluşan ve konu itibarıyla tevhid mücadelesinin ağırlıklı olarak anlatıldığı bir sure olan Nūh suresi Hız. Nūh'un "Kendilerine elem dolu bir azap gelmeden önce kavmini uyar." (71/1) emri doğrultusunda kavmine gönderildiğini bildiren ayetle başlar. Hız. Nūh daha önce konu ile ilgili surelerde yer alan şekliyle kavmini Allah'a

¹⁶⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.87.

¹⁶⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.87.

kulluğa davet eder, “Allah’a ibadet edin. O’na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah’ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.” (71/3-4) diyerek hayatın sona ereceğini haber verir.

Nûh suresi Nûh kıssasının anlatıldığı diğer surelerden farklı olarak peygamberin tebliğ yöntemlerine ayrıntılı yer verir. Hz. Nûh kavmi ile birlikte olduğu süreçte ilahî davetinde ihtiyaca göre farklı yöntemler kullanır. Gizli ve açıktan davet, kevnî delillerden yola çıkarak Allah’ın varlığını ve gücünü ortaya koyma çabası ve gayreti toplum tarafından kabul görmemiş, tam tersine onların kaçışını artırmıştır. Öyle ki, tepkilerini göstermek üzere kulaklarını tıkamışlar, elbiselerine bürünerek kendilerini gizlemeye çalışmışlar en kötüsü de kibirlenerek inanmamakta direnmişlerdir (71/5-20). Hz. Nûh kavminin durumunu Rabbine “Rabbim! Gerçekten onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uydular.” (71/21) sözleriyle ifade eder.

Nûh kavminin Allah’ın dışında edindikleri başka ilahlar vardır ve kavmin ileri gelenleri halkı onları terk etmemeleri konusunda ikna etmektedirler: “Şöyle dediler: ‘Sakin ilahlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd’i, Suvâ’ı, Yeğûs’u, Yeû’k’u ve Nesr’i hiç bırakmayın.’” (71/23) Hz. Nûh kavminde gördüğü bu inatçı ve azgın tavır üzerine “Onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. (Rabbim!) Sen de bu zalimlerin sadece sapkınlıklarını artır.” (71/24) der.

Nûh kavminin azaba uğrayışlarının nedeni kendi hatalarıdır: **مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا** “Hataları (küfür ve isyanları) yüzünden suda boğuldular ve cehenneme sokuldular.” (71/25). Ayetten anladığımız kadarıyla inkârcılar için bu dünyada suda boğularak ahirette de ateşe atılmak suretiyle azapları devam edecektir.

Sure Hz. Nûh’un kâfirler hakkındaki hislerini dile getirdiği ifadeler ve inananlar adına mağfiret dilediği duası ile tamamlanır: “Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlaksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.” (71/26-27), “Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helakini arttır.” (71/28).

1.8. 21/Enbiyā':76-77

Mushaf tertibinde Mekkī dönem 21. sırada yer alan Enbiyā' suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 72. suredir.¹⁶⁷

Enbiyā' suresi adından da anlaşıldığı gibi peygamberlerden bahsetmektedir. Surede Hz. İbrāhīm ile başlayan bölüm Hz.İshāk, Hz.Ya'küb, Hz.Lût ile devam eder. Enbiyā' suresinde peygamberlerin duaları ön plana çıkar. Allah'ın bu dualara icabet ettiği ve peygamberlerini zulmedenlerden kurtardığı ifade edilir. Bu bağlamda yer alan ve Hz. Nūh'dan bahseden iki ayette de Hz. Nūh'un nidası, duasının kabulü, ehli ile beraber büyük sıkıntıdan (*tūfāndan*) kurtarıldığı, Allah'ın ayetleri yalanlayanlara karşı peygamberine yardım ettiği, kötü bir toplum olan Nūh kavminin de topluca suda boğulduğu anlatılır (21/76-77). Enbiyā' suresindeki Nūh ile ilgili ayetleri şimdiye kadar öğrendiklerimizin bir özeti şeklindedir. Ayetlerde azaptan bahseden bölüm "...biz de onları topyekûn suda boğduk." (21/77) şeklindedir ve kavmin hep birlikte yok edildiğine işaret edilmiştir.

1.9. 23/Mu'minūn:23-30

Mushaf tertibinde Mekkī dönem 23. sırada yer alan Mu'minūn suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 74. suredir.¹⁶⁸

Sure *وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ* "Andolsun biz Nūh 'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik." (23/23) ayetiyle A'rāf ve Hūd surelerinde olduğu gibi başlar. Allah'a kulluğu, O'ndan başka ilah olmadığını ve takvayı hatırlatır. Kavmin *mele'* olarak adlandırılan akıl hocaları Hz. Nūh'un beşer oluşundan yola çıkarak peygamber olamayacağını yinelerler. Onlara göre uyarıcı ancak bir melek olmalıdır. "Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık." (23/24) diyerek zihinlerinde bir elçi tasavvurunun olmadığını ortaya koyarlar. Daha önce ele aldığımız 7/A'rāf:63'te Hz. Nūh kavmine "İçinizden *bir adam* aracılığı ile Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaşıntınız mı?" diye sormuştu. Buradan hareketle nuzul sırasına göre A'rāf suresinden sonra gelen Hūd ve Enbiyā' surelerinde önümüze çıkan *beşer* ithamıyla Hz. Nūh'un nübüvvet sürecinin her aşamasında karşılaştığını söyleyebiliriz.

¹⁶⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.87.

¹⁶⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.87.

“Bu ancak cinnet geçirmiş bir adamdır. İn هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فْتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ Öyleyse bir müddet onu gözetleyiniz.” (23/25) ayetinde olduğu gibi *cinnet geçiren adam* inkârcıların gayr-i ahlakî tutumlarının sözlerine yansımış halidir. Kendilerine gönderilen elçiye hiçe saydıklarını gösteren son noktadır ve bu durum nuzul sırasına göre yaptığımız okumalarda en başından itibaren bize haber verilmiştir: وَقَالُوا مَجْنُونٌ “Bu bir delidir, dediler.” (54/9). Elçiye karşı takındıkları tavrı Hz. Nûh’un Rabbine yakarışında da görmekteyiz: “Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!” (23/26).

Mu’minûn suresi şu hususlar bağlamında Hûd suresinin tekrarı mahiyetindedir: Geminin yapım emri, vakit gelince her canlıdan bir çift ve aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aile fertlerinin gemiye binmesi, zalimler hakkında yalvarma yasağı ve onların boğulacakları (23/27).

Hz. Nûh kıssasının dikkat çekici yönlerinden biri dua cümleleridir. Konumuzun başından itibaren yeri geldikçe değindiğimiz bu durum Mu’minûn suresinde de mevcuttur: “Sen ve beraberindeki kimseler, gemiye bindiğiniz zaman: ‘Bizi zalim kavmin elinden kurtaran Allah’a hamd olsun’ de.” (23/28), “Yine de ki: ‘Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen, konuk edenlerin en hayırlısıdır.’” (23/29).

Hz. Nûh ile ilgili ayetlerin en sonunda kıssanın ibret yönüne vurgu vardır: “Şüphesiz bu olayda ibretler vardır. Biz gerçekten (kullarımızı) imtihan ederiz.” Bu noktada şunu da eklemek uygun olacaktır: ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِ هُمْ قَرْنًا آخَرِينَ “Sonra onların (Nûh kavminin) ardından başka bir nesil yarattık. 23/31. ayetindeki هُمْ zamiri mealde de yer aldığı şekliyle Nûh kavmine işaret etmektedir. Bu ayeti bir sonraki pasajın söz başlangıcı olarak kabul ettiğimiz için ona başlıktaki ayet numaralamasında yer vermedik.

1.10. 29/‘Ankebût:14-15

Mushaf tertibinde Mekkî dönem 29. sırada yer alan Ankebût suresi, İslam geleneğinde genel kabul gören nuzul sıralamasına göre 85. suredir.¹⁶⁹

Surede iki ayet Hz. Nûh ile ilgilidir. Hz. Nûh’un kavminin arasında kalış süresi (bin yıldan elli eksik) ile ilgili bilgi bu surede yer almaktadır. İnkârcı kavmin

¹⁶⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.87.

azabından bahsederken kavramlaşan *tūfān* kelimesinin de Kur'an'da geçtiği iki yerden biri burasıdır (29/14).¹⁷⁰

Nūh kıssasıyla ilgili Kur'an'da yer alan ayetlerden nuzul sırasına göre sonuncusu olan bu ayet inananların Allah tarafından kurtarıldığına vurgu yapmaktadır: “Biz de onu (Nūh'u) ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu alemlere bir ibret yaptık” (29/15).

DEĞERLENDİRME:

1. Hz. Nūh ve kavmi Kur'an-ı Kerim'in yirmi dokuz suresinde anılmaktadır: Al-i 'İmrān, Nisā', En'ām, A'rāf, Tevbe, Yūnus, Hūd, İbrāhīm, İsrā', Meryem, Hāc, Furkān, Enbiyā', Mu'minūn, Şu'arā', 'Ankebūt, Aḥzāb, Şād, Şāffāt, Mu'min, Şūrā, Zāriyāt, Necm, Kāmer, Kāf, Hādīd, Tahrim, Nūh. 69/Hāḳḳa:11. ayette de Nūh peygambere atıfta bulunulmuştur.¹⁷¹
2. A'rāf, Yūnus, Hūd, Enbiyā', Mu'minūn, Şu'arā', 'Ankebūt, Şāffāt, Kāmer surelerinde Hz. Nūh ve tebliği hakkında bilgi verilmekte birlikte, “Nūh suresi” adıyla müstakil bir sure bulunmaktadır. Diğer surelerde ise Nūh kavminin adı Allah'ı inkâr eden kavimlerle birlikte zikredilmektedir.
3. Kur'an, Hz. Nūh'un kıssasını anlatırken Kitab-ı Mukaddes'ten ve dinî-kültürel anlatımlardan farklı bir metod izlemiş ve konuyla ilgili detaylara yer vermemiştir.
4. Kur'an'ın tekrarlarla üzerinde vurgu yaptığı konu yaşadığı toplulukta 950 yıl kalan Hz. Nūh'un, Allah'ın kendisine verdiği peygamberlik görevini büyük bir sabırla yerine getirmiş, inkârda direnen, putlar edinerek Rablerine şirk koşan kavmini Allah'a imana davet etmiş olmasıdır.
5. Kāmer suresi inişi itibariyle Nūh kıssasına dair bilginin anlatıldığı ilk yerdir. Kavminin peygamberi yalanlamasından ve Hz. Nūh'un onlara karşı Allah'tan yardım istemesinden sözedilen surede, Hz. Nūh'un peygamberliğine dair sarıh bir ifade kullanılmamıştır. Gemiye ve *tūfāna* ise ipucu sayılabilecek bir kısım işaretlerle değinilmiştir.

¹⁷⁰ *Tūfān* kelimesi bir kez de Hz. Mūsā'nın kavmine verilen azap arasında zikredilir: “Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.” 7/A'rāf:133.

¹⁷¹ Ayet “Şüphesiz, su bastığı vakit sizi gemide biz taşıdık.” ifadeleriyle Hz. Nūh'a ve *tūfāna* atıfta bulunmaktadır.

6. Hz. Nūh'un kavmine peygamber olarak gönderilmesi, kavmi tarafından peygamberliğine karşı yapılan itirazlar, gemi ve inkârcıların suda boğulması ilk defa A'raf suresinde karşımıza çıkmaktadır.
7. A'raf, Hūd, Mu'minūn ve Nūh surelerinde Allah'a kulluk, Şu'arā' suresinde Allah'a karşı takvanın yanında peygambere itaat emredilmiştir: "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin." (26/108).
8. Hz. Nūh'un nübüvveti, kavminin itirazları, peygamberle çekişmeleri, Allah'ın inarcılara dair hükmü, gemi yapımı, *tūfān* ve sonrasına dair bilgiler detaylı olarak Hūd suresinde anlatılmıştır.
9. Geminin yapım emri, vakit gelince her canlıdan bir çift ve aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aile fertlerinin gemiye binmesi, zalimler hakkında yalvarma yasağı ve onların boğulacakları Hūd ve Mu'minūn surelerinde benzer ifadelerle tekrarlanmıştır.
10. Kamer, Şu'arā' ve Muminūn surelerinde Hz. Nūh'un Allah'tan kavmi ile mücadelesinde yardım istediği, Nūh suresinde kavmi aleyhine dua ettiği, Şāffāt ve Enbiyā' surelerinde ise duasına icabet olunduğu bildirilmiştir.
11. Kur'an'da Hz. Nūh ile birlikte iman edenlerin bindiği gemi A'raf, Yūnus, Hūd, Mu'minūn surelerinde *el-fulk*, 'Ankebūt suresinde *es-sefīne* kelimeleriyle, Şu'arā' suresinde ise *el-fulku'l-meşhun* şeklinde tamlama olarak isimlendirilmiştir.
12. Hz. Nūh'un tebliğ görevine karşılık kavminden maddi bir beklenti içinde olmadığını ifade eden "Sizden hiçbir ücret istemem." cümlesi, 10/Yūnus:72, 11/Hūd:29 ve 26/Şu'arā':109. ayetlerde yer almaktadır.
13. Gemi yapımının ve geminin sularda ilerlemesinin Allah'ın gözetiminde olduğu ifade eden *بِأَعْيُنِنَا* kelimesi 54/Kamer:14, 11/Hūd:37 ve 23/Mu'minūn:27 surelerinde tekrarlanmıştır.
14. Ayetlerde kavmin cezası *boğmak* fiili ile ifade edilirken 'Ankebūt suresi 14. ayette *tūfān* kelimesi açık bir şekilde kullanılmıştır.

2. Yahudi ve Hristiyan Geleneğinde Nûh Kıssası'na Genel Bir Bakış

Kur'an ve daha sonraki İslam geleneğinde uyarıcı peygamberlerle birlikte adı zikredilen, Hz. Lût, Hz. Şu'ayb, Hz. Mûsâ, Hz. İbrâhîm gibi peygamberler anlatılırken kıssasına değinilen Hz. Nûh, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta bir peygamber olarak düşünülmez.¹⁷² Buna göre Hz. Nûh "Eski şark geleneklerine dayanan kadim tarih (Yaratılış, 1-11) bağlamına entegre edilmiş Eski Ahit tufan anlatılarının baş figürüdür."¹⁷³

Tevrat'ta Hz. Nûh ve *tûfan* kıssası Tekvin (Yaratılış) bölümü altıncı bapıdan başlamaktadır. Anlatılanlara göre insan nesli çoğaldıkça zorbalık artmıştır.¹⁷⁴ Rab yeryüzünde insanı yarattığına pişman olup¹⁷⁵ onları yok etmeye karar vermiştir: "Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım" dedi. "Çünkü onları yarattığıma pişman oldum."¹⁷⁶ Hz. Nûh diğerlerinden farklı olarak Allah katında bir değere sahiptir. Onun bu özelliği Tevrat'ta "Nuh doğru bir insandı ve kendi çağdaşları arasında kusursuz biriydi."¹⁷⁷ ifadeleriyle anlatılırken, Hz. Nûh'un sadakatiyle birlikte, Allah ile yürüdüğünden bahsedilmiştir.¹⁷⁸ Bu nedenle Allah'ın onunla olan ahdi sabit kalacak, Hz. Nûh, eşi, oğulları ve onların eşleri gemiye binecek, onların dışında "göklerin altında soluk alan bütün canlılar" yok edilecektir.¹⁷⁹

Tûfân Tanrı tarafından kendisine bildirilince Hz. Nûh, insanlara tövbe etmeleri ve günah işlemekten vazgeçmeleri için uyarılarda bulunmuştur.¹⁸⁰ İnsanlar onunla alay ederek:¹⁸¹ "Tufan dediğin şey de nedir? Eğer bir ateş topundan bahsediyorsan bizi

¹⁷² William M. Brinner, "Noah," *Encyclopaedia of the Qur'an*, Jane Dammen Mc Auliffe (ed.), (Leiden-Boston: Brill, 2003), c.3, s.540.

¹⁷³ Martin Arneht, "Nûh," *İslamiyet- Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, Mualla Selçuk ve diğerleri (ed.), Eugen Biser Stiftung, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2013), c.2, s.587.

¹⁷⁴ Yaratılış, 6:5. *Kutsal Kitap -Yeni Çeviri- Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)* (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003).

¹⁷⁵ Yaratılış, 6:6.

¹⁷⁶ Yaratılış, 6:7.

¹⁷⁷ Yaratılış, 6:9.

¹⁷⁸ Yaratılış, 6:9. "Noah walked with God: Nuh'un Allah ile yürümesi" tabiri şöyle açıklanır: Bu durum bir kralın biri yetişkin, diğeri küçük iki oğluyla yürümesine benzer. Kral büyük olana "Benim önümde yürü." (Yaratılış, 17:1. Burada ahlaki gücünden dolayı İbrâhîm peygamber kastedilmiştir.), küçük olana "Benimle yürü." (Yaratılış, 6:9. Bununla da Nûh peygamber kastedilmiştir.) der. Bkz. *Midrash Rabbah, Genesis I*, terc. Rabbi Dr. H. Freedman, B.A, P.H.D. Maurice Simon M.A. (London: The Soncino Press, 1961), s.238.

¹⁷⁹ Yaratılış, 6:17-18.

¹⁸⁰ Robert Graves-Raphael Patai; *İbrani Mitleri, Tekvin Yaratılış Kitabı*, terc. Uğur Akpur, (İstanbul: Say yayınları, 2013), s.163.

¹⁸¹ Kavminin Hz. Nûh ile alay ettiği Kur'an'da da anlatılır. 7/A' râf: 64, 11/Hüd: 38.

ateşten koruyacak alithamız¹⁸² var. Eğer bu suysa bizi yerden fıskırıp gelen sellerden koruyacak demirden örtülerimiz var. Gökten akıp gelen sellerden de ageb (tente) kullanarak korunabiliriz.” demişlerdir. Hz. Nūh bu sözlere “Allah’ın topukların altından fıskırarak bir suyla tufan yaratacağı” karşılığını verince¹⁸³ onlar gururla “boylarının uzunluğu sayesinde yükselen sulardan kurtulacaklarını” iddia etmişlerdir.¹⁸⁴

Allah Hz. Nūh’a içine kendisi, eşi, üç oğlu¹⁸⁵ ve gelinlerinden oluşan ailesinin ve yeryüzünde yaşayan diğer canlılardan birer çiftin sığacağı büyüklükte bir gemi yapmasını emreder. Gemi üç katlı olacak, Hz. Nūh, oğulları, eşi ve gelinleri bu gemiyle kurtulacak, diğerleri *tūfān*da ölecektir. Gofer (servi) ağacından yapılacak bu geminin tasarımı Tanrı’ya aittir. Gemide odalar olacak,¹⁸⁶ geminin içi ve dışı ziftlenecektir.¹⁸⁷ Tevrat’ta gemiye alınan hayvanlar ile ilgili iki farklı açıklama söz konusudur. Bunlardan birincisinde “Sağ kalabilmeleri için her canlı türünden bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al.”¹⁸⁸ şeklinde genel bir ifade söz konusudur. Diğerinde “temiz sayılan her hayvan ve kuş türünden yedi çift, temiz sayılmayanlardan iki çift, her çeşit sürüngenden de iki çift alınması” yönünde detaylı bir açıklama yapılmıştır.¹⁸⁹

Tevrat’taki anlatıma göre geminin uzunluğu 300, genişliği 50 ve yüksekliği 30 arşındır.¹⁹⁰ Kapı ve penceresi olacak gemi üç katlı yapılacaktır.¹⁹¹ Hz. Nūh gemiyi inşa

¹⁸² “Asbest: Tremolitin bozulmasından oluşan, lifli, kırılmadan bükülebilen ve ateşte niteliği değişmeyen bir mineral, taş pamuğu, kaya lifi.” *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*, <http://tdk.gov.tr/index.php?option> (erişim:15.11.2015)

¹⁸³ Nūh kavminin *tūfān*ın mahiyetini kavrayamadıkları kurtuluş için ortaya sürdükleri çözüm önerilerinden anlaşılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Nūh’un iman etmeyen oğlunun benzer bir söylemde bulunduğu haber verilmektedir: “O, ‘Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım’ dedi.” 11/Hūd:43.

¹⁸⁴ Robert Graves-Raphael Patai; *İbrani Mitleri, Tekvin Yaratılış Kitabı*, s.163.

¹⁸⁵ Yaratılış, 6:10.Tevrat’a göre Hz. Nūh’un Ham, Sam, Yafet adlarında üç oğlu vardır. Kur’an’da inkârından dolayı boğulduğu bahsedilen dördüncü oğuldan (11/Hūd:43) Tevrat’ta söz edilmez.

¹⁸⁶ Geminin her biri on arşın kareden üç yüz otuz bölmesi ya da her biri altı arşın kareden dokuz yüz bölmesi olduğu ve bunların koridorlara açıldığı söylenmiştir. Bkz. *Midrash Rabbah, Genesis I*, s.244.

¹⁸⁷ Yaratılış, 6:14-16.

¹⁸⁸ Yaratılış, 6:20.

¹⁸⁹ Yaratılış, 7:2-3. Louis Ginzberg, Hz. Nūh’un kuşlardan en az otuz iki çeşit ve sürüngenlerden üç yüz altmış beş tane almak zorunda olduğunu kaydeder. Bkz. Louis Ginzberg, *The Legend of the Jews*, Almanca’dan terc. Henrietta Szold (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America,1913), c.1, s. 157.

¹⁹⁰ Yaratılış, 6:15.

¹⁹¹ Yaratılış, 6:16.

etmek için elli iki yıl uğraşmıştır.¹⁹² Gemi tamamlanınca Tevrat'taki ifadesiyle “Her tür hayvan -evcil hayvanların, sığır, sürüngenlerin, kuşların, uçan yaratıkların her türü- gemiye bindi. Soluk alan her tür canlı çiftler çiftler Nuh'un yanına gelip gemiye bindi.”¹⁹³ Bu arada en alt güverteye vahşi ve evcil bütün hayvanlar, ortaya bütün kuşlar, en üst güverteye sürünen hayvanlarla birlikte Hz. Nuh'un ailesi yerleşmiştir.¹⁹⁴ Geminin aydınlatılması *zohar* sayesinde olmuştur. Bu kelimeye iki farklı anlam verilmiştir. Birincisine göre *zohar* “tavan penceresi ya da baca”dır. Diğerine göre ise Hz. Nuh'un yanına aldığı “kendinden ışık saçan cıvalı taş”tır. Bu taş parladığında gündüz, loş olduğunda gecenin habercisidir.¹⁹⁵ *Midraş Rabbah*'da bu ışık kaynağı “değerli taş” (*precious stone*) şeklinde yer almaktadır.¹⁹⁶

Tevrat'a göre *tūfān*dan önce kırk gün, kırk gece yağmur yağmıştır.¹⁹⁷ Yağmurların şiddeti şu ifadelerle anlatılır: “O günde büyük enginin bütün kaynakları yarıldılar ve göklerin pencereleri açıldılar.”¹⁹⁸ Sular çok geçmeden dünyanın her yanını kaplar.¹⁹⁹ Suların yükseldiğini gören günahkârlar geminin etrafını sararak Hz. Nuh'a yalvarmaya başlar. Hz. Nuh tövbe için geç kaldıklarını söyleyince günahkârlar öfkeyle gemiye saldırırlar.²⁰⁰ Tam bu sırada kendileri de gemiye alınmamış bir grup kurt, aslan ve ayı orada bulunanların yüzlercesini parçalar. Geriye kalanlar korkuyla gemiden uzaklaşır.²⁰¹

Sular yüksek dağları aşacak kadar yükseldikten sonra, on beş arşın kadar daha yükselir.²⁰² Sonra Hz. Nuh ve gemidekiler hariç yeryüzünde canlı kalmaz, yaşayan her

¹⁹² Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.164.

¹⁹³ Yaratılış, 7:15-16.

¹⁹⁴ Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.164. Genesis Rabbah'da en alt katın çöp, ikinci katın Hz. Nuh, ailesi ve temiz hayvanlar, üçüncü katın pis hayvanlar için kullanıldığı yazar. Bkz. Midrash Rabbah, s.245.

¹⁹⁵ *Midrash Rabbah*, s.244.

¹⁹⁶ *Midrash Rabbah*, s.245.

¹⁹⁷ Yaratılış, 7:12.

¹⁹⁸ Yaratılış, 7:11. Bu ifadeler Kur'an-ı Kerim'de *tūfān*ın oluşumunu anlatan ayetlere benzemektedir. Kur'an'da *tūfān*ın oluşumu esnasında gökten yağın yağmurlar ve yerden biten kaynaklardan söz edilir: “Biz de tufanın derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. (Her iki) su, takdir edilmiş bir işin olması için birleşmişti.” 54/ Kamer:11-12.

¹⁹⁹ Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.165.

²⁰⁰ 2014 ABD yapımı yönetmenliğini Darren Aronofsky'nin yaptığı ve başrolünü Russell Crowe'un oynadığı *Nuh Büyük Tufan* filminde bu konuya değinilmiştir. Kur'an'da inanmadığı için gemiye alınmayanların tutumlarına dair bir bilgi yer almaz. Sadece Hz. Nuh'un inkârcı oğlu “bir dağa tırmanarak kurtulacağını” iddia etmiştir. Bkz. 11/Hud:43.

²⁰¹ Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.165.

²⁰² Yaratılış, 7:19-20. Midrash Rabbah'da “On beş arşın dağlardan yüksek ve on beş arşın ovalar boyunca” ifadesi yer alır. Bkz. s.256.

şey silinir.²⁰³ Tevrat’a göre *tūfān* insan türünün tümünü kaplamış ve Tanrı tarafından yeryüzünde yaratılmış olan bütün canlılar ortadan kaldırılmıştır.²⁰⁴

Sular yeryüzünde yüz elli gün kalır.²⁰⁵ Hz. Nūh ve oğulları *tūfān*ın sürdüğü on iki ay boyunca gemideki hayvanların bakım ve beslenmesi ile meşgul olurlar.²⁰⁶ Hz. Nūh Tanrı’ya artık gemiden çıkmak istediğine dair münacaatta bulunur.²⁰⁷ Yaratılış sekizinci bapta “Tanrı’nın Hz. Nūh’u ve gemidekileri hatırladığından, yağmurların ve suların kesildiğinden” bahsedilmektedir.²⁰⁸

Gemi yedinci ayın on yedinci gününde Ararat Dağları üzerine oturur.²⁰⁹ Sular onuncu aya kadar gittikçe azalır; onuncu ayın ilk gününde diğer dağların zirveleri görünmeye başlar.²¹⁰ Kırk gün daha bekleyen Hz. Nūh, geminin penceresini açarak kuzgunu dışarıdan haber getirmesi için yollar.²¹¹ Kuzgun karşı gelerek gitmek istemez, razı olup gidince de her seferinde hemen geri döner. Ancak üçüncü kez çıkışında bir leş bulup onunla oyalanır ve gemiye geri gelmez.²¹² Hz. Nūh aynı emri bu kez bir güvercine verir. Güvercin konacak bir ağaç bulamayıp geri döner. Yedi gün sonra Hz. Nūh güvercini tekrar yollar. Hz. Nūh ağzında yeni koparılmış bir zeytin dalı ile geri dönen güvercini görünce suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anlar. Yedi gün sonra

²⁰³ Yaratılış, 7:21-22.

²⁰⁴ Yaratılış, 7:23.

²⁰⁵ Yaratılış, 7:24.

²⁰⁶ Hayvanlarla ilgili yorumlarda aslanların diğer hayvanlara zarar verme ihtimaline karşılık yolculuk boyunca ateşli bir hastalığa yakalandığından ve et yerine ot yediklerinden bahsedilmektedir. Bkz. Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.166.

²⁰⁷ Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.166.

²⁰⁸ Yaratılış, 8:1-3.

²⁰⁹ Yaratılış, 8:4. “Ararat kelimesi, Ahd-i Atık’ta bir ülkenin (bk. II. Krallar, 19/37; İşaya, 37-38), bir krallığın (bk. Yeremya, 51/27) ve bu ülkede bulunan bir dağ silsilesinin (bk. Tekvîn, 8/4) adı olarak geçmektedir. Buna göre Ahd-i Atık’ta geçen Ararat, tarihte hem Urartu olarak bilinen Asya menşeli kavmin, hem de bu kavmin milâttan önce 1000 yıllarında Van şehri merkez olmak üzere kurduğu devletin adıdır.” Bkz. Hikmet Tanyu, “Ararat/Ağrı Dağı”, *DİA*, c.1, ss: 481-482. “Tevrat’ın Aramice ve Süryanice olan ilk metinlerinde geminin Kardû Dağı üzerinde durduğu söylenirken Yahudi tefsirciler tarafından son yüzyıllarda *Ararat* olarak değiştirilmiştir. Çünkü onlar Urartu’yu *Ararat* olarak adlandırmışlardı. Gerçekte Kardû Dağı da Urartu sınırları içerisindeydi.” Bkz. Bilal Aksoy, *Çağdaş Bilimlerin Işığında Nuh’un Gemisi ve Tufan*, (Ankara, İnsanlık Yolu Yayınları,1987) s.174. Tevrat’ın Aramice çevirilerinden Targum Yerusalmî’de *Ararat*’ın *Kardum* olarak çevrilmesi ikisinin aynı bölge olduğu anlamına gelir. Bkz. Yasin Meral, Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4), *Milel ve Nihal*, (2014),11:2, s.92. Bütün bu bilgiler bize İslam tarihi ve tefsirlerde geminin yerleştiği dağ olarak verilen *Cūdī*, *Qardā*, *Bakardā* (Bkz. Taberî, *Tārīh*, c.1, s.130; Şa’lebî, *Arāisu’l-Mecālis*, s.62; İbnu’l-Eşîr, *el-Kāmil*, c.I, s.66) kelimeleri ile *Ararat*’ın aynı yere işaret ettiğini göstermektedir. Bkz. Yasin Meral, Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4), *Milel ve Nihal*, s. 99.

²¹⁰ Yaratılış, 8:5.

²¹¹ Yaratılış, 8:7.

²¹² Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.167.

tekrar gönderdiği güvercin artık geri dönmez. Birinci ayın ilk gününde Hz. Nûh geminin üzerine çıkıp etrafa bakınır. Her yer çamur içindedir.²¹³ İkinci ayın on yedinci gününe kadar esen rüzgârlar ve güneş bataklığı kurutur.²¹⁴ Bu esnada Hz. Nûh 601 yaşındadır.²¹⁵

Hz. Nûh gemiden çıkıp ayakları yere basınca Rab için topladığı taşlarla bir sunak inşa eder. Tanrı kendisine takdim edilen yakmalıkların kokusunu alınca “İnsanlar yüzünden yeryüzünü bir daha lanetlemeyeceğim.”²¹⁶ “Dünya durdukça ekin ekmek, biçmek, sıcak, soğuk, yaz, kış, gece, gündüz hep var olacaktır.” der.²¹⁷ Tanrı Nûh ve ailesini kutsayıp onlara “Verimli olun, çoğalıp yeryüzünü doldurun.”²¹⁸ Artık yeryüzündeki bütün canlılar hatta denizdeki balıklar insanoğlunun yönetimine verilmiştir. Kanlı et dışında bütün canlıları ve yeşli bitkiler de insanoğlunun yiyeceğidir.²¹⁹ Hayvanlara, kuşlara ve sürüngenlere hükmedin.” diye seslenir. Tanrı aynı zamanda onların et yemelerine “Hayvanın ruhu kanındadır” diyerek kanı akıtılması koşuluyla izin verir. Ayrıca insan ve hayvanın cinayet işlemesi durumunda ölüm cezası getirir.²²⁰

Tanrı *tûfândan* kurtardığı Hz. Nûh ve nesliyle ahdini yeniler: “Ve ben, işte, ben sizinle ve sizden sonra zürriyetinizle ve sizinle beraber olan canlı mahlûkla, gemiden çıkanların hepsinden bütün yerin hayvanlarına kadar, sizinle beraber olan kuşlar, sığırlar ve bütün yerin hayvanları ile ahdimi sabit kılıyorum.”²²¹ Böylece yeryüzünde beşer için artık *tûfân* olmayacağı kesinleşmiştir. Bunun işareti olarak “Yağmur bulutlarını yeryüzüne gönderdiğimde parlayan bu kuşak, bana verdiğim sözü hatırlatacak” diyerek Tanrı gökkuşağını yeryüzüne koyar.²²²

Tûfândan sonra Hz. Nûh çiftçilik yapar, bağ diker, sarhoş olup kendini bilmez ve çıplak bir haldeyken oğullarından Hâm onu görüp kardeşlerine haber verir. Hz. Nûh

²¹³ Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.168.

²¹⁴ Yaratılış, 8: 8-12.

²¹⁵ Yaratılış, 8:13. *Tûfânın* başlangıcı Hz. Nûh’un ömrünün altı yüzüncü senesinde, ikinci ayda ayın on yedinci günündedir. Yaratılış, 7: 11.

²¹⁶ Yaratılış, 8:21.

²¹⁷ Yaratılış, 8:22.

²¹⁸ Yaratılış, 9:1.

²¹⁹ Yaratılış, 9:2-4.

²²⁰ Yaratılış, 9:5.

²²¹ Yaratılış, 9:9-10.

²²² Yaratılış, 9:16-17.

bundan hoşlanmaz, nesli için “kardeşlerine hizmetçi olması” yönünde beddua eder.²²³ Hz. Nûh üç yüz elli yıl daha yaşar. Öldüğünde dokuz yüz elli yaşındadır. Oğulları Sām, Hām ve Yāfeş (Tevrat’ta Yafet) yeryüzüne yayılan insanların atası olurlar.²²⁴

“Dolaşan ruhların bir kısmıyla beraber iki canavar” gemi sayesinde kurtulmuştur. *Reem* adlı ilk canavar burnunu geminin arka kısmına dayamış, *Og* adlı diğeri ise gemiye bir ip merdivenle bağlanmış, Hz. Nûh tarafından şefkatle beslenmesine rağmen yolculuğun ardından kötülüklerine devam etmiştir.²²⁵

Talmud’da “Nûh Kanunları” diye bilinen yedi kanundan bahsedilmektedir. Putperestliği, Tanrıyı inkârı, öldürmeyi, gayr-ı meşru cinsî ilişkileri, hırsızlığı, canlı hayvan eti yemeği, her tür zulüm ve gaddarlığı yasaklayan ve adaletin tesisini emreden bu kurallar, bütün milletler tarafından uyulması gereken en temel ahlakî ilkelerdir.²²⁶ Ancak bu hükümler üzerinde hem sayı hem içerik bakımından ihtilaf edilmiştir.²²⁷ Yahudilikte Nûh kanunlarına göre yaşayan salih yabancıya *Nûhî* denir. Nûhîlik, Nûh kanunları doğrultusunda ortaya çıkan bir kavramdır. Nûh kanunlarına uyma ve doğru yolda olmayı ifade eden bu kavram “Tanrı ile ahidleşme ve seçilmişlik” düşüncesiyle beslenen Yahudi kimliğinde makbul yabancı için kullanılır. Her ne kadar bu insanların “gelecek dünyada nasibi olduğuna” inanılsa da bir Nûhî hiçbir zaman bir Yahudi’ye denk değildir.²²⁸

Hz. Nûh’un adı Matta İncili’nde geçer. Hz. ‘İsâ’nın yaşamı, öğretisi, ölümü ve dirilişini anlatan bu kitap Hz. ‘İsâ’nın peygamberlerce geleceği bildirilen ve Yahudilerce uzun zamandır beklenen Mesih olduğunu göstermek ister. Hz. ‘İsâ’nın gelişiyile gerçekleşen peygamberlik sözlerinden alıntılara yer veren kitapta Hz. ‘İsâ vaazlarından birinde Hz. Nûh’dan şöyle bahsedilmektedir:

“³⁶ O günü ve saati, ne gökteki melekler, ne de Oğul bilir; Baba’dan başka kimse bilmez. ³⁷ Nuh’un günleri nasıl idiye, İnsanoğlu’nun gelişi de öyle olacaktır. ³⁸

²²³ Yaratılış, 9:25. Robert Graves-Raphael Patai’nin *İbrani Mitleri* kitabında Hz. Nûh’un gemide oğullarını eşlerinden ayırarak birlikte olmalarına izin vermediği, bu yasağı delen Hām’ın Tanrı tarafından derisi siyaha çevrilerek cezalandırıldığı yönünde farklı bir bilgi vardır. Graves-Patai, *İbrani Mitleri*, s.166.

²²⁴ Yaratılış, 9:18-29. Hz. Nûh’un soyunun yeryüzüne yayılmasına ile ilgili bir karşılaştırma için bkz. Ginzberg, *The Legend of the Jews*, c.1, s.170-174.

²²⁵ Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.164.

²²⁶ Tosefta, Abodah Zarah, 8:4-6; Babil Talmudu, Sanhedrin, 56a; Ömer Faruk Harman, “Nûh,” *DİA*, c.33, ss.224-227.

²²⁷ Eldar Hasanov, “Nuh Kanunları’nın Kökeniyle İlgili Görüşler Üzerine,” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1:1 (2012) ss. 201-221.

²²⁸ Eldar Hasanov, *Nûh Kanunları ve Nûhîlik* (İstanbul: İSAM, 2015), ss.253-270.

Çünkü Nuh'un gemiye girdiği güne kadar, tufandan önceki günlerde insanlar yerler, içerler, evlenirler ve kocaya varırlardı.³⁹ Ve tufan gelip hepsini alıncaya kadar nasıl bilmedilerse, İnsanoğlu'nun gelişi de öyle olacak.”²²⁹

Bu ifadelerde Hz. Nūh'un belli bir dönemde yaşadığından, şimdi olduğu gibi insanların o dönemde de yiyip içtikleri ve evlendiklerinden bahsedilmektedir. Hz. Nūh'un kim olduğundan ya da peygamberliğinden söz edilmemekle birlikte gemi ve insanlığı silip süpüren *tūfāndan* haber verilmektedir.

Hz. Nūh'un adı Luka'da da geçer. Buna göre Hz. Nūh'un soy zinciri Hz. Ādem'e dayandırılmaktadır: “Nuh oğlu, Lâmek oğlu, ³⁷ Metuşelah oğlu, Hanok oğlu, Yared oğlu, Mahalaleel oğlu, Kainan oğlu, ³⁸ Enoş oğlu, Şit oğlu, Adem oğlu, Allah oğlu'ydu.”²³⁰ Bu sıralamadan yola çıkarak Hz. Nūh'dan Hz. Ādem'e on atadan söz edilebilir.

Hz. Nūh'un adına Petrus'un mektuplarında da rastlamak mümkündür. “Bir zamanlar, Nuh'un günlerinde gemi yapılırken, Tanrı'nın sabırla beklemesine karşın bu ruhlar söz dinlememişlerdi. O gemide birkaç kişi, daha doğrusu sekiz kişi suyla kurtuldu.”²³¹ “Ve kadim dünyayı esirgemeyip fakat fasıkların dünyası üzerine tufanı getirdiği zaman, salah vaizi, Nūh'u diğer yedi kişi ile hıfzettii ise;”²³² şeklinde karşımıza çıkan bu sözlerden Nūh zamanında bir gemi yapıldığını, Tanrı'yı inkâr edenlerin *tūfānla* cezalandırıldığını ve bu azaptan Hz. Nūh ile birlikte sekiz kişinin kurtulduğunu öğreniyoruz.

İbraniler'e yazılan mektupta Nūh ve ev halkının imanları sayesinde kurtulduklarına işaret edilmektedir: “İman sayesinde Nuh, henüz görünmemiş şeyler hakkında Allah tarafından ihtar olunup takva ile harekete getirilerek, evinin kurtuluşu için bir gemi hazırladı; bununla dünyayı mahkûm etti ve imana göre olan salahın varisi oldu.”²³³

Barnabas İncili/80'de de Hz. Nūh'un adına rastlanmaktadır: “Söyleyin bana puta tapıcılar arasında Eyub Uz'dan başka nerede kaldı? Ve tufan zamanında Musa nasıl yazıyor? Bana söyleyin, o der: “Nuh gerçekten, Allah'ın önünde rahmet buldu.”²³⁴

²²⁹ Matta, 24/36-39.

²³⁰ Luka, 3/37-38.

²³¹ I. Petrus, 3/20.

²³² II. Petrus, 2/5.

²³³ İbranilere, 11/7.

²³⁴ *Barnabas İncili*, terc. Mehmet Yıldız (İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, tarihsiz), s.171.

Barnabas İncili'nde *tūfān*ın sebebi olarak “insanların şehveti” gösterilmekte, *tūfān*dan kurtulanların sayısı Hz. Nūh hariç seksen üç olarak verilmektedir: “Ah, niceleri şehvet yüzünden helak olup gittiler! Şehvet yüzünden tufan oldu, o kadar ki dünya Allah'ın merhameti önünde silinip gitti de, yalnızca Nuh ve seksen üç insan kurtuldu.”²³⁵

²³⁵ *Barnabas İncili*, s.221.

3. İslam Tarihi Kaynaklarında Nûh Kıssası

Hız. Nûh rasullerin²³⁶ ve ulu'l-'azm peygamberlerin ilkidir, Allah kendisinden ahid almıştır.²³⁷ Hız. Nûh, semavî dinlerin kutsal metinlerinde adından söz edilen Allah'ın sevdiği, sabreden ve şükreden iyi bir kul, bir elçidir. Kur'an'ın farklı surelerinde Hız. Nûh ve tebliği hakkında birçok bilgi verilmekte²³⁸ ve "Nûh Suresi" adıyla da bir sure bulunmaktadır. Kur'an, Hız. Nûh'un kıssasını anlatırken Kitab-ı Mukaddes'ten ve dinî- kültürel anlatımlardan farklı bir metod izler ve konuyla ilgili detaylara yer vermez. İslam tarihi kaynaklarında Hız. Nûh ile ilgili bilgilere ilk dönemlerden²³⁹ itibaren yer verilmiş, bu bilgiler zaman içerisinde çoğalarak günümüze ulaşmıştır.

İslam tarihi kaynaklarında Hız. Nûh'un hayatı soy bilgisi ile başlar. Tarih kitaplarında soyu Nûh ibn Lemek / Lâmek ibn Metüşeleh ibn Ahnûh / Hanûh (İdris) ibn Yerd ibn Mehlâyîl ibn Kînân / Kîn ibn Enûş ibn Şîş ibn Âdem Ebi'l Beşer şeklinde sıralanarak Hız. Âdem'e dayandırılır.²⁴⁰ Annesi de Râkîl'in veya Kâbil'in kızı Kaynûş'tur. Hız. Nûh ile Hız. Âdem arasında hepsi de İslam üzere olan on nesilden söz

²³⁶ 4/Nisâ':163. Râzî bu ayette kendisine vahyedilen ilk peygamber olarak Hız. Nûh'un anılmasını "Nûh Allah tarafından ahkâm, helal ve haramın kendi lisanı üzere açıklandığı ilk nebîdir." şeklinde açıklar. Bkz. Muhammed er-Râzî, *Tefsîru Fahr er-Râzî, Tefsîr-i Kebîr ve Mefâtîhu'l-Gayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981), c.11, s.110. Aynı ayetin tefsirinde Kurtûbî şöyle der: "Ayette Hız. Nûh'un önce anılması onun şeriat verilen ilk nebî olmasındandır." Ebû Abdullâh el-Kurtubî, *el-Câmiu liehkâmî'l-Şur'an*, tah. 'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Türkî, (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 2006), c.7, s.221.

²³⁷ 33/Ahzâb:7. Tevrat'ta da Tanrı'nın ilk ahid yaptığı kişinin Hız. Nûh olduğu söylenmektedir (Yaratılış,9: 8-10). Bu konuda geniş bilgi için bkz. Eldar Hasanov, "Yahudi Kaynaklarında Hız. Nuh'la Ahid," Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.) *Uluslararası Hız. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul: 2014), s.163.

²³⁸ Al-i 'İmrân, Nisâ', En'âm, A'râf, Tevbe, Yûnus, Hüd, İbrâhîm, İsrâ', Meryem, Hac, Furkân, Enbiyâ', Mu'minûn, Şu'arâ', 'Ankebût, Ahzâb, Şâd, Şâffât, Mu'min, Şûrâ, Zâriyât, Necm, Kamer, Kâf, Hâdîd, Tahrim, Nûh.

²³⁹ En eski tarih kaynaklarımızdan İbn Sa'd'a (ö.230/845) ait *Kitabu't-Tabakâti'l-Kebîr*'de *Zikru Nûhın en-Nebî* başlığı altında Hız. Nûh'un hayatına dair bilgiler yer almaktadır. Bkz. İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakâtu'l-Kebîr*, tah. 'Alî Muhammed 'Umer, (Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001), c.1, s.23.

²⁴⁰ Taberî, Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, (Kâhire: Matbaatu'l-İstikâme, 1939), c.1, s.118; Şa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, (Beyrût: Matbaatu'l- Kâstaliyye,1282), s.56; İbn 'Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, (Beyrût: Dâru'l Fikr, tarihsiz), c.62, s.240; 'Imadu'd-Dîn, Ebu'l-Fidâ İbn Keşîr, el-Kuraşî, ed-Dimeşkî, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, (Kâhire: Matbaatu's-Saâde, 1932), c.1, s.100; 'Abdulvehhâb en-Neccâr, *Kaşâşu'l-Enbiyâ'*, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, tarihsiz), s.30, Sâbûnî, *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*, terc. Hanifi Akın, (İstanbul: Ahsen yayınları, 2003), s.301; Ömer Faruk Harman, "Nûh", *DİA*, c.33, ss.224-227.

edilmektedir.²⁴¹ Hz. Nūh, kavmi cezaya uğratılan ilk peygamberdir.²⁴² Yezîd er-Rakḳāşî'den (v.120/730) gelen bir habere göre Hz. Nūh'a bu isim kendine yanması ve çok ağlaması nedeniyle verilmiştir.²⁴³ İbn 'Asākir (v.571/1176) isminin önceden Seken olduğunu, kavmini dokuz yüz elli sene Allah'a davet etmesine rağmen onların inkârı üzerine ağlayıp dövündüğünü, bundan sonra Nūh ismi ile anıldığını söyler.²⁴⁴ *Tūfāndan* sonra yeryüzü halkı Hz. Nūh ve gemide bulunan müminlerden türediği için kendisine "İkinci Ebu'l-Beşer" denilmiştir.²⁴⁵

Ebū Hurayra'dan (v.57/678) rivayet edilen Hz. Nūh'un ilk rasullerden olduğu şefaathadisinde zikredilmiştir. Hadiste ifade edildiğine göre ahiret günü insanlar hesaba çekilmek üzere bir araya toplandıklarında içinde bulundukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için kendilerine şefaathadecik birini ararlar. Hz. Nūh'a giderek onun Allah tarafından şükreden bir kul olarak isimlendirildiğini, kendileri için şefaathadeci olup olamayacağını sorarlar. Hz. Nūh kavmi için yaptığı duayı hatırlatarak "Benim bir dua hakkım vardı. Ben onu kavmim aleyhine (beddua olarak) yaptım. Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. İbrahim'e gidin!" diyecek.²⁴⁶

Allah tarafından ilk peygamberlik görevi Aḥnuḥ, yani Hz. İdrîs'e verilmiştir.²⁴⁷ İdrîs kendi döneminde yaşayan insanların tümü için gönderilmiş, kendisine geçmişin ilmi ve otuz sahife verilmiştir. İbn İshāk'a (v.151/768) göre kalemle ilk yazı yazan da odur. Tevrat'ta İdrîs'in üç yüz altmış beş yaşında iken Allah tarafından göğecik kaldırıldığı yazmaktadır.²⁴⁸ İnsanların put yapıp tapmaya başlamaları ise ilk defa Hz. Nūh'un dedelerinden Yerd zamanında olmuştur.²⁴⁹ Hz. Nūh insanların putlara tapmaya başladığı bir dönemde halkı tevhide davet ve inzarla görevlendirilen ilk rasuldür.²⁵⁰

²⁴¹ İbn Sa'd, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.25; Ṭaberî, *Tārîḥ*, c.1, s.122, Ṭaberî Hz. Âdem ile Hz. Nūh arasında on asır geçtiğini ve her asrın yüz sene olduğunu açıklamaktadır. Ṭaberî, *Tārîḥ*, c.1, s.633. İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.101, İbn Keşîr "Nūh'tan öncekiler uzun yıllar yaşadılar, Âdem ile Nūh arasında binlerce sene olabilir, en iyisini Allah bilir" demektedir.

²⁴² M.A.S. Abdel Haleem, "The Qur'anic Employment of the Story of Noah, Journal of Qur'anic Studies," s.38.

²⁴³ İbn 'Asākir, *Tārîḥ*, c.62, s.241.

²⁴⁴ İbn 'Asākir, *Tārîḥ*, c.62, s.242.

²⁴⁵ Sâbûnî, *Peygamberler Tarihi*, s.325.

²⁴⁶ Buḥārî, *Şaḥîḥu'l-Buḥārî*, c.6, s.84, hadis no. 4712; Muslim, *İmān*, 327, hadis no. 480.

²⁴⁷ Ṭaberî, *Tārîḥ*, c.1, s.115.

²⁴⁸ Yaratılış, 5: 23-24. Ṭaberî, *Tārîḥ*, c.1, s.115-116.

²⁴⁹ Ṭaberî, *Tārîḥ*, c.1, s.116; İbn 'Asākir, *Tārîḥ*, c.62, s.241.

²⁵⁰ Ṭaberî, *Tārîḥ*, c.1, s.122; İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.101; Rasûl ve nebî kavramları için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber" *DİA*. c.34, s.259; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an*

Hız. Nūh'un peygamberlik sürecinde iki aşamadan söz edilebilir: *Ṭūfān* öncesi ve *ṭūfān* sonrası. Onun *ṭūfān* öncesi hayatı hakkında bildiklerimiz Kur'an'a dayalıdır ve nübüvvet süreci ile alakalıdır.²⁵¹ İslam tarihi kaynaklarında çocukluğu ve gençliğine dair herhangi bir bilgiye rastlamamaktayız. Hız. Nūh Allah'ın vahyine ilk muhatap olan,²⁵² çok şükreden,²⁵³ insanlardan hiçbir beklenti içine girmeden²⁵⁴ görevini bihakkın yerine getiren bir peygamberdir.²⁵⁵ Hız. Nūh denince akla ilk gelen *ṭūfān*dır. *Ṭūfān* Kur'an'da, tefsir ve İslam tarihi kaynaklarında oldukça detaylı bir şekilde ele alınmıştır. *Ṭūfān*dan sonraki hayatla ilgili bilgilerse muhtasar bir şekilde mevcuttur.

Hız. Nūh'un doğuşu Hız. Ādem'in vefatından yüz kırk altı sene sonradır.²⁵⁶ Bu Allah'ın Hız. Ādem'i yeryüzüne göndermesinin (hubūt) bin elli altıncı yılıdır.²⁵⁷ Tevrat'a göre Hız. Nūh'un dedeleri "Ādem 930, Şit 912, Enoş 905, Kenân 910, Mahalalel 895, Yared 962, Hanok 365, Metuşelah 969, Lamek 777 yıl" yaşamışlardır.²⁵⁸

Hız. Nūh büyüdüğünde babası, ona Allah'ın yasaklarına uymada ikisinden başka kimsenin kalmadığını, yanlış yola sapanlara uymaması gerektiğini söyler. Hız. Nūh'un kavminin tapmaya başladığı putlar aslında kavmin ileri gelenlerinden salih amel sahibi bazı kişilerin ölümlerinden sonra ortaya çıkar. İbn 'Abbās (v.68/687-688) isimleri Kur'an'da da zikredilen Vedd, Suvā', Yegūs, Ye'ūk ve Nesr²⁵⁹ adlı salih kişilerin ölümleri üzerine şeytanın telkiniyle hayattayken oturdukları yerlere heykellerinin

Dili Meali (Tıpkı Basım), (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), c.7, s.156. Hız. Nūh'un ilk rasul olarak tanımlanması şirk toplumuna gönderilmesi yönündendir. Kendisinden önce gelen nebiler Hız. Ādem, Hız. İdris, Hız. Şit'in kavimleri tevhid üzere idiler.

²⁵¹ Bkz. Nūh suresi.

²⁵² 4/Nisā':163.

²⁵³ 17/İsrā':3. "Şüphesiz ki (Nūh) çok şükreden bir kuldu." Bu konuda Hız. Peygamber'den rivayet edilen bir hadiste Hız. Nūh'un yediği ve içtiği her şey için Allah'a şükrettiği bilgisi yer almaktadır. İbn 'Asākir, *Tārīh*, c.62, ss.273-275; İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.118. Hadis için bkz. Eṭ-Ṭaberānī, Ebū'l-Kāsim Suleymān b. Aḥmed b. Eyyūb b. Muṭayr el-Laḥmī eş-Şāmī, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, tah. Ḥamdī b. Abdülmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), c.6, s.32 (no.5420).

²⁵⁴ 11/Hūd:29.

²⁵⁵ 11/Hūd:31.

²⁵⁶ İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.101. İbn Keşir bu bilgiyi Ehl-i Kitab'ın geçmiş tarih kitaplarından nakletmiştir; İbn 'Asākir'de Hız. Nūh doğduğunda Hız. Ādem'in 940 (ya da 960) yaşında olduğuna dair bir bilgi yer almaktadır. İbn 'Asākir, *Tārīh*, c.62, s.242.

²⁵⁷ Sābūnī *Peygamberler Tarihi*, s.301.Tevrat'ta da Ādem ve Nūh arasında geçen süre 1056 yıldır. Bkz. Yaratılış, 5: 5-32.

²⁵⁸ Yaratılış, 5: 5-32.

²⁵⁹ 71/Nūh: 23.

dikildiğini, zamanla maksadını aşan bu davranışın heykellere tapma işine dönüştüğünü rivayet etmiştir.²⁶⁰ Allah'tan başka ibadet edilenlerin ilki Vedd'dir.²⁶¹

Seleften bir grup, Hz. Âdem ve Hz. Nûh arasında on asır geçtiğini, bu süre içerisinde insanların hak üzere yaşadıklarını, Nûh döneminde küfrün ortaya çıktığını, Allah'ın insanları inzâr ve davet için gönderdiği ilk peygamberin Hz. Nûh olduğunu söyler.²⁶²

Hz. Nûh kavmini Allah'a davet edip nasihatler edince onunla alay ettiler. Onlardan çok azı iman etti.²⁶³ Çocukların akli erecek yaşa gelince babaları onlara Hz. Nûh'a iman etmemelerini öğütlerdi.²⁶⁴ Hatta boğazını sıkmak ve dövmek suretiyle Peygambere zarar vermek istediler.²⁶⁵ Hz. Nûh onların bu eziyetlerine rağmen “Ya Rabbi! Kavmimi affet onlar bilmiyorlar” diye dua ederdi.²⁶⁶

Yine halkın toplanıp bayram yaptığı, putları için kurban kestiği bir günde Nûh (a.s.) yanlarına gelip “Lâilâhe illallah deyin kurtulun” deyince putlar yere serildi. Halk, bunun üzerine onu dövmeye başladılar. Başı yarılmış halde yerde sürüklenerek kralın sarayına götürüldü. Kral: “İlahlarımıza karışmamanı sana söylemedik mi? Bunları sana kim öğretti?” diyerek kendisine hakaret etmeye başladı. Hz. Nûh kanlara boyanmış bir halde krala: “Eğer, onlar birer ilah olsalardı yerlere asla düşmezlerdi. Ey Dermesil! Allah'tan kork, O'na hiçbir şeyi ortak koşma. Çünkü O, seni görüyordur” dedi. Zalim Kral: “Sen bana böyle hitap etme cesaretini kendinde nasıl buluyorsun!” dedi. Son olarak da Hz. Nûh'un hapsedilmesini, putları için kurban kesilmesini ve yerlere serilen putların tekrar yerlerine konulmasını emretti. Emri yerine getirildi. Fakat kral o gece korkunç bir rüya görüp, “Mecnundur! Yaptıklarından sorumlu değildir” diyerek Hz. Nûh'un hapisten çıkarılmasını emretti.²⁶⁷

Kâfirlerin eza ve cefaları karşısında Allah onlara kırk yıl yağmur göndermedi. Kuraklıktan perişan oldular, hatta nesilleri kesildi.²⁶⁸ Hz. Nûh'un, tövbe ederlerse Allah'ın bu azabı üzerlerinden kaldıracağını söylemesine aldırış etmediler.

²⁶⁰ İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, ss.105-106 (İbn 'Abbās bu putların daha sonra Araplara geçtiğini söyler.).

²⁶¹ İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.106.

²⁶² Taberî, *Tārîh*, c.1, s.122. Taberî bu konu hakkında, tefsirinde yaptığı gibi *zıkrı men kâle zâlike* başlığı açmış, İbn 'Abbās ve Kâtâde'ye isnad edilen iki rivayete yer vermiştir.

²⁶³ İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.109.

²⁶⁴ İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.109.

²⁶⁵ İbn 'Asâkir, *Tārîh*, c.62, s.244.

²⁶⁶ Taberî, *Tārîh*, c.1, s.125; İbnü'l-Eşîr, *el-Kāmîl*, c.1, s.63; İbn 'Asâkir, *Tārîh*, c.62, s.247.

²⁶⁷ Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c.1, s.91-92.

²⁶⁸ Taberî, *Tārîh*, c.1, s.126; İbn 'Asâkir, *Tārîh*, c.62, s.249

İnsanların gemi yapımını keşfedip istifadeye başlaması önemli bir gelişmedir. Bazıları tarihte ilk geminin²⁶⁹ Hz. Nūh tarafından yapıldığını söylemişlerdir.²⁷⁰ Allah'ın emri üzerine karada gemi yapımına²⁷¹ başlayan Hz. Nūh'un kavmi Peygamberlik iddiasında iken marangozluğa geçtiğini söyleyerek onunla alay ediyordu.²⁷² “Hani sen peygamberim diyordun, marangoz mu oldun? Hem bu gemi sudan uzak bu yerde nasıl hareket edecek?” diyorlardı.²⁷³ Karada yapılacak bu geminin ne işe yarayacağını kestiremiyorlar, peygamber olduğunu söyleyen bir insanın marangozluk yapmasını yadırgıyorlardı. Bu durum Kur'an'da da dile getirilmiştir. Ayette ifade edildiğine göre Hz. Nūh bu çirkin tavırlar karşısında yakında görecekları rezil edici bir azabı onlara haber vermektedir.²⁷⁴

Tarihi kaynaklar geminin Cebra'il'in talimi ile yapıldığını haber vermektedir.²⁷⁵ Üç katlı ve büyük bir şekilde inşa edilen bu gemi Hz. Nūh'a verilen bir mucizedir.²⁷⁶ Hz. Nūh gemiyi Nūz²⁷⁷/Būz²⁷⁸ dağında yapmıştır. İbn Keşir geminin o zamana kadar eşi görülmemiş ve daha sonra da görülmeyecek büyüklükte olduğunu söyler.²⁷⁹

Hz. Nūh Allah tarafından gemiye “her canlıdan birer çift”²⁸⁰ yüklemesi emredilince onca hayvanı nasıl bir araya toplayacağını düşündü. Şa'lebî (v.427/1035) Vehb b. Munebbih'ten (v.124/741) Hz. Nūh'un gemiye hayvanları yükleme işinde aslanla ineği, güvercinle kediye bir araya nasıl getireceğini sorduğunu Allahu Teâlâ'nın “onların arasına koyduğu düşmanlık gibi birbirlerine zarar vermeyecekleri

²⁶⁹ İlk geminin vahiy eseri olduğunu iddia edenler için bkz. İ. Lütü Çakan- M. Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004), s.54.

²⁷⁰ Sâbûnî, *Peygamberler Tarihi*, s.322. Nadim Macit, “Hz. Nuh ve Nübüvveti,” (yüksek lisans tezi, Konya Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü,1989), s.14.

²⁷¹ Taberî, *Târîh*, c.1, s.124.

²⁷² Taberî, *Târîh*, c.1, s.126; Şa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.57; İbnu'l- Eşir, İzzeddin, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Tah: İbn Abdî'l- Vâhid eş-Şeybânî el-Cezerî, (Beyrût: Dâru'l-Kutubu'l-'Arabîyye, 1997), c.1, s.62. Abdülfettah Tabbara Kur'an'da *Peygamberler ve Peygamberimiz*, terc. A. R. Temel-Y. Alkın, (İstanbul: Milsan yayınları, 1998), s.78, Bünyamin Ateş-Mehmet Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1981), s.149.

²⁷³ İbnu'l- Eşir, *el-Kâmil*, c.1, s.62; İbn Keşir, *el-Bidâye*, c.1, s.113; İbn 'Asâkir, *Târîh*, c.62, s.254.

²⁷⁴ 11/ Hüd:38-39.

²⁷⁵ Şa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s.57; İbn 'Asâkir, *Târîh*, c.62, s.249

²⁷⁶ Komisyon, *İslam Tarihi*, (İstanbul: Osmanlı yayınları, 2014), c.1, s.49. Bu kaynakta ayrıca mucize geminin kendisini yakmak isteyen kâfirler karşısında dile geldiği “Lailahe illallah! Bana giren kurtulur, girmeyen helak olur. Bana ancak iman, ihlas sahibi olanlar girebilir” dediği yer almaktadır.

²⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s.17; İbn 'Asâkir, *Târîh*, c.62, s.245

²⁷⁸ Taberî, *Târîh*, c.1, s.125.

²⁷⁹ İbn Keşir, *el-Bidâye*, c.1, s.109.

²⁸⁰ 11/Hüd:40. İbn Keşir Kur'an'da geçen bu ifadeye karşılık Ehl-i Kitab'ın kitaplarında “eti yenenlerden yedi çift, eti yenmeyenlerden bir erkek ve bir dişi olmak üzere bir çift” in gemiye alınmasının emredildiğinin yazdığını söylemiş ve bunun “bizim hak olan kitabımıza aykırı olduğunu” belirtmiştir. *el-Bidâye*, c.1, s.111.

bir dostluk koyabileceğini” söylediğini rivayet eder.²⁸¹ Zuhri’den (v.124/742) gelen bir rivayete göre Allah, gönderdiği bir rüzgârla -bazı rivayetlerde Cebrâ’îl ile- kuşlar, sürüngenler, vahşiler vb. her cinsten bir çifti bir araya getirdi.²⁸²

Üç katlı olan bu gemiye her türlü hayvandan birer çift düzenli bir şekilde yerleştirildi. Alt katta vahşiler ve sürüngenler, ortada insanlar ve üstte kuşlar yer alıyordu.²⁸³ Erkek ve dişi aslanla, erkek ve dişi fili nasıl sokacağını soran Hz. Nuh’a Allah bu hayvanlara humma vereceğini söyledi.²⁸⁴ Hz. Nuh gemiye binerken Hz. Âdem’in cesedini de yanına almıştı ve onun tabutunu erkeklerle kadınlar arasına bir engel olarak koydu.²⁸⁵

Şa’lebî ve Kuşeyrî’nin (v.465/1072) İbn ‘Abbās’tan naklettiğine göre Hz. Nuh gemiyi iki senede yaptı. Üç yılda yaptığını söyleyenler de vardır.²⁸⁶ Bu konudaki farklı rivayetlerden bir kısmı Hz. Nuh’un yaşadığı söylenen yıla kıyaslanınca bile abartılı görünmektedir. Dahhâk’ın (v.105/723) Selmân-ı Fârisî’den (v.36/656) bildirdiğine göre “Nuh gemiyi dört yüz senede yaptı. Gemi yapımında kullandığı ağacı kırk yılda²⁸⁷ yetiştirdi, öyle ki ağacın uzunluğu üç yüz zirâ²⁸⁸’ya ulaşmıştı.”²⁸⁹ Tüm bu rivayetler gemi yapım işinin uzun sürdüğüne işaret ediyor olabilir. Çünkü Hz. Nuh yapılacak her şeyi kendi yapmış, gemiyi sıvayacağı zifti bile kendi hazırlamıştır.²⁹⁰ Bazı rivayetlerde Allah’ın inkârcılara karşı öfkesinin arttığı bu nedenle işi hızlandırması emredilince Hz. Nuh’un yanında marangozlar çalıştırdığından bahsedilir. Öyle ki bunlardan sadece biri

²⁸¹ Şa’lebî, *‘Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.59; İbnu’l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.65.

²⁸² İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.252.

²⁸³ İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.110; Şa’lebî’ye göre insanlar en üst kattadır. *‘Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.59.

²⁸⁴ Şa’lebî, *‘Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.59; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.250; İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.111. İbn Keşîr’de yer alan bir rivayete göre gemidekiler yiyecek ve eşyalara zarar verdiği için fareden şikâyetle bulununca Allah aslana aksırmasını ilham etmiş böylece kedi meydana gelmiştir.

²⁸⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, c.1, s.17; Taberî, *Târîh*, c.1, s.128; Şa’lebî, *‘Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.59; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.246. Rivayetin Dahhâk’tan gelen benzer bir versiyonu için bkz. İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.258.

²⁸⁶ İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.250, Asım Köksal, *İslam Tarihi* (Mesûdî’nin *Aẖbârü’z-Zamân* adlı eserinden nakil) c.1, s.94

²⁸⁷ Taberî, *Târîh*, c.1, s.124; Şa’lebî, *‘Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.57; İbn Keşîr, seleften gelen bir rivayete göre bu sürenin yüz yıl olduğunu söyler. *el-Bidâye*, c.1, ss.110-113.

²⁸⁸ Metrik sisteme geçilmeden önce kullanılan bir uzunluk ölçüsü. Türk lehçelerinde arşun, arçın, arjın ve alçın şeklinde yer alan kelime, Pehlevîce areşnden (yeni Farsça âreş, reş) gelmektedir. Dirsek ile orta parmak ucu arasındaki kısmı ifade eder; Arapça’sı *zirâdır* (çoğulu ezrû’, zur’ân). Arşın kelimesi Türkçe’den de Rusça’ya ve Balkan dillerine geçmiştir. Bkz. Mehmet Erkal, “Zira (Arşın)” *DİA*, c.3, ss.411-413. Bugünkü ölçülerle: 300 arşın (300x68=20400 cm. yani 204 m.), 50 arşın (50x68=3400 cm.yani 34 m.), 30 arşın (30x68=2040 cm. yani 20 m. 40 cm.), www.nuveforum.net/863-islam-peygamberleri/219361-Nuh-tufani-insanlik-nufus-tarihi/ (erişim:08.11.2015). Bu ölçülerde bir gemi 835 yolcu kapasitelidir. www.kaptanhaber.com.GAZETE/25492/1/ (08.11.2015).

²⁸⁹ Taberî, *Târîh*, c.1, s.124.

²⁹⁰ Şa’lebî, *‘Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.57.

iman etmez, ücretini istediğinde Hz. Nūḥ kendileriyle birlikte gemiye binmesi halinde ücretini ödeyeceğini söyler. İnkârcı marangoz “Ey mecnun adam! Ücretimi ver, *Vedd*, *Yegūs*, *Suvā*’, *Ye’ūk* ve *Nesr* senin ilahının istediği şeyden beni koruyacaktır” karşılığını verince de gemidekilerden ücret karşılığı olacak miktarda gümüşü toplayıp adama öder.²⁹¹

Kur’an’da gemiye dair ifadeler oldukça sınırlıdır. Sadece فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ “Dolu geminin içinde” 26/Şu‘arā:119 ve ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسْرٍ “Çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemi” 54/Kamer:13. ayetlerinde gemiye dair bilgi vardır. İslam tarihi kaynaklarında ise Nūḥ kıssası ile ilgili bilgiler arasında en çok gemi ile ilgili olanlar yer almaktadır. Geminin yapımı, gemiye kimlerin bindiği, geminin ne kadar yol kat ettiği gibi konularda olduğu kadar geminin boyutları ile ilgili de ilginç açıklamalar vardır. İbn ‘Abbās’tan gelen bir rivayete göre Nūḥ’un dedesinin ölçüsüyle geminin uzunluğu üç yüz, eni elli, yüksekliği otuz zirā’dır. Katlar halindeki geminin suyun üstündeki kısmı altı zirā’dır. Biri diğerinden aşağıda olmak üzere geminin üç kapısı mevcuttur.²⁹² Aynı ölçülerle başka bir rivayet de Kātāde’den (v.117/735) bize ulaşmıştır.²⁹³ Hasan-ı Başrī (v.110/728) geminin uzunluğu bin iki yüz, eni altı yüz zirā’ olarak nakleder.²⁹⁴ Uzunluğu seksen, eni elli, yüksekliği otuz zirā’ diyenler de vardır.²⁹⁵ Hatta Şa‘lebī hem bu rivayete hem de Daḥḥāk’ın İbn ‘Abbās’tan naklettiği uzunluğu altı yüz altmış, genişliği üç yüz otuz, yüksekliği otuz üç zirā’ rivayetine yer vermektedir. Daḥḥāk “Hz. Nūḥ’un gemiyi yürütmek ya da durdurmak istediğinde besmele çektiğini” söylemiştir.²⁹⁶ Burada naklettiğimiz rivayetlerde İbn ‘Abbās’ın geminin ölçülerini Hz. Nūḥ’un dedesine dayandırarak sunması dikkat çekicidir. Ayrıca Kur’an’da gemiyle ilgili bu tür bilgilere yer verilmediği halde İslam tarihi kaynaklarında bu kadar farklı rivayetin yer alması düşündürücüdür.

İslam tarihi kaynaklarında Hz. Nūḥ’un marangoz olduğuna dair rivayetler olmakla birlikte²⁹⁷ Allah tarafından kendisine gemi yapması emredilince “Ya Rabbi!

²⁹¹ İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.252.

²⁹² İbn Sa’d, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.17; Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.125; İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.245.

²⁹³ Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.124; İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.110 (İbn Keşir geminin uzunluğunun üç yüz, eninin elli zirā’ olduğunu Tevrat’ta gördüğünü söyler); İbnu’l-Eşir, *el-Kāmil*, c.1, s.62.

²⁹⁴ Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.124; İbnu’l-Eşir, *el-Kāmil*, c.1, s.62. İbn Keşir’de bu ebatlar İbn ‘Abbās’tan rivayet edilmektedir. Ona göre Hasan-ı Başrī altı yüze üç yüz zirā’dan bahseder. *el-Bidāye*, c.1, s.110.

²⁹⁵ Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.57.

²⁹⁶ Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.59.

²⁹⁷ İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.249.

Fulk (gemi) nedir?” diye sorduğunu belirten rivayetler de vardır. Allah ona “geminin su yüzeyinde giden bir ev olduğunu” söylemiştir. Şa‘lebî ve İbn ‘Asâkir burada Allah’ın “Günahkârları boğma ve yeryüzünü onlardan temizleme” isteğinden bahsetmektedirler.²⁹⁸ Rivayetlere göre Hz. Nûh “Ya Rabbi! Su nerede?” diye sorunca da “Benim dilediğime gücüm yeter!” cevabını verir. “Odun nerede?” sorusunun cevabı ise “Ağaç dik!” emri ile gelir. Hz. Nûh’un diktiği ağaçlar büyüyünce onları keser, kurutur. Sonra “Ya Rabbi! Bu evi nasıl yapacağım?” diye sorar. Allah geminin başını ve kuyruğunu horoz, omurgasını kuş gibi yapmasını emreder.²⁹⁹ Rivayetlere göre gemi sâc³⁰⁰ ağacından yapılmıştır.³⁰¹ Hz. Nûh geminin içini dışını ziftler. O zamanlar yeryüzünde zift yoktur, Allah bu iş için bir zift kaynağı yaratır.³⁰² İş tamamlanınca Hz. Nûh kendisi ile su arasındaki alametin ne olduğunu sorar, Allah tarafından verilen cevap “*Tennûr* kaynayanca”dır.³⁰³

Kaynaklar Nûh kıssasının *tûfân*la ilgili bölümlerinde şu bilgilere yer verirler: Nûh ve inananlar gemiye Receb’in onunda bindiler, Muḥarrem’in onunda indiler. İndikleri gün âşûra’ idi.³⁰⁴ Tam altı ay yeryüzünü dolaşp hiçbir şey üzerinde durmadılar. Harem’e gelince bir hafta etrafında döndüler.³⁰⁵ *Tûfân* sırasında Hz. Âdem tarafından yapılmış olan *Beyt*’in yükseltildiğini ve Hacer-i Esved’in de Ebû Kubeys dağında olduğunu söyler.³⁰⁶

Tûfân sırasında inkârcı toplumun içinde çocuk olmadığına dair haberler vardır.³⁰⁷ Öyle ki Allah Nûh kavminin erkeklerini *akîm* kılmış, kırk yıl zürriyetleri olmamıştır. Bu da hiçbir çocuğun boğulmadığı anlamına gelir. Ancak İslam tarihi

²⁹⁸ Şa‘lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.57; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.248.

²⁹⁹ Şa‘lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.57; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.249; İbn Keşîr benzer bir haberi Sevrî’den rivayet eder. İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.110.

³⁰⁰ Şa‘lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.57; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.251; İbnu’l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.62; İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.110; *Sâc*, Hint vilayetinde yetişen siyah ve büyük cins bir ağaçtır. <http://www.nedirmedemek.com>. (erişim:16.11.2015) Tevrat’ta gofer ismiyle anılır. İbn Battûta (v.770/1368) seyahatnamesinde Kûfe ziyaretini anlatırken Büyük camii ziyaret ettiğini, burada sâc ağacı ile çevrili bir mihrap ve secdegâh gördüğünü söyledikten sonra Nûh peygamberin gemiyi burada yaptığı ve *tennûr*un burada kaynadığı yönündeki bilgilere yer vermektedir. Bkz. *İbn Battûta Seyahatnamesi*, terc. A. Sait Aykut, (İstanbul: YKY, 2005), s.214.

³⁰¹ İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.248, benzer bir rivayet için aynı eser s.258; İbnu’l-Eşîr, *el-Kâmil*, c. 1, s.64.

³⁰² Şa‘lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s.58; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.249; İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.110.

³⁰³ Taberî, *Târîh*, c.1, s.128; Şa‘lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, c.1, s. 58; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.249.

³⁰⁴ İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.258; İbnu’l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.66.

³⁰⁵ İbn Sa’d, *Ṭabaḳât*, c.1, s.17; Taberî, *Târîh*, c.1, s.128; İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.246.

³⁰⁶ İbn Sa’d, *Ṭabaḳât*, c.1, s.17; Taberî, *Târîh*, c.1, s.128.

³⁰⁷ İbn ‘Asâkir, *Târîh*, c.62, s.249.

kaynaklarında bu görüşün aksine bir rivayet mevcuttur. Mucâhid'in (v.103/721) 'Ubeyd b. 'Amîr'den (v.68?) naklettiği bu rivayete göre ekmek pişirirken fırından su çıktığını gören bir kadın çocuğunu kucağına alarak yüksek yerlere çıkmak suretiyle onun boğulmasına engel olmaya çalışır. Ancak suların yükselmesiyle geminin dışında kalan herkes gibi onlar da boğulurlar. Bu manzara karşısında Allah şöyle buyurur: "Eğer onlardan birine merhamet etseydim çocuğun annesine ederdim."³⁰⁸ Benzer bir hadis Hz. 'Aişe'den (v.58/678) nakledilir. Hadisin sonu "Allah Nûh kavminden bir tek kimseye merhamet edecek olsaydı, çocuğun anasına merhamet ederdi" şeklindedir.³⁰⁹ Bu konuda yer alan rivayetlerden birinde Allah'ın "Bir daha boğmak suretiyle toplu azap etmeyeceğine yemin ettiği"³¹⁰ bilgisi yer alır. Bu bilgi Tevrat'ta anlatılan "Tanrı kendisine takdim edilen yakmalıkların kokusunu alınca "İnsanların içinde kötülüğe karşı bir meyil olsa da bir daha onlara tufanlar gönderip yok etmeyeceğim, dedi."³¹¹ bilgisiyle örtüşmektedir. Taberî (v.310/923) ve Şa'lebî Allah'ın Hz. Nûh'a bir daha yeryüzüne *tûfân* göndermeyeceğini vahyettiğini söylerler.³¹²

Gemiye binerek helak olmaktan kurtulanların Allah'a ve Hz. Nûh'a iman edenlerden olduğu konusunda ittifak bulunmaktadır. Gemiye binenlerin sayısı hakkında ise rivayetler farklıdır. Nûh, üç oğlu ve eşleriyle yedi,³¹³ Nûh, eşi, üç oğlu ve eşleriyle sekiz,³¹⁴ üç oğlu, eşleri ve inanan altı kişiyle birlikte on,³¹⁵ on üç,³¹⁶ oğulları, gelinleri ve Şîs oğullarından inanan yetmiş üç kişiyle birlikte seksen,³¹⁷ kadınlardan başka on³¹⁸ diyenler vardır. Bütün rivayetler değerlendirildiğinde kavmi içinde dokuz yüz elli yıl kalmasına rağmen Hz. Nûh'a iman edenlerin sayısının yüzü geçmediği

³⁰⁸ İbn 'Asâkir, *Tārîh*, c.62, s.254.

³⁰⁹ Taberî, *Tārîh*, c.1, s.123; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.60; İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.113 (İbn Keşîr bu hadisin garib olduğunu söyler. *el-Bidâye*, c.1, s.114); İbn 'Asâkir, c.62, s.254. Hadis Hâkim'in *Mustedrek* adlı eserinde yer almaktadır. (NM4010 Hâkim, *Mustedrek*, IV, 1500 (2/547).

³¹⁰ İbn 'Asâkir, *Tārîh*, c.62, ss.253-254.

³¹¹ Yaratılış, 8:21; Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, s.168.

³¹² Taberî, *Tārîh*, c.1, 130; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.62.

³¹³ Taberî, *Tārîh*, c.1, s.129; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.59.

³¹⁴ Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.59; İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.64.

³¹⁵ Taberî, *Tārîh*, c.1, s.126; 'Abdulvehhâb en-Neccâr Nûh'a inananların altı kişi ya da kırk erkek ve kadın olduğunu söyler. *Kaşaşu'l-Enbiyâ*, s.35.

³¹⁶ Taberî, *Tārîh*, c.1, s.126; İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.64.

³¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s.17; Taberî, *Tārîh*, c.1, s.129; İbn 'Asâkir, *Tārîh*, c.62, s. 245; İbn Keşîr, *Tārîh*, c.1, s.111, (İbn Keşîr ayrıca K'abu'l Aḥbâr'dan gemiye binenlerin yetmiş iki kişi oldukları rivayetine yer vermiştir.); İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.62.

³¹⁸ Taberî, *Tārîh*, c.1, s.129-130; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.59 (İbn İshâk'tan). Taberî *Tārîh*'inde bu kadar farklı sayılardan bahseden rivayetlere yer verirken *Tefsîr*'inde 8, 7 ve 80 kişi diyen görüşlere yer vermiş, bunlar arasında tercih yapmaktan imtina ederek ayette geçen "az sayıda" ifadesini esas almıştır. (Taberî, *Tefsîr*, c.12, s.413). Bizce de uygun olan budur.

anlaşılmaktadır.³¹⁹ Ancak “*Gemiye kaç kişi bindi?*” sorusunun cevabını aramak Kur’an’da Allah tarafından başka vesilelerle kınanan bir tutumdur: “(Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur’an’daki) apaçık tartışma (yı aktarmak)tan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.”³²⁰ Aslında bu tutum kıssalarla ilgili rivayetlerin pek çoğu için uygun görünmektedir.

Gemiye kimlerin bindiği ile ilgili rivayetler arasında şeytanın eşeğin kuyruğunda gemiye bindiğine dair rivayetler vardır.³²¹ Muḳātil’e (v.150/767) dayanan rivayette konu detaylı olarak şöyle anlatılır: Allah hayvanları gemide toplayınca şeytan eşeğin kuyruğuna tutunur. Eşek bu haldeyken gemiye girmekte zorlanınca Hz. Nūḥ bir an evvel binmesini istercesine ona “Yanında şeytan olsa da gir!”³²² der ve böylece şeytan ile eşek birlikte gemiye binmiş olurlar. Hz. Nūḥ bir ara şeytanın gemiden çıkmasını istese de Allah tarafından kendisine mühlet verildiğini hatırlatması üzerine bu teklifinden vazgeçer. Bu konuda akla gelebilecek sorulardan biri “Şeytanın gemiye sığınma ihtiyacı nerden çıkmıştır?” olabilir. Şeytan *tūfāndan* korunmak isteyebilir mi, ruhanî varlıkların maddi kaygıları var mıdır? Yoksa gemideki müminleri yoldan çıkarmak için mi gemiye binmeyi istemiştir?³²³

Gemide bitkilerden ve ağaçlardan da numuneler vardır. Bununla ilgili olarak ‘Ali b. Ebī Tālib’ten (v.40/661) gelen bir rivayette Hz. Peygamber’den “bütün ağaçların Hz. Nūḥ’un gemisinde taşındığı hatta acvenin de cennet meyvelerinden olup gemide taşınanlardan olduğu” belirtilmektedir.³²⁴

³¹⁹ Muḥammed b. Şālih ed-Dimeşkī, *Peygamber (s.a.v.) Külliyyatı*, terc. Adem Yerinde, (İstanbul, Ocak yayınları, 2006), c.10, s.314.

³²⁰ 18/ Kehf: 22.

³²¹ Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s. 126; Şa’lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s. 58; İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.111.

³²² Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.127. Ṭaberī konuyla ilgili olarak İbn ‘Abbās’tan rivayet ettiği bir haberde bunun Nūḥ (a.s.)’ın dil zellesi olduğu yorumuna yer verir. Şa’lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.59.Şa’lebī ravi zikretmeksizin “dil zellesi” der; İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s. 257; İbnu’l-Eşir, *el-Kāmil*, c.1, s.65.

³²³ İmam Gāzālī *İhyāu ‘Ulūmi’ d-dīn* adlı eserinde bir rivayete yer vermiştir. Buna göre Hz. Nūḥ gemide tanımadığı yaşlı bir adamla karşılaşır, tanımadığı bu adama kim olduğunu ve gemide ne aradığını sorar. Yaşlı kılığındaki şeytandır ve gemiye biniş nedenini şöyle açıklar: “Senin adamlarının gönülleri için çalmak için gemiye bindim.” *İhyāu ‘Ulūmi’ d-dīn*, (İstanbul: Bedir yayınları, 1974), c.3, s.73.

³²⁴ İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.261. Hadisin bu şekli sahih hadis kitaplarında yer almamaktadır. Ancak acvenin cennet meyvelerinden olduğuna dair bir hadis farklı ifadelerle et-Tirmizî’de mevcuttur. Bkz.

Nūh kıssasında geçen müşkil konulardan biri *tennūrun* ne olduğudur. Ayette yer alan “emrimiz gelip tennūr kaynayınca”³²⁵ ifadesine göre suyun *tennūrdan* kabarmaya başlaması Allah ile peygamberi arasında *tūfān*ın işaretidir. İslam tarih kaynaklarında *tennūrun* ne olduğuna dair farklı rivayetler vardır. Bir rivayete göre o Hz. Hāvvā’nın taştan örüp yaptığı tandırdı.³²⁶ Âlimlerin çoğuna göre ise yeryüzüdür.³²⁷ Kātāde yeryüzünün en şerefli ve yüksek yeri olduğunu söylemiştir.³²⁸ Hz. ‘Alī’den gelen bir rivayette *tennūr* sabah aydınlığının karanlığı yardığı zamandır.³²⁹

İbn ‘Abbās *tennūrun* Hindistan’da bir pınar olduğunu söylemiştir³³⁰. Mucāhid ve Şa‘bī’ye (v.104/722) göre bu pınar Kūfe’de³³¹, Kātāde’ye göre Cezīre’dedir.³³² İbn ‘Asākir’in Suddī’den (v.127/745) naklettiğine göre su *tennūrdan* Cezīre’deki ‘Ayn-ı Verde denilen yerde fışkırdı ve Hz. Nūh kaynağın başından gemiye bindi.³³³ Muḳātil ‘Ayn-ı Verde denilen bu kaynağın Şam’da olduğunu söyler.³³⁴ İbn ‘Abbās’tan gelen rivayet kırk gün kırk gece yağmur yağdığını haber verir.³³⁵

Hūd suresinde Hz. Nūh’un oğlu ile diyaloguna yer verilmekte, gemiye binmesini teklif eden babasına karşı gelerek dağlara sığınıp *tūfāndan* kurtulacağını iddia eden oğulun yükselen sulara boğulup gittiği anlatılmaktadır. Hz. Nūh’un bu oğlunun adı Yām ya da Ken‘ān³³⁶’dır. Hām, Sām ve Yāfeş’in kardeşidir.³³⁷ Baba şefkati ile

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: العجوة من الجنة وفيها شفاء من السم، والكمأة من المن وماؤها شفاء للعين Tefsir kitaplarımızda yer alan “gemide bitkilerin de taşındığı” haberine benzer bir durum Sümer yazıtlarının *tūfāndan* bahseden dizelerinde göze çarpar: “Böylece kral Ziusudra’yı, bitkilerin adının ve insanoğlunun tohumunun koruyucusunu, geçiş ülkesine, Dilmun ülkesine, güneşin doğduğu yere yerleştirdiler.” Mümin Köksoy, *Yerbilimlerinin Katkısıyla Nuh Tufanı ve Sümerlerin Kökeni* (Ankara: Berikan Yayınları, 2013), s.54.

³²⁵ 11/Hūd: 40

³²⁶ Taberī, *Tārīh*, c.1, s.128; Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.58; İbnu’l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.64.

³²⁷ Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.58. Şa‘lebī bu görüşü İbn ‘Abbās’tan rivayet etmiştir; İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.111.

³²⁸ Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s. 58.

³²⁹ Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.58; İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.111.

³³⁰ Taberī, *Tārīh*, c.1, s.129; Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.58; İbnu’l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.64; İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.111.

³³¹ Taberī, *Tārīh*, c.1, s.129; Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.58; İbnu’l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.64; İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.111.

³³² İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.111; İbnu’l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.62.

³³³ Taberī, *Tārīh*, c.1, c.62, s.131; İbn ‘Asākir, *Tārīh*, c.62, s.249.

³³⁴ Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.58.

³³⁵ İbn Sa’d, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.17; Taberī, *Tārīh*, c.1, s.127; Şa‘lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s.58; İbnu’l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.65.

³³⁶ İbn Sa’d, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.17; İbnu’l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.67. Hz. Nūh’un *tūfānda* boğulan oğlu Araplara göre Yām’dır. Kitab-ı Mukaddes’te Ken‘ān Hām’ın oğlu yani Hz. Nūh’un torunudur. Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış, 10:6.

³³⁷ İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.113.

Rabbinden yardım isteyen³³⁸ Hz. Nūh’a “O senin ehlinde değildir” ikazı ile Allah tarafından uyarılmıştır.

Daha önceki ayetlerde Allah “kâfirler için bir şey isteme” uyarısında bulunduğu halde Hz. Nūh babalık gayretiyle “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin”³³⁹ diye seslenmişti. Allah “Ey Nūh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.³⁴⁰ Hz. Nūh’un oğlu hakkındaki ısrarı onun kâfir olduğunu bilmemesinden kaynaklanıyordu. Çünkü inkârcı oğul bunu hiç açıklamamıştı. Aksi halde oğluna “Kâfirlerden olma!” demezdi.³⁴¹ Bu yerinde bir yorumdur. Bu ayetlerden insanın kendi fiilleriyle değerlendirildiği, davranışı Allah’ın emrine uygun olmayan kişilerin soy güzelliğinin kendisine bir yarar sağlamayacağı anlaşılmaktadır.³⁴²

Allahu Teālā’nın boğulan oğul için “O senin ailenden değildir.” buyurması farklı şekillerde yorumlanmış, boğulan oğulun Hz. Nūh’un eşinin zina mahsülü çocuğu olduğu iddia edilmiştir. Oysa böyle çirkin bir tutumun bir peygamberin eşine uygun görülmesi hoş değildir. “Senin ailenden değildir” demek “Senin dininden değildir” demektir.³⁴³ Hz. Nūh ve Hz. Lūṭ’un eşiyle ilgili olarak ayette yer alan فَخَانَتْهُمَا “Onlara ihanet ettiler.”³⁴⁴ ifadesi için de benzer bir yorum yapılmış, iman etmeyen eş için kullanılan bu ifade ile zina kastedildiği iddia edilmiştir. İbn ‘Abbās’tan gelen bir rivayette konu açıklığa kavuşturulmuş “Burada kastedilen ihanet zina değildir. Hz. Nūh’un eşi misafirlerine onun deli olduğunu söylerdi”³⁴⁵ denmiştir. Hz. Nūh’un oğullarından birinin babasının davetine icabet etmediği sarıh bir şekilde ifade edilen ayette Allah kâfir evladı peygamber olan babaya nispet etmemiş ve oğlu için şefaatte bulunan Hz. Nūh’u ikaz etmiştir. Pek çok âlim, kâfir bir evladı bir peygambere

³³⁸ 11/Hud:45. Bazılarına göre bu peygamberin zellesidir. Bkz. Dr. Selman Yusufoglu, *Kur’an’daki Peygamberler* (İstanbul: Bilge Oğuz yayınları, 2007). Aslında bu durum Hz. Nūh’un beşerî bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bkz. Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), s.94.

³³⁹ 11/Hud:45.

³⁴⁰ 11/Hud:46.

³⁴¹ Tabbara, *Kur’an’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s.81.

³⁴² Süleyman Ateş, *Kur’an’da Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004), s.60.

³⁴³ İbn ‘Asâkir, *Tārîḥ*, c.62, s. 251.

³⁴⁴ 66/Tahrim:10.

³⁴⁵ İbn ‘Asâkir, *Tārîḥ*, c.62, s.251.

yakıştıramamış bu nedenle çözüm olacağını düşündükleri yorumlara başvurmuşlardır. Oysa Hz. İbrâhîm de babası ile bu tür bir mücadele yaşamış, put imâlâtı yapan babasını Allah'a imana davet etmeye devam etmiştir.³⁴⁶

Tûfân bitince yeryüzünde Hz. Nûh ve gemide onunla beraber bulunanlardan başka kimse kalmadı.³⁴⁷ Gemi Cûdî dağına oturdu³⁴⁸. Cûdî Mûşul topraklarında alçak bir dağdır.³⁴⁹ İbn Sa'd (v.230/845)'a göre Cûdî Musul Hışneyn'de bir dağdır.³⁵⁰ Cûdî Cezîratu İbn 'Umer'de Dicle'nin doğu kenarında uzanan bir dağdır.³⁵¹ İbn 'Abbâs Cûdî'nin Allah'a karşı gösterdiği tevazudan dolayı geminin Allah tarafından onun üzerine oturtulduğunu söyler.³⁵² Cûdî'nin cennet dağlarından olduğu da söylenir.³⁵³ *Tûfândan* sonra suların çekilmesinin uzun zaman aldığı hatta *Hısmâ* suyunun kırk yıl daha görüldüğü rivayet edilir.³⁵⁴

İslam tarihi kaynaklarında *tûfân*ın son buluşunu anlatan ve 'İkrime'nin (v.105/723) İbn 'Abbâs'tan naklettiği şöyle bir rivayet yer almaktadır: Hz. Nûh yeryüzünden haber getirsin diye kargayı gönderir. Karga leşin üzerine konup geri dönmeyince bu sefer güvercini yollar. Güvercin bir zeytin dalıyla döner, bu arada ayakları çamurludur. Hz. Nûh suların çekildiğini anlar, gemiden inerler.³⁵⁵ Bu konuda 'Abdul'azîz b. 'Abdulgâfûr'un (v.?) babasından Hz. Peygamber'e dayandırarak rivayet ettiği bir haberde *tûfân*ın altı ay sürdüğü söylenmektedir: "Nûh gemiye Recep ayının birinde bindi. O ve beraberindekiler oruçluydu. Gemi Muharrem'e kadar altı ay dolaştı, aşure günü Cûdî üzerine yerleşti. Nûh oruç tuttu yanındaki hayvanlardan da oruç tutmalarını istedi. Allah'a şükretmek için oruç tuttular."³⁵⁶ İbn 'Abbâs'tan gelen bir rivayette gemi sakinlerinin Recep ayının birinde gemiye bindikleri ayın on gününü

³⁴⁶ 19/Meryem:41-50.

³⁴⁷ Taberî, *Târîh*, c.1, s.127; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.60; İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.66. Taberî, Şa'lebî ve İbnu'l-Eşîr *tûfândan* sağ kurtulanlar arasında Tevrat ehli ve İbn 'Abbâs'ın zikrettiği 'Avc b. 'Unuk adlı dev bir adamdan söz ederler. İbn Keşîr bazı müfessirlerin Nûh'tan önce de var olan ve Mûsâ'nın zamanına kadar yaşayan bu kâfir, cebbar ve inatçı adamın varlığından söz ettiklerini ancak onunla ilgili haberlerin akle ve nakle aykırı olduğunu söylemektedir. İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.114.

³⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s.17; Taberî, *Târîh*, c.1, s.128; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, s.60; İbn 'Asâkir, *Târîh*, c.62, s.246; İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil*, c.1, s.66.

³⁴⁹ Taberî, *Târîh*, c.1, s.128.

³⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s.17; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.60.

³⁵¹ Hamevî, *M'ucemu'l Buldân*, (Beyrût: Dâru Şâdir, 1993), c.2, s.179.

³⁵² İbn 'Asâkir, *Târîh*, c.62, s.262.

³⁵³ İbn 'Asâkir, *Târîh*, c.62, s.262.

³⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s.17; Taberî, *Târîh*, c.1, s.128; Şa'lebî, *'Arâisu'l-Mecâlis*, c.1, s.61.

³⁵⁵ İbn Keşîr, *El-Bidâye*, c.1, s.160

³⁵⁶ Taberî, *Târîh*, c.1, s.131; İbn Keşîr, *el-Bidâye*, c.1, s.117.

gemide geçirdikleri bilgisi yer alır.³⁵⁷ İbn Cureyc (v.150/767) geminin ‘Ayn-ı Verde denilen yerden Recep ayının onunda bir cuma günü hareket ettiğini Aşūrā günü Cūdī’ye oturduğunu haber verir.³⁵⁸ Gemidekilerin Receb’in onunda hareket ettikleri yüz elli gün suda kaldıktan sonra Muharrem’in onuncu günü karaya çıktıkları ve oruçlu olduklarına dair Katāde’den bize ulaşan bir rivayet vardır.³⁵⁹ İbn Sa’d ve Şa’lebī Receb’in onunda binip Muharrem’in onunda gemiden çıktıklarını söyler.³⁶⁰ Benzer bir rivayet Taberī’de de yer alır.³⁶¹ Bütün bu bilgilerden yola çıkarak geminin inananlar biner binmez hemen hareket etmediği, on gün sonra, muhtemeldir ki sular birikip, yüzebilecek konuma gelince yola çıktığı anlaşılmaktadır.

İbn ‘Asākir *tūfān* sonrası “yer ve gök sularının Allah’tan aldıkları emir üzerine çekildiklerini” anlattığı bölümde herhangi bir kaynağa işaret etmeden bir bilgiyi paylaşır. Buna göre Hz. Nūh gemiden çıktığında güneşi, ardından gökkuşağını görür. Bu, Rabbi ile kendisi arasında artık *tūfān* olmayacağının işaretidir.³⁶² İbn ‘Asākir’in kaynaksız olarak sunduğu bu haber aslında Tevrat’a dayanmaktadır ve şöyledir:

“Ve Allah dedi: Benimle sizin ve ebedi devirlerce sizinle beraber olan her canlı mahlûkun arasında yapmakta olduğum ahdin alameti şudur: Yayımı (İbn ‘Asākir’de *ḳavs-ı ḳuzaḥ*)³⁶³ buluta koydum ve benimle yerin arasında bir ahit alameti olacaktır. Ve vaki olacaktır ki, yerin üzerine bulut getirdiğim zaman, yay da bulut da görünecektir ve benimle sizin ve yaşayan her beden sahibi mahlûkun arasında olan ahdimi hatırlayacağım, bütün beden sahiplerini yok etmek için sular artık tufan olmayacaktır.”³⁶⁴

³⁵⁷ İbnu’l-Esir, *el-Kāmil*, c.1, s.64.

³⁵⁸ Taberī, *Tārīḥ*, c.1, s.131.

³⁵⁹ İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.116; İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.246.

³⁶⁰ İbn Sa’d, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.17; Şa’lebī, *‘Arāisu’l-Mecālis*, c.1, s. 61.

³⁶¹ Taberī, *Tārīḥ*, c.1, s.128.

³⁶² İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.263. İbn ‘Asākir konunun ilerleyen bölümlerinde benzer bir haberi Vehb b. Munebbih rivayeti ile vermektedir (s.268). Bu haber de Tevrat’taki Nūh kıssası anlatımıyla uyumludur.

³⁶³ İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.263.

³⁶⁴ Yaratılış: 9/12-15. *Kutsal Kitap -Yeni Çeviri- Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003).

Gemiden çıkan Hz. Nūḥ Cezîre topraklarında ẖardā³⁶⁵/Baḳardā³⁶⁶ nahiyesinde bir köye yerleşir ve gemidekilerin her biri için bir ev yapar³⁶⁷. Kaynaklarda bu köyün adı Sūḳu Şemānīn (Seksenler)'dir³⁶⁸. Burası zamanla onlara dar gelmeye başlayınca İraḳ ve Fırat arasına göçerek Bābil'i inşa ederler.³⁶⁹ İbn Sa'd buranın Fırat ve Sırat nehirleri arasında olduğunu söyler.³⁷⁰ Hz. Nūḥ tūfāndan korunmak için gemiye binerken yanına aldığı Hz. Ādem'in cesedini Beyt-i Maḳdis'e defneder.³⁷¹ Bugün yeryüzünde var olan insanlar Hz. Nūḥ'un oğulları Hām, Sām ve Yāfeş'in soyundan gelmektedir³⁷². Aḥmed b. Ḥanbel'in (v.241/855) Semūra'den (v.?) bildirdiğine göre Hz. Peygamber "Sām Arapların, Hām Habeşlerin, Yāfeş de Rumların atasıdır." buyurmuştur.³⁷³ Sa'īd b. Museyyeb'ten (v.94/713) bu konuda daha detaylı bir bilgi rivayet edilmiştir. Buna göre 'Arab, Fars ve Rūm Sām'ın soyudur ve bunların hepsi hayırlıdır. Sūdān, Berber ve Kıptiler Hām'ın torunlarıdır. Türk, Saḳalibe, Ye'cūc ve Me'cūc de Yāfeş evladıdır.³⁷⁴ Ṭaberī İbn 'Abbās'tan Sām'ın zürriyetinin beyaz, Hām'ın siyah ve Yāfeş'in kumral olduğunu bildiren rivayete yer verir.³⁷⁵

İbn Sa'd'ın eserinde yer alan Hişām b. Muḥammed'in (v.204/819?) babasından rivayet ettiği bir haberde Hz. Nūḥ'un oğullarından türeyenlerin Bābil'de Nemrūd b.

³⁶⁵ Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.130. Yasin Meral "Tevrat'ın Aramice çevirilerinden Targum Yeruşalmî'de Ararat kelimesinin Kardum olarak çevrildiğini" söyler. Bu kelime tarih kaynaklarımızdaki ẖardā ismine benzemektedir. Yasin Meral'e göre "Yahudi kaynaklarının Tevrat'ta adı geçen 'Ararat dağları' ifadesinden anladıkları yer ile İslam kaynaklarının Kur'an'da geçen 'Cudi' isminden anladıkları yer aynı bölgedir." Bkz. Yasin Meral, "Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4)", *Milel ve Nihal Dergisi*, 14:2, (2014), ss. 84-101.

³⁶⁶ Şa'lebī, *Arāisu'l-Mecālis*, c.1, s.2; İbnu'l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.66.

³⁶⁷ Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.130; İbnu'l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.66.

³⁶⁸ İbn Sa'd, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.18; Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.130; Şa'lebī, *Arāisu'l-Mecālis*, c.1, s.62; İbnu'l-Eşīr, *el-Kāmil*, c.1, s.64. İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.116.

³⁶⁹ H. Ömer Budda, Babilli tarihçi Berosus'un eserine dayanarak Babil'in onuncu hükümdarı Xisuthrus zamanında meydana gelen bir tūfāndan söz etmektedir. Bu bilgiye "Babil Tufan Hikâyesi" başlığı altında değinir. Hem Babil'i kuranların hem Babil'de yaşayanların tūfān hikâyelerine sahip olması dikkat çekicidir. Bkz. H. Ömer Budda, *Kurban ve Tufan Makaleleri*, haz. B. Zeki Çoban (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), ss.115-117.

³⁷⁰ İbn 'Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.247.

³⁷¹ İbn Sa'd, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.18; İbn 'Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.247.

³⁷² İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.115.

³⁷³ İbn Sa'd, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.18; İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.115. Hadis için bkz. et-Tirmizī, *Tefsīru'l-Kur'an* 38 (no.3231).

³⁷⁴ İbn Sa'd, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.18; Şa'lebī, *Arāisu'l-Mecālis*, c.1, s. 63 –bazı farklılıklarla-; İbn 'Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.278; İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.115.

³⁷⁵ Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.132.

Kūşb b. Ken'an b. Hām b. Nūḥ 'un dönemine kadar İslam üzere yaşadıkları, Nemrūd'un onları putlara davet ettiği bildirilmektedir.³⁷⁶

İslam tarihi kaynaklarında Nūḥ kıssası ile ilgili ilginç bir rivayete yer verilmektedir: İbn 'Abbās'dan bildirilen habere göre ḥavāriler Hz. 'İsā'dan Hz. Nūḥ'un gemisini gören ve kendilerine anlatacak birisini göstermesini talep ederler. 'İsā b. Meryem, ḥavārileri, topraktan bir tepenin yanına götürür. Bu topraktan bir avuç alarak "Bu nedir, biliyor musunuz?" diye sorar. Ḥavāriler "Allah ve Rasulü en iyi bilir" cevabını verince "Bu Hām b. Nūḥ 'un kabridir." der ve "Allah'ın izniyle kalk!" diyerek asasıyla üzerine dokunur. Saçları ağarmış bir adam, başından tozlar dökülerek kalkar. Hz. 'İsā ona "Sen böyle mi öldün?" diye sorunca adam "Hayır, ben öldüğümde gençtim. Kıyamet koptu zannettiğim için saçlarım beyazladı." cevabını verir. Hz. 'İsā'nın "Bize Nūḥ 'un gemisini anlat" demesi üzerine adam anlatmaya başlar: "Onun uzunluğu bin iki yüz zīrā', eni altı yüz zīrā' idi. Bir kat sürüngen ve vahşi hayvanların, bir kat insanların bir kat da kuşların olmak üzere üç kattan oluşmuştu. Hayvanların pislikleri çoğalınca Allah Nūḥ'a filin kuyruğuna dokunmasını emretti. Nūḥ filin kuyruğuna dokununca bir erkek ve bir dişi domuz ortaya çıktı. Pisliğe yöneldiler. Fareler gemiyi kemirerek delmeye başlayınca Allah Nūḥ'a aslanın iki gözü arasına vurmasını emretti. Aslanın burun deliklerinden bir erkek ve bir dişi kedi çıktı. Onlar da farelere yöneldiler."³⁷⁷ Hz. 'İsā ona Hz. Nūḥ 'un şehirlerin sular altında kaldığını nasıl bildiğini sorar. O şöyle cevap verir: "Haber getirmesi için kargayı gönderdi. Karga bir pislik buldu ve ona daldı. Nūḥ onun korkak olması için beddua etti. Bu nedenle o evlere yaklaşamaz. Sonra güvercini gönderdi. O gagasında bir zeytin dalı ve ayaklarında çamur olarak dönünce beldelerin sular altında kaldığını anladı. Nūḥ onun boynuna yeşil bir halka geçirdi ve güven içinde olması, insanlara alışması için dua etti. Bundan dolayı o, evlere alıştır." Bundan sonra havariler o adamı evlerine götürmeyi istedilerse de Hz. 'İsā "Rızkı olmayan adam sizinle nasıl gelsin" diyerek buna izin vermez. Hām'a da "Allah'ın izniyle geri dön" der, o da toprağa geri döner."³⁷⁸

³⁷⁶ İbn Sa'd, *Ṭabaḳāt*, c.1, s.19; İbn Sa'd bu ve devamındaki sayfada, Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, ss.132-133'te, Şa'lebī, *Arāisu'l-Mecālis*, c.1, s.63'te; İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.115'te Hz. Nūḥ'un torunlarının yeryüzüne dağılışını detaylı olarak ele almıştır.

³⁷⁷ Bu rivayete göre domuz ve kedi Hz. Nūḥ 'un gemisinde yaratılmıştır. O zaman "gemiye bütün hayvanlardan birer çift alınmıştı" haberini hayvanlardan henüz yaratılmamış olanların varlığını göz önünde bulundurarak daha farklı okumamız gerekir.

³⁷⁸ Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, ss.124-25; Şa'lebī, *Arāisu'l-Mecālis*, s.61; İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.116.

Hız. Nūh'un kaç yıl yaşadığı ile ilgili haberler tarih kitaplarımızda farklı rivayetlerle ele alınmıştır. İbn 'Abbās'tan gelen bir rivayette şu bilgiler yer almaktadır: "Hz. Nūh Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğinde dört yüz seksen yaşındaydı. Allah iman etmelerini emrettiği bu kavme mühlet verdi. Hz. Nūh yüz yirmi yıl kavmini tevhide davet etti. Verilen süre dolunca kendisine emredilen gemiyi yaptı. Gemiye bindiğinde altı yüz yaşındaydı. Gemiden sonra üç yüz elli yıl daha yaşadı."³⁷⁹ Bu konuyla ilgili olarak 'Avn b. Ebī Şeddād'dan (v.?) gelen bir haberde "Nūh'un üç yüz elli yaşında peygamber olduğu, dokuz yüz elli yıl kavmine tebliğde bulunduğu, kavmin helakinden sonra üç yüz elli yıl daha yaşadığı" yer almaktadır.³⁸⁰ Taberī İbn Ebī Şeddād'dan nakledilen bu haberden sonra³⁸¹ İbn İshāk'ta yer alan Ehl-i Tevrat'ın "Nūh gemiden indikten sonra üç yüz kırk sekiz yıl yaşamıştır." iddiasına karşılık Kur'an'da kavminin arasında kaldığı süre olarak bildirilen dokuz yüz elli yıldan³⁸² daha fazla yaşamadığı bilgisine yer verir.³⁸³ Bazı tarihçilerin naklettiğine göre Yüce Allah Hz. Nūh'u kavmine peygamber olarak gönderdiğinde o, elli yaşındaydı.³⁸⁴ Onların arasında dokuz yüz elli sene kalmış ve kavminin helak edilişinden sonra da üç yüz elli yıl yaşamıştır.

Kur'an'da Hz. Nūh'un yaşı ile ilgili olarak "Andolsun, biz, Nūh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken *tūfān* kendilerini yakalayiverdi" (29/'Ankebūt:14) buyrulmuştur. Hasan-ı Başrī'den ve Enes'in (v.93/711-12) Hz. Peygamber'den rivayetine göre ise "Hz. Nūh peygamberlikten önce iki yüz elli yıl, peygamberliğinin *tūfān* öncesi sürecinde dokuz yüz elli yıl ve *tūfān*dan sonra iki yüz elli yıl daha yaşamak suretiyle toplam bin dört yüz elli yıl yaşamıştır."³⁸⁵

³⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, c.1, s.16; Taberī, *Tārīh*, c.1, s.123; İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s. 101; Bu bilgi Tevrat'ta yer almaktadır (Yaratılış, 9:28).

³⁸⁰ Taberī, *Tārīh*, c.1, s.123; İbnu'l-Eşir, c.1, s.63. Bu rivayete göre Hz. Nūh toplam bin altı yüz elli yıl yaşamıştır. William M. Brinner'de benzer bir tesbitte Hz. Nūh'un yaşının bin beş yüz elli-bin altı yüz elli civarında olduğunu söylemiştir. Bkz. W.M. Brinner, "Nuh," *Encyclopaedia of the Qur'an*, c. 3, s.542.

³⁸¹ Taberī, *Tārīh*, c.1, s.123; Şa'lebī, aynı şahıstan Hz. Nūh'un *tūfān*dan önce üç yüz elli, *tūfān*dan sonra dokuz yüz elli yıl yaşadığını rivayet etmektedir. Bkz. *Arāisu'l-Mecālis*, c.1, s.62.

³⁸² 29/Ankebut:14.

³⁸³ Taberī, *Tārīh*, c.1, s.131.

³⁸⁴ Şa'lebī, *Arāisu'l-Mecālis*, c.1, s.56; İbnu'l-Eşir, *el-Kāmil*, c.1, s. 63. İbn Keşir, *el-Bidāye*, c.1, s.101'de Hz. Nūh'un kaç yaşında peygamber olduğu ile ilgili elli, üç yüz elli ve dört yüz seksen şeklindeki rivayetlerin tümüne yer vermektedir.

³⁸⁵ İbn 'Asākir, *Tārīh*, c.62, s.281. Bu rivayete hadis kaynaklarında ulaşamadık.

Hz. Nūh'un kabri Harem'de zemzem, Rukn-i Yemānī ve Maḳām arasındadır.³⁸⁶ Nevf eṣ-Şāmī'den (v.?) gelen bir rivayette beş nebînin Araplardan olduğu söylenir: “Muḥammed, Nūh, Hūd, Şālih ve Şu‘ayb.”³⁸⁷ Bu peygamberlerden Hz. Muḥammed hariç tümünün kabri aynı yerdedir. Bu rivayetin ırkların *tūfān*dan sonra ortaya çıktığını belirten rivayetlerle çeliştiği görülmektedir.

Başvuru kaynaklarımız olan İslam tarihi kaynaklarının kronolojik sıralaması şöyledir: İbn Sa‘d (v.230/845) Ṭaberī (v.310/923), Şa‘lebī (v.427/1035), İbn ‘Asākir (v.571/1176), İbnu’l-Eṣīr (v.630/1233), İbn Keşīr (v.774/1373). Bu eserlerde Nūh kıssasına ilişkin yaptığımız incelemeler sonucunda şu hususlar öne çıkmıştır:

1. Ṭaberī tarihinde Nūh kıssasını detaylı olarak işlemiştir. Ṭaberī'nin kaynakları arasında İbn ‘Abbās’a dayanan hadisler, Tevrat ve İran nesep bilgileri bulunmaktadır. Ṭaberī Tevrat’tan aldığı bölümleri ve Tevrat ehlinin görüşlerini açıkça belirtirken,³⁸⁸ Ehl-i Kitab³⁸⁹ ve Ehl-i Tevrat³⁹⁰ ifadelerini ayrı ayrı kullanmaktadır. Şa‘lebī de bilgi kaynakları arasında “tarihçiler”den³⁹¹ söz etmektedir.
2. Ṭaberī İbn Sa‘d’ı kaynak olarak kullanmış, hatta İbn Sa‘d’ın cümlelerini değiştirmeden aynıyla nakilde bulunmuştur. Şa‘lebī ise rivayetlerinde çoğunlukla ne sened zinciri ne de kaynak göstermiştir. İbn Keşīr, İbn İshāk³⁹² ve Ṭaberī’den³⁹³ naklettiklerinde onların adını anmaktadır.
3. Tarihçiler (İbn Sa‘d, İbn ‘Asākir) ve aynı zamanda rivayet tefsirleri de olan müfessirler (Ṭaberī, Şa‘lebī ve İbn Keşīr) tarih kitaplarında Nūh kıssasını ele alırken konuyla ilgili ayetlerin büyük çoğunluğuna yer vermektedirler. Özellikle Ṭaberī³⁹⁴ ve İbn Keşīr³⁹⁵ birkaç cümleyle de olsa ayetlerin tefsirini yapmaktadır. İbn Sa‘d’ın da ayetleri zaman zaman tefsir ettiği görülür.³⁹⁶

³⁸⁶ İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.288.

³⁸⁷ İbn ‘Asākir, *Tārīḥ*, c.62, s.242.

³⁸⁸ Mesela bkz. Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, ss.117, 119, 122, 132.

³⁸⁹ Mesela bkz. Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.130.

³⁹⁰ Mesela bkz. Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.117

³⁹¹ Şa‘lebī, *Arāisu’l-Mecālis*, s.61.

³⁹² Mesela bkz. İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.117.

³⁹³ Mesela bkz. İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.101, ss.116-117.

³⁹⁴ Mesela bkz. Ṭaberī, *Tārīḥ*, c.1, s.123,126.

³⁹⁵ Mesela bkz. İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, ss.107, 108, 112.

³⁹⁶ Mesela bkz. İbn Sa‘d, *Tabakāt*, c.1, s.17.

4. İbn Keşîr ayetleri açıklarken Hz. Nûh ile Hz. Muḥammed dönemi arasında bağ kurmaktadır.³⁹⁷
5. İbn Keşîr Nûh kıssasından bahseden hadisleri bazen ‘Aişe ve Ebû Hurayra³⁹⁸ gibi sahabeden, bazen de Buḥārî,³⁹⁹ Şāḥihayn,⁴⁰⁰ İbn Māce, Tirmizî ve Nesāî⁴⁰¹ gibi hadis kitabiyatından nakletmektedir.
6. İbn Keşîr Ehl-i Kitab ve Tevrat’tan rivayetlere yer vermektedir.⁴⁰² Fārisî ve Hintlilerden bir grubun *tūfān*ın vukuunu inkâr ettiklerini söyleyen İbn Keşîr’e göre *tūfān* insanlar arasında farklı zamanlarda peygamberlerin naklettiği tevatür derecesinde bir haberdır.⁴⁰³
7. Kaynak olarak gösterdiğimiz İslam tarihi kitaplarında Hz. Nûh ve kıssasını en detaylı işleyen İbn ‘Asākir’dır. Bu kaynaklar arasında sadece İbn Keşîr kıssayla ilgili haberlerin bir kısmını eleştiriye tabi tutmuştur.
8. En eski kaynağımız İbn Sa’d’da Nûh kıssası birkaç sayfayı geçmezken zaman içerisinde rivayetlerde anlatım artmış, hicrî 6. asırda yaşayan İbn ‘Asākir’de kıssa tekrarlar dışında ilk kaynağın birkaç katı artan bir hacme ulaşmıştır. Hicrî 3. asırda yazılmış İbn Sa’d’a ait tabakât kitabında aktarılan haberler nesebe dair tarih bilgileri, gemi yapımı ve *tūfān*la sınırlıyken, İbn ‘Asākir’in tarih kitabındaki haberler Hz. Nûh’un kavmi ile mücadelesine de yer vererek detaylı bir tarih anlatımı sunmaktadır. İbn ‘Asākir’de araştırmamıza kaynak olan diğer eserlerde karşımıza çıkmayan bilgiler de mevcuttur. Mesela İbn ‘Abbās’a “Gemidekilerin namaz vakitlerini nasıl tespit ettikleri” sorulunca, “Allah Nûh’a biri gündüz gibi beyaz, diğeri gece gibi siyah *harzeteyn* (*elmas ya da yakut gibi taş parçaları*) vermiştir.” mukabelesinde bulunmuştur.

³⁹⁷ Mesela bkz. İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.108.

³⁹⁸ Mesela bkz. İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.117.

³⁹⁹ Mesela bkz. İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.110.

⁴⁰⁰ Mesela bkz. İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, ss.106, 110, 114.

⁴⁰¹ Mesela bkz. İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s. 118.

⁴⁰² Mesela bkz. İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.111.

⁴⁰³ İbn Keşîr, *el-Bidāye*, c.1, s.118.

İKİNCİ BÖLÜM

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE HZ. NÜH KISSASI'NA İLİŞKİN YORUMLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

0. Araştırma Kaynaklarımız Olan Tefsirler Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Çalışmamızın birinci bölümü Nüh kıssasını, Kur'an-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes ve İslam Tarihi kaynakları çerçevesinde ele almıştır. Daha önce çeşitli vesilelerle zikrettiğimiz gibi Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nüh'un hayatı hakkında peygamberlik öncesi döneme dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Onun hayatı ile ilgili bir kısım detaylar (oğlu ve eşinin iman etmeyişi, ömrü, duaları vb.) nübüvveti ile birlikte ele alınmaktadır. Hz. Nüh'un Allah'tan aldığı görevi yerine getirmesi ve bu esnada karşılaştığı zorluklar kendisinden sonra gelen peygamberlere, özellikle son peygamber Hz. Muhammed ve inananlara ibret ve teselli kaynağıdır.⁴⁰⁴ “Nüh kıssası Peygamberlerin kurtuluşunu ve yalancılardan helakını anlatan bir darb-ı mesel ve Kurayş müşriklerine nebîlerini inkâr edip helak olan toplumları misal gösteren bir anlatımdır.”⁴⁰⁵

Araştırmamızın bu bölümünde Nüh kıssasının bütün olarak ele alındığı surelerde (Arâf, Yûnus, Hüd, Enbiyâ', Mu'minûn, Şu'arâ', 'Ankebût, Şâffât, Kâmer, Nüh)⁴⁰⁶ Hz. Nüh'u konu edinen ayetlerin tefsir kaynaklarımızda yer alan açıklamalarını değerlendireceğiz. Çalışmamızı gerçekleştirirken tefsir külliyyatındaki eserleri “mezhebî tefsirler” şeklinde sınıflandırdık.⁴⁰⁷ Tezimizin başlangıçtaki amacı “tefsir kitâbiyyâtında Kur'an kıssalarına ait mervîyyâtın bir asırdan diğerine değişiklik arz ettiği” iddiasını,⁴⁰⁸ böyle bir değişimin var olup olmadığını, varsa sebeplerini Nüh kıssası örneğinde ele almaktır. Bunun için öncelikle Ehl-i Sünnet eserleri içerisinde Taberî (v.310/923), Şa'lebî (v.427/1035), İbn 'Atıyye (v.541/1147), Râzî

⁴⁰⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, c.17, s.38; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.25, s. 42; Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.4, s.189.

⁴⁰⁵ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.4, s.90; c.4, s.141; c.5, s.213.

⁴⁰⁶ Bu sureler çalışmamızın “Kur'an'da Nüh Kıssası” başlığı altındaki bölümünde nuzûl ve muḥaḫaf tertibi sırasına göre tablolandırılmıştır. “Kur'an'da Hz. Nüh Kıssası” başlığı altında sureler incelenirken nuzul sırası dikkate alınmıştır.

⁴⁰⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), s.296.

⁴⁰⁸ İsmail Albayrak, “Quranic Narrative and Isra'iliyyat in Western Scholarship and in Classical Exegesis,” The University of Leeds Department of Theology and Religious Studies, May 2000. Albayrak Batılı araştırmacılar ve klasik müfessirlerde kıssa konusunu incelediği tezinde “Klasik tefsirlerde İsrailiyyat nosyonunun devam eden bir gelişim içerisinde olduğu” sonucuna ulaşır. s.293.

(v.606/1210), Beydāvī (v.685/1286) ve İbn Keşīr'in (v.774/1373) tefsirlerini Nūḥ kıssasına ait konuları başlıklandırarak inceledik. Ehl-i Sünnet tefsirlerini incelemeyi tamamladığımızda Nūḥ kıssası anlatımlarındaki rivayetlerin gelişiminin Ṭaberī tefsirinden öteye geçmediğini gözlemledik. Sonraki yıllarda müfessirlerin Ṭaberī'de mevcut rivayetleri kendi tefsir tercihlerine uygun olarak değerlendirdikleri kanaatine sahip olunca konuyu diğer mezhep tefsirlerinde ele almaya karar verdik. Bundan sonra Şī'ī, Hāricī/İbādī ve Mu'tezilī tefsirlerine ait örnek eserler araştırmamıza kaynaklık etmişlerdir. Şī'ī tefsir kaynakları içerisinde tercihte bulunurken “Şī'ī tefsir kaynaklarını dört dönemde inceleyen” görüşü esas aldık.⁴⁰⁹ Bu dönemler arasında çalışmamızın bundan sonraki amacının erken dönem tefsirlerindeki benzerlik ve farklılıkları tespit etmek olduğunu göz önünde bulundurarak ilk üç dönemden eserler seçtik. Böylece birinci dönemden Ali b. İbrāhīm b. Hāşim el-Ḳummī (v.307/919), ikinci dönemden Ebū 'Alī el-Faḍl İbn Ḥasen et-Ṭabersī (v.548/1154), üçüncü dönemden Hāşim el-Bahrānī'nin (v.1107/1695) tefsirini tercih etmiş olduk. Bu eserlerde de Nūḥ kıssasının öne çıkan konularını başlıklandırarak değerlendirdik. Nūḥ kıssası bağlamında incelediğimiz eserlerden Hāriciliğin İbādiyye kolunun klasik döneme ait matbu tek tefsiri olan⁴¹⁰ Hūd b. Muḥakkem'in (v.210-280?/825-893?) *Tefsīru Kitābillahi'l-'Azīz* adlı eserindeki rivayetleri, kıssa anlatımındaki metodun Ehl-i Sünnet benzerliğini göz önünde bulundurarak dipnotlarda gösterdik. Mu'tezilī ekole mensup Kāḍī 'Abdulcebbar'ın (v.415/1025) *Tenzīhu'l-Ḳur'ān 'ani'l-Meṭā'in* adlı eseri ayetlerin anlaşılmasının müşkil olduğunu düşündüğü durumlarda muhtemel sorular sormuş ve onlara verdiği cevaplarla ayetleri açıklamıştır. Nūḥ kıssası ile ilgili rivayetler onun tefsirinde yer almamaktadır. Eser ayetlerin anlaşılmasına katkı sağlayacak soru ve cevaplar tarzında hazırlandığı için kıssa rivayetlerine yönelik bir değerlendirme yapamadık. Elde ettiğimiz bilgileri tezimizin Nūḥ Kıssası Özelinde Müfessirlerin Ortaya Koyduğu Kelāmî Tartışmalar başlığı altında değerlendirdik.

⁴⁰⁹ Şī'ī tefsirlerini dönemlere ayırarak inceleme görüşü Aslan Habibov'a aittir. Bu görüşe göre Şī'ī tefsirlerini; (1) İlk Dönem veya Birinci Rivayet Dönemi (I-IV. asır), (2) Orta Dönem veya Birinci Rivayet Dönemi (IV-XI. asır), (3) Son Dönem veya İkinci Rivayet Dönemi (XI-XIII. asır), (4) Çağdaş Dönem veya İkinci Rivayet Dönemi (XIV-XV. asır) dört aşama şeklinde kategorize etmek mümkündür. Bkz. Aslan Habibov, “İlk Dönem Şī'ī Tefsir Kaynakları,” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, s.28, ss.191-219.

⁴¹⁰ İsmail Albayrak, “Harici-İbadi Tefsir Üzerine Genel Bir Değerlendirme,” Mehmet Akif Koç (ed.), *Tefsire Akademik Yaklaşımlar* (Ankara: Otto, 2013) içinde, c.1, s.180.

1. Ehl-i Sünnet Tefsirlerinde Nūh Kıssası

Çalışmamızın konusu olan Nūh kıssasını Ehl-i Sünnet tefsirlerinde incelerken konu ile ilgili rivayetleri ilk kaynağımız olan Ṭaberī (v.310/923) tefsirinden yola çıkarak, diğer kaynaklarımızda ise müfessirlerin Ṭaberī tefsiri ile aynı ya da farklı rivayetlerini/yorumlarını başlıklar halinde ele alarak değerlendirdik. Böylelikle Ṭaberī (v.310/923), Şa‘lebī (v.427/1035), İbn‘Atıyye (v.541/1147), Rāzī (v.606/1210), Beyḍāvī (v.685/1286) ve İbn Keşīr’in (v.774/1373) açıklamaları ve yorum tercihleri özelinde Nūh kıssasının anlatım ve anlaşılma biçimlerini ortaya koymaya çalıştık. Elde ettiğimiz bilgileri Hz. Nūh’un İsmi ve Soyu, Hz. Nūh’un Yaşı, Hz. Nūh’un Peygamberliği ve Kavmini Tevhide Daveti, Hz. Nūh’un Kavmi Aleyhine Dua Etmesi, *Tennūr* Hakkındaki Yorumlar, Hz. Nūh’un Allah Tarafından Gemi Yapımı İle Emrolunması, Gemiye Kimler Bindi?, *Tūfān* Hakkındaki Yorumlar, Nūh Kavminin Putları, *Tūfān*dan Sonra Yaşananlar ve İnsanlık Soyu adıyla farklı başlıklar altında topladık. Müfessirlerin konuyla ilgili görüşlerini ait oldukları yüzyıla göre en erken dönemden başlayarak sıraladık. Ṭaberī-İbn Keşīr arasındaki tefsir kaynaklarımızda mevcut bir rivayet elimizde tamamı mevcut ilk tefsir olan Muḳātil tefsirinde varsa dipnotlarda atıfta bulunduk. Tefsirlerde gördüğümüz her bilgiyi çalışmanın hacmini gereksiz bir şekilde büyüteceği için araştırmamıza yansıtmamızın mümkün olmadığını belirtmek isteriz.

1.1. Hz. Nūh’un İsmi ve Soyu

Hz. Nūh’un isminin neden Nūh olduğu ile ilgili araştırmamıza kaynak olan tefsirlerde farklı bilgilere rastlamak mümkünse de soy zinciri ile ilgili olarak birbirine yakın bilgiler yer almaktadır. Ṭaberī (v.310/923) tefsirinde Hz. Nūh’un ismine dair bir bilgi vermemektedir. Kıssanın anlatıldığı ayetlerde soyu hakkında da bilgi vermeyen Ṭaberī sadece 71/Nūh:1.ayette yer alan *إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا* ibaresini açıklarken Nūh b. Lemek demekle yetinmiştir.⁴¹¹ Ṭaberī 6/En‘ām:85. ayetinin tefsirinde Nūh peygamberin dedelerinden Hz.İdrīs’in nesebi hakkında Vehb b. Munebbih’ten (v.124/741) bilgi aktarırken Nūh b. Lemek b. Metūşelaḥ b. Eḥnūḥ isimlerini zikretmekte, Eḥnūḥ’un da

⁴¹¹ Ṭaberī, Ebū Ca‘fer Muḥammed b. Cerīr. *Cāmi‘ul-Beyān ‘an Te‘vīlī Āyi‘l-Kur‘ān*. Tah. ‘Abdullāh ‘Abdulmuḥsin et-Turkī, (Kāhire: Merkezu’l-Buḥūs ve’d-Dirāsāt el-‘Arabiyye ve’l-İslāmiyye, Dār-ı Hicre, 2001), c.23, s.288. Muḳātil’de de Nūh b. Lemek’tir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, tah. ‘Abdullāh Maḥmūd Şehhāte, (Beyrūt: Dāru İḥyāi’t-Turāsi’l-‘Arabī, 2002), c.4, s.449.

İdrīs b. Yerd b. Mehlāīl olduğunu söylemektedir.⁴¹² Ṭaberī bir tarihçi olarak Hz. Nūḥ'un soyunu tarihinde şöyle sıralamaktadır: Nūḥ b. Lemek b. Metūşelaḥ b. Eḥnūḥ (İdrīs) b. Yerd b. Mehlāyīl b. Kīnān b. Enūş b. Şiṣ b. Ādem Ebi'l Beşer.⁴¹³ Şa'lebī (v.427/1035), Nūḥ kıssasının anlatıldığı ayetlerde konuyla ilgili olarak İbn 'Abbās'tan (v.68/687-88) gelen "Kendi nefesine çok yandığı için" rivayetini Hz. Nūḥ'a bu ismin verilmesinin nedeni olarak zikretmektedir. Peygamberin kendisi için neden bu kadar yandığı ile ilgili olarak ihtilaf edilmiştir. Şa'lebī'nin bildirdiğine göre bazıları Hz. Nūḥ'un kavminin helakı için Rabbine "Rabbim yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!" diyerek dua ettiği, bazıları da ümmetinin yaptıklarından dolayı Rabbine çok yakardığı için bu ismi aldığını söylemektedir. Bir başka görüşe göre bir gün yolda cüzzamlı bir köpek görmüş, "Benden uzak ol ey kötü şey!" demiş, Allah ona "Beni mi yoksa köpeği mi ayıpladın?" şeklinde vahy etmiştir.⁴¹⁴ Yine Şa'lebī'nin Muḳātil'den rivayet ettiğine göre Nūḥ ismi Süryanice bir kelime olup "sākin" anlamına gelmektedir.⁴¹⁵ Ona bu adın verilmesi *tūfānda* inkârcıların boğulması ile yaşayan kimsenin kalmaması üzerine yeryüzünün ona mesken olmasından kaynaklanmaktadır.⁴¹⁶ Şa'lebī Nūḥ kıssasının yer aldığı mushaf sıralamasına göre ilk sure olan 7/A rāf:59-64. ayetlerin tefsirine Hz. Nūḥ'un soyu ile başlamaktadır. Şa'lebī'deki sıralamada bazı isimler Ṭaberī'nin naklettiğinden farklılık arz etmektedir: Nūḥ b. Melek (Ṭaberī'de Lemek) b. Metūşelaḥ (Ṭaberī'de Metūşelaḥ), b. Eḥnūḥ b. Mehlāīl b. Yezd (Ṭaberī'de Yerd) b. Ḳayṣān (Ṭaberī'de Kīnān) b. Enūş, b. Şiṣ b. Ādem.⁴¹⁷ Bu farklılık harekesiz metinleri okuyuş biçiminden kaynaklanan bir sorun olabilir ve normal kabul edilebilir. Ancak Ṭaberī'de İdrīs b. Yerd b. Mehlāīl olan sıralamanın Şa'lebī'de Eḥnūḥ b. Mehlāīl b. Yezd şeklinde verilerek Eḥnūḥ'un baba ve dedesinin isimlerinin yer değiştirmesinin izahı zordur.

⁴¹² Ṭaberī, *Cāmi 'ul-Beyān*, c.11, s.509.

⁴¹³ Ṭaberī Ebū Ca'fer Muḥammed b. Cerīr, *Tārīḫü'l-Umem ve'l-Mulūk* (Beyrūt: Dāru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1987), c.1, ss.102-110.

⁴¹⁴ Şa'lebī, Aḥmed b. Muḥammed b. İbrāhīm, *el-Keşf ve'l-Beyān*, tah. Ebū Muḥammed b. Āşūr, (Beyrūt: Dāru İhyāi't-Turāsi'l-'Arabī, 1422/ 2002), c.7, s.44.

⁴¹⁵ Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.449. Kelime İbranicede "rest/dinlenmek", "sit down/oturmak" gibi anlamlara gelmektedir. Friedrich Wilhelm Gesenius kelimenin Süryanicede de benzer anlamlara sahip olduğunu bildirmektedir. Gesenius, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*, ss.538-539.

⁴¹⁶ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.10, s.47.

⁴¹⁷ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.4, s.243-244.

İbn ‘Aṭıyye Nūḥ’un adının aslında ‘Abdulcebbār olduğunu nakletmektedir.⁴¹⁸ Müfessirlerden bir gruba göre Hz. Nūḥ’a ismi “nefsine çok feryat ettiği, dövündüğü için” verildiği haberini İbn ‘Aṭıyye zayıf olarak değerlendirdikten sonra, Sibeveyh’in “Nūḥ, Lūṭ ve Hūd isimlerinin Arapça olmadığı ancak çekimli oldukları” görüşünü bildirmektedir.⁴¹⁹ İbn ‘Aṭıyye tefsirinde (v.541/1147), Hz. Nūḥ’un soyuyla ilgili bilgi vermemiştir. Rāzī (v.606/1210), Mu’mınūn suresini tefsir ederken Hz. Nūḥ’un asıl adının Yeşkūr olduğundan söz etmektedir. Ona Nūḥ isminin verilmesi kavminin helak olması için dua ederken ağlayıp sızladığı ya da oğlu hakkında Allah’a müracaat ettiği içindir. Bir gün cüzzamlı bir köpeğe rastladığında ona “çirkin” demiş, bunun üzerine Allah tarafından kınanmıştır. Bu ismin ona verilme nedeni bu olay da olabilir. Ancak bütün bu açıklamalar Rāzī’ye göre müşkildir.⁴²⁰ Rāzī, Arāf suresindeki ayetlerin tefsirine başlarken Hz. Nūḥ’un atalarının ismini verir: Nūḥ b. Lemek b. Metūşelaḥ b. Eḥnūḥ. Eḥnūḥ İdrīs (a.s.)’ın ismidir.⁴²¹ Beyḏāwī (v.685/1286) tefsirinde Nūḥ isminin anlamı ve Hz. Nūḥ’un soyu ile ilgili bir bilgiye rastlamadık. İbn Keşīr (v.774/1373) Hz. Nūḥ’un Hz. Ādem’den sonra yeryüzüne gönderilen ilk peygamber olduğunu söyledikten sonra Muḥammed b. İshāk’tan (v.151/768) aldığı soy zincirini vermiştir: Nūḥ b. Lāmek (Ṭaberī’de Lemek) b. Metūşelaḥ (Ṭaberī’de Metūşelaḥ) b. Ḥanūḥ (Ṭaberī’de Eḥnūḥ) b. Berd (Ṭaberī’de Yerd) b. Mehlīl b. Kınīn b. Yāniş b. Şīs b. Ādem (a.s.).⁴²² İbn Keşīr ayrıca İbn Yezīd er-Rakḳāşī’nin (v.120/730) “Kendine çok ağladığı için ona Nūḥ denmiştir” görüşünü nakletmektedir.⁴²³

DEĞERLENDİRME: Kur’an’da Hz. Nūḥ’un şahsına yönelik ahlakı, yaşı, eşi ve inkâr eden oğlunun durumuna dair bilgilerin dışında bir bilgi yer almamış, kıssasında Kur’an’ın muhataplarına ibret teşkil edecek yönler ön plana çıkarılmıştır. Araştırma kaynaklarımız olan tefsirlerde ismi ve soyu noktasındaki bilgiler sınırlıdır. Beyḏāwī dışındaki müfessirlerimiz bu konuda ulaşabildikleri rivayetleri nakletmekle yetinmişler, herhangi bir yorum yapmamışlardır. Hz. Nūḥ’un adı ile ilgili yaygın

⁴¹⁸ İbn ‘Aṭıyye, Ebū Muḥammed ‘Abdulhak b. Ġālib, *el-Muḥarraru’l- Vecīz fī Tefsīri’l-Kitābi’l- ‘Azīz*, tah. Abdusselām Abduşşāfi, (Beyrūt: Dāru’l Kutubu’l ‘İlmiyye, 2001), c.3, s.437.

⁴¹⁹ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.2, s.414.

⁴²⁰ Rāzī, Muḥammed Faḥruddīn, *Tefsīru Faḥr er-Rāzī. Tefsīr-i Kebīr ve Mefātīḥu’l-Ġayb*, (Beyrūt: Dāru’l-Fikr, 1981), c.23, s.92.

⁴²¹ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.14, s.153.

⁴²² İbn Keşīr, Ebu’l-Fidā İsmāil b. ‘Umer, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l- ‘Azīm*, tah. Sāmī Muḥammed es-Selām, (Riyād: Dāru Tayyibe li’n-Neşr ve’t-Tevzī’, 1997), c.3, s.431.

⁴²³ İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l- ‘Azīm*, c.3, s.431.

kanaat kendine yanması ve çok ağlaması üzerinedir ama bunun neden olduğu hakkında ihtilaf vardır. Soyuz Hz. Âdem'e kadar tesbit edilmiştir.

1.2. Hz. Nūḥ'un Yaşı

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nūḥ'un kavmi içerisinde kalış süresi, kıssası anlatılan diğer peygamberlerde benzerini görmediğimiz bir şekilde zikredilir: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا (29/‘Ankebūt:14). “Nuh'u peygamber olarak gönderdik. O kavmi içinde bin yıldan eksik kaldı.” mealindeki bu ayette birkaç nokta izaha muhtaç görünmektedir: Hz. Nūḥ'un “binden elli yıl eksik” bir süre kavminin içinde kalması ne anlama gelmektedir? Sayı neden “dokuz yüz elli” olarak değil de “binden elli eksik” şeklinde ifade edilmiştir? Aynı manadaki *sene* ve *‘ām* kelimelerinin neden ikisi peşpeşe kullanılmıştır? Peygamberin kavminin içinde kalışı olarak zikredilen sürenin onun hayatının tamamı mı yoksa davet süresi mi olduğu konusunda kesin bir şey söylemek mümkün olabilir mi?

Hz. Âişe'den (v.58/678) rivayet edilen bir hadiste yer alan كَانُ نُوحٌ مَّاكِنًا فِي قَوْمِهِ ibaresi Kur'an'da anılan sürenin davete taalluk ettiğini gösterir niteliktedir.⁴²⁴ Bu konuda tefsirlerde benzer görüşler vardır. Taberî (v.310/923)29/‘Ankebūt:14. ayeti tefsir ederken وفراق الآلهة والأوثان يدعوهم إلى التوحيد، وفراق الآلهة والأوثان ibaresi Kur'an'da anılan sürenin davete taalluk ettiğini gösterir niteliktedir.⁴²⁴ Bu ifadede anlaşıldığı üzere Hz. Nūḥ'un kavmini tevhide, putları ve ilahlarını terk etmeye daveti Kur'an'da belirtilen sürenin tamamında gerçekleşmiştir. Taberî'nin ‘Avn b. Ebî Şeddād'tan (v.?) rivayetinde de Hz. Nūḥ'un kavmine peygamber olarak gönderildiğinde üç yüz elli yaşında olduğu, dokuz yüz elli yıl aralarında kaldığı, *tūfān*dan sonra üç yüz elli yıl daha yaşadığı bilgisi yer almaktadır.⁴²⁶ Yine Taberî'de mevcut Kātāde (v.117/735) rivayetinde davetin dokuz yüz elli yıl sürdüğü ifade edilmiştir.⁴²⁷ Şa‘lebî (v.427/1035) 29/‘Ankebūt:14-16. ayetlerin tefsirinde Hz. Nūḥ'un yaşı ile ilgili İbn ‘Abbās'tan (v.68/687-88) şu bilgiye yer vermektedir: “Hz. Nūḥ kırk yaşında peygamber olarak gönderilmiş, dokuz yüz elli yıl kavmini davet için aralarında kalmış, *tūfān*dan sonra altmış yıl daha yaşamıştır. Bu

⁴²⁴ Hadis için bkz. (NM4010 Hākim, *el-Mustedrek*, IV, 1500 (2/596). Aynı ibare Mukātil tefsirinde عَزَّ وَجَلَّ يدعوهم إلى الإيمان بالله- عز وجل şeklinde. Mukātil b. Suleymān, *Tefsīru Mukātil*, c.3, s.377.

⁴²⁵ Taberî, *Cāmi ‘ul-Beyān*, c.20, s.16. Benzer bir ifade için c.15, s.310.

⁴²⁶ Taberî, c.20, s.17.

⁴²⁷ Taberî, c.22, 553.

süre içerisinde insanlar çoğalmış ve yeryüzüne dağılmışlardır.”⁴²⁸ Şa‘lebî Hüd suresi’nde Nûh kıssasının detaylarının yer aldığı bölümlerde (11/Hüd:25-48) Muḳātil’den (v.150/767) bir rivayete yer vermektedir: “Allah Nûh’u peygamber olarak gönderdi ve ona gemi yapmayı emretti. Nûh altı yüz yaşındaydı. Onun ömrü bin elli yıldır. Kavminin içinde dokuz yüz elli yıl onları davet için kaldı.”⁴²⁹ İbn ‘Aṭıyye (v.541/1147) 29/‘Ankebût: 14. ayette Hz. Nûh’un yaşı ile ilgili olarak verilen “bin yıldan elli yıl eksik” ifadesinin zahirî olarak “davetle geçen peygamberlik süreci” olduğu görüşündedir. Bunu فَلَيْتَ kelimesinin atıf harfiyle, أَرْسَلْنَا fiiline bağlanmasından yola çıkarak söylemektedir. İbn ‘Aṭıyye’ye göre ayette zikredilen sürenin “Hz. Nûh’un doğumundan kavminin boğulduğu süreye kadar geçen zaman” olması ihtimali de vardır. İbn ‘Aṭıyye Hz. Nûh’un kaç yaşında peygamber olarak gönderildiği konusunda ihtilaf edildiğini söyledikten sonra kırk ve seksen diyenlerle birlikte, ‘Avn b. Ebi Şeddād gibi üç yüz elli diyenlerin varlığından söz etmektedir. İbn ‘Aṭıyye Hz. Nûh’un tūfāndan sonra üç yüz elli yıl daha yaşadığına dair rivayetleri göz önüne alarak toplam ömrünü bin altı yüz elli yıl olarak hesaplamaktadır.⁴³⁰ Rāzî (v.606/1210) Hz. Nûh’un kavmi içinde kalış süresinin zikredilmesindeki hikmeti sorgulamakta ve cevabını şöyle vermektedir: “Hz. Peygamber kâfirlerin İslam’a girmemesi ve küfürlerinde direnmeleri nedeniyle sıkılmıştır. Allah ona Hz. Nûh’un yaklaşık bin yıllık davetinde kavminden çok az kişinin iman ettiğini buna rağmen peygamberin sabrettiğini bildirmektedir. Bu durumda aralarında kalış süresinin azlığı ve ümmetinin çokluğuna göre Hz. Peygamber’in sabretmesi evlâdır.”⁴³¹ Rāzî zikredilen sürenin “bin yıldan elli yıl eksik” olarak verilmesi konusunda Zemaḥşerî’den (v.538/1144) bir nakilde bulunmuştur. Buna göre “Ayetteki istisna kesinlik ifade etmektedir. Bir ay hariç, bir sene hariç yüz yıl’ gibi ifadeler zannı ortadan kaldırır.”⁴³² Beyḍāvî (v.685/1286) 29/‘Ankebût:14. ayetin tefsirinde Hz. Nûh’un kırk yaşında peygamber olduğunu dokuz yüz elli yıl davete devam ettiğini, tūfāndan sonra altmış yıl daha yaşadığını

⁴²⁸ Şa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyān*, c.7, s.274.

⁴²⁹ Şa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyān*, c.5, s.165.

⁴³⁰ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru l- Vecīz*, c.4, s.310.

⁴³¹ Rāzî, Muhammed, *Tefsîr-i Kebîr*, c.25, s.43.

⁴³² Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.25, s. 43. Zeccâc istisnânın Arap dili için yaygın bir kullanım olduğunu, sayının eksik kısmına vurgu için istisna yapıldığını örneklerle açıklamaktadır. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Zeccâc, Ebû İshâk, *Meâ‘ni l-Kur‘ân ve l-râbuḥu li’z-Zeccâc*, tah. ‘Abdulcelîl ‘Abduḥ Şelebî, (Beyrût, Âlemu’l-Kutub, 1988), c.4, s.163; Zemaḥşerî, *el-Keşşâf ‘an-Ḥaḳāiki t-Tenzîl*, Beyrût, Dâru’l-Kutubi’l-‘Arabî, 1407), c.3, s.445.

rivayet etmektedir. Beyḍāwī ayette kullanılan istisnânın nedeni olarak “Bu ibarenin seçilmesi sayının tamamına delalet etmesi bakımındandır. Bin sayısının zikri bunu duyana zamanın uzunluğunu düşündürür.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Hz. Nūḥ’un yaşı ile ilgili başka bir açıklama konuyla ilgili bölümlerde yer almamaktadır.⁴³³ İbn Keşîr (v.774/1373) dokuz yüz elli yılın davetle geçen süre olduğunu düşünmektedir. Nūḥ kavmi bu süre içinde asırdan asıra, nesilden nesile peygambere eziyeti birbirlerine tavsiye etmişlerdir.⁴³⁴ İbn Keşîr dokuz yüz elli yılın Hz. Nūḥ’un ömrünün tamamı olduğuna yönelik Ḳatāde’den (v.117/735) gelen bir rivayeti şöyle ifade etmektedir: “Nūḥ’un ömrü dokuz yüz elli yıldır. Üç yüz yıl peygamberlikten önce yaşamış, Üç yüz yıl kavmini davet etmiş ve tufandan sonra üç yüz elli yıl daha yaşamıştır.”⁴³⁵ İbn Keşîr’e göre bu rivayet gariptir. Çünkü “Ayetin siyakından davetin dokuz yüz elli yıl sürdüğü anlaşılmaktadır.” İbn Keşîr’in garip kabul ettiği rivayetlerden biri de Avn b. Ebî Şeddād’a ait haberdır. Bu haberde Hz. Nūḥ’un Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğinde üç yüz elli yıl yaşında olduğu, dokuz yüz elli yılın davetle geçtiği, tūfāndan sonra üç yüz elli yıl daha yaşadığı bilgisi vardır. İbn Keşîr bu konuda daha fazla açıklama yapmamış ve en iyi bilen Allah olduğunu hatırlatmakla yetinmiştir.⁴³⁶

DEĞERLENDİRME: Kur’an-ı Kerim’in bildirdiğine göre Hz. Nūḥ’un ömrü normal şartlarda bir insanın ömrüne kıyaslanamayacak kadar uzundur.⁴³⁷ Araştırma kaynağımız olan tefsirlerde “İnsan ömrü bu kadar uzun olamaz.” benzeri bir yorum, herhangi bir şüphe ya da tartışma yer almamaktadır. Hadis kaynaklarımızda yer alan Mucāhid’in İbn Ömer’den naklettiği bir haberde insanların Hz. Nūḥ’dan sonra yaratılış ve ömür bakımından eksildikleri ifade edilmiştir.⁴³⁸

Rāzī dışındaki müfessirler Hz. Nūḥ’un yaşı ile ilgili olarak, ayetin zahirine göre anlam vermiştir. Çoğunluk zikredilen sürenin davet süresi olduğunu kabul etmiş, Hz. Nūḥ’un ömrünün toplamda kaç sene olduğunu tahmine yönelik rivayetleri

⁴³³ Beyḍāwī, Nāşiruddīn ‘Abdullāh b. ‘Umer b. Muḥammed eş-Şirāzī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*. (Beyrūt: Dāru İhyāi’t-Turāşī’l-‘Arabī, tarihsiz), c.4, s.190.

⁴³⁴ İbn Keşîr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.5, s.354.

⁴³⁵ İbn Keşîr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.6, s.268.

⁴³⁶ İbn Keşîr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.6, s.268.

⁴³⁷ 29/‘Ankebūt:14. Tevrat’a göre Hz. Nūḥ’un ataları da uzun yıllar yaşamışlardır: “Âdem 930, Şit 912, Enoş 905, Kenân 910, Mahalalel 895, Yared 962, Hanok 365, Metuşelah 969, Lamek 777” Bkz. Yaratılış, 5:5-32.

⁴³⁸ Nu‘aym b. Ḥammād, *Kitābu’l-Fiten*, tah. Semīr Emīn ez-Zuheyri, (Ḳāhire: Mektebetu’t-Tevhīd, 1412), c.2, s.703.

değerlendirmiştir. Yalnızca Rāzī insan ömrünün bu kadar uzun olamayacağını düşünenlere cevap vermiştir. Rāzī'ye göre Hz. Nūh için zikredilen süre doktorların “insan hayatının yüz yirmi yıldan fazla olamayacağı” fikrine ters değildir. Çünkü Rāzī bunun Hz. Nūh'a verilmiş ilahi bir bağış olduğu görüşündedir. Ancak günümüzde bazı bilim adamlarının iddiasına göre insan bedeni böyle bir ömrü yaşayacak güce sahip değildir. Bu görüştekiler Hz. Nūh ve atalarının yaşları için belirtilen yüksek rakamların *tūfāndan* önce kullanılan takvim farkıyla alakalı olduğunu düşünmektedirler. Bu takvime göre zaman birimi “gün ve kamerî bir ay”dır ki bu Hz. Nūh'tan önceki dönemlerde yıl kavramı olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durumda Hz. Nūh'un gerçek yaşını bulmak için dokuz yüz elli yıl olarak bildirilen hayatını kamerî takvim için on ikiye, güneş takvimi için 12.4'e bölmek gerekecektir. Yapılacak işlem sonucunda yetmiş yedi (güneş yılı) /yetmiş dokuz (kamerî yıl) gibi makul bir yaş ortaya çıkacaktır.⁴³⁹ Ancak o zaman da şu sorular gündeme gelecektir: Kur'an yılın on iki ay olduğunu kabul eden takvimi kullanmakta olan muhataplarına neden böyle bir anlatımı tercih etmiştir? Kur'an'ın muhatapları için onların anlayacağı bir dil kullanması açısından bakıldığında “binden elli eksik yıl” ifadesinin yıl takvimini bilen bir topluluk için tercih edilmesi sorun değil midir? Neden Allah hitap ettiği toplumun anlayacağı ya da onların kullandığı ölçüleri esas alan bir tarzda konuyu işlememiştir? Bir de seksene yakın bir yaş Kur'an'ın Hz. Nūh'un tebliği için vurguladığı uzun zamanı karşılamaya yeterli midir? Aynı konu içinde akla gelen bir diğer soru Hz. Nūh için bahsi geçen bu ömrün kavmi için geçerli olup olmadığıdır. Araştırma kaynaklarımızda bu sorunun açık bir cevabı yoktur. Ancak “babaların çocuklarının elinden tutup Hz. Nūh'a getirmeleri ve ona iman etmemeleri hususunda uyardıkları, bu durumun nesilden nesile devam ettiği” yönündeki rivayetler Nūh kavminin ömrünün peygamberleri kadar uzun olmadığı anlamına gelmektedir.

Müfessirlerimiz içinde Kur'an'ın Hz. Nūh'un kavmi içinde kaldığı ve bin yıldan eksik olarak ifade ettiği bu sürenin “kavmini davet için içlerinde kaldığı süre” olduğunu düşünenler çoğunluktadır. Onun ömrünün tamamının bu kadar olduğunu düşünenler de vardır. Çalışmamıza kaynak olan eserlerde Hz. Nūh'un yaşı ile ilgili değerlendirmeler onun, kaç yaşında peygamber olduğuna, tebliğinin süresine ve

⁴³⁹ Mümin Köksoy, *Yerbilimlerinin Katkısıyla Nuh Tufanı ve Sümerlerin Kökeni*, (Ankara: Berikan Yayınları,2013), ss.28-31; Bahattin Dartma, *Dini Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nuh Tufanı*, (İstanbul, Rağbet Yayınları, 2005), s.31.

tūfāndan sonra ne kadar yaşadığına yöneliktir. Ayrıca “dokuz yüz elli” olarak çevrilen “binden elli eksik” ifadesi üzerinde yapılan açıklamalar da bu sürenin *tūfāndan* öncesi ve sonrasını açıklayan görüşler çerçevesindedir. Tefsirlerimizde ayette yer alan *sene* ve *ām* kelimelerinin neden farklı kullanıldığına dair bir açıklama yapılmamıştır. Oysa Arap dilinin yaygın kullanımına göre *sene* kurak ve verimsiz geçen dönemleri, *ām* ferah ve verimli dönemleri ifade etmektedir.⁴⁴⁰ Buna göre Hz. Nūh’un kavmi içerisinde kaldığı süre olarak zikredilen “bin yıldan elli yıl eksik” ifadesi yeniden düşünölmeye değör görünmektedir. Bin yıl ömrünün tamamı olarak kabul edilirse bunun dokuz yüz elli senesi kavmini tevhide ve putları terk etmeye davetle geçen meşakkatli ve verimsiz dönemi, istisna ile özellikle vurgulanan elli senesi ömrünün ferah ve verimli geçen dönemi olarak düşünölebilir. Bu durumda Hz. Peygamber’e kıyasla ve seleften gelen bazı rivayetlere dayanarak Hz. Nūh’a kırk yaşında peygamberlik geldiğini varsayabiliriz. Böylece Hz. Nūh *tūfāndan* sonra on yıl daha yaşamıştır da diyebiliriz. Sayılardan ilkinin *sene* ikincisinin *ām* olarak ifade edilmesinin sözün ağırlaşmamasına yönelik bir nükte olduğunu düşünmek de mümkündür.⁴⁴¹ Ayrıca “*ām* kelimesinin elli sayısına tahsisi Nebî’nin onlardan kurtulunca güzel bir zamana eriştiğini”⁴⁴² gösteriyor olabilir.

1.3. Hz. Nūh’un Peygamberliği ve Kavmini Tevhide Daveti

Bu başlık altında Hz. Nūh’un kavmini putları terk edip Allah’a kulluğa daveti, kavmin *mele’* grubunun inkârı, peygamberin insan oluşunu yadırgamaları ve eziyet etmeleri, inananları küçümsemeleri konuları incelenecektir. Bu konular tefsirlerde, ilgili ayetlerde geçen kelimelerin izahı tarzında ele alınmış, ayette müşkil kelime varsa bununla ilgili rivayetler sıralanmıştır. Hz. Nūh’un peygamber olarak gönderilişinden ilk olarak bahseden A‘rāf suresindeki anlatımlar konunun yer aldığı Yūnus, Hūd, Mu‘minūn ve Nūh surelerinde de genel olarak tekrar edilmiştir.

Hz. Nūh Allah tarafından yeryüzünün ilk müşrik toplumuna gönderilmiş bir peygamberdir. Kavmini Allah’ın birliğine ve kendisinin Allah’ın rasulü olduğuna imana davet etmiştir. 4/Nisā’:163. ayette, kendisine vahyedilen peygamberlerden ilk

⁴⁴⁰ Semīh ‘Ātif ez-Zeyn, *Mecme ‘u’l-Beyāni’l-Ḥadīs*, (Beyrūt: Dāru’l-Kitābi’l-Lubnānī, 1980), s.440.

⁴⁴¹ Semīh ‘Ātif ez-Zeyn, *Mecme ‘u’l-Beyāni’l-Ḥadīs*, s.440.

⁴⁴² ‘Abdullaṭīf Muḥammed el-Ḥaṭīb vd. *et-Tefṣīl fī ‘İrābi Āyāti’t-Tenzīl*, (Kuveyt: Mektebetu’l-Ḥaṭīb li’n-neşr ve’t-tevzī’, 2015), c.19-20, s.228.

olarak Hz. Nūh zikredilmektedir: “Biz, Nūh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik.”⁴⁴³ Hz. Nūh’un adının ilk olarak anılması, onun “Allah tarafından, kendi dilinden Allah’ın dinî hükümleri kanun yapılan peygamberlerin ilki” olması nedeniyledir.⁴⁴⁴ Taberî (v.310/923) tefsirinin ilgili bölümlerinde Hz. Nūh’un neden ilk nebî olarak anıldığı ile ilgili bir açıklama yer almamaktadır.⁴⁴⁵ Şa‘lebî (v.427/1035) “Nūh (a.s.)’ın diğer peygamberlerden önce zikredilmesinin hikmeti nedir?” sorusuna “Çünkü o ebu’l-beşer’dir”, “Şeriat getirenlerin ilki, ilk davetçi, şirkten inzâr eden ilk kişi” cevaplarının verildiğini rivayet etmektedir.⁴⁴⁶ İbn ‘Aţîyye (v.541/1147) Hz. Nūh’un insanlara rasul olarak gönderilen ilk nebî, Hz. İdrîs’in rasul olmayan ilk nebî olduğunu söylemektedir.⁴⁴⁷ Ayrıca İbn ‘Aţîyye “Hz. Nūh insanlara gönderilen ilk rasuldür, Hz. Âdem’den sonra gelen Hz. İdrîs nebîdir, ancak rasul değildir. Hz. Nūh’un risaleti diğer peygamberler gibidir, bütün insanlığa gönderilen rasul ise Hz. Muḥammed’dir.”⁴⁴⁸ açıklamasını yapmaktadır. İbn ‘Aţîyye’nin bu açıklamasından Hz. Nūh’un yalnız kendi kavminin inzârı için gönderildiği, dolayısıyla azabın da bu kavimle sınırlı olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Râzî (v.606/1210) bu ayette kendisine vahyedilen ilk peygamber olarak Hz. Nūh’un anılmasını “Nūh Allah tarafından ahkâm, helal ve haramın kendi lisanı üzere açıklandığı ilk nebîdir.” şeklinde açıklamaktadır.⁴⁴⁹ Beydâvî (v.685/1286) Hz. Nūh için “İdrîs’ten sonra gelen ilk nebî”⁴⁵⁰ İbn Keşîr (v.774/1373) ise “Âdem’den sonra gelen ilk nebî”⁴⁵¹ demiş, konuyla ilgili başka bir açıklama yapmamışlardır.

Kur’an-ı Kerim Nūh kıssasının anlatıldığı yerlerde ağırlıklı olarak peygamberin tebliğinden bahsetmektedir.⁴⁵² Mushaf sırasına göre Hz. Nūh’un peygamber olarak gönderilişinden bahseden ilk ayetler ‘Arâf suresinde yer almakta ve Nūh kıssası ile

⁴⁴³ 4/Nisâ’:163.

⁴⁴⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili Meali (Tıpkı Basım)*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), c.3, s.420.

⁴⁴⁵ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.7, s.686-688.

⁴⁴⁶ Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.3, s.415.

⁴⁴⁷ İbn ‘Aţîyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.2, s.416; c.4, s.141.

⁴⁴⁸ İbn ‘Aţîyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.3, s.162.

⁴⁴⁹ Râzî, Muhammed, *Tefsîr-i Kebîr*, c.11, s.110. Aynı ayetin tefsirinde Kurtubî şöyle der: “Ayette Hz. Nūh’un önce anılması onun şeriat verilen ilk nebî olmasındandır.” Kurtubî, Ebû Abdullâh, *el-Câmiu liehkâmi’l-Ḳur’ân*, tah. ‘Abdullah b. ‘Abdulmuḥsin et-Türkî, (Beyrût: Muessesetu’r-Risâle, 2006), c.7, s.221.

⁴⁵⁰ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, c.3, s.17.

⁴⁵¹ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’âni’l-‘Azîm*, c.3, s.431.

⁴⁵² 7/A’râf:59; 11/Hüd:25-26; 23/Mu’minün:23; 26/Şu’arâ:106-107; 29/Ankebût:14; 71/Nūh:1-10.

ilgili bölüm لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ (7/A' rāf:59) ayetiyle başlamaktadır. Taberî, 'Arāf suresinde konuyla ilgili ilk beş ayetin sadece tefsirini yapmış ve herhangi bir rivayete yer vermemiştir.⁴⁵³ O, Rabbimizin söze muhatapları için yemin ederek başladığını, Allah'ın Hz. Nūh'u "kavmini inzâr ve Allah'tan başkasına kulluk etmeleri halinde onları öfkesinden korkutması için" gönderdiğini bildirmektedir.⁴⁵⁴ Hz. Nūh tebliğe şu sözlerle başlamıştır: "Ey kavmim! İbadet kendisine mahsus olan Allah'a kulluk edin, O'na boyun eğin, O'ndan başka edindiğiniz ilahları terk edin. Eğer böyle yapmazsanız Rabbinizin öfkesiyle ve azabıyla size ulaşacak büyük bir günden korkarım."⁴⁵⁵ Şa'lebî 7/A' rāf:59. ayette önce Hz. Nūh'un soyu ve yaşı ile ilgili bilgi vermiştir. Hz. Nūh'un kavmine tebliğde kullandığı *ubelligukum risālāti rabbi*⁴⁵⁶ ifadesini açıklarken fiili tahfif ile okuyanlardan söz etmiş, Kur'an'da *leḳad ebleḡtukum*⁴⁵⁷ olarak da geçen bu ifade hakkında "Bütün peygamberlerin kitapları bir defada inmiştir, Kur'an da onlardandır." açıklamasını yapmıştır.⁴⁵⁸ İbn 'Aṭıyye A' rāf suresinde Nūh kıssası ile ilgili ayetlerin tefsirine "Allah'ın Hz. Nūh'u peygamber olarak gönderişine yemin ettiğini" Taberî'den naklederek başlamıştır.⁴⁵⁹ İbn 'Aṭıyye *kezzebū biāyātini* ifadesini açıklarken Allah'ın insanlara gönderdiği peygamberlere ayetler ve mucizeler verdiğini söylemektedir.⁴⁶⁰ Ona göre "Biz bunlardan bir kısmını bilir, bir kısmını bilemeyiz."⁴⁶¹ Rāzî, A' rāf suresinde *leḳad erselnā* ifadesini ele alarak Allah'ın peygamberler gönderme konusunu irdemiş, bu olaydaki hikmetin "İnsanların akıllarıyla bilemeyecekleri şeyleri peygamber diliyle öğretmek mi, akıllarda var olanı te'kid

⁴⁵³ Taberî bu bölümde غَيْرُهُ kelimesi üzerindeki kıraat farklılıklarına yer vermektedir. Buna göre: Medîne ve Kûfe kâriplerinden bazıları bu kelimeyi مِنْ إِلَهِ kelimesine sıfat yaparak kesra okumuşlardır. Medîne, Kûfe ve Başrâ kâriplerinden diğer bir grup ise غَيْرُهُ kelimesini مِنْ harf-i cer'inin yerine koyup merfû kabul etmişlerdir. Bkz. Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.10, s.260-261. Aynı kelime üzerindeki kıraat ihtilaflarına, eserleriyle çalışmamıza kaynak olan müfessirlerden İbn Keşîr hariç tümü değinmiştir. Bkz. Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.4, s.244; İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.2, s.415; Rāzî, *Mefātiḥu'l-Gayb*, c.14, s.153; Beydāvî, *Envāru't-Tenzîl*, c.3, s.17.

⁴⁵⁴ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.10, s.260.

⁴⁵⁵ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.10, s.260. Taberî Hz. Nūh'un peygamber olarak gönderildiği bildirilen diğer ayetlerde de benzer açıklamalar yapar. Bkz. 7/A' rāf:59, c.10, s.261; 11/Hüd:25-26, c.12, ss.378-379; 23/Mu'minün:23, c.17, s.34; 26/Şu'arā':76-78, c.17, s.601.

⁴⁵⁶ 7/A' rāf:62.

⁴⁵⁷ 7/A' rāf:79.

⁴⁵⁸ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.4, s.244. Şa'lebî burada "levḥ-i maḥfûzdan dünya semasına inişi" kastediyor gibidir.

⁴⁵⁹ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.2, s.414.

⁴⁶⁰ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.2, s.416.

⁴⁶¹ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.2, s.415.

etmek mi?” olduğunu sormuş ve bunun Mu‘tezilî bir düşünce olduğunu, Ehl-i Sünnet’e uygun olmadığını söylemiştir.⁴⁶² Beydâvî, 7/A‘râf:59. ayetin tefsirinde لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ ibaresinin mahzûf bir yeminin cevabı olduğunu söyledikten sonra “Nûh b. Lemek b. Metûşelaḥ b. İdrîs, peygamberlerin ilkidir. Kırk ya da elli yaşında peygamber olarak gönderilmiştir.” demektedir. Beydâvî ayette geçen فَقَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ cümlesini Allah’ın مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ sözünden dolayı “Bir olana kulluk edin.” şeklinde açıklamaktadır.⁴⁶⁴ İbn Keşîr A‘râf suresinde Hz. Nûh’un soyu, ismi ve kavminin putlara tapmaya başlaması ile ilgili genel bilgiler vermiştir. Ona göre “Toplunun durumu kötüleşince hiçbir ortağı olmayan Allah’a kulluğa davet için Hz. Nûh peygamber olarak gönderilmiştir.”⁴⁶⁵

Hz. Nûh’un tebliğinde azap ile korkutma ön plandadır. Taberî bu durumu anlatan إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ⁴⁶⁶ ibaresindeki *yevmun aẓîm*’in Allah’ın öfkesinden dolayı gelecek felaketlerin büyüklüğünü ifade ettiğini söylemektedir.⁴⁶⁷ Şa‘lebî’de bu ifade ile ilgili bir açıklama yer almaz. İbn ‘Atıyye *büyük bir günden* maksadın hem dünya hem ahiret azabı olabileceğini söylemiş,⁴⁶⁸ Râzî azabın “kesinlikle kıyamet günündeki azap” olduğunu, ancak يَوْمٍ عَظِيمٍ ile kastedilenin “*tūfān*” da olabileceğini belirtmiştir.⁴⁶⁹ Beydâvî “İman etmezseniz bu vaiddir, davetçinin kullara açıklamasıdır. Günden maksat ya kıyamet ya da *tūfān* günüdür.” demiştir.⁴⁷⁰ İbn Keşîr ifadenin yalnız kıyamet günü anlamı üzerinde durmuştur.⁴⁷¹ İbn Keşîr, Hz. Nûh’un sözlerini içeren “Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve sizin bilmediklerinizi Allah’tan (gelen vahiy ile) biliyorum.”⁴⁷² ayetinde peygamberlerin başka hiç kimsede bulunmayan fasih belağatlarından söz ederek *Şaḥîḥ-i Muslim*’den şu rivayete yer

⁴⁶² Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.155. Râzî’nin Mu‘tezile’ye dair yorumları konumuzla ilgili başka yerlerde de karşımıza çıkmaktadır. *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.225; c.17, s.228.

⁴⁶³ 7/A‘râf:59.

⁴⁶⁴ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.17. Muḳâtil de Hz. Nûh’un tebliğini anlatan ayetlerde tevhid vurgusu yapmıştır. Muḳâtil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳâtil b. Suleymân*, c.2, s.43; c.3, s.273; c.4, s.449.

⁴⁶⁵ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’ânî’l-‘Aẓîm*, c.3, s.431.

⁴⁶⁶ 7/A‘râf:59.

⁴⁶⁷ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.10, s.260. Muḳâtil azap ifade edebilecek her kelimeyi dünyada başlarına gelecek *tūfān* azabı olarak yorumlamıştır. Bkz. Muḳâtil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳâtil b. Suleymân*, c.2, s.43; c.2, s.278; c.3, s.87.

⁴⁶⁸ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.2, s.415.

⁴⁶⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.151.

⁴⁷⁰ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.17.

⁴⁷¹ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’ânî’l-‘Aẓîm*, c.3, s.432.

⁴⁷² 7/A‘râf:62.

vermektedir: “Hz. Muhammed (s.a.v.) ashabının en kalabalık olduğu arefe gününde onlara şöyle seslenir: ‘Ey insanlar! Size beni soracaklar, benim için ne diyeceksiniz?’ Onlar ‘Tebliğ görevini yerine getirdiğine ve bize öğüt verdiğine şahitlik ederiz’ derler. O da parmağını göğsüne kaldırıp indirerek ‘Allahım şahit ol, Allahım şahit ol!’ der.”⁴⁷³

Nūh kavmi peygamberin davetini benimsememiş, her defasında farklı tepki vermiştir. Allah Kur’an’da Nūh kavmi müşriklerinin Hz. Nūh’un davetine karşı takındıkları olumsuz tavrı şöyle haber vermektedir: *قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ* (7/A’rāf:60) “Onlardan mele’ grubu ‘Biz seni açıkça bir sapkınlık içinde (Taberī’ye göre haktan uzak bir iş içinde) görüyoruz.’ derler.” Taberī *mele’* kelimesini “İçlerinde kadın bulunmayan erkek topluluğudur” şeklinde açıklamaktadır.⁴⁷⁴ Şa’lebī *mele’* kavramı ile ilgili aynı açıklamayı Ferrā’dan (v.458/1066) nakletmektedir.⁴⁷⁵ İbn ‘Atıyye’ye göre *mele’* “Nefsi ve gözü dolduran şerefli bir topluluktur.” İbn ‘Atıyye tefsirinde bu kavramı anlatırken Taberī ve Şa’lebī’de rastlamadığımız bir rivayete yer vermektedir. Buna göre Seleme b. Selāme (v.45/?) Hz. Peygamber’e Bedir savaşında öldürülenlerden bahsederken “Yaşlı ve kel olanları öldürdük.” şeklinde bir ifade kullanmış, bu söze karşılık Hz. Peygamber “Onlar Kureyş’in *mele’* leri idi. Senin işin onların işlerinin yanında zayıf kalırdı.” mukabelesinde bulunmuştur.⁴⁷⁶ Hz. Peygamber bu sözyle Bedir’de ölen müşriklerin toplum içindeki gücüne ve etkisine, zaferin bu yönden de önemine vurgu yapmak istemiştir. Rāzī, *mele’* kavramı ile tarif edilenin, “Meclislerde önde olan, görünüşleri ile kalplere korku salan, göz dolduran kimseler” olduğunu söylemektedir.⁴⁷⁷ Beydāwī de benzer ifadeler kullanırken,⁴⁷⁸ İbn Keşīr bunların “efendi, komutan, büyükler” olduğunu belirtmektedir.⁴⁷⁹

Hiz. Nūh kavminin ithamları karşısında sapkınlık içinde olmadığını, âlemlerin Rabbinden gönderilmiş bir peygamber olduğunu her fırsatta tekrarlamıştır: *أَبْلَغُكُمْ رَسُولَاتٍ* (7/A’rāf:62) “Beni size Allah gönderdi, ben Rabbinin gönderdiklerini tebliğ ediyorum. O’nu inkâr etmeniz, beni yalanlamanız ve öğütlerimi reddetmenizden dolayı üzerinize gelecek Allah’ın azabından sakındırmak

⁴⁷³ İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.3, s.432. Hadis için bkz. Muslim, Hacc, 147 no.2950.

⁴⁷⁴ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.10, s.261.

⁴⁷⁵ Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.4, s.244.

⁴⁷⁶ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.2, s.415.

⁴⁷⁷ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.220.

⁴⁷⁸ Kādī Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl*, c.3, s.17.

⁴⁷⁹ İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.3, s.431. Mukātil kelimeye eşraf anlamı vermiştir. Mukātil b. Suleymān, *Tefsīru Mukātil b. Suleymān*, c.2, s.278.

için nasihat ediyorum.”⁴⁸⁰ أَوْعِظُكُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ (7/A ‘râf:63) ayetiyle Hz. Nûh kavmine Rablerinden gelen bir hatırlatma ve öğüt (ذِكْرٌ) karşısında neden şaşırıldıklarını sormuştur. Taberî’ye göre Allah bu ayette Hz. Nûh’un inkârcılara, Allah hakkındaki nasihatını dinlemedikleri ve Allah’ın onu peygamber olarak göndermesini inkâr ettikleri zaman ne söylediğini haber vermektedir. Taberî bu ayetteki *zîkr* kelimesini Allah’tan bir hatırlatma ve öğüt,⁴⁸¹ Şa‘lebî nübüvvet olarak açıklamıştır. Şa‘lebî bu kelimeye “mucize ve beyan” dendiğini de söylemiştir.⁴⁸² İbn ‘Atıyye kelime ile ilgili bir açıklama yapmamıştır.⁴⁸³ Râzî ayette geçen *zîkr* kelimesini Hasan-ı Basrî’nin (v.110/728) *vahiy*, diğer âlimlerin ise *mucize* olarak anladıklarını nakletmektedir. Râzî’ye göre mucize “ya Allah tarafından gönderilmiş bir kitaptır ki Allah, Kur’an-ı Kerim’i de *zîkr* olarak adlandırmış ve Hz. Muhammed’in mucizesi kılınmıştır ya da kitaptan başka bir şeydir.”⁴⁸⁴ Beydâvî *zîkr* kelimesini risalet veya öğüt,⁴⁸⁵ İbn Keşîr “Allah’tan gelen vahiy” olarak izah etmiştir.⁴⁸⁶

Taberî ayette geçen عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ ifadesini⁴⁸⁷ “sizden bir adamla” şeklinde açıklamaktadır.⁴⁸⁸ Buna göre onların şaşkınlığı kendileri gibi bir insanın onlara uyarıda bulunması için Allah tarafından seçilmiş olmasıdır. İnkârcı kavim Hz. Nûh’un kendileri gibi bir insan olmasını kabullenememektedir: “Biz, seni ancak bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz, derler.”⁴⁸⁹ Taberî burada “Peygamberin yaratılış, görüntü ve cins olarak kendileri gibi insan oluşunu yadırgarlar. Allah’ın kullarına bir beşeri, rasul olarak göndermesini inkâr ediyor gibidirler.” açıklamasını yapmaktadır.⁴⁹⁰ Aslında bu kavim kendilerini Allah’a davet edenin bir melek olması gerektiğini iddia etmektedirler: “Bu ancak sizin gibi bir

⁴⁸⁰ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, c.10, s.262.

⁴⁸¹ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, c.10, s.262.

⁴⁸² Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.4, s.244. Muḳâtil kelimeye *beyan* anlamını vermiştir. Muḳâtil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳâtil b. Suleymân*, c.2, s.44.

⁴⁸³ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.2, s.416.

⁴⁸⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.159.

⁴⁸⁵ Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, c.3, s.18.

⁴⁸⁶ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’âni’l-‘Azîm*, c.3, s.432.

⁴⁸⁷ 7/A ‘râf:63.

⁴⁸⁸ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, c.10, s.262.

⁴⁸⁹ 11/Hûd:27.

⁴⁹⁰ Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*, c.12, s.379.

beşerdir, size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi, bir melek gönderirdi.”⁴⁹¹ Onlar inkârlarında yetinmeyip işi hakarete vardırırlar ve “Bu, ancak cinnet getirmiş bir adamdır, derler.”⁴⁹² Şa‘lebî inkârcıların Hz. Nûh’u reddederken “Bizim gibi bir adam”⁴⁹³; İbn ‘Atıyye ise “Vallahi Allah bir insanı peygamber olarak göndermez” dediklerini ve Allah için caiz olanı imkânsız gördüklerini belirtmektedir.⁴⁹⁴ Râzî, Hz. Nûh’un davetine inkârla karşılık veren topluluğun bunu yaparken neler düşünmüş olabileceklerine dair varsayımlarda bulunmuştur. Bunlar:⁴⁹⁵

1. Onlar insanları mükellef tutmanın Allah’a bir yarar sağlamayacağına, bunun ibadet edecek kimseye bir yük ve abesle iştigal olduğuna, Allah’ın ise boş işlerle meşgul olmaktan münezze olacağına böylece de mükellef tutma ve peygamberlik iddiasında bulunmanın batıl olacağına inandılar.
2. “İyi ve kötüyü akılla ayırabilir, iyi olanı yapar kötülüğü bilineni terk ederiz. Akıl peygamberi varken başka peygambere gerek yoktur.” dediler.
3. Onlara göre mutlaka bir peygamber gönderilecekse melek olması evladır.⁴⁹⁶
4. Eğer peygamber beşerden olacaksa üstün mevkie sahip olmayan bir şahıs peygamberlik makamına yakışmaz.

Beydâvî’ye göre Nûh kavmi “Seni bizden üstün kılacak ve sana itaati zorunlu tutacak bir meziyetin yok” demiş ve peygamberi reddetmişlerdir.⁴⁹⁷ İbn Keşîr ise “Sen melek değil, insansın. Bizim dışımızda sana nasıl vahy edilir?” sözleriyle Hz. Nûh’un risaletini inkâr ettiklerini düşünmektedir.⁴⁹⁸ İbn Keşîr’e göre “Allah’ın kullarına içlerinden birini azabından korkutması için göndermesi lütuf ve ihsanıdır.”⁴⁹⁹

Nûh kavminin en bariz vasfı peygamberlerini yalanlamalarıdır.⁵⁰⁰ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ (26/Şu‘arâ:105) ayeti ve bunu takip eden üç ayeti Taberî lafza uygun cümlelerle anlatmış⁵⁰¹ 26/Şu‘arâ:106. ayette karşımıza çıkan أَخُوهُمْ نُوحٌ ifadesini

⁴⁹¹ 23/Mu‘minûn:24.

⁴⁹² 23/Mu‘minûn:25.

⁴⁹³ Şa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, c.5, s.165.

⁴⁹⁴ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru l-Vecîz*, c.3, 163.

⁴⁹⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.158-159. Benzer bir anlatım için bkz. c.23, s.92-93.

⁴⁹⁶ Râzî peygamberlerin insan olmasını eleştirenlere aklî bir delille cevap verir: “Eğer Allah insanlara peygamber olarak melek gönderseydi, onun peygamberliğini tenkit için insanlar gösterilen mucizeleri meleğin kuvvet ve kudretinin daha çok olması nedeniyle kendiliğinden yapmış olabileceğini söylerlerdi.” Bkz. Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.220.

⁴⁹⁷ Kâdî Beydâvî, *Envâru t-Tenzîl*, c.3, s.132.

⁴⁹⁸ İbn Keşîr, *Tefsîru l-Kur‘âni l-Azîm*, c.4, s.326.

⁴⁹⁹ İbn Keşîr, *Tefsîru l-Kur‘âni l-Azîm*, c.3, s.432.

⁵⁰⁰ 54/Kamer:9; 50/Kâf:12; 40/Mu‘min:5; 38/Şad:12; 26/Şu‘arâ:105; 22/Hacc:42; 25/Furkân:37.

⁵⁰¹ Taberî, *Câmi‘u l-Beyân*, c.17, ss.601-602.

açıklama gereği duymamıştır. Oysa “kardeşleri Nûh” ifadesi her peygamberin, içinde bulunduğu topluma risalet görevi ile gönderildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Şa‘lebî tefsirinde bu konuya değinerek “kardeşleri Nûh” ifadesine “soyda, dinde değil” açıklamasını getirmektedir.⁵⁰² İbn ‘Atıyye “neseb ve menşe’ itibarıyla kardeşlikten söz edildiğini, din kardeşi olmadıklarını” söylemektedir.⁵⁰³ Râzî konuyu açıklarken Arapların “يَا أَخَا” dediklerinde kendilerinden birini kast ettiklerini” belirtmektedir.⁵⁰⁴ Beydâvî “Onlar her fırsatta Hz. Nûh’u reddedecek bir mazeret buldular. Oysa o, ‘Hani onlara kardeşleri Nûh demişti’⁵⁰⁵ ayetinde bildirildiğine göre onlardandı.” yorumunu yapmaktadır. Beydâvî’ye göre inkârcılar ya “İnananları aşağıladılar ki bu, akıllarının kıtlığından ve yalnız dünyalık faydaları görmelerindendir.” ya da “Hz. Nûh’un peygamberliğini daha önce duymadıklarını söylediler.”⁵⁰⁶ Beydâvî bunun “Aşırı inatlarından veya peygamberin içlerinde uzun süre kalmasından kaynaklanabileceğini” düşünmektedir.⁵⁰⁷ İbn Keşîr’de *ehûhum Nûh* ifadesiyle ilgili herhangi bir açıklama yer almamaktadır.⁵⁰⁸

Kamer suresinde Nûh kavminin kendilerine gönderilen peygamberi ne ile itham ettiklerine dair farklı bir örnek vardır: وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ (54/Kamer:9) “Onlardan önce Nûh kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalanlayıp ‘Bu delidir’ dediler ve kulumuz (tebliğ görevinden) alıkonuldu.” Taberî ayeti kendi cümleleriyle açıklarken bu ayetlerde “Mekke müşriklerine ve Muhammed’in peygamber olarak gönderildiği kimselere, onu yalanmalarına karşılık Allah’tan bir tehdit ve azar olduğunu” vurgulamıştır. Ona göre Allah bu surede “Azabı ve helak oluşları anlatılan topluluklara yaptığını bunlara da yapabileceğini ve daha önceki peygamberler ve onlara tabi olanları kurtardığı gibi Muhammed ve ona inananları da kurtarabileceğini” söylemektedir.⁵⁰⁹ Allah nebîsini şöyle diyerek adeta teselli etmektedir: “Ey Muhammed! Sen bizim katımızdan hakkı getirdiğin zaman Kurayş seni nasıl yalanladıysa kulumuz Nûh’u da kavmi öyle yalanladı ve ona *mecnûn* diyerek

⁵⁰² Şa‘lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, c.7, s.173. Muḳātil de aynı açıklamayı yapmıştır. Muḳātil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳātil b. Suleymân*, c.3, s.272.

⁵⁰³ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru l-Vecîz*, c.4, s.237.

⁵⁰⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.24, s.154.

⁵⁰⁵ 26/Şuara:106.

⁵⁰⁶ Beydâvî, *Envâru t-Tenzîl ve Esrâru t-Te’vîl*, c.4, s.143.

⁵⁰⁷ Beydâvî, *Envâru t-Tenzîl ve Esrâru t-Te’vîl*, c.4, s.84.

⁵⁰⁸ İbn Keşîr, *Tefsîru l-Kur’âni l-Azîm*, c.6, s.151.

⁵⁰⁹ Taberî, *Câmi u l-Beyân*, c.22, ss.129.

tebliğden alıkoydular.”⁵¹⁰ Şa‘lebī ayeti açıklarken Mucahid’den (v.103/721) *istetara cunūnen* (İbn A‘ıyye’de *ustu‘fıra cunūnen*)⁵¹¹ şeklinde bir rivayete yer vermiştir. Şa‘lebī ayrıca İbn Zeyd’in (v.233/?) “Onu itham ettiler, engellediler ve eğer vazgeçmezse taşlamakla tehdit ettiler.” dediğini nakletmiştir.⁵¹² İbn ‘A‘ıyye, İbn Zeyd ve Mucāhid’den gelen rivayetlere değinmekte ve Mucahid’in görüşünü “Onu deli diyerek rezil ettiler, lekelediler. Bu sözde kabalık ve zulüm vardır.” sözleriyle açıklamaktadır.⁵¹³ Rāzī inkārcıların peygambere *mecnūn* demelerinin “kendi doğruluğuna delâlet eden ayet ve mucizeler getirdiğine bir işaret” olduğunu söylemektedir. “Çünkü onlar, yapmakta aciz kalacakları şeyi görünce, ‘Bu, cin çarpmış bir kimsedir!’ demişlerdir. ‘O, yalancıdır.’ sözleriyle yetinmemiş, daha da ileri giderek, ‘O, *mecnūndur*.’ demişlerdir. Bu ‘Onun söylediklerini akıl kabul etmez.’ demektir. Akıllı yalancı, doğru söylediğini düşündürecek şeyler söyler. Onlar ‘Bu, *mecnūndur*’ diyerek onun akıllı birinin söylemeyeceği şeyleri söylediğini ifade etmek istemişlerdir. Bu da onların peygamberi yalanlamada aşırı gittiklerini gösterir.”⁵¹⁴ Beydāwī bu bölümde Hz. Nūh’u deli diyerek azarladıklarını ve dövdüklerini, bunun birbirini takip eden asırlar boyunca devam ettiğini bildirmektedir. Tebliğden alıkoymak için her türlü eziyeti yaptıklarını hatta bayılıncaya kadar dövdüklerini Hz. Nūh’un ayıldığında “Ya Rabbi! Kavmimi affet, onlar bilmiyorlar.” dediğini rivayet etmektedir.⁵¹⁵ İbn Keşir, Sa‘lebī ve İbn ‘A‘ıyye gibi Mucāhid ve İbn Zeyd rivayetlerine yer vermiş, konuyla ilgili başka bir açıklama yapmamıştır.⁵¹⁶

Hz. Nūh kavmini ikna etmek için konuşmaya devam eder: قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيْتَةٍ مِّن رَّبِّي وَآتَيْنِي رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِي فَعِمَيْتُ عَلَيْكُمْ أَنْزِلُكُمْ هَا وَانْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ (11/Hūd:28). Taberī’ye göre Hz. Nūh’a Allah’ın katından verilen *beyyine* “ilim ve marifet”, *rahmet* ise “Tevhid, nübüvvet ve hikmet ile rızıklandırılmasıdır.”⁵¹⁷ İbn Cureyc’ten (v.150/767) gelen bir rivayette ise *rahmet* kelimesi “İslam, hidayet, iman ve hikmet”

⁵¹⁰ Taberī, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.22, s.119.

⁵¹¹ İbn ‘A‘ıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.214.

⁵¹² Sa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.9, s.163.

⁵¹³ İbn ‘A‘ıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.214.

⁵¹⁴ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.29, s.36.

⁵¹⁵ Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s.165. Muḳātil’de bu rivayet “her gün iki defa bayılıncaya kadar dövdükleri”, peygamberin ayılınca yaptığı dua ise “Allah’dan onlar için hidayet dilemesi” şeklindedir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.178.

⁵¹⁶ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.7, s.476.

⁵¹⁷ Taberī, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.12, s.381.

olarak anlaşılmıştır.⁵¹⁸ Taberî *فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ* ifadesini açıklarken “Arapların hakkı görmeyeni kör olarak vasfettiklerini” belirtmektedir.⁵¹⁹ Şa‘lebî *beyyine*ye bir açıklama getirmezken, *rahmet* kavramını “hidayet ve mağfiret”, *فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ* ifadesini “Kafaları karıştı, şüpheye düştüler, gözleri hakka karşı kör oldu.” şeklinde izah etmektedir.⁵²⁰ İbn ‘Atıyye’ye göre *beyyine* “önemli, açık bir iş”, *rahmet* “Haktan gelen haberlerin ve hükümlerin tümü”dür. *فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ* ifadesine ise iki türlü anlam vermek mümkündür: “Birincisi ‘gizlendi’, ikincisi ‘siz ona gözünüzü kapattınız.’ İkincisinde irade söz konusudur.”⁵²¹ Rāzî *beyyineyi* “Allah’ın zatı ve sıfatları hakkında bilgi”, *rahmet* kelimesini “ya nübüvvet ya da nübüvvete delalet eden mucize”, *فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ* ibaresini de Şa‘lebî’deki gibi “*iltebeset (kafaları karıştı) ve ’štebehet (şüpheye düştüler)*” ifadeleri ile karşılamıştır.⁵²² Rāzî bu konuya 7/A’rāf:64. ayette geçen “Çünkü onlar kör bir toplum idiler.” ifadesinde de değinmiş, bununla ilgili olarak İbn ‘Abbās’tan (v.68/687-88) gelen şu rivayeti nakletmiştir: “Onların kalpleri tevhid, nübüvvet ve ahiret bilgisi hakkında kör idi.”⁵²³ Beydāvî *beyyineye* “davetin doğruluğuna şahitlik eden bir delil”, *rahmete* “delil veya nübüvvetin verilmesi” anlamlarını verirken *فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ* ifadesini farklı yönlerden ele almıştır. Bunlardan birincisi “Sizden gizlendi, size hidayet edilmedi.”; diğeri “Delilin gizlenmesi nübüvvetin gizlenmesini zorunlu kılar.” şeklindedir. “Delilden sonra gizlendi.” şeklinde takdir etmek de mümkündür.⁵²⁴ İbn Keşîr *beyyine* kelimesini *rahmet* kelimesi ile olan bağına gösterecek şekilde “yakîn üzere, mühim bir iş, dosdoğru bir nübüvvet” olarak anlamlandırmış ve bunun Allah’tan Hz. Nûh ve kavmine büyük bir rahmet olduğunu söylemiştir. Ayrıca onun *فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ* ifadesini izahı Beydāvî’ye göre daha anlaşılır şekildedir: “Size gizli kaldı, ona hidayet edilmediniz. Siz de onun kıymetini bilmediniz, onu yalanlama ve red ile değiştirdiniz.”⁵²⁵

Nûh kavmi peygamberin beşer olmasının yanı sıra ona iman edenlerin kavmin eşrafı olmayışına “İlk bakışta sana uyanların da ancak aşağılıklarımızdan ibaret

⁵¹⁸ Taberî, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.383.

⁵¹⁹ Taberî, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.382.

⁵²⁰ Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.165.

⁵²¹ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.164.

⁵²² Rāzî, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.222.

⁵²³ Rāzî, *Tefsīr-i Kebīr*, c.14, s.158.

⁵²⁴ Beydāvî, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.133. Mukātil “Sizden gizlendi.” anlamını vermiştir. Mukātil b. Suleymān, *Tefsīru Mukātil b. Suleymān*, c.2, s.279.

⁵²⁵ İbn Keşîr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.317.

olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz.”⁵²⁶ diyerek itiraz etmişlerdir. Onlar inananların zayıf ve şeref yoksunu kimseler olduklarını iddia ederken peygamberlerine de alaylı bir şekilde sormuşlardır: *قَالُوا أُنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ* “Sana hep aşağılık kimseler uymuş iken biz hiç sana inanır mıyız?” (26/Şu‘arā’:111). Taberī ayette yer alan *erzelūn* kelimesinin “saygıdeğer ve şerefli olmayan” anlamına geldiğini söylemektedir.⁵²⁷ Şa‘lebī’nin bildirdiğine göre kavmin en zayıfları için kullanılan *erzelūn*, Muḳātil (v. 150/767), Ḳatāde (v.117/735) ve Kelbī’ye (v.204/819) göre sefil, İbn ‘Abbās’a göre dokumacıdır (*el-ḥāke*). ‘İkrime (v.105/723) her iki anlamı da vermiştir. İbn ‘Atıyye Hz. Nūḥ’a iman edenlerin kavmin zayıflarından olmasını kınayanları ve peygamberden onları dağıtmasını isteyenleri Ḳurayş müşriklerine benzetmektedir.⁵²⁸ Ona göre “Nūḥ kavmi gibi Ḳurayş müşrikleri de Hz. Peygamber’in yanındaki zayıfların varlığından rahatsız olmuşlardı.” Peygambere halkın makamı düşük olanlarının iman etmesini eleştirenlere karşı Rāzī’nin cevabı “Fakirlerin dine zenginlerden daha yakın olduğu ve Allah katındaki üstünlüğün ilim ve amelle ölçüldüğü” şeklindedir.⁵²⁹ Hz. Nūḥ ister fakir ister zengin olsun herkes için tebliğde bulunmuştur. Peygamber kendisine karşı çıkanlara “Onu fakir görerek ellerindekilere göz diktiğini düşündüklerini oysa Allah’ın kendisine pek çok üstünlük verdiği için dünya peşinde koşan biri olmadığını” söylemiştir.⁵³⁰ Hz. Nūḥ’un “Eğer benim öğütlerimden yüz çeviriyorsanız ben sizden hiçbir mükāfat istemedim”⁵³¹ sözleri ile ilgili olarak Rāzī “O, bu sözleriyle kavminden hiçbir şekilde korkmadığını ortaya koyar. Korku, şerrin dokunması veya menfaatin kesilmesi endişesiyle olur. Hz. Nūḥ onlardan hiçbir şey almamıştır ki böyle bir korkusu olsun.”⁵³² açıklamasını yapmaktadır. Hz. Nūḥ’un “Ben iman edenleri kovacak değilim.”⁵³³ şeklindeki itirazı İbn Cureyc’e göre kavminin ileri gelenlerinin “Eğer sana tabi olmamızı istiyorsan yanındaki fakirleri kov. Biz onlarla birlikte olmayız.” demeleri yüzündendir.⁵³⁴ Rāzī,

⁵²⁶ 11/Hūd:27.

⁵²⁷ Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.20, s.602. Muḳātil’e göre “insanların en aşağısı”. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.278.

⁵²⁸ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.165.

⁵²⁹ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.220.

⁵³⁰ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.223.

⁵³¹ 10/Yunus:72.

⁵³² Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.145.

⁵³³ 11/Hūd: 29.

⁵³⁴ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.223.

Nûh kavminin inananları nesep cinsinden düşük, meslek olarak da aşağı dereceden (terzilik vb.) gördükleri için aşağıladıklarını söylemiştir.⁵³⁵ Beydâvî *erzelûn* kelimesini aşağılık ve daha zayıf anlamındaki *ehsâu* kelimesiyle karşılamaktadır ki “Bu kimselerin görüşlerinde bir derinlik yoktur.”⁵³⁶ İbn Keşîr “Hakka tabi olanların genellikle insanların zayıflarından olduğu ve eşrafın hakka karşı olduğu” görüşündedir. Bu konuda Rum Kralı Herakl’in Ebû Sufyân Şahr b. Harb’e (v.31/651-52) Hz. Peygamber’in sıfatlarını sorarken “Ona eşraf mı, zayıflar mı tabi oluyor?” dediğini, Ebû Sufyân’ın “zayıflar” karşılığı üzerine kralın “Onlar peygamberlere tabi olurlar.” cevabını verdiğini rivayet etmektedir.⁵³⁷ İbn Keşîr “hakkın açık seçik olduğunu, akli ve zekâsı olanın düşünmeden ona tabi olacağını” söyleyerek Hz. Ebûbekir (v.13/634) hakkında Hz. Peygamber’in şu hadisini nakleder: “Kimi İslam’a davet ettiysem tereddüt etti, Ebubekir hariç. O tereddüt etmedi.”⁵³⁸ İbn Keşîr’e göre Hz. Nûh iman edenleri aşağılayanlara *أَنَا لَا نَذِيرُ مُبِينٌ* (26/Şu‘arâ:114-115) derken adeta şöyle cevap vermektedir: “Ben ancak bir davetçiyim. Bana kim itaat eder, beni tasdik ederse ister şerefli ister zayıf olsun, ben ondanım, o da bendendir.”⁵³⁹

İnananları küçümseyerek onları peygambere yakın olmamalarının bahanesi gibi gösteren inkârcılara Hz. Nûh şöyle cevap vermiştir: “Nûh dedi ki: ‘Onların vaktiyle ne yaptıklarını bilmem.’”⁵⁴⁰ Taberî bunu şöyle açıklamaktadır: “Bana tâbi olanların işlerinin iç yüzünü bilmem. Ancak zâhire göre hükmeder, iyi görüneni iyi, kötü görüneni kötü kabul ederim. Onların işlerinin gizli yönlerini bilecek Allah’tır.”⁵⁴¹ *إِنْ جَسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ* (26/Şu‘arâ:113) Taberî’ye göre Hz. Nûh bununla “Onların işlerinin bana gizli olan kısmını Allah bilir.” demektedir. Taberî burada yaptığı açıklamalara uygun olan “O nefislerindeki en iyi bilendir.” şeklindeki İbn Cureyc rivayetine yer vermektedir.⁵⁴² Hz. Nûh haddini aşan inkârcıların, kavmin zayıflarından iman edenleri yanından uzaklaştırmak istediklerini anlamış, “Ey kavmim! Eğer ben onları kovarsam, beni Allah’tan kim koruyabilir? Hiç düşünmüyor musunuz?”⁵⁴³

⁵³⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.24, s.155.

⁵³⁶ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.132.

⁵³⁷ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, c.4, s.316.

⁵³⁸ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, c.4, s.317. Hadis için bkz: Muhammed b. İshâk (v.151), *Sîratu İbn İshâk (Kitâbu’s-Siyer ve’l-Megâzî)*, tah. Suheyl Zekkâr, (Beyrût: Dâru’l-Fîkr, 1978), s. 139.

⁵³⁹ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, c.6, s.151.

⁵⁴⁰ 26/Şu‘arâ:112.

⁵⁴¹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.17, s.602.

⁵⁴² Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.17, s.603.

⁵⁴³ 11/Hüd:30.

demıştır. Taberî, Hz. Nûh'un onlara "Sizin eşrafinızdan değil diye onları kovacak değilim" dediğini söylemektedir.⁵⁴⁴ Kavminin, inananları etrafından uzaklaştırması talebine Hz. Nûh itirazının nedenini şöyle açıklamıştır: "Allah kendilerini kovmamı istediğiniz kişilere güzelliklerinden değil, dünyadaki amellerinden soracak."⁵⁴⁵ Hz. Nûh kavminin bütün bunları, cahilliklerinden dolayı yaptıklarını düşünmektedir: وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ (11/Hūd:29) Taberî burada Hz. Nûh'un dilinden şu açıklamayı yapmaktadır: "Allah'ın hakkından size neyin vacip olduğunu, farzlarından ve emirlerinden ne lazım geldiğini bilmediğiniz için inananları kovmamı istiyorsunuz."⁵⁴⁶

Apaçık bir uyarıcı olan, bu nedenle inananları kovmayacağını söyleyen Hz. Nûh'a kavmi artık fiziksel şiddet içeren bir tepkide bulunur: قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ "Dediler ki 'Ey Nûh! (Bu işten) vazgeçmezsen mutlaka taşlananlardan olacaksın." (26/Şu'arâ':116). Taberî taşlanma kelimesini "Sövülenlerden olacaksın yani mutlaka sana söveceğiz." şeklinde anlamıştır.⁵⁴⁷ Şa'lebî davasından vazgeçmeyen peygamberin taşlanma ile tehdit edildiği bölümde *mercūmīn* kelimesine es-Şumālî (v.150/767)'den bir rivayetle açıklama getirmektedir. Ona göre Kur'an'da bu kelime her geçtiği yerde (19/Meryem:46 müstesna) *katl* anlamı taşımaktadır.⁵⁴⁸ Bu durumda inkârcılar peygamberleri öldürmekle tehdit etmiş olmaktadırlar. İbn 'Aţîyye bunun taşlamak veya sözle sövmek anlamında olduğunu muhtemel görmüştür. O "Sözle sövmek gıyabında yapılır ama taşlamak gibidir." demiştir.⁵⁴⁹ Râzî peygamberi taşıyarak öldürmekle tehdit ettiklerini düşünmektedir.⁵⁵⁰ Beydâvî'ye göre *mercūmīn* "Sövülen ya da taşlanarak dövülen kimsedir."⁵⁵¹ İbn Keşîr kelimeye yönelik herhangi bir yorum yapmadan "Seni taşılayacağız." demek istediklerini söylemiştir.⁵⁵²

Kavminin bu tepkileri karşısında Hz. Nûh sessiz kalmış ve ne yapacaklarsa bir an evvel yapmalarını teklif etmiştir: وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذِكْرِي بَيِّنَاتٍ مِّنَ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا

⁵⁴⁴ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.385.

⁵⁴⁵ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.385.

⁵⁴⁶ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.386.

⁵⁴⁷ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.17, s.603.

⁵⁴⁸ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.7, s.173. Muḳātil de *mercūmīn* kelimesine *meḳtūlīn* anlamı vermiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.3, s.272.

⁵⁴⁹ İbn 'Aţîyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.4, s.237.

⁵⁵⁰ Râzî, *Tefsīr-i Kebīr*, c.24, s.155.

⁵⁵¹ Beydâvî, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, c.4, s.144.

⁵⁵² İbn Keşîr, *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-'Azīm*, c.6, s.151.

553 اِتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا (10/Yûnus:71). Taberî bu ayetle başlayan bölümde Allah'ın تَنْظُرُونَ diyerek kendisine ortak koşan Mekke müşriklerine Hz. Nûh'un kıssasını okumasını Hz. Muhammed'e emrettiğini söylemektedir.⁵⁵⁴ Burada Nûh'un haberinden maksat Taberî'ye göre 71. ayette geçen "Eğer benim konumum ve Allah'ın ayetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa (biliniz ki) ben sadece Allah'a dayanıp güvenmişim. Artık siz de bana ne yapacağınızı ortaklarınızla beraber kararlaştırın ki, işiniz size dert olmasın!" kısmıdır. Hz. Nûh böylece kavmine meydan okumuş ve "Eğer beni öldürmeye veya aranızdan çıkarmaya karar verdiyseniz hiç durmayın, ben Rabbime güveniyorum" demiştir. Taberî bunun "Nebî Muhammed'i teselli ve Nûh'un yolunu taklit ederek kurtuluşu göstermek" olduğunu söylemektedir.⁵⁵⁵ Şa'lebî "Allah Nûh (a.s.)'ın Allah'ın yardımına güvenerek onların tuzaklarından korkmadığını ve Allah dilemediği sürece onların taptıklarının ne fayda ne de zarar veremeyeceğini bildiğini haber vererek Nebîsi Muhammed'i (s.a.v.) avutmak ve kalbini güçlendirmek istedi." yorumunu yapmaktadır.⁵⁵⁶ İbn 'Aţîyye, Nûh kıssası ile ilgili ayetleri tefsir ederken her fırsatta inkârcı Nûh kavmi ile Kûreyş arasında bağlantı kurmaktadır. İbn 'Aţîyye 10/Yûnus:71-73. ayetleri açıklarken de ayetlerin Hz. Muhammed'i yalanlayanlara "Yalanlarsanız cezanız ve azabınız onlar gibi olur." mesajı verdiğini söylemektedir.⁵⁵⁷ O, Hz. Nûh'un risaletinin anlatıldığı ayetlerde "Kûreyş ve kâfir Araplar için örnekler içeren bu kıssanın Hz. Peygamber'e nebîlere karşı gelenlerin durumunu bildirdiğini" söylemektedir.⁵⁵⁸ Yine 55/Kamer:9-15. ayetleri açıklarken Nûh kıssasının Kûreyş için tehdit ve darb-ı mesel olduğunu hatırlatmaktadır.⁵⁵⁹ Râzî'ye göre bu kıssanın anlatılmasında iki türlü fayda vardır: "Birincisi Nûh kavmi küfürde ısrar ve Allah'ın azabının gelmesi noktasında acele etmişlerdi. Allah onların kıssasını kâfirlere ve davetçiye tevhid ve nübüvveti inkârın farklı yönlerini göstermek için ibret olarak zikretti. İkincisi ise Mekke kâfirleri Hz. Peygamber'in onlara haber verdiği azabın gelmesi için acele ediyor ve 'bize azap gelmedi' diyerek yalanlıyorlardı. Allah onlara Nûh kıssasını anlattı. Çünkü Nûh da kavmine azabı haber vermiş ama onlar

⁵⁵³ 18/Kehf:4.

⁵⁵⁴ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.230.

⁵⁵⁵ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.235.

⁵⁵⁶ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.142.

⁵⁵⁷ İbn 'Aţîyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.133.

⁵⁵⁸ İbn 'Aţîyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.162.

⁵⁵⁹ İbn 'Aţîyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.5, s.213.

yalanlamışlardı.”⁵⁶⁰ Beydāwī bu anlatılanların ayetleri yalanlayanları uyarma ve Hz. Peygamber’i teselli yönüne değinmektedir.⁵⁶¹ İbn Keşīr “Ey Muḥammed! Müminleri nasıl kurtardık ve yalancıları nasıl helak ettik.” diyerek Allah’ın Hz. Peygamber’e olan hitabına dikkat çekmektedir.⁵⁶²

Hız. Nūḥ tebliğini Allah’tan gelen bir görev olarak yerine getirmekte kimseden bir karşılık beklememektedir: وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ فَاتَّقُوا اللَّهَ (26/Şu‘arā’:109-110) ayetleri ile ilgili olarak Ṭaberī “Nūḥ’un kavminden ve Allah’ın yarattıklarının tümünden Allah’ın azabından sakınmaları için yaptığı nasihatler karşılığında hiçbir ücret istemediğini” söylediğini aktarmaktadır. “Hz. Nūḥ’un kavminden tek beklentisi kulluğu Allah’a mahsus kılmaları ve kendisine uymalarıdır.”⁵⁶³ O Allah’ın hazinelerine sahip değildir, gaybı bilmez, melek de değildir.⁵⁶⁴ “Eğer böyle dersem davamda yalancı olurum. Ben sizin de söylediğiniz gibi bir beşerim, sizi Allah’a davetle emrolundum.”⁵⁶⁵ Artık Nūḥ kavminin söyleyecek tek bir şeyleri kalmıştır: “Dediler ki: "Ey Nūḥ! Gerçekten bizimle tartıştın ve bize karşı çok mücadele ettin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı başımıza getir!”⁵⁶⁶ Ṭaberī bu ayeti tefsir ederken İbn Cüreyc’in “azabı getir” ifadesine ilişkin “azabı yalanladıkları” görüşünü rivayet etmektedir.⁵⁶⁷ Şa‘lebī bu ayetlerde kelimelerin anlamlarını vermekten öteye bir açıklama yapmamıştır. Ancak ayetlerde geçen ve *ileyhi turceün*⁵⁶⁸ ifadesi için “Sizin amellerinizin karşılığını verecektir.” demek ve bunun Mu‘tezile ve Murcîe’ye cevap olduğunu düşünmektedir.⁵⁶⁹ Aynı ayetlerde *cidāl* kelimesini ele alan İbn ‘Aṭıyye “Üstünlük meydana gelinceye kadar sözle karşılık verme, çekişme vb. anlamları” üzerinde durmaktadır. Bunun *fetel* (yüz çevirmek)’den daha şiddetli olduğunu söyleyen İbn ‘Aṭıyye iki çeşit *cidāl*den bahsetmektedir: “Bunlardan biri inkârcılara karşıdır ve bununla onlara doğru yolu gösterme hedeflenmişse bu davranış övülür.” Burada “(Ey Muḥammed!) Rabbinin yoluna

⁵⁶⁰ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.142.

⁵⁶¹ Beydāwī, *Envāru’l-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.120.

⁵⁶² İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.4, s.284.

⁵⁶³ Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.17, s.602. Benzer bir ayet (11/Hūd:29) ve Ṭaberī’deki yorumu için bkz. Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.384.

⁵⁶⁴ 11/Hūd:31.

⁵⁶⁵ Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.386.

⁵⁶⁶ 11/Hūd:32.

⁵⁶⁷ Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.388.

⁵⁶⁸ 11/Hūd:32.

⁵⁶⁹ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.166.

hikmetle, güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et”⁵⁷⁰ ayetini hatırlatan İbn ‘Aţıyye “*Cidāl*in hoş görülme-yeni Müslümanlar arasında olandır. Nebî (s.a.v.) bunu yasaklamış, ulema da kerih görmüştür.” demektedir.⁵⁷¹ Rāzî’ye göre tevhid, nübüvvet ve ahiret hakkındaki delilleri güçlendirmek, şüpheleri gidermek için *cidāl* peygamberlerin, taklid, cehalet ve batıl ısrar ise kâfirlerin yoludur.⁵⁷² Beydâvî ayetleri yorumlarken kavminin Hz. Nûh’a “Bizimle çeşitli şekillerde tartıştın. Eğer davetinde ve azabın geleceğinde samimi isen onu bize getir.” dediklerini ve adeta “Senin tartışman bize etki etmiyor.” demek istediklerini söylemektedir.⁵⁷³ İbn Keşîr, Hz. Nûh’un bütün çabasına rağmen kavminin “Biz sana tabi olmayız ister azap, ister ceza dilediğin gibi dua et, istediğin şey bize gelsin.” karşılığını verdiklerini haber vermektedir.⁵⁷⁴

Hz. Nûh kavmini Allah’ın emirlerine itaate davet ederken gizli ve açık her türlü yöntemi kullanmış, ancak onlar daveti kabul etmedikleri gibi kulaklarını tıkamak, elbiselerine bürünmek, büyüklük taslamak gibi olumsuz davranışlar sergilemişlerdir.⁵⁷⁵ Taberî, “Onları bağışlayan için senin vahdaniyyetini ikrara, sana itaate götürecek amele, senden başkasına kulluk etmemeye her davet edişimde bunu yaptılar.” dedikten sonra İbn Zeyd’in “Nuh (a.s.)’ın davetini duymamak için böyle yaptılar.” dediğini rivayet etmektedir.⁵⁷⁶ Şa’lebî “Beni görmemek, sesimi duymamak için böyle yaptılar.” şeklinde açıklamaktadır.⁵⁷⁷ İbn ‘Aţıyye Hz. Nûh’un tebliğinden rahatsız olan kavmin davranışından bahseden “parmaklarını kulaklarına tıkadılar”⁵⁷⁸ ayetinin hem gerçek hem de mecaz olarak anlaşılabilceğini söylemektedir.⁵⁷⁹ Rāzî Hz. Nûh’un davet metodunun anlatıldığı ayetlerde (71/Nûh:8-9) üç ayrı yöntemden bahsedildiğini söylemektedir. “Sonra ben onları en yüksek sesimle davet ettim. Sonra onlarla hem açıktan açığa hem de gizli gizli konuştum.” ifadelerinin yer aldığı bu ayetlerden çıkarımda bulunan Rāzî, “Gizli davette bulunan peygambere karşı kavmi kulaklarını tıkamış, yüzünü görmemek için elbiselerine bürünmüş ve büyüklük taslamışlardır.”

⁵⁷⁰ 16/Nahl:125.

⁵⁷¹ İbn ‘Aţıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.3, s.166.

⁵⁷² Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.226.

⁵⁷³ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.134.

⁵⁷⁴ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, c.4, s.318.

⁵⁷⁵ 71/Nûh:7.

⁵⁷⁶ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.23, s.291.

⁵⁷⁷ Şa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.10, s.44.

⁵⁷⁸ 71/Nûh:7.

⁵⁷⁹ İbn ‘Aţıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.5, s.374.

demektedir. Bu tutum karşısında peygamber tebliği açıktan yapmaya başlamış, bu da tesir etmeyince iki usulü birlikte uygulamıştır.⁵⁸⁰ Beydāwī'ye göre Hz. Nūh adeta şöyle demektedir: “Beni görmemek için ya da onları tanıyıp davet etmeyeyim diye böyle yaptılar.”⁵⁸¹ İbn Keşir, İbn ‘Abbās’ın “Onları tanımasın diye gizlendiler.” dediğini nakletmektedir.⁵⁸²

Nūh kavminin inkârları devam edince Allah kırk yıl yağmur göndermemiş, kadınları kısır bırakmış ve bunları yeniden vermeyi istiğfar şartına bağlamıştır. Taberî buna dayanarak 71/Nūh:10-12. ayetleri tefsir ederken yağmur yağması için tevbe etmeleri gerektiği, “Eğer tevbe eder, Rabbinizin birliğine inanır ve ibadeti ona mahsus kılarırsanız sizi bağışlar. O tevbe edenin tevbesini kabul eder.” açıklamasında bulunmuştur. Taberî bu bölümde “Hz. Ömer yağmur duasına çıktığında çokça istiğfar ettiğini” haber vermektedir.⁵⁸³ Şa‘lebī *لَكُمْ جَنَاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً* (71/Nūh:12) ayetinde “Allah Nūh kavmine inkârları nedeniyle kırk yıl yağmur göndermez ve kadınlarını kısır bırakır. Malları ve hayvanları helak olur. Allah onlara iman ederlerse bunları geri vereceğini vadeder.” yorumunu yapmaktadır.⁵⁸⁴ “Rabbinizden bağışlanmayı dileyin!”⁵⁸⁵ ayetinde ise Hasan-ı Başrî ile ilgili bir rivayete yer vermektedir. Bu rivayette bir adamın birkaç defa Hasan-ı Başrî’nin yanına gelerek bazen fakirlik, kuraklık vb. şeylerden şikâyetle bulunduğu bazen bir erkek çocuğunun olması için dua istediği anlatılır. Hasan-ı Başrî her seferinde adama istiğfar telkin eder. Etrafındakiler bunun nedenini sorduklarında şu cevabı verir: “Ben kendimden bir şey söylemiyorum. Allah’ın Nūh (a.s.) hakkındaki sözü ile yol gösteriyorum.” Sonra yukarıdaki ayeti ve ondan sonra gelen iki ayeti okur.⁵⁸⁶ Hz. Ömer’in de yağmur duası yaparken en çok istiğfarda bulunduğu dair rivayet Şa‘lebī’de de zikredilmektedir. İbn ‘Atıyye yağmurun yağmasını istiğfar şartına bağlamaktadır.⁵⁸⁷ Hz. Ömer’in yağmur duasında istiğfarı çokça ettiği ve Hasan-ı Başrî’nin kendisine bazı şikâyetlerle

⁵⁸⁰ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.136.

⁵⁸¹ Beydāwī, *Envāru’l-Tenzîl ve Esrāru’t-Te’vîl*, c.5, s. 248.

⁵⁸² İbn Keşir, *Tefsîru’l-Kur’āni’l-‘Azîm*, c.8, s.232.

⁵⁸³ Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.23, s.294.

⁵⁸⁴ Rivayet bir farkla Muḳātil tefsirinde mevcuttur. Şöyle ki onlar kuraklık ve kısırlıktan peygambere şikâyetle bulununca onlara şirkten tevbe etmelerini tavsiye etmiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsîru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.450.

⁵⁸⁵ 71/Nūh:10

⁵⁸⁶ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l Beyān*, c.10, s.44.

⁵⁸⁷ 71/Nūh:11.

gelen adama istiğfar telkinini anlatan rivayet burada da vardır.⁵⁸⁸ Ancak İbn ‘Aţıyye Hasan rivayetini yetersiz bularak, istiğfarın yanı sıra fiillerde ve sözlerde ihlas ve doğruluğun gereğine işaret etmiştir. Nûh kavminin inkârda ısrarı Râzî’nin Muḳâtil’den rivayetine göre “kırk yıl süresince yağmurların kesilmesine, kadınların kısırlaşmasına” sebep olmuştur. Râzî buradan yola çıkarak Allah’a ibadetle meşgul olmanın hayır kapılarını açtığını söylemekte ve konuyu ayetlerle delillendirmektedir.⁵⁸⁹ Aynı bölümde istiğfarın önemine de değinen Râzî daha önce Şa‘lebî ve İbn ‘Aţıyye tefsirlerinde karşımıza çıkan Hz. Ömer ve Hasan-ı Başrî’nin istiğfarın önemine dair görüşlerini içeren rivayetleri vermektedir.⁵⁹⁰ Peygamber her defasında küfürden tevbe etmeye ve Allah’ın tevbe edenler için bağışlayıcı olduğuna vurgu yapmıştır. Kavmini tevbeye davet ederken فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً (71/Nûh:10) demiştir. Beydâvî yağmur duasında istiğfarın bu nedenle meşru kılındığını söylemektedir.⁵⁹¹ İbn Keşîr’e göre bu ayet “İçinde bulunduğunuz şeyden O’na dönün, yol yakinken af dileyin. Kim tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder.” demektir. O “Bu ayet ve devamında yer alan “Size göğün yağmurunu bol bol göndersin.”⁵⁹² ayetini yağmur duasında okumak müstehaptır.”diyerek “Hz. Ömer’in yağmur duası için çıktığında istiğfar ettiği, istiğfar içeren ayetleri okuduğu ve bu iki ayetin de onların içinde yer aldığı” rivayetini zikretmektedir.⁵⁹³

Hz. Nûh’un kavminin inkârda ısrarı karşısında onlara nasıl mukabelede bulunduğunu haber veren ayetlerden مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَاراً (71/Nûh:13) ayetinin hangi manaya geldiği hakkında Şa‘lebî birçoğu Taberî tefsirinde de yer alan rivayetleri peş peşe sıralamaktadır:

1. İbn ‘Abbās ve Mucāhid: Size ne oluyor da Allah’a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?
2. Saîd b. Cubeyr (v. 94/713?): Size ne oluyor da Allah’ı hakkıyla tazim etmiyorsunuz?
3. Mucāhid: Allah’ın yüceliğine aldırmiyorsunuz.
4. İbn ‘Abbās: Allah’ın yüce olduğunu bilmiyorsunuz.
5. Kātāde: Allah’ın azabını ummuyorsunuz.

⁵⁸⁸ Krş. İbn ‘Aţıyye, *el-Muḥarraru’l-Veciz*, c.5, s.374; Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.10, s.44.

⁵⁸⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.137.

⁵⁹⁰ Krş. Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.137; Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.10, s.44; İbn ‘Aţıyye, *el-Muḥarraru’l-Veciz*, c.5, s.374.

⁵⁹¹ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.5, s. 249.

⁵⁹² 71/Nûh:11.

⁵⁹³ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’āni’l-Azîm*, c.8, s.232.

6. İbn Zeyd: Allah’a itaati düşünmüyorsunuz.
7. Kelbî: Allah’ın azametinden korkmuyorsunuz.
8. İbn Keysân (v. 320/932 [?]): Size ne oluyor ki Allah’ın onu yüceltmenizin karşılığını size hayır olarak vereceğini ummuyorsunuz?
9. Hasan-ı Başrî: Allah’ın hakkını bilmiyor, nimetlerine şükretmiyorsunuz.
10. Sa‘îd b. Cubeyr: Allah’tan sevab ummuyor, azabından korkmuyorsunuz. Ummak emel ve korku gibi iki zıddı içerir. Taberî bu manalardan “Size ne oluyor da Allah’ın azametinden korkmuyorsunuz!” anlamını tercih etmiştir.⁵⁹⁴ İbn ‘Atıyye *tercûne* kelimesini *teḥāfûne* olarak açıklamış, bu mananın Ebû ‘Ubeyde (v.209/824 [?]) ve başkalarına ait olduğunu söylemiştir. O *مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا* ayetinin “Size ne oluyor ki Allah’a kavuşacağınızı zannetmiyorsunuz?” anlamı üzerinde durmuştur.⁵⁹⁵ Râzî ayet ile ilgili olarak iki açıklama yapmıştır: Birincisi *recā* kelimesinin korkmak, *vaḳārın* ise tazîm anlamına gelmesidir. Böyle olunca mana, "Size ne oluyor da, Allah’ın azametinden korkup çekinmiyorsunuz?" şeklindedir. O bu görüşü doğru kabul etmez. “Çünkü *recā* korkunun zıddıdır.” İkincisi Zemaḥşerî’nin görüşüdür. Buna göre mana, "Size ne oluyor da, Allah için bir tazîm ve vakar düşünmüyorsunuz?" şeklinde olur ki, bu da, "Size ne oluyor ki sizler; Allah’ın sizi tazîm edeceği bir halin içine girmeyi düşünmüyorsunuz?" demek olur.⁵⁹⁶ Beyḍāvî’nin tefsirinde de buna yakın bir anlamla “Onun yüceliğini düşünmüyorsunuz.” veya “Onun yüceliğine inanmıyor ve O’na isyandan korkmuyorsunuz.” cümleleri yer almaktadır.⁵⁹⁷ İbn Keşîr bu konuda İbn ‘Abbās, Mucāhid ve Ḍaḥḥāk’ın (v.105/723) “Allah’ı hakkıyla yüceltmeyorsunuz yani O’nun azabından korkmuyorsunuz.” dediklerini rivayet etmektedir.⁵⁹⁸

Hiz. Nūḥ kavmini kevnî delillerle Allah’ı tanımaya davet ederken “O ki sizi aşama aşama yarattı”⁵⁹⁹ diyerek insanın yaratılışına dikkat çekmiştir. Taberî, Sa‘lebî ve İbn ‘Atıyye aşama halindeki yaratmayı “*nutfe*, ‘*alaḳa* ve *muḍḡa* olarak halden hale” şeklinde açıklamışlardır.⁶⁰⁰ Râzî el-Leyṣî’den (v.466/1074) “Sizi *nutfe*, ‘*alaḳa* ve diğer

⁵⁹⁴ Krş. Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.23, s.295-297; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.10, s.44.

⁵⁹⁵ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.5, s.374.

⁵⁹⁶ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.138-139.

⁵⁹⁷ Beyḍāvî, *Envāru’t-Tenzîl ve Esrāru’t-Te’vîl*, c.5, s.249.

⁵⁹⁸ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’āni’l-‘Azîm*, c.8, s.233.

⁵⁹⁹ 71/Nūḥ:14.

⁶⁰⁰ Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.23, s.297. Muḳātil bunlara *laḥm* ve ‘*izām*’ı da eklemiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsîru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.450; Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.10, s.45; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.5, s.374.

şekillerde yaratmıştır.”, el-Enbārī’den (v. 328/940) “*Ṭavr* haldir. Manası ‘Sizi hiç birinizin diğerine benzemediği farklı cinslerde yarattı.’ demektir.” şeklinde iki farklı görüşe yer vermiştir.⁶⁰¹ Beydāvī’ye göre bu halden hale geçiş önce ‘*anāşır*, sonra *murakkebāt*, sonra *ihlāt* daha sonra da sırasıyla *nuṭfe*, ‘*alaka*, *muḍğa*, ‘*izām* ve *lahm* olarak çeşitlidir. “Sizi böylece yoktan var eden O’dur. Bütün bunlar sizi yeniden yaratmasının da mümkün olduğunu göstermektedir. Şüphesiz ki O’nun kudreti yüce, hikmeti tamdır.”⁶⁰² İbn Keşir, İbn ‘Abbās, ‘İkrime, Kātāde, Yaḥyā b. Rafī‘ (v.?), Suddī (v.127/745) ve İbn Zeyd’in ayeti “Sizi meniden, sonra kan pıhtısından, sonra da bir çiğnem etten yarattı” şeklinde izah ettiklerini rivayet etmektedir.⁶⁰³

DEĞERLENDİRME: Hz. Nūh’un tebliği Kur’an’da pek çok surede anlatılmış, peygamberin kavmini ikna çabasının yanında inkârda direnen kavminin ona yaptıkları hiçbir izaha gerek duymayacak kadar açık bir anlatımla ele alınmıştır. Hz. Nūh’un kıssasında en fazla öne çıkması gereken konu onun tevhidi ve risaleti anlatmadaki gayretidir. Oysa Nūh kıssası denilince akıllara öncelikle *tūfān* gelmektedir. *Tūfān* Allah’ı inkâr edip putlara tapmakta ısrar eden bir topluluğun dünyadaki cezasıdır. Hz. Nūh’un kavmi Allah tarafından topluca helak edilen ilk kavimdir. Belki de bu yüzden *tūfāna* gereğinden fazla anlam yüklenmiş ve Nūh kıssası denilince peygamberin tebliğ mücadelesinden önce akla *tūfān* gelmiştir.

Kur’an’da konu ile ilgili ayetler incelendiğinde ortaya çıkan Hz. Nūh’un risaletinin kendisinden sonra gelen peygamberlere ve son peygamber Hz. Muhammed’e örnek oluşudur. Allah onun hayatı üzerinden inanmayanların tutum ve davranışları örnekendirilmiştir. Hz. Nūh’un dîni tebliğinde üç temel esas vardır: Allah’a ibadet, takva ve Peygamber’e itaat.⁶⁰⁴ Kur’an-ı Kerim Nūh suresinde bu konuyu şöyle anlatmaktadır: “Şüphesiz biz Nūh’u, kavmine, “Kendilerine elem dolu bir azap gelmeden önce kavmini uyar” diye peygamber olarak gönderdik. Nūh, şöyle dedi: “Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah’a ibadet edin, O’ndan korkun ve bana da itaat edin.”⁶⁰⁵

⁶⁰¹ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.30, s.139.

⁶⁰² Beydāvī, *Envāru’l-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s. 249.

⁶⁰³ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.8, s.233.

⁶⁰⁴ Hamdi Gündoğar, “Hz. Nūh’un Nübüvvet Mücadelesi,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.) *Uluslararası Hz. Nūh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul: 2014), s.343.

⁶⁰⁵ 71/Nūh:1-3.

Hız. Nūh'un kavmi küfürde ısrar etmiş ve çok ileri gitmişlerdir. En uzun süreli tebliğ muhatap oldukları halde en çok direnen bu topluluğun daha önce azap görmemeleri, bu nedenle cezanın caydırıcılığını bilmiyor olmaları bu konuda ne kadar etkilidir bilemiyoruz. Bu hallerinden dolayı Allah ayetlerde onları: “Şüphesiz onlar daha zalim ve daha azgın kimselerdi.”⁶⁰⁶ “Çünkü onlar fâsık bir toplum idiler.”⁶⁰⁷. “Çünkü onlar (vicdanları hakka kapalı) kör bir kavim idiler.”⁶⁰⁸ “Şüphesiz onlar kötü bir toplumdur.”⁶⁰⁹ şeklinde tavsif etmiştir. Tespitimize göre araştırma kaynaklarımız olan tefsirlerde Nūh kıssası ile ilgili çalışmamızın bu bölümüne ait rivayetler geminin nasıl yapıldığı, gemiye kimlerin bindiği, *tūfān*, *tennūr* vb. konulardaki rivayetlere göre oldukça azdır. Müfessirler ilgili ayetleri genel olarak birbirlerine yakın anlatımlarla ve kendi yorumlarıyla ele almış, gerekli yerlerde açıklamalar yapmak suretiyle konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamışlardır. Bu bölümü hazırlarken müfessirlerin benzer görüşlerinin yanı sıra farklı görüşlerini de yansıtmaya çalıştık. Bu konuda diğerlerinde olmayıp sadece bir müfessirde karşımıza çıkan ve yaşadıkları dönemin bilgi dünyasında yer alan bazı noktaları tesbit ettik. Buna göre, “güneşin beşinci ya da dördüncü kat semada olduğu”, ‘Abdullāh b. Ömer’in (v.73/692) “güneşin kışın dördüncü, yazın yedinci kat semada oluşu” haberi yalnızca İbn ‘Atıyye’de karşımıza çıkan bir bilgidir.⁶¹⁰ İbn ‘Atıyye’nin 71/Nūh:17. ayetteki *nebāt* ve 71/Nūh:19. ayetteki *bisāt* kelimeleri ile ilgili yorumları şöyledir: “Allah’ın insanı yerden *nebāt* gibi bitirmesi Âdem’in topraktan yaratılışına ya da insanın ölümünün ardından defnedildiği topraktan kıyamet günü yeniden dirilişine, *bisāt* kelimesi yeryüzünün küre oluşuna işaret ediyor olabilir. Ancak Allah’ın kelimasının zahiri onun küre bir sergi gibi olduğuna işaret eder.”⁶¹¹

Hūd suresinde Nūh kıssasının anlatıldığı ayetlerde Rāzī’nin dirayet örneklerine rastlamak mümkündür. Rāzī 11/Hūd:27. ayeti şöyle yorumlamıştır: İnkârcıların “Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü görmüyoruz” demeleri “Ne akıl, ne dünyalık menfaatleri gözetme, ne de kuvvet bakımından bir üstünlüğünüz yokken en yüce ve kıymetli makam bakımından üstün olduğunuzu nasıl kabul ederiz?” anlamındadır. Rāzī’ye göre

⁶⁰⁶ 53/Necm:52.

⁶⁰⁷ 51/Zâriyât:46.

⁶⁰⁸ 7/A‘râf:64.

⁶⁰⁹ 21/Enbiyâ’:77.

⁶¹⁰ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.5, s.375.

⁶¹¹ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.5, s.375.

şüphe “İnsanların peygamber olmasını inkâr eden Brahmanlara uygundur.”⁶¹² Râzî, Hz. Nûh’un 11/Hûd:31. ayette yer alan “Ben size meleğim.” demiyorum sözünden yola çıkarak meleklerin insanlardan üstün olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Ona göre bir kimse “Ben şöyle bir şeyi iddia etmiyorum.” diyorsa o zaman bu şeyin, söyleyenin hallerinden daha üstün olduğu anlaşılır.⁶¹³ Kavmi Hz. Nûh’un davetine olumlu cevap vermemiş, topluluğun *mele’* grubu “Biz seni hiç şüphesiz apaçık bir sapkınlık içinde görüyoruz” demişlerdir. Râzî’ye göre bu “görme” mutlak bir “müşahede” değil, “öyle zannetme ve inanma”dır.⁶¹⁴ Hz. Nûh “Bende hiçbir sapkınlık yoktur” diyerek bunu reddetmiş, kendisini sıfatların en şerefli olan peygamberlikle tavsif ettikten sonra “risaleti tebliğ ve nasihat” ile yükümlü olduğunu bildirmiştir. Râzî bu iki kelime arasındaki farkı şöyle izah etmektedir: “Risâleti tebliğ Allah’ın teklif, emir ve yasaklarını bildirmek, nasihat ise itaate teşvik ve günahlardan sakındırma ve buna gayret sarfetmektir.”⁶¹⁵

İbn Keşîr Hz. Nûh’un ve ondan sonra gelen peygamberlerin prensipleri çeşitlense de aynı yol üzere yani İslam olduklarını ve Hz. Peygamber’in bu konuda şöyle buyurduğunu ifade etmektedir: “Biz peygamberler topluluğuyuz, dinimiz ve annemiz birdir.”⁶¹⁶ “Görmediniz mi Allah yedi göğü kat kat nasıl yarattı.”⁶¹⁷ ayetinin açıklamasında “Bu böyle söylendiği için mi yoksa gerçekten mi böyle?” dedikten sonra döneminin astronomi bilgilerinden istifadeyle gök cisimleri ile ilgili “bazen yürüyüp, bazen tutuldukları, bazen de birbirlerini gölgede bıraktıkları” gibi bir takım bilgilere yer vermektedir. İbn Keşîr “Ay dünya semasına en yakın olandır, kendisinden yukarıda olanları gölgede bırakır.” diyerek gezegenleri sıralamaktadır. Ona göre her kat gökte sırasıyla “Utarit, Zühre, Güneş, Merih, Müşteri ve Zuhal” yer almaktadır. “Diğer yıldızlar sabittir. Şeriat âlimlerinin *kursî* dedikleri sekizinci kat gök Şâbiteler adını alır. Dokuzuncu felek Atlas’tır.” İbn Keşîr gezegenlerin dönüş yönlerine ve sürelerine de tek tek değinmektedir. Ayın bir ay, güneşin bir yılda dönüşünü tamamladığını söyledikten sonra bu bilginin astronomlara ait olduğunu, onların da

⁶¹² Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.220. Râzî Nûh kavmi için bu ifadeyi Şu‘arâ’ suresini tefsir ederken de kullanır: “Ya zındıklardan ya da Brahmanlardan oldukları için Allah’ın bütün peygamberlerini yalanlamışlardır.” *Tefsîr-i Kebîr*, c.24, s.154.

⁶¹³ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.225.

⁶¹⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.157.

⁶¹⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.157.

⁶¹⁶ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, c.4, s.284. Bu rivayeti hadis kaynaklarında tesbit edemedik.

⁶¹⁷ 71/Nûh:15.

kendi aralarında ihtilaflarının bulunduğunu ifade etmiştir. İbn Keşîr'in döneminin astronomi bilgilerine tefsirinde yer vermesi ilgi çekicidir. Bu ayetler hakkında incelediğimiz daha önceki yüzyıllara ait kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlamadık. İbn Keşîr, Hz. Nûh ile ilgili diğer araştırma kaynaklarımızda görmediğimiz rivayetlere de yer vermektedir: “Muhammed b. İshâk’a göre “Öldürülen peygamber dışında hiçbir peygamber Nûh (a.s.)’ın kavminden çektiği eziyeti çekmemiştir.”⁶¹⁸

1.4. Hz. Nûh’un Kavmi Aleyhine Dua Etmesi

Hz. Nûh kavmine yaptığı tebliğden bir sonuç alamamış, onların aşağılama ve işkencelerine maruz kalmıştır. O, önceleri kendisine yapılan eziyetlere rağmen kavminin cehaletini dile getirerek Allah’tan onları bağışlamasını istemiştir. İnkârcı kavim zamanla isyanlarını arttırıp, hatalarını çoğaltmıştır. Öyle ki kendilerini akıllı görüp peygamberlerini sapkınlıkla itham edecek kadar ileri gitmiş, hatta onu davasından vazgeçmeyeceği takdirde taşlamakla tehdit etmişlerdir.⁶¹⁹ Taberî’nin (v.310/923) ‘Ubeyd b. ‘Umeyr el-Leysî (v.?)’den naklettiği bir rivayete göre kavmi Hz. Nûh’a eziyet ederek, onu boğmaya çalışırlardı. Peygamber onlar hakkında cehaletlerini öne sürerek bağışlanmaları için Allah’a yalvarırdı.⁶²⁰ Şa‘lebî (v.427/1035) tefsirinde ‘Ubeyd b. ‘Umeyr’den gelen bu rivayet tekrarlanmış, Hz. Nûh’un yolda giderken karşılaştığı biri tarafından bayılıncaya kadar dövüldüğü, ayıldığı zaman “Ya Rabbi! Kavmimi bağışla, onlar bilmiyor.” dediği ifade edilmiştir.⁶²¹ Rivayetlerden öğrendiğimize göre onlarda hiç bir düzelme olmamış, her gelen neslin hata ve günahı artmıştır. Üstelik birbirlerine Hz. Nûh ile ilgili “Bu bizim babalarımız ve dedelerimiz zamanında da vardı, delidir, onun söylediği hiçbir şeyi kabul etmeyin” diyerek uyarılarda bulunmuşlardır.⁶²² Bazıları çocuklarını Hz. Nûh’un yanına götürerek “Bunun seni yoldan çıkarmasına izin verme, ben senin gibiyken babam da beni ona götürmüş ve seni uyardığım gibi beni uyarmıştı”⁶²³ demiştir. İbn

⁶¹⁸ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, c.3, s.431. Eserde öldürülen peygamberin kim olduğu konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

⁶¹⁹ 26/Şu‘ara’:116.

⁶²⁰ Taberî, *Câmi‘ul-Beyân*, c.12, s.396.

⁶²¹ Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.9, s.164. Aynı rivayet Beydâvî tefsirinde mevcuttur. Bkz. *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.5, s.165.

⁶²² Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.396; c.23, s.291.

⁶²³ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.396; c.23, s.291. Bu haber Mukâtil’de mevcuttur. Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, c.4, s.452.

‘Atıyye (v.541/1147) bu konuyla ilgili olarak 11/Hūd:37. ayetin açıklamasında Taberî ve Şa‘lebî’nin ‘Ubeyd b. ‘Umeyr’den naklettiği “Bir nesilden diğerine küfürleri artarak devam eden bu toplumda babaların çocuklarının elini tutarak Nüh’a getirip onun yalancı ve deli olduğunu” söylemeleri ile ilgili haberi vermektedir.⁶²⁴

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا (71/Nüh:5) ayetinde de belirtildiği gibi gece ve gündüz davetine devam eden peygamberin daveti karşılık bulmamış, aksine peygamberden uzaklaştırmıştır: فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا (71/Nüh:6). İnsanlardan hiçbir beklenti içine girmeden⁶²⁵ görevini bihakkın yerine getirmeye çalışan bu yüce insan kavminin haksızlığı karşısında Rabbine yalvararak yardım istemiştir: فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ: “O da Rabbine, ‘Ey Rabbim yenildim, bana yardım et! diye dua etti.” (54/Kamer:10).

Ayetler incelendiğinde peygamberin kavminin aleyhine iki tür dua ettiği görülür. Bunlardan birincisi yukarıda belirttiğimiz şekilde Allah’tan yardım talebinde bulunarak yaptığı ve 26/Şu‘arā:118 ve 54/Kamer:10. ayette bildirilen dualardır. 21/Enbiyā:76. ve 37/Şaffāt:75. ayetlerde Hz. Nüh Allah tarafından “duasına icabet olunan” şeklinde anılmaktadır.

Hz. Nüh’un 26/Şu‘arā:118. ayetteki فَانْفَحْ بَيْنِي وَ بَيْنَهُمْ فَتَحًا duası müfessirler tarafından “Onlarla benim aramda hükmet!” şeklinde açıklanmıştır.⁶²⁶ Duanın devamında yer alan “Beni ve inananları kurtar!” ifadesiyle kastedilen Taberî ve Rāzî’ye (v.606/1210) göre “azap”tır. Beydāvî (v.685/1286) ise bunu “yaptıkları kötülüklerden” şeklinde anlamıştır.⁶²⁷

Hz. Nüh’un 54/Kamer:10. ayette bildirilen duasındaki yardım talebini müfessirler “azap” olarak yorumlamışlardır. Bu konuda Taberî “Kavmim bana galebe çaldı, onlara karşı gücüm kalmadı. Seni inkâr etmelerine karşılık katından bir azap ile intikam al!”⁶²⁸ Şa‘lebî “Benim için onlardan intikam al.”⁶²⁹ İbn ‘Atıyye “Kâfirler beni korkutarak ve yalanlayarak yendiler. Onları helak ederek bana yardım et ya da kendin

⁶²⁴ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, 2001 c.3, s.168; Hūd b. Muḥakkem, *Tefsîru Kitābillāhi’l-‘Azîz*, tah. Hâc b. Sa’îd Şerîfî, (Beyrût: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1990), c.2, s.224. Bu haber Rāzî, Beydāvî ve İbn Keşîr tefsirlerinde yer almamaktadır.

⁶²⁵ 11/Hūd:29.

⁶²⁶ Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.17, s.604; Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.7, s.173; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz* c.4, s.237; Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.24, s.155; Beydāvî, c.4, s.145; İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’āni’l-‘Azîm*, c.6, s.152.

⁶²⁷ Beydāvî, c.4, s.145.

⁶²⁸ Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.22, s.121.

⁶²⁹ Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.9, s.164.

için bana yardım et.”⁶³⁰ demektedirler. Rāzī *mağlûb* kelimesindeki farklı yönler üzerinde durmaktadır: (1) Kâfirler beni yendi, onlara karşı beni destekle. (2) Nefsim beni yendi ve beni onların aleyhine duaya sevketti. Nefsime karşı bana yardım et. (3) Son izah şekli ilk ikisinin birleşimi olup onlardan daha güzeldir. Hz. Nûh katlanacak gücü olduğu sürece, kavmine beddua etmemiştir. Ümitsizlik meydana gelince dayanma gücü kaybolmuş, Allah da Hz. Nûh’a “Zalimler hakkında bana hitap etme. Çünkü onlar boğulacaklardır.” buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Nûh “Allah'ım, nefsim bana galip geldi, kavmime beddua etmemi emretti. Artık, onların hakkından gel!” demiş olur. Buna göre ayetin manası, “Ben, bir beşer olmam nedeniyle mağlubum. Yani, nefsim bana galip geldi. Sabrım azaldı, tükendi. Beni cezalandırma, fakat benim intikamımı onlardan al!” demektir.⁶³¹ Beydâvî Hz. Nûh’un “Kavmim beni yendi, benim için onlardan intikam al!” dediğini ve bu duayı artık onlardan umudunu kestiği zaman yaptığını söylemiştir.⁶³² İbn Keşîr (v.774/1373) “Ben onlardan ve onların karşı koymalarından zayıfım. Dinin için bana yardım et!”⁶³³ anlamını vermiştir.

Hz. Nûh’un ikinci tür duası ise nuzul ve mushaf sıralanışı bakımından Nûh kıssasının anlatıldığı son sure olan Nûh suresindeki duasıdır. Burada artık açık bir şekilde “inkârlarına karşılık katından bir cezayla onları cezalandırmasını” istemektedir: وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (71/Nûh:26). Hz. Nûh’un bu duayı ne zaman yaptığı ile ilgili muhtelif görüşler vardır. Peygamberin kavmi aleyhine duası şu ayet çerçevesinde değerlendirilmektedir:

وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (11/Hûd:36). ayette ifade edildiğine göre Allah Hz. Nûh’a kavmi hakkında söylenenin gerçek olacağını, Allah’ın emrinin onları gölgeleyeceğini vahyetmiştir. Aslında ayet Nûh kavminden artık kimsenin iman etmeyeceğini söyleyerek azabı haber vermektedir. Taberî’ye göre “Allah inkârcıları helak edip, seni ve sana tabi olanları kurtaracağım” demektedir.”⁶³⁴ İbn ‘Abbās (v.68/687-88), Mucâhid (v.103/721) ve Kâtâde’ye (v.117/735) göre *üzülme* demektir.⁶³⁵ Kâtâde “kavminden artık kimsenin iman

⁶³⁰ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.5, s.214.

⁶³¹ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.29, s.37.

⁶³² Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.5, s.165.

⁶³³ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c.7, s.476.

⁶³⁴ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.12, s.390.

⁶³⁵ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.12, s.391.

etmeyeceği” haberinin Hz. Nūh’a, رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (71/Nūh:26) duasını ettiği zaman verildiğini söylemiştir.⁶³⁶ Taberī bu konuda iki farklı görüş rivayet etmiş, kendisi herhangi bir tercihte bulunmamıştır. Bunlardan birincisi Kātāde’nin “O böyle dua edince Allah ‘Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla iman etmeyecek’⁶³⁷ dedi ve bir gemi yapmasını vahyetti.” şeklindeki sözleridir.⁶³⁸ Buna göre önce peygamber kavminin aleyhine dua etmiştir. Taberī’de yer alan ve Dahhāk’tan (v.105/723) nakledilen ikinci rivayete göre ise Allah’ın Nūh kavminden artık kimsenin iman etmeyeceğini bildirmesinin ardından Hz. Nūh, yeryüzünde onlardan hiç kimsenin kalmaması için dua etmiştir.⁶³⁹ Şa’lebī tefsirinde “Nūh ‘Rabbim’ dedi, “Yeryüzünde inkârcılardan kimseyi sağ bırakma!”⁶⁴⁰ ayeti ve Hz. Nūh’un bunu ne zaman söylediği ile ilgili olarak Muḥammed b. Ka’b (v.108/726[?]), Muḳātil (v. 150/767), Rebī’ (v.65/685 [?])?, Aṭıyye (v.?) ve İbn Zeyd’den (v.233/?) rivayet edilen bir haber şöyledir: “Allah azaptan kırk sene önce babalarının sulbünden, analarının rahminden müminleri çıkardı. Azaptan kırk (ya da yetmiş) sene önce üreme bitti. Allah onların iman etmeyeceğini ve mümin doğurmayacaklarını söyleyince Hz. Nūh bu duayı yaptı. Azapta aralarında çocuk yoktu.”⁶⁴¹ Şa’lebī bu konudaki kendi görüşünü ise “Artık sana kimse iman etmeyecek.”⁶⁴² ayetinin tefsirinde açıklamıştır. Ona göre Allah bu ayette “Onları helak edeceğim ve seni onlardan kurtaracağım.” demektedir ve peygamber bunun üzerine yeryüzünde onlardan kimsenin kalmaması için dua etmiştir.⁶⁴³ İbn ‘Aṭıyye “Artık zalimler hakkında bana müracaat etme!”⁶⁴⁴ emrinden sonra peygamberin halkından umudunu kestiği yorumunu yapmakta ve “Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!”⁶⁴⁵ duasını ettiği yönündeki rivayeti nakletmektedir.⁶⁴⁶ Rāzī beddua ile ilgili yorumlarında hem Cenab-ı Hakk’ın bildirmesi (11/Hūd:36) ve hem de muhakemesi ile artık iman eden kimsenin

⁶³⁶ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.391.

⁶³⁷ 11/Hūd:36.

⁶³⁸ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.391.

⁶³⁹ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.391. Muḳātil de böyle düşünmektedir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.452.

⁶⁴⁰ 71/Nūh:26.

⁶⁴¹ Şa’lebī, *el-Keşf ve’l Beyān*, c.10, s.47-48. Bu haber Muḳātil’de yer almakla birlikte “Aralarında çocuk yoktu.” ifadesi onda yoktur. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.452.

⁶⁴² 11/Hūd:36.

⁶⁴³ Şa’lebī, *el-Keşf ve’l Beyān*, c.5, s.166.

⁶⁴⁴ 11/Hūd:37.

⁶⁴⁵ 71/Nūh:26.

⁶⁴⁶ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.168.

olmayacağını Hz. Nūh'un bildiğini söylemektedir. Rāzī'ye göre duasındaki “Beni bağışla!” ifadesi gördüğü eziyetlere dayanarak ettiği bedduadan pişmanlığını ifade etmektedir.⁶⁴⁷ Allah onun dualarına icabet etmiş ve kavminin eza ve red etmesinden kurtarmıştır. Rāzī Ebū Umāme'nin (v.?) “Allah'ın yarattıklarından hiçbirisi Ādem ve Nūh (a.s.)'ların hasreti gibi yokluk görmemiştir. Ādem'in hasreti şeytanın vesvesesini kabul, Nūh'un hasreti kavminin aleyhine dua etmesidir. Allah ona üzülmemesini, duasının Allah'ın kudretine uygun olduğunu vahyetmiştir.” görüşüne de yer vermektedir.⁶⁴⁸ Rivayet her ne kadar bu durumu Allah'ın onayladığı bir davranış olarak bildirirse de bir hasret olarak değerlendirmektedir. Rāzī'nin bildirdiğine göre Mu'tezile Nūh kavmine, “köklerini kazıyacak bir azabın” Allah tarafından indirilmesinin caiz olup olmadığını tartışmıştır. Çünkü içlerinde ya da zürriyetlerinde iman edecek insanların bulunması muhtemeldir. Mu'tezile bu konuyu 71/Nūh:26-27. ayetlerde bildirilen Hz. Nūh'un “Ya Rabbi! Yeryüzünde yurt tutan hiç kimseyi bırakma! Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden, öz kâfirden başka da evlat doğurmazlar” duasına istinaden çözmüştür. Yani “Allah'ın ilm-i ezelîsi ile onlardan inanan kimsenin gelmeyeceğini bildiği için böyle bir azap indirmesi caiz olur.” Bundan farklı olarak Mu'tezilî bir âlim olan Kādî (v.415/1025) ve Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğu “Allah'ın onların içinde iman edecek kimsenin varlığını bildiği halde azap indirmesi caizdir.” demişlerdir.⁶⁴⁹ Beydāwî “Allah onların imanından ümidini kesmesini sağladı ve onların yaptıklarına üzülmeyi yasakladı.” demektedir, ancak peygamberin kavmi aleyhine ne zaman dua ettiğinden bahsetmemektedir.⁶⁵⁰ Nūh kavminin helak olmalarının nedeni ayette de peş peşe zikredildiğine göre “hakkı yalanlamaları ve şerre dalıp kendilerini kaptırmalarıdır.”⁶⁵¹ Bedduası, onlardan korktuğu ya da onu hafife aldıkları için değildir.⁶⁵² Allah onun duasına en güzel şekilde icabet etmiş ve onu boğulmaktan ya da kavminin ezasından kurtarmıştır.⁶⁵³ İbn Keşîr ise Allah Hz. Nūh'a kavminin kendilerine gelecek azap hakkında acele ettiklerini haber verince Hz. Nūh'un “Ya Rabbi yeryüzünde kâfirlerden

⁶⁴⁷ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.146.

⁶⁴⁸ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.22, s.193.

⁶⁴⁹ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, ss.229-230.

⁶⁵⁰ Beydāwî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.3, s.134.

⁶⁵¹ Beydāwî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.4, s.56.

⁶⁵² Beydāwî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.4, s.144.

⁶⁵³ Beydāwî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.5, s.12.

hiç kimseyi bırakma!”, “Ben yenildim, bana yardım et!” dediğini, Allah’ın da “artık onlardan kimsenin iman etmeyeceğini” bildirdiğini söylemektedir.⁶⁵⁴

Hız. Nūh’un “Rabbim, beni, anamı, babamı ve mümin olarak evime gireni, mümin erkek ve kadınları bağışla!”⁶⁵⁵ şeklindeki duası için de yorumlar yapılmıştır. Taberî “Beni affet, benim ve ana-babamın günahlarını ört!” açıklamasını yaparken بيتي kelimesine Dahhāk’ın مسجدي anlamı verdiğini rivayet etmektedir.⁶⁵⁶ Şa’lebî aynı kelime için سفيتي diyenlerden bahsetmiştir. Ayrıca Kelbî (v.204/819), Hız. Nūh’un duasının ümmet-i Muhammed’i kapsadığı görüşündedir.⁶⁵⁷ İbn ‘Atıyye de aynı düşüncededir.⁶⁵⁸ Rāzî بيتي kelimesi ile kastedilenin mescid, gemi ya da din olabileceğini düşünmektedir. Bu ayetin tefsirinde Hız. Nūh’un anne ve babasının isimlerini zikreden Rāzî, onların mümin olduğunu söyledikten sonra ‘Aṭā’nın (v. 114/732) “Ādem ve Nūh arasındaki on atadan ve bunlardan hiç birinin kâfir olmadığından” bahseden rivayeti nakletmektedir. Yine Rāzî’nin bildirdiğine göre Ḥasan b. ‘Alî (v.49/669) vālideyye kelimesini veledyye okumuştur. Bununla kastedilen Sām ve Ḥām’dır.⁶⁵⁹ Beyḍāvî bu duanın kıyamete kadar bütün inananlar için geçerli olduğunu söylemiştir. Beyḍāvî ayetin tefsirinde Hız. Nūh’un babası Melek b. Metūşelaḥ ve annesi Şemḥā binti Enūş’un isimlerini zikrettikten sonra mü’min olduklarını, بيتي kelimesinin “evim, mescidim, gemim” anlamına gelebileceğini ifade etmektedir.⁶⁶⁰ İbn Keşîr bu ayetin tefsirinde “ayetin zahirinin açık olduğunu, peygamberin evine giren herkes için dua ettiğini” söylemektedir. Ona göre bu dua “ölü veya diri” inanan herkesi kapsamaktadır. İbn Keşîr bu bölümde Hız. Peygamber’in “Ancak mü’minle arkadaşlık et ve yemeğini de ancak takva sahibi yesin.”⁶⁶¹ hadisini de zikretmiştir.⁶⁶²

DEĞERLENDİRME: Hız. Nūh, uzun yıllar tebliğine iman ile cevap vermeyen inkârcılar aleyhine dua etmiştir. Rivayetler değerlendirilince Hız. Nūh’un kavmi aleyhine ne zaman dua ettiği hakkında iki durum ortaya çıkmaktadır:

⁶⁵⁴ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’āni’l-‘Azîm*, c.4, s.319.

⁶⁵⁵ 71/Nūh:28.

⁶⁵⁶ Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.23, s.308.

⁶⁵⁷ Şa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.10, s.48.

⁶⁵⁸ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.5, s.377.

⁶⁵⁹ Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.147.

⁶⁶⁰ Beyḍāvî, *Envāru’t-Tenzîl ve Esrāru’t-Te’vîl*, c.5, s.250.

⁶⁶¹ Ebū Dāvūd, *Edeb*, 15 (no.4832).

⁶⁶² İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’āni’l-‘Azîm*, c.8, s.237.

1. Peygamberin duası üzerine kavminin helak edilmesi.
2. Kavmin helaki bildirilince peygamberin dua etmesi.

Hız. Nūh'un kavmine ettiğı duadan pişman olarak üzüldüğü ve dövündüğü, bu nedenle adının Nūh olduğı rivayetleri⁶⁶³ Kātāde'den gelen "Hız. Nūh'un duası üzerine Allah 'Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla iman etmeyecek' dedi ve bir gemi yapmasını vahyetti."⁶⁶⁴ yönündeki görüşü desteklemektedir. Hadis-i şeriflerde yer alan bazı ifadeler de bu doğrultudadır. Ebū Hurayra'dan (v.58/678) nakledilen bir hadiste "kendisinden şefaaf isteyecek topluluklar karşısında Hız. Nūh'un yaptığı bu dua ile ilgili pişmanlığını" ifade eden bir durum söz konusudur:

"..... فَيَأْتُونَ نُوحًا فَيَقُولُونَ: يَا نُوحُ، إِنَّكَ أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُلِ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ، وَقَدْ سَمَّاكَ اللَّهُ عَبْدًا شَكُورًا، : اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ فَيَقُولُ: إِنَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ قَدْ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ دَعَوْتُهَا عَلَى قَوْمِي، نَفْسِي نَفْسِي،"⁶⁶⁵

"Nūh'a gelecekler ve Ey Nūh! Sen yer ehline gönderilen peygamberlerin ilksin. Allah seni şükreden bir kul olarak nitelendirdi. Rabbine karşı bize şefaaf et, ne halde olduğumuzu görmüyor musun?" diyecekler. Hız. Nūh "Rabbim bugün daha önce benzeri görülmemiş ve sonra da görülmeyecek bir şekilde öfkelen-di. Benim bir dua hakkım vardı, onu da kavmim aleyhine yaptım. Nefsim, nefsim, nefsim!" cevabını verecek."

Yine Hız. Peygamber'in Bedir esirleri vesilesiyle şöyle dediğı rivayet edilmiştir: فقال صلى الله عليه وسلم: إِنَّ اللَّهَ لَيَلِينُ قُلُوبَ رِجَالٍ حَتَّى تَكُونَ أَلِينُ مِنَ اللَّبَنِ، وَإِنَّ اللَّهَ لَيَشَدَّدُ قُلُوبَ رِجَالٍ حَتَّى تَكُونَ أَشَدَّ مِنَ الْحِجَارَةِ، وَإِنَّ مِثْلَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ مِثْلُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَجِيمٌ.⁶⁶⁶ ومثلک یا عمر مثل نوح، قال رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا.

"Allah bazı insanların kalbini sütten daha yumuşak, bazılarının da taştan daha sert kıldı. Ey Ebūbekir, sen İbrāhīm'e benziyorsun. O, 'Kim bana uyarsa bendendir. Kim

⁶⁶³ Şa'lebī konuyla ilgili olarak İbn 'Abbās'tan gelen "Kendi nefesine çok yandığı için" rivayetini Hız. Nūh'a bu ismin verilmesinin nedeni olarak zikreder. Neden bu kadar yandığı ile ilgili ise ihtilaf edilmiştir. Bazıları Hız. Nūh'un kavminin helaki için Rabbine "Rabbim yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!" diyerek dua ettiğı için, bazıları da ümmetinin yaptıklarından dolayı Rabbine çok müracaat ettiğı için bu ismi aldığını söylemektedir. Yolda gördüğü cüzzamlı bir köpeğe olan muamelesinden sonraki pişmanlıktan dolayı olduğunu düşünenler de vardır. Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.7, s.44. Aynı rivayet Rāzī'de de yer almakta ancak Rāzī rivayeti müşkil olarak değerlendirmektedir. Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.23, s.92.

⁶⁶⁴ Taberī, *Cāmi 'u'l-Beyān*, c.12, s.391.

⁶⁶⁵ Buḥārī, Muḥammed b. 'İsmā'īl, *Şaḥīḥu'l-Buḥārī*, tah. Muḥammed Zehīr b. Nāşiru'n-Nāşīr, (Beyrūt: Dāru Ṭavḳī'n-Necāt, 1422), c.6, s.84, hadis no.4712.

⁶⁶⁶ Zemaḥşerī, Ebu'l-Kāşım Muḥammed b. 'Amr b. Aḥmed, *el-Keşşāf 'an-Haḳāiki't-Tenzīl*, (Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-Arabī, 1407), c.2, s.236.

de bana karşı gelirse şüphesiz Allah bağışlar ve merhamet eder' buyurdu. Ey Ömer, sen de Nūh gibisin. O, 'Rabbim yeryüzünde dolaşan bir kâfir bırakma' duasını etti.”

Bu durumda Hz. Nūh kavminin yaptıkları karşısında beddua etmiş, ancak hem kendisi hem de Hz. Peygamber bundan hoşlanmamış görünmektedir.

1.5. Hz. Nūh'un Allah Tarafından Gemi Yapımı İle Emrolunması

Kur'an'da Hz. Nūh'un Allah tarafından bir gemi yapmakla emrolunduğunu bildiren ayetler Hūd ve Mu'minūn surelerinde yer almaktadır. 26/Şu'arā:119.ayette فِي ذَاتِ الْوَاحِ “Dolu geminin içinde” ve 54/Kamer:13.ayette yer alan وَأَصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيُنَا وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ “Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır.”⁶⁶⁷ Hz. Nūh'a bildirildikten sonra bir gemi yapması istenmiştir: وَأَصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيُنَا وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ “Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır.”⁶⁶⁸ Taberī (v.310/923) ayette geçen بِأَعْيُنِنَا kelimesine “Allah'ın vahyi ile”, “emredildiği gibi” anlamı vermektedir.⁶⁶⁹ Şa'lebī (v.427/1035) aynı kelime ile ilgili olarak Dahhāk'ın (v.105/723) “Bizim nezaretimizde”, Muḳātil'in (v.150/767) “Bilgimizle”⁶⁷⁰, Rabī'nın (v.136/753[?]) ise “Bizden duyumunla” dediklerini sıralamaktadır.⁶⁷¹ İbn 'Atıyye (v.541/1147) بِأَعْيُنِنَا kelimesine “Bizim görüşümüz ve idrakimiz altında” anlamını vermekte, kelimenin çoğul oluşunu, “çokluk” değil “yücelik” olarak yorumlamaktadır. Zaten “Allah duyulardan ve teşbihten münezzehtir.”⁶⁷² Bu kelimenin melekler için kullanılmış olma ihtimalinden de söz eden müfessire göre o zaman anlam “Melekleri seni korumak ve sana yardım etmekle görevlendirdik” demek olur. Bu durumda “Kelimenin cem' olması keşret ifade etmektedir.”⁶⁷³

Rāzī (v.606/1210) Allah'ın Hz. Nūh'a gemi yapmayı emretmesini değerlendirmekte ve “Gemi yapımı ile emrolunan Hz. Nūh'un bunu yapması zorunlu

⁶⁶⁷ 11/Hūd:36.

⁶⁶⁸ 11/Hūd:37. 23. Mu'minūn:27'de ayet farklı bir versiyonla yer almaktadır.

⁶⁶⁹ Taberī, *Cāmi'ul-Beyān*, c.12, ss.392-393.

⁶⁷⁰ Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.281.

⁶⁷¹ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.166.

⁶⁷² İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz* c.3, s.169.

⁶⁷³ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.169; c.5, s.215.

mudur?” sorusunu sormaktadır. Ona göre “Emir vücut ifade eder.” Çünkü Hz. Nûh’un hem kendisinin, hem de başkalarının hayatını kurtarması buna bağlıdır. Canı helak olmaktan kurtarmak vaciptir. Bu emrin zorunluluk değil, ibâha ifade edebileceğini de söyleyen Râzî bu durumu “İnsanın içinde oturmak için ev yapması” gibi kabul etmektedir.⁶⁷⁴ بِأَعْيُنِنَا (11/Hūd:37) kelimesi Râzî’ye göre Allah hakkında düşünüldüğü zaman tevîle muhtaçtır. Allah uzuvlardan münezzeh olduğuna göre bunun mecazî olarak anlaşılması gerekmektedir. Öyleyse bu kelime nezaret etmek, itina etmek vb. manaya hamledilmelidir.⁶⁷⁵ Beydâvî (v.685/1286) بِأَعْيُنِنَا kelimesinin temsili bir ifade olduğu görüşündedir. “Bizim korumamız ve gözetimimiz altında” anlamını verdiği bu kelime ona göre mübalağa ifade etmektedir.⁶⁷⁶ İbn Keşîr (v.774/1373) aynı kelimeye “Bizim muhafazamızla” anlamını vermektedir. “Zaten Hz. Nûh’a gemi yapımını Allah öğretmiştir.”⁶⁷⁷

Hz. Nûh aynı ayette ظَلَمُوا فِي الدِّينِ طَلَمُوا emrine de muhatap olmuştur. Taberî bu ibarenin tefsirini “Allah ona ‘Zalimlerin affını benden isteme. Onlar *tūfā*nda boğulacaklar’ dedi.” şeklinde yapmaktadır. Taberî’nin bildirdiğine göre İbn Cureyc (v.150/767) لَا تُخَاطِبُنِي ifadesinin “Bana müracaat etme” demek olduğunu söylemektedir.⁶⁷⁸ Şa‘lebî, İbn Atıyye, Beydâvî de ibareyi benzer ifadelerle açıklamaktadır.⁶⁷⁹ Râzî bu konuda birkaç farklı yönün olduğunu söyledikten sonra onları şöyle sıralamaktadır: 1. Ben haklarında hüküm verdikten sonra benden azabın tehirini isteme. 2. Benden azabı aceleleştirmemi isteme. 3. Allah’ın “Haklarında benimle muhatap olma” dediği zalimlerden maksat eşi ve oğlu Ken‘ân’dır.”⁶⁸⁰ İbn Keşîr ayette ilgili ibareyi verir ancak hiçbir açıklama yapmaz.⁶⁸¹

Şa‘lebî gemi yapımı ile emrolunduğu zaman Hz. Nûh’un kaç yaşında olduğuna dair Muḳātil’den bir rivayete yer verir: “Allah Nûh’u peygamber olarak gönderdi ve ona gemi yapmayı emretti. Nûh altı yüz yaşındaydı. Onun ömrü bin elli yıldır.

⁶⁷⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.230.

⁶⁷⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.231; c.23, s.94; c.29, s.40.

⁶⁷⁶ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.134.

⁶⁷⁷ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, c.4, s.319.

⁶⁷⁸ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.12, s.393.

⁶⁷⁹ Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.5, s.166; İbn Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.3, s.169; Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.134.

⁶⁸⁰ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.231. Muḳātil’e göre. Allah’ın zalimlerden muradı şirk koşanlardır, o da Hz. Nûh’un oğlu Ken‘ân’dır. Muḳātil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳātil b. Suleymân*, c.2, s.281; c.3, s.155.

⁶⁸¹ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, c.4, s.319.

Kavminin içinde dokuz yüz elli yıl onları davet için kaldı.”⁶⁸² Bu haber Taberî ve araştırma kaynaklarımız olan diğer tefsirlerde yer almamaktadır.

Taberî geminin Allah’ın gözetiminde yapılmasının nedenini İbn ‘Abbās’a (v.68/687-88) dayanan bir rivayetle şöyle izah etmektedir: “Çünkü o gemi yapımını bilmiyordu, Allah ona kuşun göğüs kafesi gibi (*‘alā miṣli cu’cui’t-ṭayr*) yapmasını emretti.”⁶⁸³ Şa’lebî benzer bir şekilde 11/Hūd:38. ayet bağlamında İbn ‘Abbās’tan “Nūh’un gemiyi nasıl yapacağını bilmediğini, Allah’ın ona kuş iskeleti gibi yapmasını vahyettiğini” nakletmektedir. Haberin devamında “Hz. Nūh’un gemiyi iki senede yaptığı, uzunluğunun üç yüz zīrā‘, genişliğinin elli, yüksekliğinin otuz zīrā‘ olduğu, *sāc* ağacından yapıldığı, üç katının en altında vahşiler, yılanlar ve böceklerin, orta katında eti yenen hayvanların taşındığı, en üst kata Hz. Nūh’un bindiği” bilgileri yer almaktadır.⁶⁸⁴ İbn ‘Atıyye 11/Hūd:37. ayetin açıklamasında Taberî ve Şa’lebî gibi geminin nasıl yapılacağını Hz. Nūh’un bilmediğini söyleyerek, “Allah’ın ona *kuş iskeletine* benzer şekilde”⁶⁸⁵ yapmasını vahyettiği haberine herhangi bir raviye isnad etmeden yer vermektedir.⁶⁸⁶ Bu konuda gelen “Gemi kare şeklindeydi” haberini tartışan İbn ‘Atıyye, “Bunun mümkün olmadığını, kare şeklin koruyucu olduğunu ancak su üzerinde yürüyüş hızını sağlayamayacağı için bir gemi değil, bir kap olabileceğini” söylemektedir. Geminin şekli ile ilgili olarak hadiste yer alan *kuş iskeleti* tabirinin daha doğru ve manasının daha açık olduğunu ifade eden İbn ‘Atıyye Allah’ın gemiyi “*denizde yüzen (bi’l-ceryi fi’l-baḥri)*” tabiri ile vafsettiğini söylemektedir. Müfessir ayrıca Hz. Nūh’un gemisinin Cebrā’îl’in gözetimi/koruması altında yapıldığından bahseden “Nūh’un gemisinin kayyımı Cebrā’îl idi.” hadisine yer vermektedir.⁶⁸⁷ İbn ‘Atıyye İbn ‘Abbās’tan rivayet edilen “Nūh’un gemiyi Şam’da yaptığı, malzemesini Lubnān ve Şimşār’dan aldığı” bilgisini de aktarmaktadır. Bu bilgiye Taberî’de ulaşamadık. Taberî *tūfāmın* alameti olarak kaynamaya başlayan

⁶⁸² Şa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.165. Muḳātil tefsirinde bu rivayete rastlamadık.

⁶⁸³ Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.392.

⁶⁸⁴ Şa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.166. Muḳātil tefsirinde gemi ile ilgili olarak 400 senede *sācdan* yapıldığı (Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.282), *sāc* levhaların demirden çivilerle desteklendiği ve bir kapısının olduğu (c.4, s.179) bilgisi yer almaktadır.

⁶⁸⁵ Bu ifade İbn ‘Abbās’tan rivayet edilmiştir. Bkz: Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.392; Şa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.166; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.169; Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.230; İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.319. Beydāwī tefsirinde bu ifadeye rastlayamadık.

⁶⁸⁶ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.169.

⁶⁸⁷ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.169. İbn ‘Atıyye’de yer alan bu haber hadis kaynaklarında tespit edilememiştir. İbn ‘Atıyye ayrıca “Eğer doğruysa bu yapılan ilk gemidir.” yorumunu yapmaktadır. *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.4, s.141.

tennûrun yerinin Kûfe olduğunu söylemektedir.⁶⁸⁸ Bize göre geminin de orada yapıldığını söylemek mümkündür. Aynı haber Râzî ve İbn İbn Keşîr'in tefsirlerinde de yer almaktadır.⁶⁸⁹ Şa'lebî geminin yapıldığı yerle ilgili olarak Suddî'nin (v.127/745) Şa'bî'den (v.104/722) aldığı bir rivayeti nakletmektedir. Buna göre Hz. Nûh gemiyi Kûfe mescidinin yanında yapmıştır.⁶⁹⁰ Beydâvî Hz. Nûh'un gemiye bindiği yer olarak Kûfe mescidini zikrederken, Şâm'da 'Ayn-ı Verde'den bindiğini söyleyenlerin olduğunu haber vermektedir.⁶⁹¹

Taberî ve çalışmamıza konu olan tefsir kaynaklarında yer alan bilgilere göre geminin malzemesi *sâcdandır*.⁶⁹² Ağacı Hz. Nûh dikmiş, ağaç kırk yılda büyümüştür.⁶⁹³ Gemi yapımı iki yıl sürmüştür.⁶⁹⁴

Kur'an'ın bildirdiğine göre Hz. Nûh gemi yapımına başlayınca kavmin seçkinlerinden bir grup onunla alay etmişlerdir.⁶⁹⁵ Taberî onların "Peygamberlikten sonra marangoz mu oldun? Bir de karada gemi mi yapıyorsun?" dediklerini rivayet etmektedir.⁶⁹⁶ Şa'lebî'ye göre de kavminin Hz. Nûh ile alay etmelerinin sebebi peygamberin marangozluk yapmasıdır.⁶⁹⁷

Kavminin alayı karşısında Hz. Nûh onlara şöyle cevap vermiştir: "Bizimle alay ediyorsanız edin bakalım! Ama bilin ki sizin alay ettiğiniz gibi (günü gelecek) biz de sizinle öyle alay edeceğiz!"⁶⁹⁸ İbn 'Atıyye 11/Hüd:38. ayette geçen gemi yapımı sırasında Hz. Nûh ile alay edenlerden bahsederken "Nûh kavminin daha önce gemiyi bildiklerini, alay sebeplerinin geminin denizden uzak bir yerde olmasından kaynaklandığını" söylemektedir.⁶⁹⁹ Hz. Nûh'un "Biz de sizinle alay edeceğiz"

⁶⁸⁸ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.405.

⁶⁸⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.234; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.4, s.321.

⁶⁹⁰ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.168.

⁶⁹¹ Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.3, s.135; c.4, s.86.

⁶⁹² Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.397; Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.166; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.170; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.232; Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.3, s.135; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.4, s.319.

⁶⁹³ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.400; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.169.

⁶⁹⁴ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.166; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.232; Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.3, s.135.

⁶⁹⁵ 11/Hüd:38.

⁶⁹⁶ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, c.12, s.393; Hüd b. Muḥakkem, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, c.2, s.224.

⁶⁹⁷ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.168. Muḳâtil'e göre Nûh kavmi daha önce gemi görmedikleri ve Hz. Nûh'un suda yüzen bir ev yaptığını düşündükleri için onunla alay etmişlerdir. Muḳâtil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳâtil b. Suleymân*, c.2, s.281.

⁶⁹⁸ 11/Hüd:38.

⁶⁹⁹ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.170.

buyruğunu Taberî'nin "ahirette" şeklinde düşünmesine karşılık,⁷⁰⁰ İbn 'Atıyye "o anda" şeklinde yorumlamaktadır.⁷⁰¹ Ona göre "İnkârcılar aşama aşama oluşan azabtan ve Allah'tan gelen tehlikeden haberdar olan müminlerin ilmine sahip olmadıkları için cahildirler." İbn 'Atıyye bu yorumu yaparak içine düştükleri durumun inkârcılarla alay için yeterli olduğunu düşünüyor gibidir. İbn 'Atıyye Hūd suresine yakın bir anlatımla Mu'minūn suresinde tekrar eden ayetleri açıklarken konuyu şöyle özetlemektedir: Cebrâ'il Hz. Nūh'a gelerek gemiyi nasıl yapacağını anlatır. Kâfirler peygamberlik iddiası için Hz. Nūh'u delilikle itham ettikleri gibi gemiyi yüzemeyeceği bir yerde yaptığı için alay etmektedirler. Rāzî (v.606/1210) "Kavminden bir topluluk yanından geçtikçe onunla alay ediyorlardı"⁷⁰² ayetindeki alayın nedeni hakkında birkaç farklı durumu sıralamaktadır. Nūh kavmi "Peygamberlik iddiasındayken marangozluğa başladın, eğer peygamber olsaydın Rabbin seni bu kadar yormazdı." gibi ithamlarda bulunmuş olabilirler. Ya da "onlar daha önce hiç gemi görmemiş ve ondan nasıl faydalanacağını bilmedikleri için şaşırılmış ve alay etmişlerdir." "Büyük bir geminin sudan uzak bir yerde yapılması sonra da büyük nehirlerle naklini imkânsız görmüşlerdir." "Peygamber onların içlerinde uzun süre kalmış, onları boğulmakla korkuttuğu halde buna dair bir iz, bir işaret görmemişlerdi. Peygamber gemi yapmaya başlayınca onunla alay etmiş olabilirler." Rāzî bunların tümünü mümkün kabul etmektedir.⁷⁰³ Beydāvi'ye göre "Denizden uzak yerde bir gemi yaptığı için kavmi Hz. Nūh ile alay etmiş, onun "peygamberlik iddiasından sonra marangozluğa başladığını" söyleyerek gülmüşlerdi.⁷⁰⁴ İbn Keşir Nūh kavminin alayını herhangi bir nedene dayandırmamaktadır. Ona göre onların bu davranışı "Peygamberin boğulmaları ile ilgili sözünü yalanladıkları" anlamına gelmektedir.⁷⁰⁵

Taberî tefsirinde gemi yapımını anlatmaya Hz. 'Âişe (v.58/678)'den rivayet edilen *ummu şabî* hadisiyle⁷⁰⁶ başlamaktadır.⁷⁰⁷ Bu hadise göre Hz. Muhammed

⁷⁰⁰ Taberî, *Cāmi 'u'l-Beyān*, c.12, s.393.

⁷⁰¹ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.170.

⁷⁰² 11/Hūd:28

⁷⁰³ Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.232.

⁷⁰⁴ Beydāvi, *Envāru't-Tenzîl ve Esrāru't-Te'vîl*, c.3, s.134.

⁷⁰⁵ İbn Keşir, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-'Azîm*, c.4, s.320.

⁷⁰⁶ Hadis Hâkim'in *Mustedrek* adlı eserinde yer almaktadır. (NM4010 Hâkim, *Mustedrek*, IV, 1500 (2/547))

⁷⁰⁷ Taberî, *Cāmi 'u'l-Beyān*, c.12, s. 394. Aynı hadis Taberî'nin *Tārîḫ*'inde de vardır. Krş. Taberî, *Tārîḫ*, c.1, s.123. Dāḥḥāk'tan gelen bir rivayette *ḫūfānda* iddia edildiği gibi "çocukların da boğulduğu" haberi doğru kabul edilmez, çocukların ecelleri ile öldüğü söylenir. Bkz. Taberî, *Cāmi 'u'l-Beyān*,

“Allah Nūh kavminden herhangi bir kimseye merhamet edecek olsaydı *ummu şabī*ye merhamet ederdi.” buyurmuştur. Hadiste “Nūh’un kavmi içinde dokuz yüz elli yıl yaşadığı ve onları Allah’a davet ettiği, son zamanlarında bir ağaç diktiği, büyüyen bu ağacı kesip gemi yapmaya başladığı” anlatılmaktadır. Onu gemi yaparken gören inkârcılar karada gemi yapmasıyla alay ederek “Bu nasıl yürüyecek?” demişlerdir. Gemi tamamlanınca *tennūr* kaynamaya başlar, sokaklar sularla dolar. Çocuğunu çok seven bir anne korkar ve dağa tırmanır. Su ona ulaştıkça önce dağın üçte birine sonra üçte ikisine tırmanır. Böylece dağın zirvesine kadar çıkar. Su omuzlarına ulaşınca elleriyle çocuğunu havaya kaldırır. Ancak çabası sonuçsuz kalmış ve su onu alıp götürmüştür. Tefsir kitaplarımızda Nūh kıssasının anlatıldığı bölümlerde karşılaştığımız *ummu şabī* hadisi Şa‘lebī ve İbn Keşir tefsirlerinde de yer almaktadır. İbn Keşir hadisin garīb olduğunu söylemektedir.⁷⁰⁸ Bu rivayet tefsir kaynaklarımızda karşımıza çıkan bir başka rivayetle çelişmektedir. Şa‘lebī’nin Muhammed b. K‘ab (v.108/726[?]), Muḳātil, Rabī‘ ve İbn Zeyd’den (v.233/?) bildirdiği haber şöyledir: “Allah azaptan kırk sene önce babalarının sulbünden, annelerinin rahminden müminleri çıkardı. Azaptan kırk (ya da yetmiş) sene önce üreme bitti. Azapta aralarında çocuk yoktu.”⁷⁰⁹ Bu rivayet Rāzī’de de yer almaktadır.⁷¹⁰

Ṭaberī’nin *Tārīḥ*’inde karşımıza çıkan ve İbn ‘Abbās’a dayandırılan ilginç bir habere çalışmamızın “İslam Tarihi Kaynaklarında Nūh Kıssası” başlığı altında yer vermiştik. Aynı haber tefsirlerde Hūd suresinin gemi ile ilgili rivayetlerinde yeniden karşımıza çıkmaktadır. Buna göre havāriler Hz. ‘İsā’dan Nūh’un gemisini gören ve kendilerine anlatacak birisini göstermesini talep ederler. ‘İsā b. Meryem, havārileri, topraktan bir tepenin yanına götürür. Bu topraktan bir avuç alarak “Bu nedir, biliyor musunuz?” diye sorar. Havāriler “Allah ve Rasûlü en iyi bilir” cevabını verince “Bu Hām b. Nūh’un kabridir”⁷¹¹ der ve “Allah’ın izniyle kalk” diyerek asasıyla üzerine dokunur. Saçları ağarmış bir adam, başından tozlar dökülerek kalkar. Hz. ‘İsā ona “Sen

c.12, s.424. İbn Cureyc’e göre çocuklar babalarının günahları yüzünden değil, tıpkı kuşlar ve sürüngenler gibi ecelleri geldiği için boğulmuşlardır. Bkz. Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.439.

⁷⁰⁸ Krş. Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.394; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.167. İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.325; c.8, s.237. Bu haber Muḳātil tefsirinde mevcut değildir.

⁷⁰⁹ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.10, s.47-48.

⁷¹⁰ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.244.

⁷¹¹ Ṭaberī Tefsiri’nin muhakkıki Türkî’nin tesbitine göre bu kelime Ṭaberī tarafından tarihinde kabır, tefsirinde ka‘b olarak iki farklı şekilde kullanılmıştır. Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.395. Tesbitimize göre İbn Keşir tarih ve tefsirinde Ṭaberī’nin tefsirindeki rivayetin aynısına yer vermiştir. Bkz. İbn Keşir, *el-Bidāye ve’n-Nihāye*, c.1, s.116; İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.319.

böyle mi öldün?” diye sorunca adam “Hayır, ben öldüğümde gençtim. Kıyamet koptu zannettiğim için saçlarım beyazladı” cevabını verir. ‘İsâ’nın “Bize Nûh’un gemisini anlat” demesi üzerine adam anlatmaya başlar: “ Onun uzunluğu bin iki yüz zîrâ‘, eni altı yüz zîrâ‘ idi. Bir kat sürüngen ve vahşi hayvanların, bir kat insanların bir katta kuşların olmak üzere üç kattan oluşmuştu. Hayvanların pislikleri çoğalınca Allah Nûh’a filin kuyruğuna dokunmasını emretti. Nûh filin kuyruğuna dokununca bir erkek ve bir dişi domuz ortaya çıktı. Pisliğe yöneldiler. Fareler gemiyi kemirerek delmeye başlayınca Allah Nûh’a aslanın iki gözü arasına vurmasını emretti. Aslanın burun deliklerinden bir erkek ve bir dişi kedi çıktı. Onlar da farelere yöneldiler.” ‘İsâ ona “Nûh’un, şehirlerin sular altında kaldığını nasıl bildiğini” sorunca, o şöyle cevap verir: “Haber getirmesi için kargayı gönderdi. Karga bir pislik buldu ve ona daldı. Nûh onun korkak olması için beddua etti. Bu nedenle o evlere yaklaşamaz. Sonra güvercini gönderdi. O gagasında bir zeytin dalı ve ayaklarında çamur olarak dönünce beldelerin sular altında kaldığını anladı. Nûh onun boynuna yeşil bir halka geçirdi ve güven içinde olması, insanlara alışması için dua etti. Bundan dolayı o, evlere alışı.”⁷¹² Bundan sonra havārîler o adamı evlerine götürmeyi istedilerse de ‘İsâ “Rızkî olmayan adam sizinle nasıl gelsin” diyerek buna izin vermez. Hâm’a da “Allah’ın izniyle geri dön” der o da toprağa geri döner. Bu haber, çalışmamıza konu olan Râzî ve Beydâvî’nin dışındaki kaynaklarımızda yer almaktadır.⁷¹³

Taberî’nin Ehl-i Tevrat’tan naklettiği bir haberde “Allah Nûh’a *sâc* ağacından iç ve dışını ziftleyerek ve seksen zîrâ‘ uzunluğunda üç katlı bir gemi yapmasını emredince denileni yapar.” ifadeleri yer almaktadır.⁷¹⁴ Taberî’nin tefsirinde karşımıza çıkan rivayetlere Şa‘lebî tefsirinde de rastlamak mümkündür. Öyle ki gemi haberleri arasında Hz. ‘Aişe’den rivayet edilen *ummu şabî* hadisi, İbn ‘Abbâs’tan rivayet edilen Hz. ‘İsâ ve havārîleri ile Hâm b. Nûh arasında yaşanan diyalogu anlatan haber ve ‘Ubeyd b. ‘Umeyr el-Leyşî’den (v.?) nakledilen Hz. Nûh’a kavmi tarafından yapılan eziyetlerin anlatıldığı rivayet bazı kelime farklılıklarıyla (mesela Taberî’de ‘Ubeyd b.

⁷¹² Taberî tefsirinde karga ve güvercinle ilgili bilgiler Katâde’den rivayet zinciri ile nakledilen haberlerde de yer almaktadır. Bkz. Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.423-424.

⁷¹³ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.395-396; Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.5, s.166-168; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.3, s.170; İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, c.4, s.319. Bu haber Muḳâtil tefsirinde mevcut değildir.

⁷¹⁴ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.397. Rivayet aynı şekilde Taberî’nin *Târîḫ*’inde de yer alır. Bkz. Taberî, *Târîḫ*, c.I, s.126. Tevrat’ta geminin yapılacağı ağaç gofer, ölçüleri ise uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşın şeklindedir. Geminin iç ve dışı ziftlenecektir. Yaratılış, 7:14-16.

‘Umeyr’den rivayet edilen وانتظر البخل بعد النجل cümlesi, Şa‘lebī’de البخل بعد الانتظر (bıkmak) (şeklindedir) ve Taberī’deki gibi peşpeşe verilmiştir.⁷¹⁵ Yine Taberī’nin zikrettiği ve Ehl-i Tevrat’a ait şu rivayet Şa‘lebī’de de yer alır: “ Allah *sāc* ağacından gemi yapmayı, onun altını ve dışını ziftle sıvamayı, uzunluğunu seksen *zirā‘*, genişliğini elli *zirā‘*, yüksekliğini otuz *zirā‘* yapmasını emretti. Hz. Nūḥ gemiyi üç katlı ve Allah’ın kendisine emrettiği gibi yaptı.” Ancak her iki müfessirin de Ehl-i Tevrat’a dayandırdıkları bu rivayet farklılık arz etmektedir. Taberī’de yer alan rivayette metin şöyledir:

قال: ويزعم أهل التوراة أن الله أمره أن يصنع الفلك من خشب الساج، وأن يصنعه أزور، وأن يطليه بالقار من داخله وخارجيه، وأن يجعل طوله ثمانين ذراعاً، وأن يجعله ثلاثة أطباق: سفلاً ووسطاً وعلوً، وأن يجعل فيه كؤى ففعل نوح كما أمره الله تعالى.⁷¹⁶

“Ehl-i Tevrat’ın iddiasına göre Allah ona *sāc* ağacından ve eğimli bir gemi yapmasını, içini ve dışını ziftle sıvamasını emretti. Uzunluğu seksen zira olacak gemide alt, orta ve üst olmak üzere üç kat bulunacaktı. Geminin duvarlarında delikler (pencere) olacaktı. Nuh gemiyi Allah’ın emrettiği gibi yaptı.”

Şa‘lebī tefsirinde ise aynı metne bir kısım eklemeler yapılmıştır:

قال: ويزعم أهل التوراة أن الله أمره أن يصنع الفلك من خشب الساج وأن يصنعه أزور وأن يطليه بالقار من أسفله وخارجيه، وأن يجعل طولها ثمانين ذراعاً وعرضها خمسين ذراعاً، ومائة في عرضه وبطولها في السماء ثلاثين المنكب، وجعلها ثلاثة طوابق سفلى ووسطى وعلواً، فجعل فيه كؤى، ففعل نوح كما أمره الله ذراعاً، والذراع إلى تعالى.⁷¹⁷

“Ehl-i Tevrat’ın iddiasına göre Allah ona *sāc* ağacından ve eğimli bir gemi yapmasını, altını ve dışını ziftle sıvamasını, geminin uzunluğunun seksen, genişliğinin elli ve yüksekliğinin otuz *zirā‘* olmasını emretti. *Zirā‘* omuza kadar olan kısımdır. Gemiye alt, orta ve üst olmak üzere üç kat yaptı. Gemiye delikler (pencere) açtı. Nuh gemiyi Allah’ın emrettiği gibi yaptı.”

Şa‘lebī tefsirinde yer alan metinde Taberī tefsirindeki metinle aynı başlayan rivayet geminin uzunluk ölçüsünden sonra bir kısım ilavelerle devam etmektedir. Taberī tefsirinde geminin içinin ve dışının ziftlenmesinden söz edilirken Şa‘lebī’de geminin altının ve dışının ziftlenmesi istenmektedir. Aynı gibi görünen iki rivayetin farklılaşmasının nedeni ne olabilir? Geminin enine ve yüksekliğine ait ölçüler ve

⁷¹⁵ Krş. Taberī, *Camīu’l-Beyān*, c.12, ss.394-397; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.166-168.

⁷¹⁶ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.397.

⁷¹⁷ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.168.

zirā'nın tarifi Şa'lebī rivayetine nasıl eklenmiştir? Aralarında bir asırdan fazla zaman olan bu iki rivayet, ait oldukları dönemlerin sorularına cevap vermeye çalışmış olabilirler mi?

Tefsirlerde yer alan rivayetlerin bir kısmında anlatım farklılıkları olduğuna örneklerle değinmiştik. Bu durum gemi tamamlandıktan sonra içine insanlar ve hayvanların ne şekilde yerleştiğini anlatan rivayetlerde de karşımıza çıkmaktadır. Taberī ve Şa'lebī'de yer alan konu ile ilgili rivayetlere göre üç katlı geminin bir katı insanlara, bir katı binek hayvanı ve vahşi hayvanlara (*ed-devāb ve 'l-vuḥūṣ*), bir katı kuşlara ayrılmıştır. İbn 'Atıyye'de ise bir kat insanların, bir kat evcil hayvanların (*el-behāim*) ve bir kat kuşlarıdır. İbn 'Atıyye'nin naklettiği rivayette vahşi hayvanların olmaması dikkat çekicidir. Rāzī, Beydāvī ve İbn Keşīr'de kimin hangi kata yerleştiği bellidir. Rāzī tefsirindeki rivayette en alt kata vahşi ve yırtıcı hayvanlarla aslan (*el-vuḥūṣ, es-sibā', ve 'l-hevām*), orta kata binek hayvanları ve eti yenen hayvanlar (*ed-devāb ve 'l-en 'ām*), üste Nūḥ ve beraberindekiler yerleşmiştir. Bu rivayette kuşlardan bahsedilmemektedir. Beydāvī ve İbn Keşīr'de ise binek hayvanları ve vahşiler (*ed-devāb ve 'l-vuḥūṣ*) en altta, insanlar ortada, kuşlar en üsttedir.⁷¹⁸

Nuzul sırasına göre Nūḥ kıssasının ilk anlatıldığı yer olan Kamer suresinde gemiden bahseden bir ayet şöyledir: وَحَمَلْنَا عَلَىٰ ذَاتِ الْأَوَاحِ وَدُسِّرَ (54/Kamer:13) Taberī önce *dusur* kelimesinin *disār* ve *desīr* kelimelerinin çoğulu olduğunu ve bunun “gemiye güçlendirmek için kullanılan çiviler” anlamını taşıdığını söyler.⁷¹⁹ “Ehl-i Te'vīl konu hakkında ihtilaf etmişlerdir” dedikten sonra Kurażī, Kātāde (v.117/735), İbn Zeyd ve İbn 'Abbās'ın kendisi gibi düşündüklerini ifade eden rivayetlerine yer verir. Taberī kelimenin anlamı ile ilgili olarak farklı görüşleri şöyle sıralar: *Dusur*

⁷¹⁸ Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, ss.395; Şa'lebī, *el-Keşf ve 'l-Beyān*, c.5, ss.167-168; İbn 'Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecīz*, c.3, s.170; Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.232; Kādī Beydāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, c.3, s.135; İbn Keşīr, *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-'Azīm*, c.4, s.319. Tarih kaynaklarımıza göre de üç katlı olan bu gemiye her türlü hayvandan birer çift düzenli bir şekilde yerleştirildi. Alt katta vahşiler ve sürüngenler, ortada insanlar ve üstte kuşlar yer alıyordu. İbn Keşīr, *el-Bidāye*, c.1, s.110; Şa'lebī'ye göre insanlar en üst kattadır. *'Arāisu'l-Mecālis*, c.1, s.59. Farklı bir yerleşim biçimi daha vardır: Üç katın en altında vahşiler, yılanlar ve böcekler, orta katta eti yenen hayvanlar, en üst katta ise Hz.Nūḥ. Şa'lebī, *el-Keşf ve 'l-Beyān*, c.5, s.166. Muḳātil gemiye binenler hakkında detaya yer vermemiş, “insanlar, kuşlar ve hayvanlar” demekle yetinmiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.3, s.273. Genesis Rabbah'da en alt katın çöp, ikinci katın Hz. Nūḥ, ailesi ve temiz hayvanlar, üçüncü katın pis hayvanlar için kullanıldığı yazar. Bkz. Midrash Rabbah, s.245. Sadece Hūd b. Muḥakkem'in tefsirinde karşılaştığımız bir haberde ise Hz. Nūḥ'un gemisinin üç kapısı olduğundan bahsedilmektedir. Kapılardan biri yırtıcı hayvanlar ve kuşlar, diğeri evcil hayvanlar, üçüncüsü insanlar içindir. Hūd b. Muḥakkem, *Tefsīru Kitābillāhi'l-'Azīz*, c.2, s.227.

⁷¹⁹ Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.22, s.123; c.12, s.399.

kelimesi “geminin göğüs kısmı” anlamındadır. Çünkü gemi suyu bu kısmıyla iterek ilerler. Bu görüş Ḥasan-ı Başrî (v.110/728) ve İbn ‘Abbās’tan gelen başka bir rivayete dayanmaktadır.⁷²⁰ Mucāhid (v.103/721) *dusurun* geminin yan kısmı, Daḥḥāk ise levhaların geminin yanları, *dusurun* aslı (gövdesi) olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Necîḥ (v.242/?) Mucāhid’in “*Dusur* geminin göğüs kısmıdır.” dediğini nakleder.⁷²¹ Konu Şa‘lebî’de de benzer bir şekilde ele alınmıştır. Ayrı olarak o ayette geçen *elvāḥ* kelimesinin sıfat olarak gemi yerine kullanıldığını ve bununla aslında ‘*alā sefīneti zāti elvāḥin mine’l ḥaṣeb*’ dendiğini ifade etmektedir.⁷²² İbn ‘Aṭıyye müfessirler tarafından gemi malzemesi olarak görülen ve çiviler anlamı verilen *dusur* kelimesi hakkında kendi görüşünü ortaya koymuş ve “Bana göre geminin baş kısmıdır” demiş ve bunu “Çünkü gemi suyu onunla iterek ilerlemektedir.” diyerek izah etmiştir. O bu görüşünü Ṭaberî’nin yaptığı gibi Ḥasan-ı Başrî ve İbn ‘Abbās’a dayandırmaktadır.⁷²³ Rāzî geminin “çivilerle güçlendirilmiş levhalardan mürekkep olduğunu, *zāti elvāḥ ve dusur* tabirlerinin gemi yerine kullanıldığını” belirtmektedir. Yani mevşûf hazfedilerek sıfat kullanılmıştır. Ona göre “Gemi Allah’ın lütfu ile ortaya çıkmıştır.” Rāzî ayrıca “*Dusur* çivilerdir.” demektedir.⁷²⁴ Beyḍāvî geminin sıfatı olduğunu söylediği *elvah* kelimesini “geniş tahtalar” olarak tercüme etmektedir. *Dusur* ona göre de “çiviler” demektir.⁷²⁵

وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسُرٍ (54/Ḳamer:13) ayetinde geçen *dusur* kelimesinin anlamını verirken Ṭaberî’deki rivayetlerin benzerini zikreden İbn Keşîr, Ḳuraẓî, Ḳatāde, İbn Zeyd, İbn ‘Abbās ve Sa‘īd b. Cubeyr’in (94/713?) kelimeye “çiviler” anlamı verdiklerini Ṭaberî’nin de bunu tercih ettiğini söylemektedir. İbn Keşîr Mucāhid’den *dusurun* “geminin yan kısmı”, İkrime (v.105/723) ve Ḥasan’dan “göğüs kısmı”, Daḥḥāk’dan “geminin aslı” olduğunu rivayet etmektedir.⁷²⁶ Böylelikle çalışmamızın ilk kaynağı olan Ṭaberî ile son kaynağımız İbn Keşîr arasında bu konuyla ilgili rivayetler yönünden bir farklılık gözlenmemektedir.

⁷²⁰ Ṭaberî, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.22, s.124-125.

⁷²¹ Ṭaberî, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.22, s.126.

⁷²² Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.9, s.164.

⁷²³ Krş. İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l- Vecīz*, c.5, s.214; Ṭaberî, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.22, s.124-125.

⁷²⁴ Rāzî, *Tefsīr-i Kebīr*, c.29, ss.39-40. Muḳātil de böyle söylemiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.179.

⁷²⁵ Beyḍāvî, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s.165.

⁷²⁶ Krş. İbn Keşîr, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l- ‘Azīm*, c.7, s.477; Ṭaberî, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.22, s.126.

Allah Hz. Nūh ve inananları taşıdığı gemi hakkında “dolu bir gemi” ifadesini kullanmıştır. Taberī ⁷²⁷ فِي الْفُلِكِ الْمَشْحُونِ tabirine İbn ‘Abbās’ın “ağır yüklü gemi”, Mucāhid’in “yükü boşalmış gemi” ve Katāde’nin “yüklü gemi” anlamı verdiklerini bildirmektedir. Şa‘lebī ve İbn ‘Aṭıyye’ye de benzer rivayetlere yer vermiştir. ⁷²⁸ Rāzī ve Beydāwī kelimeyi *meşhūnu memlū*’ (dolu) kelimesiyle açıklamışlardır. ⁷²⁹

Tefsir kaynaklarımızdan en eski döneme ait Taberī ve Şa‘lebī tefsirleri ile diğer kaynaklar arasında rivayetleri aktarmada ve değerlendirmede birtakım farklılıkları gözlemek mümkündür. Şöyle ki Taberī ve Şa‘lebī genellikle konuyla ilgili elde ettikleri tüm bilgileri sıralamaktadırlar. Oysa daha sonraki dönemlerde, mesela İbn ‘Aṭıyye’nin tefsirinde Hz. Nūh’un gemi yapımı ile ilgili olarak “farklı görüşlere yer verilmeyip konunun kısa tutulduğu” ifade edilmektedir. Hatta Taberī’de yer alan ⁷³⁰ ‘İsā b. Meryem’in Sām b. Nūh’u diriltip ona *tūfāna* ve Nūh kavminin başına gelenlerle ilgili sorular sorduğu haberini anarak, sadece “geminin bir katı insanlara, bir katı hayvanlara ve bir katı da kuşlara ait olmak üzere üç kattan müteşekkil olduğu” kısmına yer vermektedir. ⁷³¹ İbn ‘Aṭıyye kıssa anlatımında yer alan pek çok rivayetin ancak isnadı olursa sahih olacağı görüşündedir. Müfessir kıssa ile ilgili özellikle hayvanların ve şeytanın gemiye nasıl bindiklerini anlatan haberleri naklettiği bölümün ardından bu görüşünü zikretmekte ve “Nasıl olduğunu en iyi Allah bilir.” demektedir. ⁷³²

Rāzī’ye göre gemi yapımı ile ilgili Kur’an’ın haber verdiklerinin dışındaki bilgiler ihtiyaç değildir. Böyle konulara dalmak lüzumsuzdur. Bununla birlikte o, geminin boyutları, ne kadar zamanda yapıldığı ve içine girenlerin nasıl yerleştiğine dair en çok zikredilen birkaç habere yer vermektedir. ⁷³³ Ona göre bilinmesi gereken geminin Hz. Nūh’un mü’minleri, ihtiyaç duyacakları şeyleri ve her hayvandan bir çifti yerleştireceği büyüklükte olduğudur. Aynı şekilde İbn Mes‘ūd’dan (v.32/652-53) rivayet edilen ve aslanın gemiye bindiği sırada onu nasıl doyuracağı endişesi duyan Hz. Nūh’a Allah’ın “Ben onu yemekten alıkoyacağım.” diyerek humma hastalığı vermesi terkedilecek haberlerdendir. Mesela fil daha çok yediği halde hummaya

⁷²⁷ 26/Şu‘arā’:119.

⁷²⁸ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.17, s.605; c.16, s.320; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.7, s.173; İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.4, s.237.

⁷²⁹ Rāzī, *Teḫsīr-i Kebīr*, c.24, s.154; Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.4, s.145.

⁷³⁰ Taberī’de bu isim Hām b. Nūh olarak geçer. Bkz. Taberī, *Cāmiu’l-Beyān*, c.12, s.395.

⁷³¹ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.170.

⁷³² İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.172.

⁷³³ Rāzī, *Teḫsīri Kebīr*, c.17, s.232.

tutulmamıştır.⁷³⁴ Beydāwī Hz. Nūh’un gemisi ile ilgili diğer tefsir kaynaklarında yer alan detayların çoğuna yer vermemiştir, açıklamaları muhtasardır. Sadece “geminin iki yılda, *sāc* ağacından ve uzunluğu üç yüz arşın, eni elli, yüksekliği de otuz arşın olarak üç katlı yapıldığını” söylemiştir. Beydāwī’ye göre Hz. Nūh alt kata hayvanları ve vahşileri, orta kata insanları, üste de kuşları yerleştirmiştir.⁷³⁵ Kamer suresinde geçen ذَاتِ الْأَوَاحِ geniş tahtalar, دُسْرُ ise çivilerdir. Beydāwī’ye göre “bunlar geminin özellikleridir.”⁷³⁶

İbn Keşir Hz. Nūh gemi yapımı sürecini genel bir ifadeyle “Seleften bazıları şöyle demiştir” diyerek vermektedir. Naklettiği bilgiyi nereden aldığına dair bir kaynak zikretmeksizin “Allah ona ağaç dikmesini emretti. Yüz senede kesti ve kuruttu, sonra yüz senede de işledi. Kırk senede diyen de vardır. Allah en iyi bilir.”⁷³⁷ demektedir. İbn Keşir Muhammed b. İshāk’ın (v.151/768) Tevrat’a dayanarak “Allah gemiyi *sāc* ağacından, uzunluğunu seksen arşın, enini de elli arşın yapmasını, içini ve dışını ziftle kaplayıp suyu yaracak bir göğüs şekli vermesini emretti.” dediğini rivayet etmektedir. İbn Keşir geminin ölçüleri ile ilgili olarak Katāde’den “Geminin uzunluğu üç yüz, eni elli arşın”, Hasan’dan “Uzunluğu altı yüz, eni üç yüz zira” yine onunla beraber İbn ‘Abbās’tan “Uzunluğu bin iki yüz, eni altı yüz *zīrā*” rivayetlerine yer vermektedir. Geminin yüksekliğinin otuz *zīrā* olduğunu her katı on arşın olmak üzere üç kattan oluştuğunu, en alt kata hayvanlar ve vahşiler, ortaya insanlar ve üst kata kuşların yerleştiğini söylemektedir. Bu rivayetler gibi onun Taberī’den “ğarīb” diyerek naklettiği ‘İsā ve Havārileri ile ilgili haber tefsir kaynaklarımızda daha önce karşılaştığımız bilgilerdir.⁷³⁸

DEĞERLENDİRME: Tefsirlerin Nūh kıssasının gemi yapımını anlatan bölümlerinde yer alan rivayetlerin, genel olarak şu konuları içerdiğini gözlemlemek mümkündür:

1. İnkârcıların Hz. Nūh’a eziyet etmesi.
2. Gemi yapımı ile emrolunması.
3. Geminin vahiy ürünü olduğu ve Cebra’ıl’in gözetiminde yapıldığı.

⁷³⁴ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.235.

⁷³⁵ Beydāwī, *Envāru’l-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.135.

⁷³⁶ Beydāwī, *Envāru’l-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s.165.

⁷³⁷ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, ss.319.

⁷³⁸ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, ss.319-320; Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, ss.395-396; Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, ss.167-168; İbn ‘Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecīz*, c.3, s.170.

4. Gemiye denizden uzak bir yerde yapması ve peygamberlik iddiasındayken bir marangoz gibi çalışması nedeniyle kavminin Hz. Nûh ile alayı.

5. Gemi için kullanılan malzemeler.

6. Geminin boyutları.

7. İnsan ve hayvanların gemiye nasıl yerleştikleri.

8. Yavrusunu *tûfāndan* korumak isteyen kadının durumunu anlatan *ummu şabi* hadisi.

9. Hz. 'İsā'nın Hām b. Nûh'u, Hz. Nûh ve *tûfāndan* haber vermek üzere diriltmesi.

Araştırmamızın ilk kaynağı olan Taberî tefsirinde Nûh kıssası ile ilgili olarak karşımıza çıkan bir kısım haberlerin diğer tefsirlerde de tekrarlandığını söyleyebiliriz. Mesela Hz. Nûh'u "O mecnundur" ifadesiyle birbirlerine kötiledikleri Taberî, Sa'lebî, İbn 'Atıyye tefsirlerinde⁷³⁹, gemi malzemesi olarak *sāc*ın kullanıldığı bilgisi Taberî, Sa'lebî, İbn 'Atıyye, Rāzî, Beydāwî ve İbn Keşîr tefsirlerinde mevcuttur.⁷⁴⁰ Geminin ölçüleri olarak verilen "uzunluğu üç yüz, eni elli, yüksekliği otuz *zîrā'*" rivayeti araştırmamıza kaynak olan tefsirlerin tümünde karşımıza çıkmaktadır.⁷⁴¹ Geminin boyutları Tevrat'ta da bu şekilde verilmektedir.⁷⁴² Taberî'nin naklettiği bir diğer rivayet Hasan-ı Başrî'dendir. Bu rivayette geminin ölçüleri Katāde'nin verdiği gibi oldukça farklıdır: "Nûh'un gemisinin uzunluğu bin iki yüz *zîrā'* ve genişliği altı yüz *zîrā'* dır."⁷⁴³ Bu rivayet Beydāwî dışındaki müfessirler tarafından da nakledilmiştir.⁷⁴⁴ İki farklı rivayetin hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan müfessirler tarafından nakledilmesini izah etmek zordur. Bu veriler doğrultusunda geminin malzemesi ve boyutları ile ilgili ortalama bir fikir sahibi olunabilir. Ancak geminin kaç yılda yapıldığı ile ilgili daha önce değindiğimiz şekilde müfessirler öyle farklı rivayetlerde

⁷³⁹ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.396; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.168; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.168.

⁷⁴⁰ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.397; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.166; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.170; Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.232; Beydāwî, *Envāru't-Tenzîl ve Esrāru't-Te'vîl*, c.3, s.135; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-Azîm*, c.4, s.319.

⁷⁴¹ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.397; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.166; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.170; Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.232; Beydāwî, *Envāru't-Tenzîl ve Esrāru't-Te'vîl*, c.3, s.135; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-Azîm*, c.4, s.319.

⁷⁴² Yaratılış, 6:15.

⁷⁴³ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.395.

⁷⁴⁴ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.395; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.167; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.170; Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.232; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-Azîm*, c.4, s.319.

bulunmuşlardır ki, bunlardan yola çıkarak bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir. Zaten bu bir ihtiyaç da değildir.

Gemi yapımıyla ilgili olarak Taberî ve Sa'lebî elde ettikleri rivayetleri yorumlamadan naklederken, İbn 'Aţîyye ve Râzî rivayetleri değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Râzî tefsirindeki metodunu bu konuda da devam ettirmiş, konuyla ilgili muhtemel soruları sorarak cevaplandırmıştır. Beydâvî'nin gemi yapımı ile ilgili naklettiği rivayetler oldukça sınırlıdır. İbn Keşîr kendisinden önceki tefsirlerden naklettiği rivayetlerin bir kısmını eleştiriye tabi tutmuştur. Mesela Ka'bu'l-Ahbar (v.32/652-53[?]) ve Mucâhid b. Cebr'den (v.103/721) geldiğini söylediği *ummu şabî* hadisini garîb olarak tavsif etmektedir. İbn Keşîr buna rağmen haberin tamamını nakletmiştir. Taberî ve Sa'lebî'nin Hz. Âişe yoluyla Hz. Peygamber'e dayandırdığı bu hadise, İbn 'Aţîyye, Râzî ve Beydâvî yer vermemiştir. Bize göre Muḳâtil'de mevcut olmayan ancak Taberî'nin hem tarih hem tefsirinde karşımıza çıkan, Râzî ve Beydâvî dışındaki müfessirlerin tekrarladığı Hâm b. Nûh'un diriltilmesi hadisesinin İbn 'Abbâs'a dayandırılması ciddi bir sorundur.

1.6. *Tennûr* Hakkındaki Yorumlar

Hz. Nûh yapımı Allah tarafından emredilen gemiyi tamamlayınca *tennûr* kaynamaya başladı. Allah ve rasulü arasında bir işaret olan bu durumu gören Hz. Nûh her cinsten bir çifti ve inananları gemiye bindirdi. Kur'an bunu ve *tûfân*ın başlangıcını şu ayetle bize haber vermektedir: حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ (11/Hûd:40). Ayette geçen *hattâ izâ câe emrunâ* ifadesindeki *emrunâ* kelimesi Taberî (v.310/923) için Allah'ın Nûh kavmine geleceğini vaad ettiği ve onları boğacak olan *tûfândır*.⁷⁴⁵ Şa'lebî'nin (v.427/1035) tek bir kelimeyle “azabımız”⁷⁴⁶ diyerek açıkladığı kelime, İbn 'Aţîyye'ye (v.541/1147) göre “suyun kaynaması, bulutların gönderilmesi ya da meleklerin bu konudaki tasarrufu” olarak anlaşılabilir.⁷⁴⁷ Râzî (v.606/1210) *emr* kelimesinin iki yönüne dikkat çekmiştir. Birincisi “Allah kendi emri olmadan hiçbir şeyin olmayacağını beyan etmiştir.” İkincisi de “Azap ve vaad edilen şeydir.”⁷⁴⁸ Beydâvî (v.685/1286) *حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا* ifadesini *وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ* ile başlayan

⁷⁴⁵ Taberî, *Câmi 'ul-Beyân*, c.12, s.401.

⁷⁴⁶ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.168.

⁷⁴⁷ İbn 'Aţîyye, *el-Muḥarraru'l- Vecîz*, c.3, s.170.

⁷⁴⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.233.

bölüme⁷⁴⁹ gramer yönünden bağlamış ve gelinen durum hakkında “sözün ulaştığı en son nokta” değerlendirmesini yapmıştır. Ona göre bu ikisinin arası zamirin halidir.”⁷⁵⁰ İbn Keşir (v.774/1373) bunun “Allah’ın Hz. Nūh’a verdiği sözü” olduğunu ve “Allah’ın emri gelince peş peşe yağan yağmurların hiç dinmediğini” bildirmiştir.⁷⁵¹

Ayette geçen *tennūrun kaynaması* ifadesi, müfessirlerin hakkında en çok görüş bildirdiği konulardan biridir. Taberī tefsirinde Nūh kıssasının müphem kavramlarından biri olan *tennūr* hakkında pek çok rivayeti sıralanmıştır:

1. *Tennūr* yeryüzü demektir. Taberī bu görüşü ilk sırada ele almaktadır. İbn ‘Abbās’tan (v.68/687-88) gelen bir rivayette *tennūrun* yeryüzü demek olduğu, Hz. Nūh’a yeryüzünden suların fışkırdığını görünce gemiye binmesinin emredildiği ve Arapların da kelimeyi böyle kullandıkları ifade edilmektedir. Dahhāk (v.105/723) ve ‘İkrime de (v.105/723) böyle düşünmektedir.⁷⁵²
2. *Tennūr* sabahın aydınlığıdır. Taberī bu rivayeti Hz. ‘Alī (v.40/661)’den birbirine yakın senetlerle beş kez zikretmiştir.⁷⁵³
3. *Tennūr* yeryüzünün en yüksek yeridir. Katāde (v.117/735) bu görüştedir.⁷⁵⁴
4. *Tennūr* fırındır. Taberī’de bu konuda iki farklı görüş yer almaktadır. Birincisi İbn ‘Abbās’tan gelir. Buna göre *tennūr* Hz. Nūh’un ailesine ait bir fırındır. İkinci rivayet Hasan-ı Başrī’ye (v. 110/728) aittir. Havvā’nın taştan yapılmış ve Hz. Nūh’a intikal etmiş fırınıdır.⁷⁵⁵ Taberī *tennūrun ekmek fırını* anlamına geldiğini kabul etmektedir. Ona göre bu “Arapların kullandığı bir kelimedir. Allah’ın kelimasının Araplar yanında en meşhur manaya hamledilmesi uygundur. Çünkü Allah onlara anlamaları için hitap etmiştir.”⁷⁵⁶ Bu fırın Mucāhid (v.103/721) ve Şa‘bī’ye göre (v.104/722) Kūfe’de, İbn ‘Abbās’a göre Hind’dedir.⁷⁵⁷ Bütün bu rivayetlerden sonra Taberī Mucāhid’den üç farklı senedle gelen “Su akıp gidince sen ve beraberindekiler gemiye binin” rivayetine

⁷⁴⁹ 11/Hūd:38.

⁷⁵⁰ Beydāwī, *Envāru’l-Tenzil ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.132.

⁷⁵¹ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.4, s.321.

⁷⁵² Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.401-402.

⁷⁵³ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.402-403.

⁷⁵⁴ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.404.

⁷⁵⁵ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.404. Taberī *Tārīh*’inde yalnızca bu rivayete yer vermiştir. Taberī, *Tārīh*, c.1, s.128. Muḳātil kelimeye fırın anlamı vermiştir. Ona göre bu fırın Hz.Nūh’un evinden uzakta, Şām’da ‘Ayn-ı Verde denilen yerdedir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.3, s.155.

⁷⁵⁶ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.407.

⁷⁵⁷ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.405-406.

yer vermiştir.⁷⁵⁸ Mucāhid'in bu haberinde *tennūrun* “azabın başlangıcı olma” yönüne işaret varken, mahiyetine dair bir açıklama yapılmamıştır. Şa'lebī, *tennūr* ile ilgili olarak İbn 'Abbās, 'İkrime, Zuhrī (v.124/742) ve İbn 'Uyeyne'nin (v.198/814) “yeryüzü”, Hz. 'Alī'nin “fecrin doğuşu”, Kātāde'nin “yeryüzünün en yüksek yeri”, Hāsan'ın da “Havvā'nın fırını” anlamına gelen görüşlerini zikretmiştir. Bu rivayetleri naklederken Taberī tefsirinin bir özetini yapar gibidir.⁷⁵⁹ Ayrıca Mucāhid'den *tennūrun* Kūfe'de olduğunu nakletmiştir. Suddī (v.127/745)'de Şa'bī'den (ö. 104/722) benzer bir rivayette bulunmuştur. Buna göre “Nūh gemiyi Kūfe mescidinin yanında yapmıştır, *tennūr* da mescidin Kinde kapısında iç kısmının sağındadır. Suyun kaynaması Hz. Nūh'un *tūfān*ın zamanını bilmesinin ve kavminin helak olacağına delilidir.” Şa'lebī'nin bildirdiğine göre Muḳātil “*Tennūr* Ādem'in fırınıdır, Şām'dadır, oraya 'Ayn-ı Verde denir.”, İbn 'Abbās “*Tennūr* Hind'dedir.” demiştir.⁷⁶⁰ İbn 'Aṭıyye'de *tennūr* İbn 'Abbās ve Mucāhid'in de içinde bulundukları çoğunluk tarafından “fırın”, diğer müfessirler tarafından ise “Allah ve Hz. Nūh arasında bir işaret” olarak anlaşılmıştır. İbn 'Aṭıyye Taberī tefsirinde sıralanan *tennūr* hakkındaki rivayetlerin tümünü zikrettikten sonra bunun mecaz olduğunu düşünenlerin görüşüne de yer vermiştir. İbn 'Aṭıyye bu konudaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: “Bununla ‘suyun üstünlüğü ve azabın ortaya çıkışı’ kastedilmiştir. Bu Nebī (s.a.v)'in savaş şiddetlendiğinde “حَمَى الْوُطَيْسُ” demesi gibidir ki الْوُطَيْسُ ateşin tutuşmasıdır. Ateş hakkında kullanıldıklarında حَمَى ve فَار ile الْوُطَيْسُ ve النَّتُّورُ arasında fark yoktur.”⁷⁶¹ İbn 'Aṭıyye *tennūr* hakkındaki rivayetler arasında tercihte bulunmuş, onun “ekmek fırını” olduğuna karar vermiştir. *Tennūr*la ilgili Taberī'de rivayet edilen görüşlerin tamamını⁷⁶² sıralayan Rāzī ayrıca İbn 'Aṭıyye'de zikredilen “İş şiddetlendi.”⁷⁶³ görüşüne de yer vermiştir. İbn 'Aṭıyye'de Hz. Peygamber'e ait olduğu söylenen bu söz, Rāzī'de “Arapça'da kullanılan bir cümle” olarak verilmiştir.⁷⁶⁴ Rāzī *tennūr* hakkında lafzın, zāhirî manasına hamledilmesinden yanadır. Bu da “ekmek pişirilen

⁷⁵⁸ Taberī, *Cāmi 'u'l-Beyān*, c.12, s.405.

⁷⁵⁹ Krş. Taberī, *Cāmi 'u'l-Beyān*, c.12, ss.401-404 ve Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.168.

⁷⁶⁰ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.169.

⁷⁶¹ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.171. Hadis için bkz. Muslim b. Haccāc, *el-Musned*, (Beyrūt: Dāru İhyāi't-Turāsi'l-'Arabī, tarihsiz), c.3, s.1398, hadis no.1775.

⁷⁶² Taberī, *Cāmi 'u'l-Beyān*, c.12, s.404.

⁷⁶³ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.171.

⁷⁶⁴ Arapça'da yaygın olarak kullanılan bu cümleyi, Hz. Peygamber Huneyn günü savaşın şiddetlendiği anda söylemiş, eline aldığı taşları Allah'ı anarak düşmana fırlatmıştır. Celāluddīn es-Suyūtī, *Cāmiu'l-Eḥādīs*, (Beyrūt: Dāru'l-Fikr, 1994) Hadis no.38210.

yer” demektir. Rāzī’ye göre “Suyun ilk olarak belirlenen yerden fışkırmaya başladığını ve bunun Allah’ın Hz. Nūh için belirlediği bir tandır olduğunu söylemek aklen de mümkündür.”⁷⁶⁵ *Tennūr* Rāzī tefsirinde 11/Hūd:40. ayette açıklandığı gibi 23/Mu’minūn:27. ayette de açıklanmıştır. Hūd suresinde “fırın, yeryüzü, yüksek yer, fecrin doğuşu, tandırın kızması” anlamına gelen rivayetleri sıralayan Rāzī Mu’minūn suresinde Ḥasan-ı Başrī’nin “gemide suyun içine aktığı en alçak yer” rivayetini eklemiştir.⁷⁶⁶ Ayrıca Şa‘bī’den *tennūrun* Kūfe’de olduğunu nakleden Rāzī Hz. ‘Alī’ye ait “O Kūfe mescidindeydi. Orada yetmiş peygamber namaz kılmıştır.” haberini zikretmiştir.⁷⁶⁷ Beydāwī tefsiri diğer araştırma kaynağımız olan tefsirlerden rivayet yoğunluğu bakımından farklılık arz etmektedir. Nūh kıssası ile ilgili müşkül konularda oldukça az habere yer veren Beydāwī *tennūr* hakkında kendi tercihi olarak “suyun, tencerenin kaynaması gibi kaynaması ve yükselmesi” açıklamasını yaptıktan sonra *tennūrun* Kūfe, Hind veya Cezīre’deki ‘Ayn-ı Verde’de olduğu konusundaki görüşleri sıralamıştır. *Tennūrun* ne olduğu hakkındaki rivayetlerden ise “yeryüzü ya da yeryüzünün en yüksek noktası” dendiğini haber vermekle yetinmiştir.⁷⁶⁸ İbn Keşir *tennūr* için İbn ‘Abbās’tan gelen “yeryüzü” manasının selef ve halef uleması tarafından kabul gördüğünü bildirmiştir. O, ‘Alī b. Ebī Ṭālīb’in “*Tennūr* sabahın aydınlığıdır.” sözü yerine diğerinin daha anlaşılır olduğunu düşünmektedir. İbn ‘Abbās’ın. *tennūrun* Kūfe, Hind, Cezīre ve ‘Ayn-ı Verde denilen yerlerde olduğu görüşlerini ise garip bulmuştur.⁷⁶⁹

DEĞERLENDİRME: *Tennūrun* kaynaması Kur’an’da *tūfān*ın başlangıcına bir işaret olarak gösterilmiş, Hz. Nūh bu aşamada gemiyi yüklemeye başlamıştır. Ayetten anlaşıldığı kadarıyla bu durum yağmurun yağmasından ve suların birikmeye başlamasından önce gerçekleşmiştir. *Tennūrun* nasıl bir işaret olduğu müfessirler arasında tartışılmış bu konuda çok farkı görüşler ortaya konmuştur. Özellikle Ṭaberī bunların tümüne yer vermiştir. Nūh kıssasının anlatıldığı bölümle ilgili olarak Ṭaberī’nin tefsirinde, tarihinden daha fazla rivayet bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu durum tefsirini tarihinden önce yazmış olması ile alakalı görülebilir. Başka bir açıdan müellifin bir eserinde tüm detaylarıyla ele aldığı konuyu başka bir eserinde muhtasar

⁷⁶⁵ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.234.

⁷⁶⁶ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.23, s.95.

⁷⁶⁷ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.234.

⁷⁶⁸ Beydāwī, *Envāru’l-Tenzīl ve Esrāru’l-Te’vīl*, c.3, s.135; c.4, s.84.

⁷⁶⁹ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.321.

bırakmak istemiş olabileceğini düşünebiliriz. Bu durumda yaptığı tercihleri nasıl okumak gerekir? Mesela tefsirinde *tennūr* ile ilgili dört ayrı rivayeti farklı senetlerle ve detaylı olarak ele alan Taberī tarihinde tek bir rivayeti vermeyi yeterli bulur. Bunun kendisinin tercih ettiği rivayet olduğuna dair bir açıklama da yapmaz. Ancak tefsirinde konunun bitiminde tercihinin bulabiliriz.⁷⁷⁰ Araştırma kaynaklarımız olan tefsirlerde *tennūr* üzerinde en çok durulan konulardandır. Diğer konulardaki rivayetlerin bir kısmında sadece nakilde bulunan ve tercih yapmayan müellifler bile *tennūr*un Araplar arasındaki yaygın kullanımını kabul ederek onun “fırın” olduğunu söylemişlerdir. Ancak *tennūr*un nerede olduğu noktasında görüşler farklıdır. Şām, Kūfe ve Hind beldelerinin zikredildiği rivayetleri bir araya getirip sonuç elde etmek mümkün görünmemektedir. Nitekim İbn Keşir birbirinden farklı bunca rivayetin garip olduğunu düşünmüştür.⁷⁷¹

1.7. Gemiye Kimler Bindi?

Gemi tamamlanıp *tennūr* kaynayınca Hz. Nūh dişi ve erkek her canlıdan bir çift ve inananları gemiye yüklemiştir: حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ (11/Hūd:40) Gemiye inananlarla birlikte Allah’ın emri doğrultusunda hayvanlar da binmiştir. Tefsir rivayetlerinde bitkilerden de gemiye alınanların haberlerini görmek mümkündür.⁷⁷² مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ifadesi zevc kelimesinin çiftlerden biri için kullanılması nedeniyle “Gemiye binecek olan her erkek ve dişiden bir çift” şeklinde tercüme edilmektedir.

Tefsir kaynaklarımızda zevc kelimesinin kullanımı ile ilgili yeterli açıklama yapılmıştır. Mesela Taberī’de (v.310/923) kelimenin anlamı Mucāhid’den (v.103/721) gelen beş ayrı senetle “her cinsten bir çift” olarak verilmiştir.⁷⁷³ Hasan-ı Başrī’nin (v. 110/728) “Allah her şeyi çift yarattı; yer-gök, yaz-kış, gece-gündüz. Sadece Allah tektir, hiçbir şey O’na benzemez.” sözü de bu bölümde yer almaktadır.⁷⁷⁴ Şa‘lebī

⁷⁷⁰ Taberī *Cāmi’u’l-Beyān* adlı tefsirini tarihinden önce yazmıştır. Çünkü tarihinde tefsirine atıf yapmaktadır. Bkz. M. Akif Koç, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri-İbn Ebī Hâtim* (ö.327/939) *Tefsiri Örneğinde Bir Literatür İncelemesi* (Ankara: Kitâbiyât, 2003), s.100, dipnot 86. Buna göre Taberī tefsirinde detaylı bir şekilde yer verdiği konuları tarihinde (mesela *tennūr* hakkında) muhtasar ele almıştır, diyebiliriz.

⁷⁷¹ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.321.

⁷⁷² İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.321.

⁷⁷³ Taberī, *Cāmi’ul-Beyān*, c.12, s.407. Muḳātil de böyle açıklamıştır. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.282.

⁷⁷⁴ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.408.

(v.427/1035) “her cinsten” demiş, sayı olarak ikinin zikredilmesini te’kid olarak açıklamıştır.⁷⁷⁵ İbn ‘Atıyye (v.541/1147) sayının te’kid için olduğunu söyledikten sonra *zevceyni* kelimesinin umum ifade ettiğini ve “kendisi için eşleşme mümkün olanların hepsinden” anlamına geldiğini belirtmiştir. “Zevc kelimesinin Arapça’da teklik için kullanılması yaygındır.” cümlesine هَذَا زَوْجٌ هَذَا ifadesini misal olarak vermiştir.⁷⁷⁶ Rāzī (v.606/1210) رُوحَانٍ için “Biri erkek diğeri dişi iki şeydir.” diyerek Ahfeş’ten (v.215/830 [?]) “Çift olanlar için هُمَا زَوْجَانٍ denir.” açıklamasına yer vermiştir.⁷⁷⁷ Beydāvi’ye (v.685/1286) göre ayetteki اِثْنَيْنِ اِثْنَيْنِ ibaresiyle Allah Hz. Nūh’a “Dişi ve erkek cinsinden ikisini taşı.” emrini vermiştir.⁷⁷⁸ İbn Keşir (v.774/1373) “Ruh taşıyan her cins mahlûkatı” şeklinde açıklamıştır.⁷⁷⁹

Gemiye yalnızca iman edenler binmiştir: فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ (7/A’rāf:64) ayetinde peygamberlerini yalanlayan topluluğun Allah tarafından boğulduğu ve Hz. Nūh ile birlikte inananların kurtulduğu bildirilmektedir. Taberī bu ayeti tefsir ederken İbn İshāk’tan (v.151/768) “Nūh, üç oğlu, eşleri ve ona inanan altı kişiyle birlikte gemide toplam on kişi olduklarını” anlatan bir rivayetle gemidekilerin sayısına değinmiştir.⁷⁸⁰ Hz. Nūh’un diğer oğlu Yām kâfir olduğu için, babasına muhalefet etmiştir.⁷⁸¹ Taberī Hūd suresinde gemide kaç kişinin bulunduğu konusunda Allah’ın sayı vermeden iman edenlerin azlığından bahsetmesi ve bu konuda Hz. Peygamber’e dayanan sahih bir rivayet bulunmamasından yola çıkarak tercihte bulunmadan rivayetleri sıralamıştır.⁷⁸² 23/Mu’minūn:27. ayetin tefsirinde belirttiğine göre Hz. Nūh’un *ehlinden* kurtulanlar

⁷⁷⁵ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.169.

⁷⁷⁶ İbn ‘Atıyye, *el-Muharraru’l-Veciz*, c.3, s.171.

⁷⁷⁷ Rāzī, *Tefsir-i Kebir*, c.17, s.235.

⁷⁷⁸ Beydāvi, *Envāru’t-Tenzil ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.135.

⁷⁷⁹ İbn Keşir, *Tefsiru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.4, s.321; Bu ifade ve Taberī’nin tefsirinde bu ayeti açıklarken kullandığı وحمل فيها من كل زوجين اثنين مما فيه الروح والشجر ذكر وأنثى ifadesi Tekvin’in şu cümlelerini çağrıştırmaktadır: “Ve kendisinde hayat nefesi olan her bedenden ikişer ikişer gemiye, Nuh’un yanına girdiler.” Krş. Taberī, *Cāmiu’l-Beyān*, c.12, s.397; Yaratılış, 7:15.

⁷⁸⁰ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.10, s.263. 23/Mu’minūn:27. ayetin tefsirinde aynı rivayet senedsiz olarak nakledilmiştir. Krş. c.12, s.398. Taberī bu rivayete tarihinde iki kere yer vermiştir. Bkz: Taberī, *Tārīh*, c.1, s.126 (senedsiz), s.130 (senedli). Böylece İbn İshāk’ın rivayeti isnad zinciriyle ve isnad zinciri olmadan Taberī’nin tarih ve tefsirinde toplam dört defa karşımıza çıkmaktadır. Haberde belirtilen sayı kadınlar dâhil edilmeden verilen toplam sayıdır. Bkz. *The History of al-Tabarī*, Volume 1: General Introduction and From the Creation to the Flood, terc. Franz Rosenthal (Albany: State University of New York Press, 1989), c.1, s.360.

⁷⁸¹ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.398.

⁷⁸² Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.413.

sadece oğulları ve onların eşleridir.⁷⁸³ Taberî’de yer alan gemiye binenlerin sayısı ile ilgili rivayetlerdeki sayılar birbirinden oldukça farklıdır:

1. “Gemide yedi kişi vardı” diyenler:

A‘meş (v.148/765); Nūḥ, üç oğlu ve üç gelini.⁷⁸⁴

2. “Gemide sekiz kişi vardı” diyenler:

Katāde (v.117/735); Nūḥ, eşi, üç oğlu ve gelinleri.⁷⁸⁵

Hakem (v.?): Nūḥ, üç oğlu ve dört gelini.

İbn Cureyc (v.150/767); Nūḥ, eşi, üç oğlu ve onların eşleri.

3. “Gemide on kişi vardı” diyenler:

İbn İshāk; *Tennūr* kaynayınca Hz. Nūḥ gemiye Allah’ın emrettiği kimseleri -sayıları Allah’ın da bildirdiği gibi azdı- bindirdi. Üç oğlu, eşleri ve inanan altı kişiyle birlikte on kişiydiler.

4. “Gemide seksen kişi vardı” diyenler:

İbn ‘Abbās (v.68/687-88); Hz. Nūḥ gemide seksen kişi taşıdı.

Sufyān (v. 161/778); Seksen kişiydiler, yani Allah’ın bildirdiği gibi azdılar. İbn ‘Abbās diğer bir rivayette bu seksen kişiden birinin Curhum kabilesinden olduğunu söylemiştir.⁷⁸⁶ Şa‘lebī (v.427/1035) gemidekilerin sayısını Taberî tefsirinde yer aldığı sırayla ancak “Muḳātil’e (v.150/767) göre yetmiş iki kadın ve erkek, Hz. Nūḥ’un üç oğlu ve eşleri ile toplam yetmiş sekiz kişi” rivayetini ekleyerek vermiştir.⁷⁸⁷

Şa‘lebī’nin bildirdiğine göre Muḳātil Hz. Nūḥ’un “Âdem’in cesedini gemiye aldığı ve onu kadınlarla erkekler arasında bir engel yaptığını” söylemiştir.⁷⁸⁸ İbn

⁷⁸³ Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.17, s.37. Taberî, “Onu ve ehlini kurtardık.” (37/Şāffāt:76) gibi Nūḥ kıssası anlatımında birkaç kez tekrar eden ayetleri her defasında açıklamaz, “geçmişte açıkladık” ifadesini kullanır. Bkz. Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.19, s.559.

⁷⁸⁴ Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.12, s.411. Taberî’nin bu konudaki tercihini 17/İsrā’:3. ayette sadece bu sayıyı zikretmek suretiyle yaptığını düşünebiliriz. Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.12, s.411.

⁷⁸⁵ Hūd b. Muḥakkem’de bu görüşü kabul edip, Hz. Nūḥ ile ilgili pek çok ayette zikretmiştir. *Tefsīru Kitābillāhi‘l’Azīz*, c.2, s.203; c.2, s.226; c.3, s.79; c.3, s.136; c.3, s.233.

⁷⁸⁶ Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.12, s.412. Muḳātil gemiye binenlerin sayısını seksen olarak vermiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.282; c.4, s.452.

⁷⁸⁷ Krş. Taberî, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.12, s.411-412; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.169.

⁷⁸⁸ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.170. Muḳātil’den rivayet edilen bu habere onun tefsirinde rastlayamadık. Bu haber *Tārīḥ-i Ya‘kūbī*’de Hz. Nūḥ’un babası Lemek’in ölüm döşeginde iken oğlunu ve torunlarını çağırıp vasiyet ettiği şeyler arasında yer almaktadır: “Allah senden gemiye binmeni isteyince babamız Âdem’in cesedini de yükle ve inerken beraberinde indir. Sen ve oğulların geminin doğusunda, eşin ve gelinlerin geminin batısında, Âdem’in cesedi de aranızda dursun.” Bkz. Ahmed b. Ebī Ya‘kūb, *Tārīḥ-i Ya‘kūbī*, (Beyrūt: Dāru Şādır, tarihsiz), c.1, s.13. Mes‘ūdī gemi tamamlanınca Âdem’in cesedini bir tabut içinde Cebra‘il’in getirdiğini söylemiştir. Bkz. el-Mes‘ūdī, Ebu’l-Ḥasen ‘Alī b. el-Ḥuseyn, *Murūcu’z-Zeheb ve Meādinu’l-Cevher*, Kemāl Ḥasen Mer‘ī (ed.), (Beyrūt: el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, 2005), c.1, s.32. Meclisî’nin *Bihāru’l-Envār* adlı eserinde yer

‘Atıyye Hz. Nūh’un oğlu Yām ve eşi Vālia’nın iman etmedikleri için gemiye binmediklerini haber vermiştir. Hz. Nūh’un gemide bulunan üç oğlu Sām, Hām, Yāfeş, boğulan oğlu ise Yām’dır.⁷⁸⁹ Gemiye binenlerin sayısı hakkındaki ihtilafları sayarken “seksen kadın-seksen erkek”, “toplam seksen üç kişi” gibi rivayetleri ayrı ayrı veren müfessir, Suddî’nin (v.127/745) “Seksan kişi idiler.” rivayetini de nakletmektedir. İbn ‘Atıyye Kātāde’nin gemidekilerin sekiz kişi oldukları görüşüyle birlikte, yedi ve on kişi diyenlerin varlığından söz etmektedir.⁷⁹⁰ Rāzî gemidekilerin sayısı ile ilgili rivayetleri değerlendirirken “Yedi, sekiz ya da seksen gibi rivayetler, bunun azı, çoğu bilinebilecek şeyler değildir. Ancak Allah “Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti”⁷⁹¹ buyurmuştur.” demektedir. Rāzî’ye göre İblis’in gemiye bindiğini söylemek de uzak bir ihtimaldir: “Çünkü o cinlerdendi, ateş veya hava gibi bir şeyden yaratıldığı için boğulması nasıl söz konusu olabilir?” Rāzî bu konulardan uzak durmak gerektiği düşüncesindedir.⁷⁹² Beydāwî’ye göre Hz. Nūh’la birlikte gemide kurtulanlar kırk erkek, kırk kadın toplam seksen kişidir.⁷⁹³ Oğulları Hām, Sām, Yāfeş ve inanan altı kişi ile birlikte dokuz, yarısı kadın yarısı erkek on kişi olduğunu söyleyenler de vardır.⁷⁹⁴ Hz. Nūh’un müslüman olan eşi ile birlikte, üç oğlu, onların eşleri ve inanan yetmiş iki kişi ile birlikte yetmiş dokuz kişi oldukları da söylenmiştir. Oğullarından Ken‘ān ve onun annesi Vāile iman etmedikleri için boğulmuşlardır.⁷⁹⁵ İbn Keşîr, İbn ‘Abbās’tan şu haberi nakletmiştir: “Gemide Nūh’la beraber seksen erkek kurtuldu. Bunlardan biri Curhum kabilesindendi ve dili Arapçaydı.”⁷⁹⁶ Gemiye binenlerin sayısını İbn ‘Abbās’tan “kadınlar dâhil seksen”, Ka‘bu’l- Aḥbār’dan (v. 32/652-53 [?]) “yetmiş iki” olarak veren İbn Keşîr sadece Hz. Nūh, üç oğlu ve gelinleri ile boğulan oğlunun eşinin gemide olduğu görüşünü de zikretmiştir. “Nūh’un eşi de gemideydi” görüşünü “O kavminin dini üzereydi” diyerek şüpheli bulmuştur.⁷⁹⁷ إِنْ مِنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ

alan bir rivayette Hz. Nūh’un gemi ile birlikte bir tabut yaptığından söz edilmektedir. Bkz. el-Meclisî, Muḥammed Bākır, *Biḥāru’l-Envār*, (Beyrūt: Dāru İhyāi’t-Turāṣi’l-‘Arabī, 1992). Bu tabut Hz. Âdem’in naaşının taşındığı tabut olabilir mi?

⁷⁸⁹ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecîz*, c.3, s.172.

⁷⁹⁰ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l- Vecîz*, c.3, s.172. Hz. Nūh hariç seksen üç kişinin *tūfāndan* kurtulduğu Barnabas İncili’nde yazmaktadır. Bkz. *Barnabas İncili*, Terc. Mehmet Yıldız, (İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, tarihsiz), s.221.

⁷⁹¹ 11/Hūd:40.

⁷⁹² Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.236.

⁷⁹³ Beydāwî, *Envāru’t-Tenzîl ve Esrāru’t-Te’vîl*, c.3, s.18; c.3, s.120.

⁷⁹⁴ Beydāwî, *Envāru’t-Tenzîl ve Esrāru’t-Te’vîl*, c.4, s.189.

⁷⁹⁵ Beydāwî, *Envāru’t-Tenzîl ve Esrāru’t-Te’vîl*, c.3, s.135.

⁷⁹⁶ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’āni’l- ‘Azîm*, c.3, s.433.

⁷⁹⁷ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’āni’l- ‘Azîm*, c.4, s.321-322.

مِنْهُمْ (23/Mu'minūn:27) ifadesini açıklarken de aynı konuya değinmiş, Hz. Nūh'un eşi ve oğlunun iman etmeyenlerden olduğunu söylemiştir.⁷⁹⁸ “Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nūh, uzak duran oğluna, ‘Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!’ diye seslendi.”⁷⁹⁹ Hz. Nūh son bir gayretle gemiye binmeyen oğlunu ikna etmek istemiştir. Oğlu onu dinlemeyerek yüksek bir yere sığınarak kurtulacağını iddia eder. Taberî Hz. Nūh'un gemiye binmeyen oğlu hakkında “O şakî idi, küfrünü gizlemişti” demektedir.⁸⁰⁰ Sular çoğalıp dağların üzerine çıkınca -Ehl-i Tevrat'ın iddiasına göre onbeş zirâ'- Hz. Nūh'un oğlu da sulara kapılıp gider. Taberî 11/Hud:43. ayetle ilgili olarak “Nūh oğlunun boğulmasından korkarak onu gemiye çağırınca oğlu sudan korunmak için bir dağa sığınacağını söyledi. Oysa o gün Allah'ın boğma ve helâk emrine hiç birşey mani olamayacaktır.” açıklamasını yapmıştır.⁸⁰¹

Tūfānda boğulanlar arasında Hz. Nūh'un eşi ve oğlu da vardır. Kur'an-ı Kerim 66/Taḥrīm:10. ayette Hz. Nūh ve Hz. Lūṭ'un eşlerinden bahsederken “onlara ihanet ettiler” ifadesini kullanmaktadır. Kur'an'da ayrıca evladından birini *tūfānda* kaybeden Hz. Nūh'un ailesini kurtarmayı vaad eden Allah'a, oğlunun boğulmasının hikmetini anlamak istercesine "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette haktır. Sen hâkimlerin en âdilisin" dediği bildirilmiştir.⁸⁰² قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ (11/Hūd:46) buyuran Allah'ın kavli hakkında ihtilaf edilmiştir. Hz. Nūh'un davetine icabet etmeyen eşi ve oğlu hakkında tefsirlerde farklı yorumlar yapılmış, kadının ihanetinin ne anlama geldiği ve inkârcı oğlun peygamberin gerçek oğlu olup olmadığı tartışılmıştır. Taberî Nūh kıssası ile ilgili rivayetlerde en çok bu konuya yer vermektedir. Taberî'nin bildirdiğine göre “O senin ehlinden değildir.” demek bazıları tarafından “eşinin zinadan olan çocuğu” şeklinde anlaşılmıştır. Taberî bunu söyleyenler arasında Ḥasan-ı Başrî ve Ebū Ca'fer (v.274/887)'i farklı rivayet zincirleriyle zikretmektedir.⁸⁰³

⁷⁹⁸ İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-Azîm*, c.5, s.473.

⁷⁹⁹ 11/Hūd:42.

⁸⁰⁰ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.399.

⁸⁰¹ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.417. Taberî tefsirinde mevcut bu bilgiye bazı tarih kitaplarında da rastlamak mümkündür. Taberî, *Tārîḥ*, c.1, s.127; Şa'lebî, *Arāisu'l-Mecālis*, s.60; İbnu'l-Eşîr, *el-Kāmil*, c.1, s.66.

⁸⁰² 11/Hūd:45.

⁸⁰³ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.426-427.

Mucāhid de boğulanın Hz. Nūh'un kendi oğlu olmadığını söylemiştir.⁸⁰⁴ 'Ubeyd b. 'Umeyr (v.?) Hz. Peygamber'in Hz. Nūh'un oğlundan dolayı "Çocuk yatağın sahibine aittir." hükmünü verdiğini rivayet etmektedir.⁸⁰⁵ Ayeti "Sana kurtarmayı vaad ettiğim aile efradından değildir." anlamına hamledenler de vardır. İbn 'Abbās, 'İkrime (v.105/723), Saīd b. Cubeyr (94/713?) ve Ḍaḥḥāk'tan gelen rivayetler böyledir.⁸⁰⁶ Onlar babasına amel ve niyette muhalefet ettiği için bu çocuğun, Allah tarafından Hz. Nūh'un ailesinden kabul edilmediği görüşündedirler. Ṭaberī'nin tercihi de bu yöndedir.⁸⁰⁷ Allah tarafından فَلَا تَسْلُنْ مَالِيَسْ لَكَ بِهِ عِلْمٌ uyarısını alan Hz. Nūh için oğlunu ehlinden sayması, Ṭaberī'ye göre bir zelledir.⁸⁰⁸ Hz. Nūh "Ey Rabbim! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!"⁸⁰⁹ demek suretiyle tövbe etmiştir. Şa'lebī'de, Hz. Nūh'un tūfānda boğulan oğlu ile ilgili Mucāhid ve Ḥasan-ı Başrī'nin "Onun oğlu değildir." haberi yer almıştır. Şa'lebī'nin bildirdiğine göre, Ebū Ca'fer el-Bāḳır "Karısının oğludur. Hz. Nūh onun için *ehlim* dedi, *bendendir* demedi." diyerek sözünü delillendirmiştir. İbn 'Abbās, 'İkrime, Ḍaḥḥāk, Saīd b. Cubeyr ve Me'mūn b. Mihrān (v.?) Hz. Nūh'un ihanetini "Kadın, misafirlerine peygamberin deli olduğunu söylerdi." diyerek izah etmişlerdir. Saīd b. Cubeyr kendisine Hz. Nūh'un oğlu hakkında soru soran bir adama "Onun oğluydu ama niyet, amel ve dinde ona muhalifti" demiştir.⁸¹⁰ İbn 'Atıyye, Hz. Nūh'un boğulan oğlunun zina mahsulü değil kendi oğlu olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca ona göre peygamber hakkında "Bu delidir." dediği için Hz. Nūh'un eşi Allah tarafından ihanet ile anılmıştır.⁸¹¹ Hz. Nūh'un gemiye binmesi için oğluna seslenmesi konusunda peygamberin gerçek oğlu olup olmadığını tartışıp, evlatlık olabileceğini söyleyenleri eleştiren Rāzī "onların bir peygamberin kâfir oğlu olamayacağını düşündükleri" görüşündedir. Oysa "Nebî

⁸⁰⁴ Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.427.

⁸⁰⁵ Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.428. Hadis için bkz. Ebû Dâvûd, Talâk, 34, no.2274.

⁸⁰⁶ Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.429-432. Muḳātil de bu görüştedir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, ss.283-284.

⁸⁰⁷ Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.433. Ṭaberī عَمَلْ kelimesinin tenvinle ve غَيْرُصَالِحٍ tamlamasındaki muḍāfin merfū' olarak okunuşunda kıraat farklılıklarına değinmiştir. Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.435. Aynı kelimeler üzerinde Şa'lebī, İbn 'Atıyye ve Rāzī de kıraat farklılıklarına yer vermişlerdir. Bkz. Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, s.5, s.172; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.177; Rāzī, *Mefātiḥu'l-Ġayb*, c.18, s.3-4.

⁸⁰⁸ Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.437.

⁸⁰⁹ 11/Hūd:47.

⁸¹⁰ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.172.

⁸¹¹ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.177.

(s.a.v.) ve İbrāhīm (a.s.)’ın babaları da iman etmemişlerdir.”⁸¹² Hz. Nūh’un inkârcı oğlu ile ilgili rivayetlerin tümü diğer tefsir kaynaklarımızda olduğu gibi Rāzī’de de yer almıştır.⁸¹³ Beydāwī Hz. Nūh’un boğulan oğlunun onun gerçek oğlu olup olmadığı konusundaki tartışmalara değinmiş ve “eşinin ihaneti” nin “din”de olduğunu ifade etmiştir. “Oğul da babasından ve onun dininden uzaktır.”⁸¹⁴ Beydāwī oğluna seslenerek gemiye binmesini isteyen ve Rabbine “Rabbim, oğlum da benim ailemdendir” diyen Hz. Nūh’un bu seslenişi için “boğulma olayından önce olması uygundur” yorumunu yapmıştır.⁸¹⁵ İbn Keşir Hz. Nūh’un *tūfā*nda boğulan oğlu hakkında “Onun oğlu değil, veled-i zina idi” diyenlerin yanıldığını düşünmektedir. O, Mucahid, Hasan, ‘Ubeyd b. ‘Umeyr ve İbn Cerir’den “Boğulan oğulun Nūh’un değil, karısının oğlu” olduğuna dair görüşlerine yer vermiştir. Hz. Nūh’un oğlunun kurtulmak için “camdan bir sandal yaptığı” haberi ilk defa İbn Keşir tefsirinde karşımıza çıkmaktadır. İbn Keşir bu haber için “İsrâiliyyâtandır ve doğru olup olmadığını ancak Allah bilir.” demiştir.⁸¹⁶ Ona göre İbn Abbās’ın “Hiçbir peygamberin karısı zina etmemiştir.” sözü güzeldir. Allah’ın “O senin ailenden değildir.” demesi “Kurtulacağını vaad ettiğim ailenden değildir.” anlamındadır. İbn Keşir bu bölümde Hz. ‘Âişe’ye iftira edenlere Allah’ın kızgınlığını anlatan 24/Nūr:11-15. ayetleri zikretmektedir. İbn Keşir Mucāhid, ‘Ikrim, Dahhāk, Me’mūn b. Mihrān (v.117/735), Şābit b. Haccāc’tan (v.?) “Hiçbir peygamberin karısı zina etmedi.” şeklindeki rivayetleri Taberī’nin de tercih ettiğini, kesin doğrunun bu olduğunu söylemiştir.⁸¹⁷

Taberī’nin İbn ‘Abbās’tan rivayetine göre hayvanlardan gemiye ilk binen karınca, son binen eşektir. Eşeğin kuyruğuna tutunarak şeytan da gemiye binmiştir.⁸¹⁸ Kırk gün kırk gece yağın yağmurdan sonra sular gemiyi taşıyacak kadar yükselmiştir. (54/Kamer:11-12) *فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ* ayetlerinde de bildirildiği şekilde gök ve yer suları birleşmiştir. Taberī burada Ehl-i Tevrat’ın “Nūh ve beraberindekilerin gemiye bindikten sonra Tanrı’nın geminin

⁸¹² Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.240.

⁸¹³ Krş. Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.240; Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.426-427; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.172.

⁸¹⁴ Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.135.

⁸¹⁵ Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.136.

⁸¹⁶ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.323.

⁸¹⁷ Krş. İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.323; Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.429-432; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.173.

⁸¹⁸ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.398-399. Bu rivayet aynıyla Taberī’nin *Tārīh*’inde de yer almaktadır. Bkz. Taberī, *Tārīh*, c.1, s.126-127.

üstünü örttüğünü ve böylece suyu göndereceğinin ve bu suyun gemiyi taşıyacağını ortaya çıktığını, kırk gün kırk gece sonra da suların gemiyi taşıdığını” iddia eden haberini zikretmektedir.⁸¹⁹ Taberî gemide yaşananlara dair de bilgiler vermiştir. Yûsuf b. Mihrân (v.?)’dan gelen bir rivayette gemide biriken pisliklerin temizlenmesi için Allah, Hz. Nûh’a filin kuyruğuna dokunmasını emretmiştir. Hz. Nûh’un emri yerine getirmesi üzerine ortaya biri dişi, diğeri erkek iki domuz çıkmış ve pislikleri temizlemiştir. Gemide çoğalan fareler için de aslana aksırması emrolunmuştur. Aslan aksırınca ortaya çıkan iki kedi fareleri yemiştir. Buna benzer bir rivayeti Yûsuf b. Mihrân İbn ‘Abbās’tan da nakletmiştir. Aralarındaki fark Hz. Nûh’un fil ve aslanın “kuyruğuna dokunması” sonucu fare ve kedinin ortaya çıkmasıdır.⁸²⁰ Taberî ayrıca Hz. Nûh’un oğullarından Hâm gemide eşiyile birlikte olduğu için babasının nutfesinin değişmesi için dua ettiğini ve soyunun bu nedenle siyahî olduğunu nakletmiştir.⁸²¹ Şa‘lebî’ye göre Nûh gemiye eti yenenler, vahşiler ve kuşlar gibi bütün hayvanları almış ve aralarını tefrik etmiştir.⁸²² Şa‘lebî tefsirinde İbn ‘Abbās’tan rivayet edilen ve Taberî’de mevcut şeytanın da gemiye eşeğin kuyruğuna tutunmuş halde bindiği haberi yer almıştır. Buna göre eşek gemiye binmek istediğinde şeytan kuyruğuna yapışınca ayakları ağırlaşır, girmekte zorlanır. Hz. Nûh’un “gir” uyarısına rağmen yürüyemez. O zaman Hz. Nûh “Yazıklar olsun, şeytan beraberinde olduğu halde gir” der ve ikisi birlikte girerler. Daha sonra Hz. Nûh şeytanın çıkmasını ister ancak şeytan ona kendisini de taşıması gerektiğini söyler.⁸²³ Aynı bölümde daha önce İslam tarihi kaynaklarında rastladığımız ama araştırmamıza almadığımız akrep ve yılanın gemiye biniş hikâyesini anlatan bir rivayet Mâlik b. İbrâhîm el-Heravî (v.?)’nin tefsiri kaynak gösterilerek zikredilir. Şa‘lebî’nin Hasan-ı Basrî’den naklettiğine göre Hz. Nûh gemiye sadece doğuran ve yumurtlayan hayvanları almıştır. Toprakta çıkanlar

⁸¹⁹ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.399.

⁸²⁰ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.400.

⁸²¹ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.411. Tevrat yorumları arasında buna benzer bir haber mevcuttur. Haber “Hz.Nûh’un gemide oğullarını eşlerinden ayırarak birlikte olmalarına izin vermediği, bu yasağı delen Hâm’ın Tanrı tarafından derisi siyaha çevrilerek cezalandırıldığı yönündedir.” Graves-Patai, *İbrani Mitleri*, s.166.

⁸²² Şa‘lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.5, s.170.

⁸²³ Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.5, s.170; Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.398-399. Hüd b. Muḥakkem’in yer verdiği bir habere göre şeytan gemidedir ve Hz. Nûh ona tevbe etmesini telkin eder. Şeytan bunu nasıl yapacağını sorar. Hz. Nûh, Hz. Âdem’in cesedini gemiye almıştır ve onu kadınlarla erkeklerin arasına engel olarak yerleştirmiştir. Şeytan’a da Hz. Âdem’in cesedine secde edebileceğini söyler. Şeytan “Ben dirisine secde etmedim, ölüsüne mi secde edeyim.” cevabını verir. Hüd b. Muḥakkem, *Tefsîru Kitâbillâhi’l’Azîz*, c.2, s.227.

(*yetevelledu mineṭṭin*), haşerat, bit, pire gibi kaşıntı veren böcekler ve sinekler gemide yoktur.⁸²⁴ İbn ‘Aṭıyye’nin konuya dair açıklamaları Hz. Nūḥ’un gemiye aldığı hayvanlarla ilgili rivayetleri özetler mahiyettedir: Hz. Nūḥ hayvanlar geldiği zaman sağına erkekleri, soluna dişileri yerleştirmiştir. Gemiye ilk binen karınca son binen eşektir. Şeytan da onunla beraber binmiştir. Pislikler çoğalınca Hz. Nūḥ filin kuyruğuna dokunmuş dişi ve erkek iki domuz ortaya çıkmıştır. Aslan aksırınca iki fare meydana gelmiştir. Farelerin domuzun burnundan çıktığı da söylenmiştir. İbn ‘Aṭıyye bu tür haberlerin ancak senedi olursa sahih olabileceği görüşündedir. Yine de “Nasıl olduğunu Allah bilir.” demiştir.⁸²⁵ Rāzī gemiye kimlerin bindiği konusuna değinirken “geminin mü’minleri, ihtiyaç duyacakları şeyleri ve her hayvandan bir çifti alacağı büyüklükte olduğu”nun bilinmesini yeterli bulmuştur. Ona göre İbn Mes’ud’dan (v.32/652-53) rivayet edilen ve aslanın gemiye bindiği sırada onu doyurma endişesi duyan Hz. Nūḥ’a Allah’ın “Ben onu yemekten alıkoyacağım.” diyerek humma hastalığı vermesi terkedilecek haberlerdendir. Mesela fil daha çok yediği halde hummaya tutulmamıştır.⁸²⁶ Beyḍāwī gemiye binen hayvan çiftlerinin “kendisinden faydalanılanlar” olduğunu söyleyerek aslında daha önceki tefsirlerde yer alan görüşleri kabul etmemiş görünmektedir.⁸²⁷ İbn Keşīr’de de diğer tefsir kaynaklarımızda olan bilgiler vardır: “Allah’ın her canlıdan bir çift (İbn Keşīr’e göre ‘bitkilerden’ diyen de vardır.) alması emredilen Hz. Nūḥ’un gemisine ilk binen karınca, son binen kuyruğunda şeytan olduğu halde eşektir.⁸²⁸ Aslan ancak sıtmaya tutulunca gemiye binebilmiştir.” İbn Keşīr bu konuda Hz. Peygamber’den bir hadis nakletmektedir: “Nūḥ gemiye her hayvandan bir çift alınca arkadaşları ‘biz (ya da davarlar) aslan varken nasıl güvende oluruz?’ dediler. Allah aslana hummayı musallat etti. Yeryüzüne ilk inen humma budur. ‘Yiyeceğimize ve eşyamıza zarar veriyor’ diyerek fareden şikâyet ettikleri zaman Allah aslana aksırmasını vahyetti. Ondan kedi çıktı ve fareler saklandı.”⁸²⁹

⁸²⁴ Şa‘lebī, *el-Keşf ve l-Beyān*, c.7, s.46.

⁸²⁵ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru l-Vecīz*, c.3, s.172.

⁸²⁶ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.235.

⁸²⁷ Beyḍāwī, *Envāru t-Tenzīl ve Esrāru t-Te’vīl*, c.3, s.135.

⁸²⁸ Krş. İbn Keşīr, *Tefsīru l-Kur’āni l-Azīm*, c.4, s.321; Ṭaberī, *Cāmi u l-Beyān*, c.12, ss.398-399; Şa‘lebī, *el-Keşf ve l-Beyān*, c.5, s.170; İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru l-Vecīz*, c.3, s.172.

⁸²⁹ İbn Keşīr, *Tefsīru l-Kur’āni l-Azīm*, c.4, s.321; Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s. 235. Rāzī bu haberi terketmekten yanadır. Araştırmamıza konu olan diğer tefsirler ve temel hadis kaynaklarında yer almayan bu rivayet *mursel* olarak nitelendirilmiş ve “terki uygundur” denmiştir. “aslanların diğer hayvanlara zarar verme ihtimaline karşılık yolculuk boyunca ateşli bir hastalığa yakalandığından ve

Ṭūfānda hiçbir günahı olmadığı halde çocuklar da boğulmuş mudur? Bu konuda araştırma yaptığımız tefsir kaynaklarında iki farklı görüş vardır. Biri *ṭūfāndan* kırk yıl önce toplumda kısırlığın ortaya çıktığı, dolayısıyla azap sırasında çocukların olmadığı yönündedir. Diğer i ise *ṭūfānda* çocukların da varlığından söz etmektedir. Ṭaberī ve Şa‘lebī *ṭūfānda* ölen çocukların varlığını kabul etmektedir. Her iki müfessir de bu konu ile ilgili olarak Dahhāk’tan gelen bir rivayeti zikretmektedir. Buna göre *ṭūfānda* babalarının günahları yüzünden çocukların da öldüğü iddiası doğru değildir, “çocuklar *ṭūfānda* Allah’ın boğduğu kuşlar vs. gibidir, ecelleri geldiği için ölmüşlerdir. Kadın ve erkeklerin *ṭūfānda* boğulmaları bu dünyadaki azaplarıdır, onların varacakları yer ise ateştir.”⁸³⁰ İbn ‘Atıyye Muhammed b. Ka‘b (v.108/726[?]), Rabī‘ (v.?) ve İbn Zeyd’den (v.233/?) “azaptan yetmiş sene önce Allah’ın Nūh kavminin kadınlarını kısırlaştırdığı” haberini nakletmektedir.⁸³¹ Rāzī “*Ṭūfānda* kâfirlerin günahları yüzünden çocukların ölmesi Allah’ın hikmetine uygun mudur?” sorusunu sormuş ve bunu iki şekilde cevaplamıştır. O ilk olarak müfessirlerin “*ṭūfāndan* kırk yıl önce kadınların Allah tarafından kısır bırakıldıkları” haberini nakletmiş, sonra “Allah’a yaptığı fiiller konusunda itiraz edilemeyeceğini” söylemiştir. Bunun delili olarak da 21/Enbiyā’:23 ayetini zikretmiştir.”⁸³² Rāzī Hasan-ı Başrī’den gelen “Allah çocukları azap etmeden öldürmüştür.” rivayetini de “Bu husus başka çocukların yanarak ya da boğularak ölmeleri gibidir.” şeklinde açıklamaktadır.⁸³³ Beydāwī’de “Davet uzayıp inkârları devam edince Allah kırk yıl yağmur göndermemiş, kadınları kısır bırakmış ve bunları yeniden vermeyi istiğfar şartına bağlamıştır.” yorumları mevcuttur.⁸³⁴ İbn Keşīr’in bu konudaki görüşüne ulaşacak bir rivayete rastlamadık.

DEĞERLENDİRME: Bu başlık altında ele aldığımız rivayetler arasında Nūh kıssasıyla ilgili pek çok sorunun cevabı aranmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Hz. Nūh’un gemisinde kaç kişi vardı? Bunlardan kaç Hz. Nūh’un aile fertlerindendi?

et yerine ot yediğinden” bahseden haberler Tevrat yorumlarını içeren kitaplarda da mevcuttur. Bkz. Robert Graves-Raphael Patai; *İbrani Mitleri, Tekvin Yaratılış Kitabı*, terc. Uğur Akpur, (İstanbul: Say yayınları, 2013), s.166; Hüd b. Muḥakkem’e göre Hz. Nūh gemiye bütün hayvanlarla birlikte deniz hayvanlarını da almıştır. Bu bilgi çalışmamıza konu olan diğer tefsirlerde mevcut değildir. Ayrıca gemidekiler aslanın şiddetinden şikâyetle bulununca Hz. Nūh dua etmiş, Allah aslana hummayı musallat etmiştir. Aslan hastalanınca kendisine Süryanice olarak et isteyip istemediğini soran Hz. Nūh’a istemediğini söylemiştir. Hüd b. Muḥakkem, *Tefsīru Kitābillāhi’l’Azīz*, c.2, s.225.

⁸³⁰ Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, ss.424-425; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.173

⁸³¹ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.377.

⁸³² Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.244.

⁸³³ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.30, s.147.

⁸³⁴ Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s. 249.

Hangi tür hayvanlar gemiye binmiştir? Gemiye ilk ve son olarak binen hayvanlar hangileridir? Şeytan gemiye binmiş midir? Masum oldukları halde *tūfānda* çocuklar da boğulmuş mudur? Hz. Nūh'un boğulan oğlu onun gerçek çocuğu mudur? Eşi peygambere ne tür bir ihanette bulunmuştur?

Bu soruların farklı cevapları araştırmamıza kaynak olan tefsirlerde birbirine yakın rivayetlerle verilmiştir. Aralarında tercihte bulunup doğru cevaba ulaşmayı düşünmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Zaten bu konularda elde edilecek bilginin bugün ne işe yarayacağı da tartışılmalıdır. Mesela gemidekilerin sayısı olarak verilen yedi, sekiz, on, yetmiş iki, seksen, seksen üç gibi rakamlar bizim için iman edenlerin azlığını ifadeden öteye bir anlam taşımamaktadır. Zaten Kur'an bunu 11/Hūd:40.ayette *وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ* ifadesiyle açıkça belirtmiştir.

İlgili rivayetler Hz. Nūh ile birlikte gemiye binen hayvanların çeşitleri konusunda zihinlere takılan sorulara cevap arandığını gösterir niteliktedir. İlk ve son binen hayvanlara dair bilgilerin varlığı, aslan gibi vahşi bir hayvanın diğer hayvanlarla bir arada nasıl durduğu, hayvanların gemideki düzeni vb. pek çok müfessirin kaydettiği konulardır. Bazı rivayetler ise yeni soruları akla getirecek mahiyettedir: Gemide sonradan yaratılan hayvanlar olduğuna göre bugün var olduğunu bildiğimiz hayvan çeşitlerinin tümünü gemide hayal etmek doğru mudur? Gemide fareden başka zararlı sayılabilecek hayvan yok mudur? Her türlü yaratmaya elbette gücü yeten Allah'ın kedi ve fareyi bu şekilde yarattığını düşünmek dinî ve aklî olarak ne derece uygundur? Bu soruların var olan rivayetlerle cevaplanması mümkün görünmemektedir. Buradan yola çıkarak gerek tarih ve gerek tefsir kitaplarında zaman içerisinde rivayetlerin artmasının ve konuların genişlemesinin insanların zihinlerinde oluşan birtakım soruların cevabını bulma gayreti neticesinde olduğunu söyleyebiliriz. Müfessirlerimizden yalnızca Beydāwī bu tür konularda özet bilgilerle yetinmiş ve Rāzī bu haberlerin gereksizliğine değinerek terkedilmesini istemiştir.

Hz. Nūh'un iman etmeyen eşi ve oğlu ile ilgili pek çok bilgi kaynaklarımızda mevcuttur. Oğlu ile ilgili rivayetler değerlendirildiğinde Kur'an'la örtüşmeyen yönler ortaya çıkmaktadır. Oysa Kur'an boğulan bu oğulu bize haber verirken Hz. Nūh'un dilinden *لَنْ أَبْنِيَ مِنْ أَهْلِي* ifadesini kullanmaktadır.⁸³⁵ Hz. Nūh'un eşiyle ilgili iddialara da yer veren müfessirler bir peygamberin eşine zinayı yakıştıramamış, Kur'an'da ondan

⁸³⁵ 11/Hūd:45.

bahsederken kullanılan فَخَانَتْهُمَا kelimesini⁸³⁶ peygamber hakkında “O delidir.” ithamında bulunmasıyla açıklamışlardır.

*Ṭūfān*da çocukların boğulduğu konusunda müfessirler arasında ihtilaf vardır. *Ṭūfān*dan kırk yıl önce neslin kesildiği yorumlarının yanı sıra boğulan çocukların varlığından sözedenler olmuştur. Daha önce yer verdiğimiz “yükselen sulardan çocuğunu kurtaran bir annenin çabasından” bahseden hadis⁸³⁷ ikinci görüşü destekler mahiyettedir.

1.8. *Ṭūfān* Hakkındaki Yorumlar

Ṭūfān kelimesi bir azap yöntemi olarak Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. Allah tarafından Hz. Nūḥ ve Hz. Mūsā'nın kavimlerine uygulanan bu azap yöntemi için Kur'an'da şu ifadeler yer almaktadır: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ “Nuh'u kavmine gönderdik, bin seneden elli yıl eksik bir zaman onların arasında kaldı. Tufan onları yok etti, çünkü onlar zalim bir topluluktu.”⁸³⁸ Nūḥ kavminden sonra bu ceza İsrā'iloğullarına da uygulanmıştır: “Biz فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.”⁸³⁹

Nūḥ kavminin azabı olan *ṭūfān*dan Kur'an-ı Kerim'de nuzul sırasına göre ilk olarak Kāmer suresinde bahsedilmektedir. Allah *ṭūfān*ın oluşumunu “gök ve yer sularının takdir edilen iş için birleşmesi” ifadesi ile anlatmaktadır: “Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağın bir yağmurla açtık. Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti.”⁸⁴⁰ Taberī (v.310/923) bu ayetlerin tefsirinde “Allah Nūḥ kendisinden kavmine karşı yardım istediğinde, gök kapılarını dökülürcesine akan sularla açtı.” yorumunu yapmakta ve Sufyan'dan (v.161/778) gelen böyle bir rivayete yer vermektedir. Ayrıca “Yerden su pınarları fişkırmış ve su, suyla birleşmiştir. Bu olay Allah'ın takdir ve hükmetmesiyle olmuştur.” demektedir.⁸⁴¹ Taberī ayrıca suların gemiyi taşıyacak duruma gelmesi için yağmurun kırk gün, kırk

⁸³⁶ 66/Tahrīm:10.

⁸³⁷ (NM4010 Hākim, *el-Mustedrek*, IV, 1500 (2/547).

⁸³⁸ 29/'Ankebūt:14.

⁸³⁹ 7/A'rāf:133.

⁸⁴⁰ 54/Kāmer:11-12.

⁸⁴¹ Taberī, *Cāmi'ul-Beyān*, c.22, s.123.

gece yağdığını haber vermektedir.⁸⁴² Şa‘lebī’de (v.427/1035) benzer bir şekilde “gökten boşalır gibi yağın yağmurların kırk gün sürdüğünü” söylemektedir.⁸⁴³ İbn ‘Aṭıyye (v.541/1147) *tūfān* günü “yağmurun damlayla değil meleğin elindeki ölçüyle indiğini” Hz. ‘Alī (v.40/661) ve İbn ‘Abbās’tan (v.68/687-88) rivayet etmektedir.⁸⁴⁴ Gök kapılarının açılmasının müfessirlerin çoğu tarafından mecaz olarak kabul edildiğini bildiren İbn ‘Aṭıyye “*Tūfānda* yersuları on yedi zīrā’ yükselmiş, gök suları ile birleşince yükseklik kırk zīrā’yı bulmuştur.” diyenlerin varlığından bahsetmektedir.⁸⁴⁵ Rāzī (v.606/1210) *tūfānı* anlatırken 54/Ḳamer:11. ayette geçen “açmak, kapı, gökyüzü” kelimelerinin gerçek anlamlarında mı yoksa mecazî olarak mı kullanılmış olduğu üzerinde durmuş, her ikisinin de mümkün olduğundan söz etmiştir: “Hakikî anlamda olabilir; çünkü göğün kapıları vardır. Mecazî anlam da olabilir; çünkü *tūfānda* yağın yağmur bir kimsenin “Gök kapıları açıldı.” diyeceği gibidir.”⁸⁴⁶ Rāzī’de mevcut bir habere göre *tūfānda* birleşen yer ve gök sularının miktarı hakkında insanlar farklı düşünmüşler bazıları gök, bazıları yersularının fazlalığından bahsetmişlerdir. Bazıları ise birleşen suların eşit olduğunu söylemişlerdir.” Rāzī burada asıl maksadın *tūfān*ın büyüklüğü olduğuna, böyle tartışmaların gereksizliğine işaret etmiştir.⁸⁴⁷ Beydāwī (v.685/1286) *tūfānda* dalgaların yer ve gök arasını kapladığını, her bir dalganın yüksekliğinin dağlar kadar olduğunu söyledikten sonra “iş başlamadan dağların da on beş zīrā’ yükseldiğini” yaygın bir bilgi olarak sunmaktadır.⁸⁴⁸ İbn Keşīr (v.774/1373) İbn Cureyc’in (v.150/767) İbn ‘Abbās’tan naklettiği bir haberi zikretmektedir. Buna göre “بِمَاءٍ مُّثْمَرٍ ‘çok su’ demektir. Ne o günden önce ne de sonra bulutlardan yağmur yağmamış, o gün bulut olmaksızın gök kapıları açılmıştır. İki su Allah’ın emrettiği miktarda bir araya gelmiştir.”⁸⁴⁹ Taberī *tūfān* kelimesinin Araplar arasında şiddetli yağmur ve yaygın ölüm için kullanıldığını

⁸⁴² Taberī, *Cāmi‘u l-Beyān*, c.12, s.399. Muḳātil tefsirinde gök ve yersularının eşit miktarda takdir edildiği, gök sularının buz gibi soğuk, yersularının ise kaynak olduğu, kırk gün yağmur yağdığı, suların otuz günde dağların üzerine yükseldiği rivayet edilmektedir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, ss.178-179.

⁸⁴³ Şa‘lebī, *el-Keşf ve l-Beyān*, c.9, s.164.

⁸⁴⁴ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru l-Vecīz*, c.5, s.357.

⁸⁴⁵ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru l-Vecīz*, c.5, s.214. Suların yüksekliğinin kırk zīrā’yı bulduğu haberi Muḳātil tefsirinde de mevcuttur. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.179.

⁸⁴⁶ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.29, s.37.

⁸⁴⁷ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.29, s.39.

⁸⁴⁸ Beydāwī, *Envāru t-Tenzīl ve Esrāru t-Te’vīl*, c.3, s.135.

⁸⁴⁹ İbn Keşīr, *Tefsīru l-Ḳur’āni l-‘Azīm*, c.7, s.476.

hatırlatmaktadır.⁸⁵⁰ Şa‘lebī bu konu hakkında herhangi bir bilgi vermezken İbn ‘Aṭıyye Ṭaberī’de yer aldığı gibi *tūfān* kelimesinin adet olduğu halin dışına çıkan ister su, ister ateş, isterse ölüm olsun her durum için kullanıldığını söylemektedir.⁸⁵¹ Rāzī Zeccāc’dan (v.311/923) *tūfān*ın “bir topluluğu kuşatan ve çok olan her şey” e dendiğini rivayet etmektedir. Savaş ve şiddetli ölüm de buna dahildir.⁸⁵² Beydāwī’de “Nūḥ kavminin yok edildiği *tūfān*, sudur. Bir şey çoğaldığı zaman da ona *tūfān* denir, bu sel ya da karanlık vb. olabilir.” ifadeleri yer almaktadır. İbn Keşīr *tūfān*ın kelimesinin kullanımına dair bilgi vermemiştir.

وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِّقَ⁸⁵³ ayetinde yer alan *el-māu* lafzı tek, manası çoğuldur.⁸⁵⁴ Bu kelime gök ve kaynak suları için ortak kullanılan cins isimdir.⁸⁵⁵ Ṭaberī’nin bildirdiğine göre Muhammed b. Ka‘b el- Kurażī (v.108/726[?]) “Gıdalar⁸⁵⁶ bedenlerden, kader beladan öncedir.” demiş ve bu ayeti okumuştur. Çünkü “Allah’ın bu olayı Levḥ-i Maḥfūz’da takdir ettiği” söylenmiştir. Ṭaberī de “Bu olay Allah’ın hükmettiği şekilde gerçekleşmiştir.” demektedir.⁸⁵⁷ Kurażī’den gelen rivayet Şa‘lebī’de de yer almaktadır.⁸⁵⁸ İbn ‘Aṭıyye عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِّقَ ifadesindeki anlam için bir grubun “bu olaya ezelde takdir ve hükmedildiği”, diğerlerinin ise “suların miktarının ölçüldüğü ve karşılaşmalarının düzenlendiği” görüşünde olduklarını nakletmiştir.⁸⁵⁹ Rāzī bu ifadenin farklı yönlerinden söz etmektedir. Ona göre bu ifade “Olayın Allah’ın takdir ettiği şekilde gerçekleşmiş olduğu, suların miktarının kıyaslanması, eşit ya da farklı miktarlarda olması” gibi anlamlara gelebilir.⁸⁶⁰ Beydāwī de buna benzer yorumlar yapmıştır.⁸⁶¹ İbn Keşīr *kuḍira* kelimesini *muḳadder* kelimesi ile izah etmektedir.⁸⁶²

⁸⁵⁰ Ṭaberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.10, s.382; c.18, s.371.

⁸⁵¹ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.4, s.310.

⁸⁵² Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.14, s.227.

⁸⁵³ 54/Kamer:13.

⁸⁵⁴ Ṭaberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.22, s.123; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.9, s.164;

⁸⁵⁵ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.214.

⁸⁵⁶ Dilimize *gıdalar* olarak çevirdiğimiz الأفوات kelimesinin yağmur ve karla olan alakası ile ilgili bir açıklama için bkz. ez-Zemaḥşerī, Ebu’l-Kāsim Muḥammed b. ‘Amr b. Aḥmed, *el-Keşşāf ‘an-Ḥakāiki’t-Tenzīl*, (Beyrūt: Dāru’l-Kutubi’l-‘Arabī, 1407), c.4, s.400.

⁸⁵⁷ Ṭaberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.22, s.122-123.

⁸⁵⁸ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.9, s.164.

⁸⁵⁹ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.214.

⁸⁶⁰ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.29, s.39.

⁸⁶¹ Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s.165.

⁸⁶² İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.7, s.476.

Gemi dağlar gibi dalgaların arasında ilerlemektedir.⁸⁶³ Taberî'ye göre Allah "Nûh'u içinde taşıdığımız gemi bizim nezaretimizle ilerledi." demektedir. Taberî ayrıca Sufyân'dan (v.161/778) "bizim emrimizle" dediğini nakletmiştir. Şa'lebî'nin kendi görüşü geminin "Allah'ın gözetiminde ilerlediği" yönündedir. O Muḳātil b. Ḥayyān'dan (v.150'den önce/?) "korumamızla", Muḳātil b. Suleymān'dan (v.150/767) "vahyimizle" ve Sufyan'dan Taberî'de de yer alan "emrimizle" rivayetlerine yer vermiştir.⁸⁶⁴ İbn 'Aṭıyye ayetin bu bölümüne değinmemiş, aynı ayette geçen "inkâr edilene karşılık" ifadesinin anlamı üzerinde durmuştur.⁸⁶⁵ Rāzî bu ifadeden gözün "gözetim ve muhafaza aleti" olduğunu söyleyerek "geminin, içindekilerin ve beraberlerindeki mal ve hayvanların Allah'ın koruması altında ilerlediği" anlamına ulaşmıştır.⁸⁶⁶ Beydāwî Rāzî'de yer alan ifadelerin benzerini zikretmiştir: "بِمَرَأَى مَنْ أَيْ مَحْفُوظَةً بِحِفْظِنَا"⁸⁶⁷ İbn Keşîr de diğer kaynaklara benzer şekilde "emrimiz ve gözetimimiz altında" demiştir.⁸⁶⁸ İbn Keşîr "لِمَنْ كَانَ كُفْرًا" ifadesinde yer alan "inkar edilen kimse" nin kim olduğu hakkında da ihtilaf edilmiştir. Mucāhid (v.103/721) ve İbn Zeyd'den (v.233/?) kastedilenin "Allah" ya da "Allah'ın nimetleri" olduğunu rivayet eden Taberî, Mucāhid'in görüşünü tercih etmektedir. Ona göre burada "Nûh kavmi tarafından Allah'ın ilahlığı ve birliği inkâr edilmiştir." Eğer bu ifadeyle Nûh ve inananların kastedildiği düşünülürse o zaman mana "Nûh ve onunla birlikte gemide bulunanlara karşılık olsun diye" şeklinde olur ki şöyle denmiş gibidir: "Onları Nûh ve küfürleri sebebiyle ona yaptıklarına karşılık olarak boğduk."⁸⁶⁹ Şa'lebî "Bunu Nûh için bir karşılık yaptık." ya da "Allah'ı inkâr etmeleri nedeniyle onları Allah için cezalandırdık." anlamını vermiştir.⁸⁷⁰ İbn 'Aṭıyye "Allah'ı inkâr edene karşılık Nûh'un duasına icabet gerçekleşti."⁸⁷¹ derken, Rāzî'de "Kavminin inkârlarına sabrettiği için Nûh'a karşılık olarak" anlamı ön plana çıkmıştır.⁸⁷² Beydāwî'ye göre "Her peygamber ümmeti için Allah'ın nimeti ve rahmetidir. Hz. Nûh da kavmine nimet

⁸⁶³ 54/Kamer:14.

⁸⁶⁴ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.9, s.165.

⁸⁶⁵ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.5, s.214.

⁸⁶⁶ Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.29, s.39-40.

⁸⁶⁷ Beydāwî, *Envāru't-Tenzîl ve Esrāru't-Te'vîl*, c.5, s.165. Rāzî'de بِمَرَأَى مَنْ أَوْ بِحِفْظِنَا şeklindedir. Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.29, s.39-40.

⁸⁶⁸ İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-Azîm*, c.7, s.477.

⁸⁶⁹ Taberî, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.22, s.128.

⁸⁷⁰ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.9, s.165.

⁸⁷¹ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.5, s.214.

⁸⁷² Rāzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.29, s.39-40.

olarak verildi ama onu inkâr ettiler. Bu nedenle “İnkârcıların cezası inkâr edilen için bir karşılık oldu.”⁸⁷³ İbn Keşîr “Allah’ı inkâr etmeleri nedeniyle onlara ceza, Nuh’a yardım olduğunu” kabul etmiştir.⁸⁷⁴

Gemi Allah’ın emri ve gözetimi altında ilerlerken hareketi ve durması da Allah’ın adıyladır. Taberî geminin hareketinden bahseden وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا (11/Hūd:41) ayetinde مَجْرِيهَا kelimesindeki kıraat farklılıklarından bahsetmektedir.⁸⁷⁵ “Kelimenin ilk harfini merfû okuyanlar if’âl babını, menşûb okuyanlar fiilin şulâsî halini tercih edenlerdir.” diyen Taberî konuyu detaylı bir şekilde ele alıp sonunda menşûb okunmasını tercih etmektedir.⁸⁷⁶ “Geminin yüzüp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır.” demek Dahhâk’a (v.105/723) göre “Geminin hareket etmesini ya da durmasını istediğinde Hz. Nuh’un *Bismillâh* demesidir.”⁸⁷⁷ Şa’lebî de Dahhâk’ın “Nuh geminin durmasını isterse ‘Bismillâh’ der, gemi dururdu. Yürümesini istediği zaman yine ‘Bismillâh’ derdi” rivayetine yer vermektedir.⁸⁷⁸ Aynı haber İbn ‘Atıyye’de de vardır.⁸⁷⁹ Râzî Hz. Nuh’un “inanana önce gemiye binmelerini emrettiği sonra da geminin Allah’ın adıyla, emri ve kudretiyle hareket ettiğini haber verdiği” düşüncesindedir. Kurtuluşun gemi sayesinde değil Allah’ın lütfuyla olduğunu haber veren Hz. Nuh için “Gemiye bindiğinde zikir ve fikir makamındadır.” demiştir. Ayrıca Râzî besmelenin önemine değinmiş, Allah’ın adıyla işe başlamanın “berekete ve işin tamamlanmasına” sebep olduğunu söylemiştir.⁸⁸⁰ Beydâvî Hz. Nuh’un geminin durması veya hareket etmesini istediğinde Allah’ın adını andığının rivayet edildiğini söylemektedir.⁸⁸¹ İbn Keşîr bu ayetten yola çıkarak “Gemiye ve hayvana binerken Bismillah demek müstehabtır” demektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in şu hadisi İbn Keşîr’de yer almaktadır.⁸⁸² “Gemiye bindikleri zaman

⁸⁷³ Beydâvî, *Envâru’l-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.5, s.165.

⁸⁷⁴ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, c.7, s.477.

⁸⁷⁵ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.12, s.413. Aynı kelime üzerinde Şa’lebî, İbn ‘Atıyye, Râzî ve Beydâvî de kıraat farklılıklarına değinmiştir. Bkz. Şa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, s.5, s.170; İbn ‘Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, c.3, s.173; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c.17, s.237; Beydâvî, *Envâru’l-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.135.

⁸⁷⁶ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.12, ss.413-415.

⁸⁷⁷ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.12, s.416.

⁸⁷⁸ Şa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.5, s.171.

⁸⁷⁹ Krş. İbn ‘Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, c.3, s.172; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, c.12, s.416.

⁸⁸⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c.17, s.238.

⁸⁸¹ Beydâvî, *Envâru’l-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.135.

⁸⁸² Taberânî, Ebû’l-Kâsim Suleymân b. Ahmed b. Eyyûb b. Muṭayr el-Laḥmî eş-Şāmî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, tah. Ḥamdî b. ‘Abdülmeccîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), c.12, s.124 (no.12661).

ümmetimin şöyle demeleri onları boğulmaktan korur: “Bismillāhi’l-Melik ‘Onlar Allah’ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyamet günü bütün yeryüzü onun kabzasındadır. Gökler O’nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır. O müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehdir.” (39/Zümer:67)⁸⁸³

Allah’ın Nūh kavmini helak etme süreci arza suyunu içmesi, göğe de tutması emredilerek tamamlanmıştır:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (11/Hūd:44) ayeti ile artık *tūfān* bitmiş, gemi Cūdī’ye oturmuştur. Taberī bu ayetin tefsirinde Hz. Peygamber’e isnad edilen bir habere yer vermektedir. Buna göre “Nūh ve kavmi Receb ayının başında gemiye binerler, o gün oruçludurlar. Gemi Muharrem ayına kadar altı ay süreyle dolaşır, āşūra günü Cūdī’de durur. Nūh oruç tutar, beraberindekilere hayvanlar da dâhil olmak üzere oruç tutmalarını emreder.”⁸⁸⁴ Geminin hareketi ve *tūfān*’ın son bulmasıyla Cūdī’ye oturuşunun da anlatıldığı ve Hz.Peygamber’in hadisi olarak Taberī’de nakledilen (Suyūṭī’ye göre mevḏū kabul edilen) bu rivayet Şa‘lebī’de de yer almaktadır.⁸⁸⁵ Şa‘lebī rivayetinde farklı olarak “Gemi altı ay yüzdükten ve Harem’e varıp Kâbe’yi yedi defa tavaf ettikten sonra āşūra günü Cūdī’ye oturmuştur.” İbn ‘Aṭıyye 11/Hūd:44. ayette geçen *ve kuḏıye’l-emr* ifadesini açıklarken konuyla ilgili bazı detaylara yer vermektedir: “Su gönderildi, milletler helak oldu, gemidekiler kurtarıldı. Nūh Şām’da ‘Ayn-ı Verde’den Receb’in ilk günü (ya da onunda, on beşinde, on yedisinde) gemiye bindi. Gemi Zilhicce’de karaya oturdu. Bir ay Cūdī’nin üzerinde kaldı. Nūh’a, āşūra günü gemiden inmesi emredildi. O, beraberindeki insan ve hayvanlarla birlikte oruç tuttu.”⁸⁸⁶ Rāzī rivayeti diğer müfessirlerden farklı olarak *kīle* lafzıyla vermekte, hadis olup olmadığına değinmemektedir.⁸⁸⁷ Beyḏāvī bu haberi Taberī, Şa‘lebī ve İbn ‘Aṭıyye’ye benzer bir

⁸⁸³ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.323.

⁸⁸⁴ Taberī, *Cāmī ‘u’l-Beyān*, c.12, s.419. Taberī tefsirinin muhakkiki dipnotta hadisin mevḏū olduğunu ve hadisi Suyūṭī’nin *el-Le’ālī’l-Mašnū’a fī’l-Ehādīsī’l-Mevḏū’a* adlı eserinde bulunduğunu söylemektedir. Hadis tesbitimize göre eserin Kitābu’s-Şıyām bahsinde yer almaktadır. Bkz: Suyūṭī, *el-Le’ālī’l-Mašnū’a fī’l-Ehādīsī’l-Mevḏū’a* (Beyrūt: Dāru’l-Ma’rife, 1975), c.2, s.117.

⁸⁸⁵ Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.172. Hadisin bu versiyonu için bkz. ‘Abdurrazzāk b. Hemmām, *el-Muşannef*, tah. Hābīburaḥmān el-A’zamī (Hind: el-Meclisü’l-‘İlmī; Beyrūt: el-Mektebu’l-İslāmī, 1403), c.5, s.93 (no.9096).

⁸⁸⁶ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.175.

⁸⁸⁷ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.238.

şekilde ⁸⁸⁸ İbn Keşir ise “Bu konuda merfû‘ bir hadis İbn Cerir tarafından rivayet edilmiştir” diyerek Taberî’den nakletmektedir. ⁸⁸⁹

Ṭūfān bölgesel mi, yoksa bütün yeryüzünü kaplayan bir hadise midir? Tevrat’ta *ṭūfān*ın tüm yeryüzünü kapladığı haber verilirken ⁸⁹⁰ Kur’an’da açık bir bilgi yer almamaktadır. Bu konuda müfessirlerin yorumları da farklıdır. Taberî *عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ* (11/Hūd:43) ayetini açıklarken “yeryüzünde Nuh ve gemidekilerden başka, mahlûkattan hiç kimsenin kalmadığı” konusunda görüşünü bildirmekte ve Ehl-i Tevrat’tan “‘Avc b. ‘Unuk’un sağ kaldığına” dair haberi nakletmektedir. ⁸⁹¹ Aynı haber Şa’lebî tefsirinde de vardır. Şa’lebî’nin bildirdiğine göre bunun nedeni Hz. Nuh’un gemiyi yaparken ihtiyaç duyduğu ağacı ‘Avc b. ‘Unuk’un Şam’dan getirmesidir. Buna karşılık Allah onu *ṭūfān*dan kurtarmıştır. ⁸⁹² Şa’lebî’de *ṭūfān*ın bütün yeryüzünü kapladığı hakkında sarıh bir ifade yer almamakla beraber Mucahid’in “suların dağların on beş arşın üzerine çıktığını” bildiren haberi ve “geminin Kâbe’yi tavaf ettiği, Kâbe’nin sular altında kalmaması için Allah tarafından yükseltildiği” haberi rivayetleri arasındadır. ⁸⁹³ İbn ‘Atıyye *ṭūfān*la ilgili iki farklı görüş rivayet etmektedir. Buna göre bir grup *ṭūfān*ın Nuh kavmine mahsus olduğu görüşündedir. Çoğunluk ise imar edilmiş yerlerin tamamının sular altında kaldığı kanaatindedir. ⁸⁹⁴ Müfessirin kendisi *ṭūfān*ın bütün yeryüzünü kaplayan bir durum değil, Hz. Nuh’un gönderildiği kavimle ilgili olması gerektiğini düşünmektedir. ⁸⁹⁵ İbn ‘Atıyye bu görüşünü şu şekilde delillendirmektedir: “Tefsir kitaplarında yer alan rivayetlerde suyun yeryüzünün tümünü kapladığı ve Nuh kavminin dışındakileri boğduğu fikri

⁸⁸⁸ Krş. Taberî, *Câmi‘u l-Beyân*, c.12, s.419; Şa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, c.5, s.172; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru l-Veciz*, c.3, s.175. Beydâvî, *Envâru t-Tenzil ve Esrâru t-Te’vil*, c.3, s.136.

⁸⁸⁹ İbn Keşir, *Tefsîru l-Kur’âni l-Azîm*, c.4, s.324; Taberî, *Câmi‘u l-Beyân*, c.12, s.421.

⁸⁹⁰ Yaratılış, 7: 21-23.

⁸⁹¹ Taberî, *Câmi‘u l-Beyân*, c.12, s.399. Bu haber Muḳâtil tefsirinde yoktur. İbn Keşir’in Hz. Mūsâ kıssasını anlatırken bildirdiğine göre “‘Avc b. ‘Unuk adındaki bu dev kâfir ve veled-i zina idi. Gemiye binmekten imtina etmişti. Zaten *ṭūfān* suları onun dizlerine bile ulaşmamıştı.” *Ṭūfān*da ölmeyen bu adam, Hz. Mūsâ’nın zamanına kadar yaşamıştır. İbn Keşir, bu haberi eleştirerek, Hz. Nuh’un oğlunun kâfir olduğu için boğulduğu bir ortamda bu adamın nasıl kaldığını sorgulamaktadır. *Tefsîru l-Kur’âni l-Azîm*, c.3, s.76.

⁸⁹² Şa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, c.9, s.165.

⁸⁹³ Şa’lebî, *el-Keşf ve l-Beyân*, c.5, ss.171-172. Muḳâtil de bu görüştedir. Muḳâtil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳâtil b. Suleymân*, c.1, s.138.

Rivayetlerin çoğu Yahudilere ait haberler Muhammed Hamidullah, “Le Pe’le’rınage a la Mecgue: İslam’da Hac,” terc. M. Akif Aydın, *France-İslam Dergisi*, Sayı:21-22, (1968), s.5; Ebu Şehbe, *el-İsrâiliyyât ve l-Mevdûât*, (Kâhire: Mektebetu’s-Sunne,1408), s.218.

⁸⁹⁴ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru l-Veciz*, c.4, s.310.

⁸⁹⁵ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru l-Veciz*, c.3, s.133.

Nûh'un insanlığın tümüne gönderilmesi anlamına gelir. Oysa bu özellik Hz. Muḥammed (s.a.v.)'e mahsustur ve bu 'Beş şey benden önce kimseye verilmedi.' hadisinde zikredilir.”⁸⁹⁶ İbn 'Aṭıyye bu konuyu “Allah Kur'an'da 'Biz rasul göndermedikçe azap etmeyiz’⁸⁹⁷ buyururken Hz. Nûh'un gönderilmediği topluluklar bu azabı nasıl hak eder?” şeklinde aklî delillerle de izah etmektedir.⁸⁹⁸ Müfessir “Yeryüzünde Nûh (a.s.)'ın kavminden başka kimse yaşamıyordu.” demeyi de uygun bulmaz. Ancak âlimlerden bir grubun, hadislere dayanarak “Nûh ve gemidekilerden başka kimsenin kurtulmadığı, buna göre *tûfâ*ndan sonra yeryüzünde yaşayanların Nûh'un soyundan geldikleri” görüşünü nakletmektedir. Böyle düşünenlere göre o dönem Hz. Âdem'e yakın bir dönemdir ve insanlar bugünkü kadar çoğalmamıştır. Bu da Hz. Nûh'un nübüvvetinin uzun süren peygamberlik dönemi içerisinde onlara ulaşmış olmasını gerektirir.⁸⁹⁹ Kâfirlerden 'Avc b. 'Unuk'un kurtulduğuna dair habere İbn 'Aṭıyye'de yer vermiştir.⁹⁰⁰ Râzî *tûfân* olayını yeryüzündeki bütün toplulukları yok ettiğini düşünmektedir. Konuyla ilgili görüşünü يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا (11/Hûd:47) ibaresini tefsir ederken açıklamaktadır. “Nûh (a.s.) gemiden çıkınca yeryüzünde bitki ve hayvanlardan kendisine fayda verecek hiçbir şeyin kalmadığını anladı. Nasıl yaşayacağı ve ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağı konusunda korktu. Allah'ın “Selametle inin!” buyurması ondaki bu korkuyu giderdi.”⁹⁰¹ İbn Keşîr Allah'ın muttakiler için dünya ve ahirette kâfirlere karşı zafer ve galibiyet hazırlamasının tıpkı “Nûh kavmini boğması ve Hz. Nûh'u ve inananları kurtarması gibi sünnetullâh olduğunu” ifade etmektedir. Yine İbn Keşîr Mâlik'in (v.179/795) Zeyd b. Eslem'den (v.136/754) “Nûh kavminin dağ ve ovalar dar gelecek kadar çoğaldığı” rivayetini nakletmiştir. İbn Keşîr'e göre “Allah Nûh kavmine azap ettiğinde yeryüzünde sahip olmadıkları bir

⁸⁹⁶ Buḥārî, Şalât, 56, hadis no. 438; Muslim, Mesâcid, 3, hadis no.1163. Câbir b. 'Abdillâh'ın naklettiğine göre, Rasûlullah şöyle buyurmuştur: “Benden önceki peygamberlerden hiçbirine verilmeyen beş şey bana verilmiştir: Ben, düşmanımın içine bir aylık mesafede korku salma yardımına mazhar oldum. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, onun için ümmetinden namaz vaktine kavuşan herkes (bulunduğu mekânda) namazını kılıversin. Ganimetler bana helâl kılındı. Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken ben bütün insanlığa gönderildim. Ve bana şefa'at (etme hakkı) verildi.”

⁸⁹⁷ 17/İsrâ':15.

⁸⁹⁸ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.168.

⁸⁹⁹ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.4, s.477.

⁹⁰⁰ İbn 'Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.172.

⁹⁰¹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.18, s.7.

karış toprak kalmamıştı. *Tūfān*da su bütün yeryüzünü kaplamış, hatta dağların on beş arşın üstüne çıkmıştı.”⁹⁰²

DEĞERLENDİRME: *Tūfān* Nūh kavmini Allah’ı ve peygamberini inkârda direnmeleri yüzünden topluca helak eden bir azaptır. Bu azapla cezalandırılan Nūh kavmi yeryüzünde helak edilen ilk topluluktur. Allah Hz. Nūh’tan sonra da nicelerinin helak edildiğini وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ (17/İsrâ:17) ayetiyle bildirmektedir. Kur’an’da Nūh kavminin kendisinden sonra cezalandırılan kavimlerden daha azgın olduğu haber verilmiştir: “Şüphesiz O, önce gelen Âd kavmini ve Semûd kavmini helâk etti ve hiç kimseyi bırakmadı. Daha önce de Nūh’un kavmini helâk etmişti. Şüphesiz onlar daha zalim ve daha azgın kimselerdi.”⁹⁰³ Hūd peygamberin kavmi Âd ve Şâlih peygamberin kavmi Semûd da günahları yüzünden farklı yöntemlerle helak edilmişler ancak hiçbiri insanlığın hafızasında *tūfān* kadar yer etmemiştir. *Tūfān* hikâyesinin bu kadar yaygın olarak bilinmesinin ve Hz. Nūh’un hayatı ile ilgili olarak akla ilk gelen kavram olmasının nedeni ne olabilir? Bu durum Tevrat’ta bildirildiği gibi suların yeryüzünün tamamını kapladığı düşüncesini doğrular mı? Bu soruların cevaplarını kesin olarak vermek mümkün değildir. Ancak insanlığın *tūfān*dan sonra renklere ve ırklara ayrıldığını, yeryüzünün farklı yerlerine dağıldığını gösteren tarihî rivayetler hafızalarda mevcut *tūfān* fikrinin de böylece yayılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bu başlık altında yaptığımız çalışmada hedef, ilgili kaynaklarımızda yer alan bilgileri değerlendirmek olsa da mevcut bilgilerden yola çıkarak *tūfān*ın niceliğine dair bir şeyler söylemek mümkündür. Bu konuyla ilgili bilgileri değerlendirdiğimizde *tūfān*ın Hz. Âdem’le başlayan ve çoğalan insan neslinin tümünü kapsadığını ve bunların da zaten Hz. Nūh’un kavmi olduğunu söyleyebiliriz. Yani olay belli bir bölgede gerçekleşmiştir. Bazı rivayetlerde geçen “Nūh kavminin dağları ve ovaları kapladığı” görüşünü kabul edersek Hz. Nūh’un tebliği için uzun yolculuklar yapmış olması gündeme gelecektir. Böyle bir durumdan ne Kur’an, ne tefsir ve tarih kitapları hiçbir şekilde bahsetmemektedir. Kur’an’da, yaşanan durumun *tūfān* kavramı ile ifade edilmesi bölgeselliğini göstermesi açısından önemlidir. Arapçadaki yaygın kullanımı göz önüne alındığında *tūfān* toplumu kuşatan ister sel ister ölüm olsun her şey için

⁹⁰² İbn Keşîr, *Tefsîru’l-Ḳur’āni’l-‘Azîm*, c.4, s.323.

⁹⁰³ 53/Necm:50-52.

kullanılan bir kavramdır. *Tūfān* adı verilen bu selin, o gün için bölgede yaşayan herkesi kuşattığı gerçektir. Öyle ki yer ve gök sularının birleşmesi ile oluşan dalgalar insanları kuşatmış, yüksek yerlere de ulaşarak inkârcılara kaçacak yer bırakmamıştır.⁹⁰⁴ *Tūfān*dan sonra geminin yüksek bir tepeye oturduğunu ifade eden *وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ* (11/Hūd:44) ibaresi de bu anlamı teyid etmektedir. Görüşlerini incelediğimiz müfessirlerden sadece İbn ‘Aţıyye azabın Nuh kavminin bulunduğu bölgede gerçekleştiğini söylerken, diğer müfessirler yaygın kanaati, yani “yeryüzünün tümünü kapladığı” görüşünü tercih etmişlerdir. *Tūfān*la ilgili haberler arasında tefsir kaynaklarında görmediğimiz şu rivayet Hūd b. Muḥakkem’in tefsirinde İbn ‘Abbās ve İbn Mes‘ūd’a dayandırılarak verilmiştir: “Nuh kavmini helak eden *ğaraḫ*tan beri gökteki kuşak (*ḳavs*) yer halkının emanıdır. Ona *ḳuzaḫ* demeyin çünkü *ḳuzaḫ* şeytandır.”⁹⁰⁵

1.9. Nūḥ Kavminin Putları

Ṭaberī’nin (v.310/923) Nūḥ suresinin tefsirinde ‘İkrime’den (v.105/723) naklettiği bir rivayete göre Hz. Âdem ile Hz. Nūḥ arasında tamamı İslam üzere olan on asır geçmiştir.⁹⁰⁶ Nūḥ kavmi ise putlara tapmaktadır ve Hz. Nūḥ’un davetine olumlu karşılık vermemek için birbirlerine putları terk etmemeyi tenbih ederler:

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا (71/Nūḥ:23). Ṭaberī’nin İbn ‘Abbās (v.68/687-88), Ḍaḥḥāk (v.105/723) ve İbn Zeyd’den (v.233/?) rivayetine göre Vedd, Suvā‘, Yeğūs, Yeūk ve Nesr kavmin ibadet ettiği ilahlarıdır.⁹⁰⁷ Muḥammed b. Ḳays (v. ?) bunların “salih kimseler olduğunu, öldükleri zaman halkın kendilerini ibadete teşvik eder düşüncesiyle onların heykellerini yaptıklarını” söylemektedir. Zamanla heykellerin ne için yapıldığı unutulmuş ve insanlar onlara tapmaya başlamıştır.⁹⁰⁸ Bu putlar daha sonra Araplara geçmiştir. Ḳatāde (v.117/735) “Vedd

⁹⁰⁴ 11/Hūd:42-43.

⁹⁰⁵ Hūd b. Muḥakkem, *Tefsīru Kitābillāhi l’Azīz*, c.2, s.230. Bu haber İbn ‘Asākir’de vardır. *Tārīḫ Medīneti Dimeşk*, c.62, s.263.

⁹⁰⁶ Ṭaberī, *Cāmi ‘u l-Beyān*, c.23, s.303.

⁹⁰⁷ Ṭaberī, *Cāmi ‘u l-Beyān*, c.23, s.305.

⁹⁰⁸ Ṭaberī, *Cāmi ‘u l-Beyān*, c.23, s.303. el-Kelbī put yapımının ilk olarak ne zaman başladığına dair İbn ‘Abbās’tan rivayet edilen farklı bir habere yer vermiştir. Buna göre Şiş oğulları defnedildiği mağarada Âdem’in cesedini tazim ediyorlardı. Kābil oğullarından bir adam kavmine bunu haber verdi ve “Sizin böyle bir şeyiniz yok” dedi. Onlar için bir put yaptı, bu iş böyle başladı. Bkz. Ebu’l-Munzir Hişām b. Muḥammed b. Sāib el-Kelbī, *Kitābu l-Aşnām*, tah. Aḥmed Zeki Paşa, (Ḳāhire: Dāru’l-Kutubu’l-Miṣriyye,1995), s.51.

Kelb'in, Suvā' Huzeyl'in, Yeğüş Benî Ğudayf'ın, Yeū'k Hemdān, Nesr Kelā'ıdır" diyerek putların ait olduğu Arap kabilelerini sıralamıştır.⁹⁰⁹ Şa'lebī, (v.427/1035) Nūh kavminin birbirlerini Hz. Nūh'a ve onun davetine karşı nasıl desteklediklerinin anlatıldığı "Dediler ki: "Sakın ilahlarınızı bırakmayın; hele Vedd'den, Suvā'ıdan, Yeğüş'tan, Yeūk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin."⁹¹⁰ mealindeki ayeti açıklarken Muḥammed b. Ka'b'dan (v. 108/726 [?]) bir rivayete yer vermektedir: "Ādem'in beş oğlu vardı. Vedd, Suvā', Yeğüş, Yeūk ve Nesr. Onlardan biri ölünce diğerleri üzüldüler. Şeytan onlara geldi ve 'baktığınız zaman hatırlamanız için kıblenize onun bir benzerini yapayım mı?' dedi. Kiblelerine böyle bir şey yapılmasını kerih gördüler. Şeytan onu mescidin arka tarafına yapacağını söyleyince, pirinç ve kurşundan bir heykel yapmasına izin verdiler. Sonra her birinin ölümünde ölenin sureti yapıldı. Zamanla Allah'a ibadeti terk ettiler. Şeytan gelip "neden hiçbir şeye tapmadıklarını" sordu ve onlara "Bunlar sizin ve atalarınızın ilahlarıdır." diyerek yaptığı heykelleri gösterdi. Allah onlara Nūh'u gönderinceye kadar putlara tapmaya devam ettiler."⁹¹¹ Şa'lebī, bu rivayetten sonra daha önce Taberī tefsirinde ele aldığımız Muḥammed b. Kays'ın "Nūh kavminin ilk olarak ne amaçla put yapmaya başladıklarını" anlatan rivayetini zikretmiştir.⁹¹² Bu konuda Nūh kıssasını araştırdığımız İslam tarihi ve tefsir kaynakları arasında ilk defa Şa'lebī'de geçen ve İbn 'Abbās'a (v.68/687-88) dayanan bir rivayet şöyledir: "Nūh Ādem'in cesedine Hind dağında bekçilik yaparken kâfirlerin onun kabrini tavaf etmelerini engeller. Şeytan onlara "Bunlar sizin değil, kendilerinin Ādem'in soyu olduğunu iddia ediyorlar. O bir cesed, ben size onun benzerini yapayım, siz de onu tavaf edin" der. Tūfānda putlar toprağa gömülür, şeytan bunları müşrik Araplar için tekrar topraktan çıkarır." Rivayetin bundan sonraki kısmında hangi putun hangi kavme ulaştığı anlatılır.⁹¹³ Aynı konuda 'Aṭā' (v.114/732), Kātāde, es-Şumālī (v.150/767) ve Museyyib'ten (v.94/713) sadece Nūh kavmi putlarının değil, bütün Arap kabilelerinin putlarının anlatıldığı bir rivayet de yer almıştır. Vakıdī'ye (v.207/823) göre her putun farklı bir şekli vardır. "Vedd adam, Suvā' kadın, Yeğüş

⁹⁰⁹ Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.23, s.304. Muḳātil bu haberi bir raviye isnad etmeden vermiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.4, s.453.

⁹¹⁰ 71/Nūh:16.

⁹¹¹ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l Beyān*, c.10, s.46.

⁹¹² Kırş. Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.23, s.303 ve Şa'lebī, *el-Keşf ve'l Beyān*, c.10, s.46.

⁹¹³ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l Beyān*, c.10, s.46. el-Kelbī bu putları Nūz dağından yeryüzüne *tūfān* sularının indirdiğini söylemiştir. Bkz. Kelbī, *Kitābu'l-Aşnām*, s.53.

aslan, Yeûk at ve Nesr kartal görüntüsündeydi.”⁹¹⁴ İbn ‘Atıyye (v.541/1147) Nûh kavminin adı geçen putları ile ilgili olarak “bunların kavmin salihlerinden olduğunu, öldükleri zaman taştan suretlerinin yapıldığını, sonraki nesillerin onları önce yüceltip sonra tapmaya başladıklarını” nakletmektedir. Araplara geçen bu putlardan Vedd Dūmetu’l-Cendel’deki Kelb’e, Suvā’ Huzeyl’e, Yeğūs Murād’a, Yeûk Hemedān’a, Nesr Zī’l-Kılā’ kabilelerine intikal etmiştir.⁹¹⁵ Nûh kavminin ilah edildiği putlar vesilesiyle şirk konusunu açıklayan Rāzī (v.606/1210) Ebū Ma’ser Ca’fer İbn Muḥammed (v.272/886)’in “putperestliğin tecsīm inancından kaynaklandığı” görüşünü zikrederek Şābiiler ve Nûh kavminin nasıl müşrik oldukları konusunda açıklamalarda bulunmuştur.⁹¹⁶ O da daha önceki tefsir kaynaklarımızda yer alan “Vedd, Suvā’, Yeğūs, Yeûk ve Nesr’in kavmin büyüklerinden olduğu, onların ölümü üzerine şeytanın gelerek heykellerini yapma konusunda insanları ikna ettiği” görüşüne yer vermiştir. “Bu putlar daha sonra Araplara intikal etmiştir.” görüşü Rāzī’ye göre problem arz etmektedir: Çünkü “*Tūfānda* dünya harab olmuş, o putlar nasıl geriye kalmıştır? Nûh (a.s.)’ın bunları gemide taşıdığı da söylenemez. Zaten Nûh (a.s.) bunları reddetmek için gelmişti.”⁹¹⁷ Nûh kavminin Kur’an’da isimleri verilen putları hakkında Beyḍāvī “Ādem ile Nûh arasında yaşamış salih kimseler oldukları, öldüklerinde teberruken suretlerinin yapıldığı, zamanla ibadet edildikleri” görüşünü tekrarlamıştır. Bu putlar Araplara intikal etmiştir. Vedd, Kelb, Suvā’ Hemedān, Yeğūs Mezḥac, Yeûk Murād, Nesr Hımyer kabilesinin putu idi.⁹¹⁸ İbn Keşīr Nûh kavminin putları ile ilgili bilgi verirken daha önce tefsir kaynaklarımızdan naklettiğimiz bilgilerin bir kısmını Buḥārī rivayeti olarak vermiştir. İbn ‘Abbās’a ait bu rivayet “Nûh kavminin Araplara geçen putlarından Vedd Dūmetu’l- Cendel’de Kelb kabilesine, Suvā’ Huzeyl kabilesine, Yeğūs önce Murād sonra Ğutayf oğullarına, Ye’ûk Hemedān’a, Nesr Himyerlilerden Zīkilā’ya aittir. Bunlar kavmin salihleri iken öldüklerinde şeytanın telkiniyle putları yapıldı. Bunu yapanların izleri silinince geride kalanlar tarafından tapmaya başlandı.”⁹¹⁹ şeklindedir. Aynı rivayet ‘İkrime, Ḍaḥḥāk, Ḳatāde ve İbn İshāk’tan da nakledilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak İbn ‘Abbās’ın

⁹¹⁴ Şa’lebī, *el-Keşf ve’l Beyān*, c.10, s.47.

⁹¹⁵ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.376.

⁹¹⁶ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.30, s.143.

⁹¹⁷ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.30, s.144.

⁹¹⁸ Beyḍāvī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s.250.

⁹¹⁹ Hadis için bkz. Buḥārī, *Tefsir (Sūretu Nûh/71)* 1, c.6, s.160, hadis no.4920.

“Âdem’in yirmisi erkek, yirmisi kız kırk çocuğu oldu. Yaşayanları arasında Hâbil, Kâbil, Şâlih, ‘Abdurrahmân, Vedd vardı. Kardeşleri Vedd’i başa geçirmişlerdi. Onun da Suvâ‘, Yeğûs, Yeûk ve Nesr adında çocukları oldu.”⁹²⁰ rivayeti ilk olarak bu tefsirde karşımıza çıkmıştır.

DEĞERLENDİRME: Hz. Nûh’un kavmi yeryüzünde putlara tapan ilk topluluktur. Tefsir rivayetleri arasında insanlığın ilk olarak putlara tapmaya ne zaman başladığı ile ilgili iki farklı görüşe rastlamaktayız. Bunlardan biri ve daha yaygın olanı “onların din adamlarının ölümü üzerine şeytanın teşviki ile yaptıkları suretlere amacını saptırarak tapmaya başladıkları” yönündedir. Diğer araştırılmamıza kaynaklık eden tefsirlerde yalnızca Şa‘lebî’de mevcuttur. Bu da “Hz. Nûh kâfirlere Hz. Âdem’in cesedini tavaf etme izni vermeyince şeytanın onlar için beş tane put yontmasıyla” ilgili bir haberdur. Nûh kavmi peygamberin çabasına rağmen putları terk etmemişler ve Kur’an’ın haber verdiği şekilde birbirlerini putlara bağlı kalmaya teşvik etmişlerdir. Putların insanlar tarafından rağbet görmesinin hikâyesi günümüz için de olabilirlik arz ederken, *tûfândan* sonra Araplara geçişini anlatan rivayetler düşündürücüdür. Diğer müfessirler rivayetleri nakletmekle yetinmişlerdir, Râzî bu görüşü ele almış ve zihinlerde oluşan soruları dile getirmiştir. Bu konudaki rivayetlerin doğruluğunu kabul etmek aklen mümkün görünmemektedir. Ancak bilinenlerden yola çıkarak *tûfândan* haberdar Arap topluluklarının putlarına Nûh kavminin putlarının isimlerini koymuş olabilecekleri varsayılabilir. Tıpkı *tûfân* hikayesi gibi *tûfâna* maruz kalan topluluklar hakkındaki bilgilerin nesilden nesile anlatılarak yayılması tabii bir durumdur.

1.10. *Tûfândan* Sonra Yaşananlar ve İnsanlık Soyu

Tûfânın sona ermesinden sonra Hz. Nûh’un gemisi *Cûdî* üzerine oturur. 11/Hûd:44.ayette geçen *وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ* ifadesi geminin istivâsının *Cûdî* üzerine olduğunu haber vermektedir. Taberî (v.310/923) tefsirinde *tûfânın* sona ermesi ve geminin istivâsı ile ilgili Rasûlullâh’a isnad edilen bir haber yer almaktadır.⁹²¹ Buna göre “Nûh ve kavmi Recep ayının başında gemiye binerler, o gün oruçludurlar. Gemi Muharrem ayına kadar altı ay dolaşır, âşûrâ’ günü *Cûdî*’de durur. Nûh oruç tutar,

⁹²⁰ İbn Keşîr, *Tefsîru’l-‘Kur’âni’l-‘Azîm*, c.8, s.235.

⁹²¹ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.12, ss.419-420.

beraberindekilere hayvanlar da dâhil olmak üzere oruç tutmalarını emreder.”⁹²² Taberî İbn Cureyc (v.150/767) ve Katāde’den (v.117/735) “gemi sakinlerinin āşūrā’ günü gemiden indiklerine” dair rivayetlere yer vermiştir.⁹²³ Geminin hareketi ve *tūfān*ın son bulmasıyla *Cūdī*’ye oturuşunun da anlatıldığı ve Hz. Peygamberin’in hadisi olarak Taberî’de nakledilen (Suyūfī’ye göre mevdu kabul edilen) rivayet Şa’lebī’de de (v.427/1035) yer almıştır. İki kaynakta benzer ifadelerle mevcut bu haberin Şa’lebī versiyonunda geminin *Cūdī*’ye oturması “altı ay yüzdükten ve Harem’e varıp Kâbe’yi yedi defa tavaf ⁹²⁴ ettikten sonra”dır.⁹²⁵ İbn ‘Atıyye (v.541/1147) “Su gönderildi, milletler helak oldu, gemidekiler kurtarıldı.” diyerek, bazı farklılıklarla benzer bir rivayeti nakletmiştir. Bu haberde Hz. Nūh’un gemiye bindiği yer bellidir: “Nūh (a.s.) Şām’da ‘Ayn-ı Verde’den Receb’in ilk günü (ya da onunda, on beşinde, on yedisinde) gemiye bindi. Gemi Zilhicce’de karaya oturdu. Bir ay *Cūdī*’nin üzerinde kaldı. Nūh (a.s.)’a, āşūrā’ günü gemiden inmesi emredildi. O, beraberindeki insan ve hayvanlarla birlikte oruç tuttu.” İbn ‘Atıyye ayrıca Taberî ve Şa’lebī’de yer alan hadisi “Taberî’den” diyerek zikretmiştir.⁹²⁶ Geminin *tūfān*dan sonraki durumuyla alakalı olarak Rāzī’de (v.606/1210) āşūrā’ günü *Cūdī*’ye oturduğu⁹²⁷, Beydāvī’de (v.685/1286) “Hz. Nūh ve beraberindekilerin Receb’in onunda bindikleri gemiden Muharrem’in onunda indikleri ve o gün oruçlu oldukları, o nedenle bu orucun sünnet olduğu” bilgisinden başka bir bilgi bulunmamaktadır.⁹²⁸ “Nūh ve inananların gemiye Recep ayının onunda binip yüz elli gün kaldıkları, geminin *Cūdī* dağının başında bir ay durduğu, gemiden çıkışlarının Muharrem’in onuncu günü olduğu” şeklindeki Katāde rivayetini İbn Keşir (v.774/1373) Taberî’den nakletmektedir.⁹²⁹ İbn Keşir’in bildirdiğine göre Ka’bu’l-Aḥbār (v.32/652-53 [?]) “geminin *Cūdī*’ye oturmadan önce doğu ve batı arasında dolaştığını” söylemiştir. İbn Keşir tefsirinde Nūh kıssasını

⁹²² Taberî tefsirinin muhakkıki dipnotta hadis mevdu olduğunu ve hadisi Suyūfī’nin *el-Le’ālī’l-Maşnū’a fī’l-Ehādīsī’l-Mevdū’a* adlı eserinde bulunduğunu söylemiştir. Hadis tespitimize göre eserin Kitābu’ş-Şıyām bahsinde yer almaktadır. Bkz: Suyūfī, *el-Le’ālī’l-Maşnū’a fī’l-Ehādīsī’l-Mevdū’a*, (Beyrūt: Dāru’l-Ma’rife, 1975), c.2, s.117. Bu haber Mukātil tefsirinde yoktur.

⁹²³ Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, ss.419-420.

⁹²⁴ Bu konudaki ifade şöyledir: طَافَتْ نُوحٌ سَفِينَةً أَنْ سَفِينَةً نُوحٌ طَافَتْ بِالْبَيْتِ سُبْعًا. Bkz: ‘Abdurrazzāk b. Hemmām, *el-Muşannef*, tah. Habīburrāḥmān el-Aḥzāmī (Hind: el-Meclisu’l-İlmī; Beyrūt: el-Mektebu’l-İslāmī, 1403), c.5, s.93 (no.9096).

⁹²⁵ Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.172.

⁹²⁶ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.175.

⁹²⁷ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.244.

⁹²⁸ Beydāvī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.136.

⁹²⁹ Krş. İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.4, s.324; Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.421.

anlatırken hadislerle sıkça yer vermiştir. Bunlardan birisi diğer araştırma kaynağımız olan tefsirlerde yer almayan ve âşūrā' orucu ile ilgili haberdur. Ebū Hurayra'nın (v.58/678) bildirdiğine göre Hz. Peygamber âşūrā' gününde oruç tutan bir grup Yahūdi'ye rastlayarak neden oruç tuttuklarını sormuştur. Yahūdiler “o günde Mūsā ve İsrailoğullarının boğulmaktan kurtuldukları, Nūh'un gemisinin de Cūdī'ye oturduğu, her iki peygamberin Allah'a şükür için oruç tuttukları” cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Allah Rasulü “Ben Mūsā'ya ve orucuna sizden daha çok hak sahibiyim.” diyerek ashabından o gün oruçlu olanın tamamlamasını, sabah herhangi bir şey yiyenin günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmesini istemiştir.⁹³⁰ İbn Keşir'in “ğarīb olmakla birlikte bazı bölümlerinin *Şahih*'te şāhidi olduğunu” söylediği bu hadis, kaynaklarımızda mevcuttur.⁹³¹

Tefsir kaynaklarımızda Cūdī'nin nerede olduğu konusunda farklı rivayetler mevcuttur. Taberī Mucāhid'den (v.103/721) “Cūdī Cezīra'da bir dağdır. Tūfān sırasında dağlar sular altında kalmamak için yükselince Cūdī Allah'a karşı tevazu gösterdi. Bu davranışı nedeniyle sular altında kalmadı ve gemi onun üzerine oturdu.” rivayetini vermektedir.⁹³² Sufyān da (v.161/778) dağın Cezīra'da olduğunu söylemiştir. Dahhāk'a (v.105/723) göre Mūşul'dadır.⁹³³ Kātāde'den gelen bir rivayete göre gemi Allah tarafından Cezīra bölgesinde bulunan Bākīrdā'ya⁹³⁴ bırakılmış ve bu ümmetin ilkleri tarafından görülmüştür. Ondan sonra yok olup gitmiştir.⁹³⁵ Kamer suresinde Allah geminin bir delil olarak bırakıldığını haber vermiştir.⁹³⁶ Taberī Nūh ve beraberindekileri taşıyan geminin Nūh kavminden sonra gelen topluluklar için Allah'ı inkâr ve peygamberleri yalanlayanların akıbetini görüp onlar gibi olmasınlar diye bir ibret ve öğüt olarak bırakıldığını söylemektedir.⁹³⁷ Şa'lebī Cūdī'nin Mūşul

⁹³⁰ İbn Keşir, *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-Azīm*, c.4, s.324.

⁹³¹ İbn Hānbel, *el-Musned* (Kahire: Muessesetu Ḳurṭuba, tarihsiz), c.2, s.359 (no.8702).

⁹³² Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.422.

⁹³³ Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.423. Muḳātil de böyle söylemiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.283.

⁹³⁴ Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.22, s.128; Hūd b. Muḥakkem, *Tefsīru Kitābillāhi'l-Azīz*, c.3, s.300; c.4, s.253. Bākīrdā Cezīre'de, Dicle'nin doğusunda bir yerdir. Bkz. Yakut b'Abdillāh el-Hamevī, *Mu'cemu'l-Buldān* (Beyrūt: Dāru Şādīr, 1993), c.1, s.321 (“Bāzebda” başlığı altında). Hamevī, halkın buraya “Kardā” dediğinden söz etmektedir. c.1, s.327. “Bākīrdā” kelimesi Muḳātil b. Suleymān'ın tefsirinde “Bāferdā” şeklinde yazılmıştır. Bkz. *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.282.

⁹³⁵ Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.22, s.128; Hūd b. Muḥakkem, *Tefsīru Kitābillāhi'l-Azīz*, c.3, s.300; c.4, s.253. Kātāde'ye nispet edilen bu haber Buḥārī'de mevcuttur. Buḥārī, *Şāhiḥu'l-Buḥārī*, c.6, s.143. Bu rivayet Muḳātil'de yoktur.

⁹³⁶ 54/Kamer:15.

⁹³⁷ Taberī, Kātāde'den aynı anlamda bir rivayete de yer verir. Bkz. Taberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.423.

yakınlarında Cezāra'da bir dağ olduğunu söyledikten sonra Mucāhid'den "Dağlar, su onlara ulaşmasın diye yükseldiler, su on beş zira' üstlerine çıktı. *Cūdī* tevazu gösterdi, Rabbinin emrine boyun eğdi, sular altında kalmadı, gemi de onun üzerine oturdu" rivayetini Ṭaberī'de olduğu gibi rivayet etmektedir.⁹³⁸ Şa'lebī'ye göre "Andolsun ki biz onu bir ibret olarak bıraktık" ayetinde gemiden bahsedilmektedir.⁹³⁹ Geminin *Cūdī* dağı üzerinde Bākirdā denilen yere yerleştiği ve kalıntılarının ilk insanlar tarafından görüldüğü rivayeti İbn 'Aṭiyye'de de yer almaktadır.⁹⁴⁰ Geminin yerleşmesi için *Cūdī* dağının seçilmesi ile ilgili Ṭaberī ve Şa'lebī rivayetleri İbn 'Aṭiyye'de aynıyla mevcuttur. ⁹⁴¹ İbn 'Aṭiyye "Bu ümmetin ilkleri geminin kalıntılarını gördüler." şeklindeki Ḳatāde rivayetini hadis olarak zikretmektedir.⁹⁴² "Bunu âlemlere ibret bıraktık"⁹⁴³ ayetinde ibret kılınan şey 'gemi, azap ya da kurtuluş' olabilir. İbn 'Aṭiyye'ye göre Ḳamer suresinde ilgili ayetin tefsirinde Mekki b. Ebî Ṭālib'in (v.437/1045) 'kıssa', Ḳatāde, Nakḳāş (v.351/962) ve diğerlerinin 'gemi' dediği yer almaktadır.⁹⁴⁴ İbn 'Aṭiyye Ḳatāde'den "geminin ibret olarak bırakıldığını" rivayet etmektedir.⁹⁴⁵ Rāzī geminin Cezāra'da adına *Cūdī* denilen bir dağın üzerine, āşūrā' günü oturduğunu ve bu dağın alçak bir dağ olduğunu söylemiştir.⁹⁴⁶ "Andolsun ki biz onu bir ibret olarak bıraktık"⁹⁴⁷ ayetinde *onu* zamirinin kime ait olduğu konusunda Rāzī "Bu zamir gemi için olursa bir müddet kendisi bırakılmış olabilir ki ya el-Cezāre'deki *Cūdī* dağı üzerindedir, ya da Hind topraklarındadır." yorumunu yapmıştır.⁹⁴⁸ Beyḍāvī, geminin üzerine oturduğu *Cūdī*'nin Mūşul, Şām ya da Amūl'da bir dağ olduğunu ifade etmektedir.⁹⁴⁹ İbret olan şey Beyḍāvī'de "gemi veya yapılan fiil"dir.⁹⁵⁰ İbn Keşīr, Geminin durduğu dağ için Mucāhid'den "Cezāra'da bir dağdır, dağlar o gün suların altında kalmamak için yükselirken o Allah'a karşı tevazu gösterdi

⁹³⁸ Krş. Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.422; Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.171.

⁹³⁹ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.9, s.165.

⁹⁴⁰ İbn 'Aṭiyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.5, s.215.

⁹⁴¹ Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.422; Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.171; İbn 'Aṭiyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.176.

⁹⁴² Krş. Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.22, s.128; İbn 'Aṭiyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.176. Ḳatāde'ye nispet edilen bu *maḳṭū* haber Buḥārī'de yer almaktadır. Buḥārī, *Şaḥiḥu'l-Buḥārī*, c.6, s.143.

⁹⁴³ 54/Ḳamer:15.

⁹⁴⁴ İbn 'Aṭiyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.5, s.215.

⁹⁴⁵ İbn 'Aṭiyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.4, s.310.

⁹⁴⁶ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.244.

⁹⁴⁷ 54/Ḳamer:15.

⁹⁴⁸ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.29, s.41.

⁹⁴⁹ Beyḍāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, c.3, s.136.

⁹⁵⁰ Beyḍāvī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, c.5, s.165.

ve Allah da Nūh (a.s.)’ın gemisini onun üzerine oturttu” rivayetini nakletmiştir.⁹⁵¹ Kātāde’nin geminin ibret olarak bırakıldığı ve ümmetin ilkleri tarafından görüldüğü haberine de yer vermiştir.⁹⁵² Bu haber daha önce incelediğimiz tefsir kaynaklarının bir kısmında yer almaktadır.⁹⁵³

Ṭūfān bitip gemi karaya oturduktan sonra Hz. Nūh ve inananlar Allah’ın “Gemiden selamet ve bereketle inin!”⁹⁵⁴ emriyle çıkmışlardır. Çalışmamıza kaynak olan tefsir kitaplarından İbn ‘Aṭıyye ve İbn Keşir’de Hz. Nūh’un gemiden inmek için suyun çekilmesini beklediği, bunu anlamak için de güvercini yolladığı yönünde bazı haberler vardır. İbn ‘Aṭıyye’de yer alan rivayete göre “Nūh kargayı yeryüzünün durumu ile ilgili haber getirmesi için gönderir. Karga bir pislik bulup geri dönmeyince Nūh ona beddua eder. Karganın renginin siyahlığı ve insanlardan korkması bu yüzdendir. Sonra güvercini gönderir. Güvercin ağzında bir zeytin dalıyla geri döner. Nūh onun ayaklarında toprak izi bulamaz. Kırk gün daha bekleyip güvercini tekrar gönderir. Güvercin Kā’be’nin yerinde bulduğu çamurdan getirir. Nūh (a.s.) onun insanlara ünsiyeti için dua eder. Sonra Allah dağlara geminin onlardan birinin üzerine oturacağını vahyeder. Dağların tümü boylarını uzatır, yalnızca *Cūdī* tevazu gösterir. Gemi Allah’ın emriyle dağa yerleşir ve kalıntıları orada kalır.” Bu haberin karga ve güvercinle ilgili bölümü Ṭaberī ve Şa’lebī’de yer alan “‘İsā b. Meryem’in Hām b. Nūh’u diriltmesi” hadisesinin bir bölümüdür.⁹⁵⁵ İbn Keşir’de aynı rivayet bazı eklemeler içermektedir. İbn Keşir’in İbn ‘Abbās’tan (v.68/687-88) naklettiği bu rivayette “Hz. Nūh’un gemide seksen kişi ile birlikte yüz elli gün kaldıktan sonra Allah tarafından geminin önce Mekke’ye sonra *Cūdī*’ye yönlendirildiği, Mekke’de Kabe’yi kırk gün tavaf ettiği, *Cūdī*’de önce kargayı sonra güvercini göndererek yeryüzünün durumundan haberdar olmak istediği” anlatılmaktadır. Haberin devamında “Hz. Nūh’un suyun çekildiğinden emin olunca dağın eteklerine indiği orada Seksenler adı verilen köyü kurduğu, bir sabah uyandıklarında seksen farklı dille konuşmaya

⁹⁵¹ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.323.

⁹⁵² İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.323. Kātāde’ye nispet edilen bu *maḳṭū* haber temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

⁹⁵³ Krş. İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.323; c.6, s.268; c.7, s.477; Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.22, s.128; İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.176.

⁹⁵⁴ 11/Hūd:48.

⁹⁵⁵ Krş. İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, ss.175-176; Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.395-396; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.167. Bu rivayet Muḳātil tefsirinde mevcut değildir. Muḳātil sadece “dağların yükseldiğinden ve *Cūdī*’nin tevazu gösterdiğinden” bahsetmektedir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.282.

başladıkları, Arapça'nın da bu dillerden biri olduğu" bilgisi vardır.⁹⁵⁶ İbn Keşir'in Ehl-i Tevrat'tan naklettiği şu haber tefsir kitaplarımızdaki "karga ve güvercin" haberlerinin kaynağını göstermesi bakımından önemlidir:

فِيمَا يَرْعُمُ أَهْلُ التَّوْرَةِ، فِي الشَّهْرِ السَّابِعِ لِسَبْعِ عَشْرَةِ لَيْلَةٍ مَضَتْ مِنْهُ، وَفِي أَوَّلِ يَوْمٍ مِنَ الشَّهْرِ الْعَاشِرِ، رُئِيَ رُءُوسُ الْجِبَالِ. فَلَمَّا مَضَى بَعْدَ ذَلِكَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا، فَتَحَّ نُوحٌ كُوزَ الْفُلْكِ الَّتِي رَكِبَ فِيهَا، ثُمَّ أَرْسَلَ الْغُرَابَ لِيَنْظُرَ لَهُ مَا صَنَعَ الْمَاءُ، فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيْهِ. فَأَرْسَلَ الْحَمَامَةَ فَارْجَعَتْ إِلَيْهِ، لَمْ تَجِدْ لِرَجْلِهَا مَوْضِعًا، فَبَسَطَ يَدَهُ لِلْحَمَامَةِ فَأَخَذَهَا فَأَدْخَلَهَا. ثُمَّ مَضَى سَبْعَةَ أَيَّامٍ، ثُمَّ أَرْسَلَهَا لِيَنْظُرَ لَهُ. فَارْجَعَتْ حِينَ أَمْسَتْ، وَفِي فِيهَا وَرَقَ زَيْتُونٍ فَعَلِمَ نُوحٌ أَنَّ الْمَاءَ قَدْ قَلَّ عَنْ وَجْهِ الْأَرْضِ. فَلَمْ تَرْجِعْ، فَعَلِمَ نُوحٌ أَنَّ الْأَرْضَ قَدْ بَرَزَتْ، فَلَمَّا كَمَلَتْ السَّنَةُ فِيمَا بَيْنَ أَنْ أَرْسَلَ اللَّهُ الطُّوفَانَ إِلَى أَنْ أَرْسَلَ نُوحَ الْحَمَامَةَ، وَدَخَلَ يَوْمٌ وَاحِدٌ مِنَ الشَّهْرِ الْأَوَّلِ مِنْ سَنَةِ اثْنَتَيْنِ، بَرَزَ وَجْهُ الْأَرْضِ، وَظَهَرَ الْيَبَسَ وَكُشِفَ نُوحٌ غِطَاءَ الْفُلْكِ وَرَأَى وَجْهَ الْأَرْضِ، وَفِي الشَّهْرِ الثَّانِي مِنْ سَنَةِ اثْنَتَيْنِ، فِي سَبْعِ وَعِشْرِينَ لَيْلَةً مِنْهُ⁹⁵⁷

“Ehl-i Tevrat’ın iddiasına göre yedinci ayın on yedi günü geçti. Onuncu ayın ilk gününde dağların zirveleri görüldü, kırk gün daha geçince Nuh geminin penceresini açtı. Suyun durumunu öğrenmesi için kargayı gönderdi, karga geri dönmedi. Güvercini gönderince o geri döndü. Güvercin konacak bir yer bulamamıştı. Onu eline alıp içeri soktu. Yedi gün daha geçince yine güvercini gönderdi, güvercin akşam olunca ağzında bir zeytin yaprağıyla geri döndü. Nuh yeryüzünde suların azaldığını anladı. Yedi gün daha bekledi. Bu sefer güvercin geri dönmedi, Nuh yeryüzünün görüldüğünü anladı. *Tūfān*la, Nuh’un güvercini göndermesi arasında bir yıl geçmişti. İkinci yılın ilk ayında yeryüzü tamamen kurudu. İkinci yılın ikinci ayının yirmi yedinci günü Nuh geminin örtüsünü açıp yeryüzünü gördü.”

11/Hud:48. ayette belirtilen “gemiden selamet ve bereketle inin!” Ayette Hz. Nuh’un gemisi *Cūdī* dağına oturunca Allahu Teâlâ kıyamete kadar onun bütün zürriyetine selam ettiğini haber vermektedir.⁹⁵⁸ Taberî Muhammed b. Ka’b el-*Ḳuraẓī*’den (v.108/726 [?]) bu selamın “kıyamete kadar inanan bütün kadın ve erkekleri kapsadığını, azabın da kıyamete kadar inkârcı bütün erkek ve kadınları kuşattığını” rivayet etmiştir.⁹⁵⁹ Şa‘lebî’de 11/ Hūd:48. ayette geçen selam ve azap

⁹⁵⁶ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.324. Muḳātil’e göre de gemiden indikten sonra kurdukları yerin adı قرية الثمانين ‘dir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.2, s.282.

⁹⁵⁷ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.328. İbn Keşir’in Ehl-i Tevrat’tan naklettiği bu haber Tevrat’ta mevcuttur. Bkz. Yaratılış, 8:8-12.

⁹⁵⁸ 11/Hūd 48.

⁹⁵⁹ Taberî, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s. 438.

ifadeleri el-Ğurazî'den nakledilen aynı haberle açıklanmıştır.⁹⁶⁰ İbn 'Aţıyye'nin yorumuna göre gemi istivâ edince zalimlerden kurtulduğu için hamdetmesi, indığı yerin bereketi için dua etmesi Hz. Nûh'a Allah tarafından emredilmiştir.⁹⁶¹ “Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan gruplar üzerine bizden selam ve bereketlerle gemiden in”⁹⁶² ayeti ile ilgili Muḥammed b. Ka'b el-Ğurazî'nin “Allah'ın buradaki selamı kıyamete kadar olan bütün inananları içine alır.” görüşü Şa'lebî'den sonra İbn 'Aţıyye'de de karşımıza çıkmaktadır.⁹⁶³ Beyḏāvî'ye göre “Gemiden selamet ve bereketle inin”⁹⁶⁴ demek “bizim tarafımızdan hoş olmayan şeylerden selamette olarak ya da sana teslim olarak” ve “bereketle” ya da “ikinci Âdem sayılıncaya kadar neslinin çoğalması için” demektir.⁹⁶⁵ Beyḏāvî “Allah tarafından kendilerine dünyada iken nimet verilecek olanların Hz. Nûh ile birlikte olan bir topluluk, ahirette azap edileceklerin de yine Hz. Nûh ile birlikte olanların zürriyetinden gelenler” olacağını söylemiştir. Onların da kendilerine azap inmesi sebebiyle Hz. Hûd, Hz. Şâlih, Hz. Lût ve Hz. Şu'ayb'ın kavmi olduğu söylenmiştir.⁹⁶⁶ İbn Keşîr bu ayetle ilgili olarak Muḥammed b. Ka'b'ın “Bu selama kıyamete kadar inanan bütün kadın ve erkekler, azaba da inkâr eden bütün kadın ve erkekler dâhildir” sözünü tekrar etmiştir.

Tûfânda çocuklar dahil herkes yok olmuştur. وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ (37/Şaffât:77) ayetinde haber verildiğine göre inkarcı kavmin helakından sonra yeryüzünde kalanlar Hz. Nûh'un kavminden türemiştir. Taberî bu konuda önce Hz. Peygamber'den “Sâm, Hâm, Yâfeş” hadisine daha sonra Kâtâde ve İbn 'Abbâs rivayetlerine yer vermektedir: “A'cem ve A'rab Sâm b. Nûh'un zürriyeti, Türk, Sağâlîbe ve Hazer Yâfeş b. Nûh evladı, Sûdân Hâm b. Nûh'un soyudur.”⁹⁶⁷ Şa'lebî de “Ve yalnız onun soyunu kalıcı kıldık.”⁹⁶⁸ ayetinin tefsirinde Hz. Peygamberimiz'den “Sâm, Hâm ve Yâfeş”tir.” hadisini zikretmiştir. Saîd b. Museyyeb (v.94/713) “Nûh'un üç oğlu vardı. Bunlardan Sâm A'rab, Fars ve Rûm'un, Hâm Sûdân, Meşriq ve Meğrib'in, Yâfeş Türk, Ye'cûc

⁹⁶⁰ Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.173.

⁹⁶¹ İbn 'Aţıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.4, s.142.

⁹⁶² 11/ Hûd:48.

⁹⁶³ Krş. İbn 'Aţıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.179; Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.5, s.173.

⁹⁶⁴ 11/Hûd:48.

⁹⁶⁵ Beyḏāvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.3, s.137. Muḳâtil bereket ifadesini benzer bir şekilde gemiden çıktıktan sonra üremeleri ve çoğalmaları olarak yorumlamıştır. Muḳâtil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳâtil b. Suleymân*, c.2, s.284; c.3, s.156.

⁹⁶⁶ Beyḏāvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, c.3, s.137.

⁹⁶⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, c.19, s.560. Muḳâtil'in bu konudaki benzer haberi için bkz. Muḳâtil b. Suleymân, *Tefsîru Muḳâtil b. Suleymân*, c.4, s.452-453.

⁹⁶⁸ 37/Şaffât:77.

ve Me'cüc'un atasıdır" demektedir. İbn 'Abbās'a göre Hz. Nūh ve beraberindekiler gemiden çıkınca ölmüş, sadece oğulları ve gelinleri sağ kalmıştır. Böylece insanlık onun soyundan devam etmiştir.⁹⁶⁹ İbn 'Atıyye Hz. Nūh'un gemide bulunan üç oğlu Sām, Hām, Yāfeş, boğulan oğlu ise Yām'dır. Nebî (s.a.v) "Sām A'rab'ın, Yāfeş Rum'un, Hām Habeş'in atasıdır" buyurmuştur.⁹⁷⁰ *Tūfāndan* sonra yeryüzünde devam eden insanlık İbn 'Abbās ve Kātāde'ye göre Hz. Nūh'un zürriyetidir. İbn 'Atıyye bu konuyla ilgili olarak Taberî'den "Arab Sām, Sūdān Hām, Türk, Şakleb ve diğerleri Yāfeş soyundandır." rivayetini nakletmiştir. Bazıları da "Allah Nūh'un zürriyetini bıraktı, neslini genişletti demek yeryüzündekilerin tümünün onun nesli olduğu anlamına gelmez." demişlerdir. İbn 'Atıyye "Ulemaya göre ilk görüş daha meşhurdur. Nūh (a.s.) "küçük Âdem" diye bilinir." görüşündedir.⁹⁷¹ Rāzī Hz. Nūh'un "ikinci Âdem" olduğu hakkında iki farklı görüşü değerlendirmiştir. Ona göre "*tūfāndan* kurtulan herkesin onun neslinden olduğunu kabul edenler gemiden indikten sonra inananların tümünün öldüğünü, sadece Hz. Nūh'un soyunun kaldığını söylemektedir. Bazıları da gemide sadece Hz. Nūh'un soyundan olanların varlığından söz etmiştir. Her iki durumda da bütün insanlar ondan ve çocuklarından meydana gelmişlerdir."⁹⁷² Beydāvî'nin bildirdiğine göre Hz. Nūh ve onunla beraber gemide olanlar vefat etmiş, Hz. Nūh'un oğulları ve eşleri dışında kimse kalmamış ve insanlık onlardan devam etmiştir.⁹⁷³ İbn Keşir Hz. Peygamber'in "Sām, Hām ve Yāfeş" hadisini Tirmizî, İbn Cerir, İbn Ebî Hātim'in de rivayet ettiklerini söylemiştir.⁹⁷⁴ "Sām A'rab'ın, Yāfeş Rūm'un, Hām Habeş'in atasıdır" hadisini de⁹⁷⁵ nakletmiştir⁹⁷⁶ İbn Keşir'e göre Rūmlardan maksat Rūmī b. Līfī b. Yunān b. Yāfeş b. Nūh'a dayanan ilk Rūmlardır. Saīd b. Museyyeb'e göre "Nūh'un üç oğlu Sām, Hām ve Yāfeş'tir. Sām, A'rab, Fāris ve Rūm'un; Yāfeş, Türk, Şakālebe, Ye'cüc ve Me'cüc'un; Hām da Kıptī, Sudan ve Berberlerin atasıdır." Benzer bir rivayet Vehb b. Munebbih'ten de (v.114/732) gelir.⁹⁷⁷

⁹⁶⁹ Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.8, s.147.

⁹⁷⁰ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Veciz*, c.3, s.172. Hadis için bkz. Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Tah. Beşşār 'İvād Ma'rūf, (Beyrūt: Dāru'l-Ğarbi'l-İslāmī, 1998), c.6, s.213, hadis no.3931.

⁹⁷¹ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Veciz*, c.4, s.477.

⁹⁷² Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.18, s.8; c.26, s.144. Muḳātil'e göre gemidekilerin tümü nesilleri olmadan ölmüş yalnızca Hz.Nūh'un çocuklarının soyu devam etmiştir. Muḳātil b. Suleymān, *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*, c.3, s.610.

⁹⁷³ Beydāvī, *Envāru't-Tenzil ve Esrāru't-Te'vīl*, c.5, s.13.

⁹⁷⁴ İbn Keşir, *Tefsīru'l-Ğur'āni'l- 'Azīm*, c.7, s.22.

⁹⁷⁵ Tirmizî, *Tefsīru'l-Ğur'ān* 38 (no.3231).

⁹⁷⁶ İbn Keşir, *Tefsīru'l-Ğur'āni'l- 'Azīm*, c.7, s.22.

⁹⁷⁷ İbn Keşir, *Tefsīru'l-Ğur'āni'l- 'Azīm*, c.7, s.23.

İbn ‘Abbās “Nūh (a.s.)’ın zürriyetinden başka kimse kalmamıştır.” derken Kātāde “İnsanların tümü Nūh (a.s.)’ın neslindendir.” dediğini nakletmiştir.⁹⁷⁸

DEĞERLENDİRME: Bu başlık altında incelediğimiz bölümlerde Taberī’de mevcut rivayetleri Şa‘lebī, İbn ‘Atıyye ve İbn Keşir’in tekrarladığını görmek mümkündür. Rāzī ve Beydāwī kıssa anlatımında genel olarak gösterdikleri tavrı tekrarlamış, İsrāīliyyāt sayılacak bilgilerden ve Kur’an’da olmadığı halde tefsirlerde yer bulmuş haberleri nakletmekten kaçınmışlardır. *Tūfāndan* sonra geminin istivā’ ettiği yerin Cezāra’da *Cūdī* dağı olduğunda mutabık kalan müfessirler insanlığın Hz. Nūh’un üç evladından çoğaldığını ayet ve hadislerle dayanarak izah etmişlerdir.

2. Şī‘a Tefsirlerinde Nūh Kıssası

Bu başlık altında yapılan araştırmanın amacı Kur’an kıssalarıyla ilgili tefsirlerde rivayet edilen yorumların farklı düşünce sistemlerinde ne düzeyde ve hangi usulde takdim edildiğini tespit etmek ve karşılaştırmaktır. Bu konuda yaptığımız sınırlı bir araştırma öncelikle Şī‘a’nın hadis kaynakları arasında bulunan Muhammed Bākir el-Meclisī’nin (1627–1700) *Bihāru’l-Envār* adlı eserinde gerçekleşmiştir.⁹⁷⁹ Kitabın “Tārīhu’n-Nubuvve” başlığı altında Nūh kıssası ile ilgili olarak Ehl-i Sünnet tefsir kaynaklarında yer almayan bilgilerin mevcudiyetini gözlemlemek mümkündür. Aynı eserde Ehl-i Sünnet’e ve Şī‘a’ya ait tefsirlerde yer alan rivayetler arasındaki anlatım farklılıklarının, en azından raviler düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bölümde Şī‘ī tefsirler arasında “ilk dönem veya birinci rivayet dönemi”ne ait Kummī (v.307/919), “son dönem ve ikinci rivayet dönemi” ait Baḥrānī (v.1107/1695) tefsirlerini benzerliklerini gözönünde bulundurarak, “birinci rivayet dönemi”ne ait Tabersī (v.548/1154) tefsirini ise onlarla karşılaştırarak değerlendirdik. Bu kaynaklar üzerinde Nūh kıssasına yönelik rivayetleri Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yaptığımız gibi, öne çıkan başlıklar altında inceledik.

2.1. Hz. Nūh’un İsmi ve Yaşı

Hz. Nūh’un ismi ile ilgili değerlendirmeler Ehl-i Sünnet tefsirlerinde karşımıza çıkan konulardandır. Bu konu Şī‘ī tefsirlerde de ele alınmış, Kummī (v.307/919)

⁹⁷⁸ İbn Keşir, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-‘Azīm*, c.7, s.22.

⁹⁷⁹ Meclisī, Muhammed Bākir. *Bihāru’l-Envār*, (Beyrūt: Dāru İhyāi’t-Turāsi’l-‘Arabī, 1992.)

tefsirinde yer alan bir haberde Hz. Nūḥ'un asıl isminin 'Abdulgaffār olduğu rivayet edilmiştir. Kummī'nin bildirdiğine göre "O nefesine çok yandığı ve dövündüğü için" Nūḥ olarak isimlendirilmiştir."⁹⁸⁰ Baḥrānī (v.1107/1695) İbn Bābeveyh'ten (v.381/991) aynı rivayetle birlikte 'Abdumelik ve 'Abdulā'lā isimlerinin Hz. Nūḥ'un ismi olduğunu ve 500 sene ağladığı için ona bu isimlerin verildiğini nakletmektedir. İbn Bābeveyh aslında isimlerin birbirinden farklı olmadığını Hz. Nūḥ'un "Allah'a kullukla isimlendirildiğini" düşünmektedir.⁹⁸¹ Ṭabersī'ye (v.548/1154) göre isminin Nūḥ olması İbn 'Abbās'tan (v.68/687-88) gelen bir rivayetle "kendisi için çok yanması" nedeniyledir. Bunun da ya "kavminin helak olması için dua etmesi" ya da "oğlu yüzünden Rabbine müracaatta bulunması" şeklinde iki sebebi olduğu söylenmiştir.⁹⁸²

Hz. Nūḥ'un yaşı ile ilgili yorumlar tefsirlerde öne çıkan konular arasındadır. Kummī Hz. Nūḥ için dokuz yüz ellisi kavminin içinde geçmiş, bin dört yüz senelik bir ömürden bahsetmektedir.⁹⁸³ Baḥrānī Hz. Nūḥ'un yaşı ile ilgili iki rivayet nakletmiştir. Ebū 'Abdillāh'tan (v.300/912) verdiği ilk rivayet "Sekiz yüz elli yıl bi'setten önce, dokuz yüz elli yıl kavmini tevhide davetle, beş yüz yıl da gemiden indikten sonra" olmak üzere toplam iki bin üç yüz yıldır.⁹⁸⁴ Ebū 'Abdillāh ve Ca'fer b. Muḥammed'ten (v.?) gelen başka bir rivayette ise Hz. Nūḥ'un iki bin beş yüz yıl yaşadığı söylenmektedir. Bunun "Sekiz elli yılı peygamberlikten önce, dokuz yüz elli yılı tebliğde, iki yüz yılı gemi yapımında, beş yüz yılı da gemiden sonradır."⁹⁸⁵ Aynı haber Ṭabersī rivayetleri arasında Ebū 'Abdillāh'tan naklen karşımıza çıkmaktadır.⁹⁸⁶ Ṭabersī ayrıca "Hz. Nūḥ Hz. Ādem'in öldüğü yıl doğmuştur."⁹⁸⁷ Hz. Ādem'in ölümü

⁹⁸⁰ Kummī, Ebu'l-Hasen 'Alī b. İbrāhīm, *Tefsīru'l-Kummī*, tah. Muḥammed Bākir el-İşfehānī, (Kum: Muessesetu'l-İmam el-Mehdī, 1435), c.2, s.471.

⁹⁸¹ Baḥrānī, Hāşim, *el-Burhān fī Tefsīri'l-Kur'ān*, (Beyrūt: Muessesetu'l-Vefā, 1983), c.2, ss.216-217.

⁹⁸² Ṭabersī, Ebū 'Alī el-Faḍl İbn Ḥasen, *Mecme'u'l-Beyān fī Tefsīri'l-Kur'ān*, (Beyrūt: Dāru Mektebeti'l-Hayāt, tarihsiz), c.4, s.145. Benzer rivayetler için bkz. Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.7, s.44; İbn Keşīr, *Tefsīru'l-Kur'āni'l-Azīm*, c.3, s.431. Şa'lebī'de Rabbine müracaatı oğlu nedeniyle değil, kavmi yüzündendir.

⁹⁸³ Kummī, *Tefsīru'l-Kummī*, c.3, s.930.

⁹⁸⁴ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.3, s.246.

⁹⁸⁵ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.3, s.246.

⁹⁸⁶ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.91. Bu haber çalışmamıza kaynak olan Ehl-i Sünnet tefsirlerinde mevcut değildir.

⁹⁸⁷ Ehl-i Sünnet tefsir kaynaklarında yer almayan buna benzer bir bilgi "Nūḥ'un doğumu Ādem'in vefatından 146 sene sonradır." şeklinde tarih kitaplarımızda mevcuttur. İbn Keşīr, *Tefsīru'l-Kur'āni'l-Azīm*, c.1, s.101. İbn Keşīr bu bilgiyi ehl-i Kitab'ın geçmiş tarih kitaplarından naklettiğini söylemektedir. İbn 'Asākir'de Hz. Nūḥ doğduğunda Hz. Ādem'in 940 (ya da 960) yaşında olduğuna dair farklı bir bilgi yer almaktadır. İbn 'Asākir, Ebu'l-Kāşım 'Alī b. el-Ḥasen b. Hibetillāh b.

ilk bininci yıllardadır. Hz. Nūh ikinci bin yılda ve dört yüz yaşında peygamber olmuş (elli diyenler de vardır), dokuz elli yıl kavmini dine davet etmiş böylelikle bin üç yüz yıl yıl yaşamıştır.” rivayetini zikretmektedir.⁹⁸⁸ Araştırma kaynaklarımız olan tarih kitapları ve Ehl-i Sünnet tefsirlerinde Hz. Nūh’un yaşı ile ilgili farklı görüşlere rastlanmış olmakla birlikte ulaştığımız en yüksek rakam bin altı yüz elli yıl yıldır.⁹⁸⁹ William M. Brinner de (1924-2011) benzer bir tesbitte Hz. Nūh’un yaşının bin beş yüz elli-bin altı yüz elli yıl civarında olduğunu söylemiştir.⁹⁹⁰

2.2. Hz. Nūh’un Kavmini Tevhide Daveti

Ḳummī (v.307/919) tefsirinin Hz. Nūh’un kavmini tevhide davetinden bahseden A‘rāf ve Yūnus surelerindeki ayetlere yönelik bir açıklama yapmamış, Nūh kıssasının Hūd suresinde açıklanacağını bildirmekle yetinmiştir.⁹⁹¹ Müfessir, Hz. Nūh’un tebliğine yönelik ayetlerde bazı kelimelerin yalnızca karşılıklarını vermiş, herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Mesela 11/Hūd:27. ayette geçen *أَرَادْنَا* kelimesini “anlayışı kıt olarak gördüğünüz fakirler ve miskinler”, 28. ayetteki *فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمُ* cümlesini “Şüpheye düşürüldünüz öyleki onları tanımadınız, anlamadınız.”, 29. ayette geçen *وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ* cümlesini “ona iman eden fakirler” diyerek tefsir etmiştir.⁹⁹² Şua‘rā suresinde *فَأَفْتَحْ* ifadesini “ona iman eden fakirler” diyerek tefsir etmiştir.⁹⁹³ Şua‘rā suresinde *فَأَفْتَحْ* ifadesini “ona iman eden fakirler” diyerek tefsir etmiştir.⁹⁹⁴ Şua‘rā suresinde *فَأَفْتَحْ* ifadesini “ona iman eden fakirler” diyerek tefsir etmiştir.⁹⁹⁵

Baḥrānī (v.1107/1695) tefsirini Ḳummī’ye benzer bir metodla oluşturmuştur. O da 7/A‘rāf:59-64 ve 10/Yūnus:71-73. ayetleri tefsir etmemiş, Nūh kıssasına ait haberleri Hūd suresinde vereceğini yazmıştır.⁹⁹⁶ Müfessir Hūd suresi tefsirinde kıssayla ilgili bölüme başlarken Hz. Nūh’un peygamber olarak gönderilişini anlatan 25 ve 26. ayetlere yönelik bir açıklama yapmamıştır. 27-31. ayetlerin tefsirini ‘Alī b.İbrāhīm el-Ḳummī’den rivayetle aynen nakleden Baḥrānī, ancak *أَرَادْنَا* kelimesinin anlamında bir kelimeyi harf farkıyla zikretmiştir.⁹⁹⁷ Kıssa anlatımı bakımından büyük

‘Abdillāh b. Ḥuseyn ed-Dimeşkī, *Tārīḫ Medīneti Dimeşk*, tah. ‘Umer b.Ġarāme el-‘Umruvī, (Beyrūt: Dāru’l-Fikr, tarihsiz), c.62, s.242.

⁹⁸⁸ Ṭabersī, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.3, s.87.

⁹⁸⁹ Ṭabersī, *Tārīḫ*, c.1, s.123; İbnu’l- Esīr, c.1, s.63.

⁹⁹⁰ W.M. Brinner, “Nuh,” *Encyclopaedia of the Qur‘ān*, c.3, s.542.

⁹⁹¹ Ḳummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.1, s.345; c.2, s.450. Baḥrānī de aynı metodu izlemiştir. Baḥrānī, *el-Burhān fī Tefsīri’l-Ḳur‘ān*, c.2, s.23; c.2, s.191-192.

⁹⁹² Ḳummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.466.

⁹⁹³ Ḳummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.736. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.3, s.187.

⁹⁹⁴ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.23; c.2, s.191-192.

⁹⁹⁵ Baḥrānī’de *نريهم* olan kelime Ḳummī’de *نريهم* şeklindedir. Krş. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.216; Ḳummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.466.

oranda Kummî'ye benzerliği ile dikkat çeken Baḥrānī farklı olarak “Nasihatim size fayda vermez.”⁹⁹⁶ ayetinin açıklamasında ‘Ayyāşī’den (v. 320/932[?]) “Bu iş Allah’a aittir, hidayet ve dalalet eder.”, Ebū Tufeyl’den (v.100/718-19) “Bu ayet ‘Abbās hakkında inmiştir.” rivayetlerine yer vermektedir.⁹⁹⁷

Ṭabersī (v.548/1154), Kummî ve Baḥrānī’den farklı bir tefsir anlayışındadır. Onun kıssa anlatımı Ehl-i Sünnet tefsirlerinin kıssa anlatımına benzemektedir. Öncelikle Allah’ın Kur’an’da geçmiş peygamberlerin kıssalarına yer vermesinin va’d ve vāidi, terğīb ve terhīb pekiştirmek, kavmi korkutmak ve Hz. Peygamber’i teselli etmek amacıyla olduğu görüşündedir.⁹⁹⁸ Ṭabersī tefsirinde ayetlerin açıklamaları ve daha sonra “Nūḥ kıssası” başlığı altında anlatılanlar Ehl-i Sünnet tefsirlerinden farklı değildir. A’rāf suresinde Hz. Nūḥ’un tebliği ile ilgili ayetlerin tefsirinde Nūḥ b. Melek b. Metūşelah b. Aḥnūḥ şeklinde kısaca soyuna değinen Ṭabersī onun Hz. İdrīs’ten sonra gelen ilk nebî olduğu ve marangozluk yaptığı rivayetine yer vermiştir.⁹⁹⁹

Ṭabersī tefsirinde Hz. Nūḥ’un kavmine Allah’ın emirlerini tebliğinden söz eden ayetlere zahirine uygun anlamlar vermiştir. Ṭabersī Hz. Nūḥ’un tebliğini “Allah’ı birlemek, O’ndan başkasına ibadeti terk, kullukta ihlasa davet” şeklinde özetlemektedir.¹⁰⁰⁰ Hz. Nūḥ’un daveti konusunda Zeccāc’ın (v.311/923) “Sizi Allah’tan başkasına kulluk etmemeniz konusunda uyarıyorum.” dediğini nakletmiştir. Onun bu konudaki rivayetleri arasında “Denildi ki: ‘Onları tevhide davet etti. Çünkü o işlerin en önemlilerindendir. İbadetler ancak tevhitten sonra değer kazanır.’” rivayeti de mevcuttur.¹⁰⁰¹ Her fırsatta tevhidin önemine vurgu yapan Ṭabersī مَالَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرُهُ (Mu’minūn:23) ifadesini benzer bir şekilde “Tevhitle başladı, çünkü en önemlisi budur.” diyerek açıklamaktadır.¹⁰⁰²

⁹⁹⁶ 11/Hūd:34.

⁹⁹⁷ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.216. 11/Hūd:34, 3/Āli ‘İmrān:200 ve 17/İsrā’:72. ayetlerin İbn ‘Abbās ve babası hakkında indiğini iddia etmektedir. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.433. İbn Tufeyl’in Ebū Ca’fer’den onun da babasından naklettiği bu haber h.2. asırda başladığı düşünülen Alioğulları-Abbasoğulları mücadelesine örnek olabilecek niteliktedir. Konuyla ilgili bilgi için bkz. Yusuf Koçak, “Abbasilerin Kuruluş Döneminde Abbasiyyun-Talibiyyun Mücadelesi,” (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2014), s.37.

⁹⁹⁸ Ṭabersī, Ebū ‘Alī el-Faḍl İbn Ḥasen, *Mecme’u’l-Beyān fī Tefsīri’l-Kur’ān*, (Beyrūt: Dāru Mektebeti’l-Ḥayāt, tarihsiz), c.5, s.65.

⁹⁹⁹ Ṭabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.87. Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmi’ul-Beyān*, c.12, s.393; Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.14, s.153.

¹⁰⁰⁰ Ṭabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.139.

¹⁰⁰¹ Ṭabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.140.

¹⁰⁰² Ṭabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.4, s.146.

Kavminden bazılarının Hz. Nûh'u Allah'a davetten vazgeçirmek için bayılıncaya kadar dövdükleri ayılınca peygamberin onlar hakkında Allah'a "Ya Rabbi! Kavmime hidayet et, onlar bilmiyorlar." şeklinde dua ettiği rivayetler arasındadır.¹⁰⁰³ İnkârcıların eziyetleri devam edince peygamber onları Allah'a şikâyet etmiş, inkârcıları yok eden *tûfâ*ndan sonra doksan yıl daha yaşamıştır.¹⁰⁰⁴ Tabersî'nin bazı açıklamaları Ehl-i Sünnet tefsirlerinden daha geniştir. Hz. Nûh'un tebliği esnasında kavmine kevnî ayetlerden delil gösterirken söylediği *وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا* (71/Nûh:14) ifadesinde müfessirler insanın sırasıyla *nutf*e, *'alaka*, *mudğa*, *'izâm* ve *lahm* olarak yaratılış aşamalarını ele almıştır.¹⁰⁰⁵ Tabersî İbn 'Abbâs, Kâtâde (v.117/735) ve Mucâhid'ten (v.103/721) naklettiği bu rivayetlerin yanı sıra çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi hayat evrelerinin, zenginlik, fakirlik, hastalık, sağlık vb. durumların ayetin kapsamına girdiğini düşünmektedir.¹⁰⁰⁶ Yine *وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا* ayeti hakkında farklı yönlerin bulunduğunu rivayet etmektedir. Birincisi İbn 'Abbâs'ın "Onun arkası gökleri, önü yeri aydınlatır, güneş de böyledir." görüşüdür. İkincisi "Ayın göklerdekilerle beraber yerdekiler için nur olmasıdır." Bu bağlamda ayette geçen *فِيهِنَّ* den kastedilen *مَعَهُنَّ* dir. Sonuncusu *فِي حَيْزِهِنَّ* nin anlamına gelmesidir. Bu da "onlardan biri değil, onların arasından biri" manasındadır. Tabersî'ye göre *وَجَعَلَ* *الشمس* 'dan maksat güneşin lambanın insanı aydınlatması gibi dünyayı aydınlatmasıdır."¹⁰⁰⁷

Tabersî tefsirinde A'râf suresi 59-63. ayetlerin tefsirinde "Kışşatu Nûh 'Aleyhisselam" başlığını açmış, bu başlığın altında Ebû Ca'fer b. Bâbeveyh'in (v.290/903) Ebû 'Abdillâh'tan (v.300/912) merfû olarak rivayet ettiği bir habere yer vermiştir. Bu haberde Kâbil oğullarının "Allah cinlere meleklerden peygamber gönderdi. Bize de peygamber göndermek isteseydi bir melek gönderirdi." iddiasında bulunarak Hz. Nûh'u yalanladıkları bilgisi yer almaktadır. Tabersî "Kendi cinslerinden bir peygamber gelmesinin onlar için daha iyi olacağını bilemediler." görüşündedir.¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰³ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, c.3, s.89. Benzer rivayetler için bkz. Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.9, s.164.

¹⁰⁰⁴ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, c.3, s.89.

¹⁰⁰⁵ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, c.6, s.68. Benzer rivayetler için bkz. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, c.23, s.297; Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c.10, s.45; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, c.8, s.233.

¹⁰⁰⁶ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, c.6, s.68.

¹⁰⁰⁷ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, c.6, s.70.

¹⁰⁰⁸ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, c.3, s.140.

Hız. Nūh'a kavminden sekiz kişinin iman ettiği ise yine Ebū ' Abdillāh'tan rivayet edilmiştir.¹⁰⁰⁹ Ṭabersī'nin Hūd suresinde tebliğe yōnelik ayetleri açıklaması Ehl-i Sūnnet tefsirleri ile benzerlik arz etmektedir. Mesela 11/Hūd:28. ayette geçen *beyyine* kelimesini "Rabbimin rububiyet ve azametinden bir bilgi ve delil"¹⁰¹⁰; *rahmet* kelimesini "Allah katından verilen nübüvvet"¹⁰¹¹; فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمُ ibaresini "Düşüncelerinin azlığından dolayı onlara gizlendi."¹⁰¹² şeklinde açıklamıştır. Dil tahlillerinde mervī haberlere yer veren Ṭabersī, 11/Hūd:30. ayetin أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ibaresini açıklarken ' Alī b. ' İřā'dan (v.384/994) naklen *tefekür-tezekür* kelimeleri arasındaki farka değinmiştir. şöyle ki: Bilgisi kişide var olan şeyin anlamını talep etmek tezekür, kişinin bilgiyi talep etmesi ise tefekkürdür.¹⁰¹³ Ṭabersī başka kelimelerin izahlarında da farklılıklara dikkat çekmektedir.¹⁰¹⁴ Hız. Nūh'un şemailine dair haberler araştırma kaynaklarımız olan tefsirler içinde ilk olarak Ṭabersī tefsirinde karşımıza çıkmaktadır. Vehb b. Munebbih'ten (v.114/732) naklen gelen bu haberde Hız. Nūh'un "Yumuřak ciltli, ince yüzlü, uzun boylu, büyük gözlü, narin ayaklı ve eşsiz uzun biri" olduğu bildirilmektedir.¹⁰¹⁵ Haberin devamında "Hız. Nūh'un davetinin üç asır sürdüğü her asrın üç yüz sene olduğu, bu esnada babaların çocuklarının elinden tutarak Hız. Nūh'un yanına getirdiği ve peygamberi delilikle itham ederek ona uymamaları konusunda çocuklarını uyardıkları" bilgisi yer almaktadır.¹⁰¹⁶ İnkârcı topluluk Hız. Nūh'a eziyet eder, kulaklarından kan gelinceye kadar döver sonra kapısının önüne bırakırlardı. Kavmi peygamberi taşlamakla tehdit etmiřler¹⁰¹⁷, o "ellerinden geleni yapmaları"¹⁰¹⁸ konusunda onlara meydan okumuştur. Ṭabersī bunun Hız. Nūh'un mucizelerinden olduğu düşüncesindedir. O kendisiyle yürüyenlerin (inananların) azlığına rağmen kendisini öldürmeye ya da kötü duruma düşürmeye güçlerinin yetmeyeceğini, Allah'ın

¹⁰⁰⁹ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.89.

¹⁰¹⁰ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.140; Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.381;

¹⁰¹¹ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.141; Benzer rivayetler için bkz. Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.222; İbn Keşir, *Tefsīru'l-Kur'āni'l-'Azīm*, c.4, s.317.

¹⁰¹² Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.141; Benzer rivayetler iin bkz. İbn ' Aṭıyye, *Muḥarraru'l- Vecīz*, c.3, s.164.

¹⁰¹³ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.142.

¹⁰¹⁴ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.147.

¹⁰¹⁵ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.90.

¹⁰¹⁶ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.90. Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmiu'l- Beyān*, c.23, s.291; İbn ' Aṭıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.5, s.373.

¹⁰¹⁷ 26/şua' rā':116.

¹⁰¹⁸ 10/Yūnus:71.

yardımcısı olduğunu ve onlara karşı koruyacağını haber vermiştir.¹⁰¹⁹ İnkârcılar Katāde'den gelen bir haberde “inanınların insanların aşağılıkları olduğunu” iddia etmişlerdir. Tabersî'ye göre bunun manası “Eğer biz fakirler, malı az ve mesleği adi olanlar gibi sana tabi olursak biz de onlar gibi oluruz.” demektir. Tabersî bu konuyu şöyle yorumlamıştır: “Bu söz onların cehaletindendir. Çünkü *erzelūn* peygamberin otoritesini kabul edince ona yakınlığa şerefli olan asiden daha çok hak kazanır.”¹⁰²⁰

2.3. Meleklerin Hz. Nūh'a Uyarısı

Ḳummī (v.307/919) Nūh kıssası ile ilgili rivayetlere Ebū ‘Abdillāh’tan (v.300/912) diğer tefsir kaynaklarımızda mevcut olmayan bir rivayetle başlamıştır. Bu habere göre “Hz. Nūh kavmini üç yüz sene imana davet eder ama davetine kimse icabet etmez. Bunun üzerine peygamber onlara beddua etmeyi aklından geçirince güneşin doğuşu sırasında dünya seması meleklerinden on iki bin topluluk huzuruna çıkar.¹⁰²¹ Onlar meleklerin büyükleridir. Nūh onlara ‘Siz kimsiniz?’ diye sorunca ‘Biz dünya seması meleklerinden on iki bin grubuz. Dünya semasına ulaşmak beş yüz sene, dünya semasından dünyaya ulaşmak beş yüz senedir. Biz güneş doğarken çıktık, bu vakitte huzuruna geldik. Senden kavmine beddua etmemeni istiyoruz.’ derler. Hz. Nūh bedduasını üç yüz sene erteler. Böylece altı yüz sene geçmiş olur, yine iman etmezler. Bu defa Hz. Nūh tekrar onlara beddua etmeye niyetlenir. İkinci gök katının meleklerinden on iki bin grup gelir. Peygamberle aralarında daha öncekilere benzer bir konuşma geçer. Bu seferkilerin yolu diğerlerinden iki kat fazladır. Bu nedenle kuşluk vakti gelebilmişlerdir. Yine Hz. Nūh’tan kavmine beddua etmemesini istemektedirler. Peygamber kabul eder ve bedduasını üç yüz sene ertelediğini söyler. Sonunda dokuz yüz sene geçmiş kimse iman etmemiştir. Peygamber kavmine beddua etmek isteyince Allah ona artık kimsenin iman etmeyeceğini bildiren ayeti (11/Hūd:36) indirir.”¹⁰²² Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yer almayan bu haber Baḥrānī (v.1107/1695) tefsirinde aynıyla mevcuttur.¹⁰²³ Baḥrānī tefsirinde meleklerin Hz. Nūh’a gelerek “bedduasını ertelemesi” hakkında dilekte bulunmaları ile ilgili farklı bir haber de Şī‘a üzerinden anlatılmaktadır. Kısmen özetleyerek aktaracağımız bu habere

¹⁰¹⁹ Tabersî, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.3, s.77.

¹⁰²⁰ Tabersî, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.5, s.166.

¹⁰²¹ Bu rivayette geçen on iki sayısı Şī‘a’nın on iki imam inancını çağrıştırmaktadır.

¹⁰²² Ḳummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, ss.467-468.

¹⁰²³ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.219.

göre Şî‘a daha önce refah içinde yaşarken Hz. Nūh’un peygamberliği ile birlikte üzerlerindeki musibet ve belalar artmış, onlar da peygambere eziyete başlamışlardır. Öyle ki bazen Hz. Nūh aldığı darbelerden üç gün yerinden kalkamaz duruma gelmiş, kulağından kan akmıştır. Bu halde üç yüz sene gece gündüz davetine devam eden peygamber onların iman etmemesi üzerine kavmine beddua etmeye karar vermiştir. Bir sabah namazından sonra dua etmek için oturunca yedinci kat gökten üç melek inerek, selam verip bir hacetlerinin olduğunu söylemişler ve Hz. Nūh’tan kavminin aleyhine edeceği duayı ertelemesini istemişlerdir. Rivayete göre “Bu Allah’ın ilk *saṭvesidir*.” Hz. Nūh duasını üç yüz sene erteler. Bu arada peygamber davetine, kavmi de ona eziyet etmeye devam ederler. Üç yüz sene geçip kavminin imanından ümidini kesince beddua etmek ister. Bu defa altıncı kat gökten üç melek duasını ertelemesi için gelirler. Peygamber duasını üç yüz sene daha ertelemeye karar verir. Ancak daveti kavminin paygamberden kaçışını attırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Bir üç yüz sene daha geçip dokuz yüz sene tamamlanınca Şî‘a kendi durumlarından ve azgınlıklarından şikâyet için peygambere gelip, bu halden kurtulmaları için dua ister. Bunun üzerine Hz. Nūh namaz kılar ve Allah’a dua eder. Cibrîl gelerek Allah’ın onun duasını kabul ettiğini Şî‘a’ya hurma yiyip çekirdeğini ekmelerini, o ağaç olup meyve verinceye kadar onu korumalarını söyler. Ağaç meyve verdiğinde Şî‘a kurtulacaktır. Denileni yaparlar. Ağaç meyve verdiğinde onu alıp Hz. Nūh’a götürürler ve bunun kendileri için kurtuluş olmasını isterler. Allah tekrar aynı şeyi yapmalarını emredince O’nun vaadinden döndüğünü düşünen üçte birlik bir grup dinden döner, üçte ikisi kalır. Bu durum tekrarlanıp üçte birlik kısım kalınca Hz. Nūh’a gelerek “kurtuluşun gecikmesi halinde kendilerinin de helak olacaklarından korktuklarını” söylerler. Hz. Nūh namaz kılip dua eder. Allah onun duasını kabulden sonra bir gemi yapmasını vahyeder. Duasının kabul edilmesinden *tūfāna* kadar geçen süre elli yıldır.¹⁰²⁴ Ca‘fer b. Muḥammed’ten (v.?) gelen bu rivayet davetle geçen dokuz yüz elli seneyi açıklığa kavuşturmuş, onca yılda iman edenlerin sayısının azlığını Allah tarafından gönderilen imtihanlara bağlamış görünmektedir. Allah’ın vaadinde durmadığının ifade edildiği bu rivayet her bakımdan müşkildir. Bu yönüyle Baḥrānī, Kummī ve Ṭabersī’den (v.548/1154) farklılık arzietmekte o, kendi mezhebî görüşünü destekleyen rivayetleri tercih ettiği görüntüsünü vermektedir. Ondaki bu rivayetlerde Şî‘a kelimesinin Hz.

¹⁰²⁴ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, ss.389-390.

Nūh'a iman edenler için kullanılması Şī'a'nın Hz. Nūh zamanında var olduğu izlenimini vermektedir.

Ḳummī Hz. Nūh'un bedduası ile ilgili olarak Şālih b. Muslim'in (v.?) Ebū Ca'fer'e (v.290/903) "Nūh kavmi aleyhine dua ederken onların 'fācir ve kâfir doğuracağını'¹⁰²⁵ nereden bildi?" şeklindeki sorusunu ve Ebū Ca'fer'in "Allah'ın Nūh'a söylediği إِنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ sözünü duymadın mı?" cevabını nakletmiştir."¹⁰²⁶ Baḥrānī'de aynı soru bu sefer Ḥannān b.Sedīr'in (v.?) babası tarafından Ebū Ca'fer'e sorulmuş o da Allah'ın "o güne kadar iman edenlerden başka kimsenin iman etmeyeceğini" haber verdiğini söylemiştir.¹⁰²⁷ Ṭabersī'nin bildirdiğine göre "Allah Hz. Nūh'a 'Onlardan iman edenlerin dışında kimsenin inanmayacağını'¹⁰²⁸ haber verince 'Rabbim yeryüzünde kâfirlerden kimseyi bırakma'¹⁰²⁹ diyerek beddua etti.¹⁰³⁰ Ṭabersī peygamber için "Bundan önce beddua etmiş değildir." demektedir.¹⁰³¹ Aynı konuda Nūh suresi tefsirinde Ḳatāde'nin (v.117/735) de bu görüşte olduğunu ifade eden bir rivayete¹⁰³² değinen Ṭabersī "Zaten Allah onları helak etmeyi dileyince peygambere kendisi ve kavmi için gemi yapmayı emretmiştir." açıklamasını yapmaktadır.¹⁰³³ Yine Ehl-i Sünnet kaynaklarında karşımıza çıkan "Allah onların kadın ve erkeklerini kırk yıl kısır bıraktı, çocukları olmadı, onlara yağmur göndermedi. Hz. Nūh istiğfar etmelerini telkin ettiyse de bu onların küfürlerini arttırmaktan başka bir işe yaramadı putlarına tapmaya devam ettiler. Allah onları ve putlarını boğdu."¹⁰³⁴ "Azapta içlerinde çocuk yoktu."¹⁰³⁵ gibi haberler Ṭabersī'nin tefsirinde vardır.

¹⁰²⁵ 71/Nūh:27.

¹⁰²⁶ Ḳummī, *Tefsīru'l-Ḳummī*, c.3, s.1105.

¹⁰²⁷ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, s.389. Aynı haber s.390'da tekrarlanmış soru yine Ebū Ca'fer'e ama başkası tarafından sorulmuştur.

¹⁰²⁸ 11/Hūd:36.

¹⁰²⁹ 71/Nūh:26.

¹⁰³⁰ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.148.

¹⁰³¹ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.90.

¹⁰³² Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.6, s.73.

¹⁰³³ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.148.

¹⁰³⁴ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.90. Benzer rivayetler için bkz. Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.10, s.44. Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.30, s.137. Beydāwī, *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*, c.3, s.135; İbn Keşīr, *Tefsīru'l-Ḳur'ānī'l-Azīm*, c.5, s. 249. Ṭabersī Şa'bī'nin Ṭaberrī'de yer alan "yağmurun yağmasını istiğfar ile isteyen Hz.Ömer" rivayetine yer vermiştir. Krş. Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.6, s.67; Ṭaberrī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.23, ss.293-294. Kendisine fakirlik vb. şikâyetlerle gelen adama Hasan-ı Başrī'nin istiğfar telkininden bahseden rivayet Ehl-i Sünnet tefsirlerinde olduğu gibi Ṭabersī'de de mevcuttur. Krş. Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.6, s.67; Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.10, s.44; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.5, s.374.

¹⁰³⁵ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.6, s.73. Benzer rivayetler için bkz. İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.5, s.377.

2.4. Hz. Nūh'un Gemi Yapımı ile Emrolunması

Ḳummī (v.307/919) ve Baḥrānī (v.1107/1695) tefsirleri Nūh kıssası ile ilgili yorum ve rivayetlerin pek çoğunda ortak bir anlatıma sahiptir. Allah'ın Hz. Nūh'a iman edenlerle birlikte binmek üzere bir gemi yapmayı emretmesi ile ilgili açıklamalar her iki tefsirde de şöyle anlatılmaktadır: “Nūh kavminden inananların dışında başka kimsenin iman etmeyeceğini öğrenince “Rabbim! Yeryüzünde dolaşan kâfirlerden hiçbirini bırakma!”¹⁰³⁶ duasını yapar. Allah Hz. Nūh'a hurma ağacı dikmesini emredince peygamber kabul eder. Kavmi “İhtiyar dokuz yüz yaşında hurma ağacı dikiyorsun!” diye alay etmekte ve onu taşlamaktadır. Elli sene daha geçince ağaç büyüyüp, kökleşir. Allah tarafından onu kesmesi emredilir. İnkârcılar بَلَغَ النَّخْلُ مَبْلَغَهُ¹⁰³⁷ diyerek¹⁰³⁷ alay etmeye devam ederler. Allah Nūh'a gemi yapmasını Cibrîl'e de onun yanına inerek gemiyi nasıl yapacağını öğretmesini emreder. Geminin yerdeki uzunluğu bin iki yüz zirā', genişliği sekiz yüz zirā', yüksekliği göğes doğru seksen zirā' dır. Nūh Allah'a ‘Gemi yapıyor bana kim yardım edecek?’ diye sorunca Allah peygambere ‘Onu yaparken bana kim yardım eder? Yardım edenin altın ve gümüşü olacak.’ şeklinde seslenmesini vahyeder. Ona yardım ederken, ‘Karada gemi yapıyor’ diyerek alaya devam etmişlerdir.”¹⁰³⁸ Baḥrānī bu haberle birlikte geminin ölçülerinin farklı verildiği bir rivayeti Muḥammed b. Ya'kūb'tan (v.329/941) şöyle nakletmiştir: “Nūh'un gemisinin uzunluğu bin iki yüz zirā', genişliği sekiz yüz, yüksekliği iki yüz zirā' dır. Gemi Kâbe'yi tavaf etti, Safa ve Merve arasında yedi şavt sa'y yaptı. Sonra Cūdî'ye istiva etti.”¹⁰³⁹ Baḥrānī tefsirinde ayrıca kavminin Hz. Nūh tohum ekince “çiftçi”, ağacı yontmaya başlayınca “marangoz”, gemiyi yaparken “denizci” diye alay ettikleri bilgisi yer almaktadır.¹⁰⁴⁰ Ṭabersī'de (v.548/1154) gemi ile ilgili rivayetler Ehl-i Sünnet tefsirleriyle aynıdır. “Rivayet edildiğine göre Hz. Nūh gemiyi kendi elleriyle yaptı. Kavminin eşrafı ve reisleri onun yaptığı bu işle alay ederlerdi. Bu alayın sebebi olarak “peygamberin marangozluğu” ya da “karada gemi yapması”

¹⁰³⁶ 71/Nūh:26.

¹⁰³⁷ Hz. Nūh'un yaşlılığını ve bunadığını ima ederek ağacın da onun durumunda olduğunu kastetmektedirler.

¹⁰³⁸ Ḳummī, *Tefsīru'l-Ḳummī*, c.2, ss.467-468; Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.219.

¹⁰³⁹ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.217. Muḥammed b. Ya'kūb bu haberi 'Alī b. İbrāhīm el-Ḳummī'den rivayet ettiğini söylemektedir. Ancak bu haber müfessirin kendi tefsirinde yoktur.

¹⁰⁴⁰ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.218.

gösterilmiştir.”¹⁰⁴¹ Gemi malzemesi olarak *sāc* ağacının kullanıldığı¹⁰⁴², boyutlarının anlatıldığı Hasan (v.110/728) ve Kātāde (v.117/735) rivayetleri,¹⁰⁴³ geminin üç katlı oluşu, gemiye binen hayvanların nasıl yerleştirildiği,¹⁰⁴⁴ Hz. ‘Āiše’den (v.58/678) rivayet edilen ve Hz. Nūh’un gemiyi nasıl yaptığını, bir annenin çocuğunu sulardan korumak için nasıl mücadele ettiğini anlatan hadis¹⁰⁴⁵ Tabersī tefsirinde de yer almaktadır. Gemi malzemesi olarak kullanılan tahta ve çiviyle alakalı İbn ‘Abbās (v.68/687-88), Kātāde, İbn Zeyd (v.233/?) rivayetleri, ayette geçen *dusurun*¹⁰⁴⁶ “geminin göğüs kısmı” olduğunu anlatan Hasan rivayeti burada da tekrarlanmıştır.¹⁰⁴⁷ Tabersī geminin Allah’ın gözetiminde yapıldığını anlatan بِأَعْيُنِنَا kelimesini İbn ‘Abbās’tan mervī مَرْأَى مَنَا ile tercüme etmiş, bu kelimenin korumada te’kīd ifade ettiğini¹⁰⁴⁸ ya da “geminin meleklerin gözetiminde yapıldığı” anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁰⁴⁹ Aynı kelime ile ilgili olarak Kāmer suresinde أُولَآئِنَا denildiğini de rivayet etmektedir.¹⁰⁵⁰

2.5. *Tennūr* Hakkındaki Yorumlar

Kur’an’da “Nihayet emrimiz gelip, *tennūr* kaynamaya başlayınca”¹⁰⁵¹ ayetiyle *tūfān*’ın başlangıç işareti kabul edilen *tennūr*’un ne olduğu Şī’ī tefsirlere de konu olmuş ve kelimenin anlamına dair yorumlar yapılmıştır. Konuyla ilgili bir haber Kummī

¹⁰⁴¹ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.148-149. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.393; Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.232.

¹⁰⁴² Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.149. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.397; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.166; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.170; Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.232; Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.135; İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.4, s.319.

¹⁰⁴³ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.149. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.395.

¹⁰⁴⁴ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.149. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.395; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, ss.167-168; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.170; Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.232; Beydāwī, *Envāru’t-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.3, s.135; İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.4, s.319.

¹⁰⁴⁵ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.149. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.394.

¹⁰⁴⁶ 54/Kāmer:13.

¹⁰⁴⁷ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.6, s.70. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.22, s.124-125; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.214; İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Kur’āni’l-Azīm*, c.7, s.477.

¹⁰⁴⁸ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.148; Benzer rivayetler için bkz. Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.166.

¹⁰⁴⁹ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.148; Benzer rivayetler için bkz. İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.169.

¹⁰⁵⁰ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.6, s.70.

¹⁰⁵¹ 11/40.

(v.307/919) ve Baḥrānī’de (v.1107/1695) aynıyla yer almaktadır: “Gemi Kūfe mescidinde yapıldı. Allah’ın onları helak etmek istediği zaman geldiğinde Nūḥ’un karısı Kūfe mescidi’nin *fāra’t-tennūr* olarak bilinen yerinde ekmek pişiriyordu. Nūḥ da hayvanları cinslerine göre yerleştirmiş ve onların ihtiyacı olan gıdayı toplamıştı. *Tennūr* kaynayınca kadın çığlık attı. Nūḥ gelip *tennūr*un üzerine toprak koydu ve onu mühürledi. Hayvanların tümü gemiye binince *tennūr*un mührünü açıp toprağı kaldırdı. Güneş tutuldu, gökten yağmur boşalmaya ve yerden pınarlar fışkırmaya başladı. Allah *ارْكَبُوا فِيهَا* buyurunca gemi hareket etti.¹⁰⁵² Nūḥ kıssası rivayetlerinde Baḥrānī’nin “Muḥammed b. Ya’kūb’un ‘Alī b. İbrāhīm’den” diyerek Ḳummī’ye dayandığı bir haber vardır ki bu Ḳummī’nin kendi tefsirinde mevcut değildir. Habere göre “Nūḥ marangozdu. Allah onu peygamber olarak seçti. Su üzerinde yüzen ilk gemiyi o yaptı. Nūḥ kavmi içinde bin yıldan eksik bir süre onları Allah’a davet etti. Kavmi onunla alay ediyordu. Bunun üzerine *لَا تَذَرُ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا* diyerek beddua etti. Allah ona bir gemi yapmasını, onu geniş tutup çabucak bitirmesini emredince gemiyi Kūfe mescidinde kendi elleriyle yaptı. Gemiye bitirinceye kadar odun taşıdı, gemi için seksen yıl çalıştı. *Tennūr* iman etmiş yaşlı bir kadının (mescidin sağ yanında, kıblenin arkasında) evindeydi. Suyun çıkışı bu *tennūr*dan başladı. Çünkü Allah Nūḥ kavminin bir işaret görmesini istedi. Sonra Allah onlara yağmurlar ve yerden taşan kaynaklar gönderdi, onları boğdu. Nūḥ ve gemide onunla beraber olanları kurtardı. Onlar gemide yedi gün, yedi gece kaldılar. Gemi bir hafta Kābe’yi tavaf ettikten sonra *Cūdī*’ye istiva etti.”¹⁰⁵³ *Tennūr*’un ne olduğu konusunda A‘meş’in (v.148/765) Hz. ‘Alī’den merfu bir rivayeti ise şöyledir: “Vallahi o ekmek fırın değildir. Güneşin doğuşudur.”¹⁰⁵⁴ Ṭabersī (v.548/1154) *وَفَارَ التَّنُّورُ* ifadesinde¹⁰⁵⁵ “Su şiddetle yükseldi.” dedikten sonra *tennūr*un ne olduğu konusundaki rivayetleri sıralamıştır. *Tennūr* için İbn ‘Abbās (v.68/687-88), Ḥasan (v.110/728) ve Mucahid’den (v.103/721) “Ādem’in fırını”, İbn ‘Abbās, ‘İkrime (v.105/723) ve Zuhri’den (v.124/742) “yeryüzü”, Hz. ‘Alī’den

¹⁰⁵² Ḳummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.469; Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.220.

¹⁰⁵³ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, ss.217-218. Bu rivayet Mufaḍḍal b. ‘Umer’in Ebū ‘Abdillāh’a yönelttiği sorular ve aldığı cevaplar çerçevesinde oluşan diyalogtan tarafımızca özetlenmiştir. Rivayetin giriş bölümünde Kūfe mescidinin önemine değinen haberler yer almaktadır. Baḥrānī aynı haberi üç defa tekrarlamıştır. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.221. Ṭabersī’de “Kūfe mescidinde nebilerin namaz kıldığına” dair Ebū Ca’fer’den rivayet edilen benzer bir haber bazı farklılıklar içermektedir. Ṭabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.156.

¹⁰⁵⁴ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, ss.222.

¹⁰⁵⁵ 11/Hūd:40.

(v.40/661) “fecrin doğuşu”, Kātāde’den (v.117/735) “yeryüzünün en yüksek yeri” demişlerdir. Beşinci bir görüş ise “Allah’ın onlara karşı öfkesinin artması ve azabının gerçekleşmesidir ki bu Arapların savaş şiddetlendiği zaman ‘حَمَى الْوُطَيْسُ’ (savaş kızıştı) demesi gibidir.”¹⁰⁵⁶ Ehl-i Sünnet tefsirleri gibi Tabersī de *tennūrun* nerede olduğu tartışmalarına girmiş, *tennūrun* yeri hakkında iki farklı görüşe değinmiştir. Ona göre bir grup Şām yurdunda ‘Ayn-ı Verde’de Hz. Nūh’un evinde, diğer bir grup Kūfe bölgesinde olduğu görüşündedir.¹⁰⁵⁷

2.6. Nūh Kıssası Anlatımlarında Kūfe Mescidi

Şī’ī tefsirlerde Kūfe mescidinin adı Nūh kıssası bağlamında sıklıkla geçmektedir.¹⁰⁵⁸ Bu konuda Baḥrānī’de (v.1107/1695) abartılı yorumlarla bazı rivayetler vardır ki bunlardan birinde Kūfe mescidi Mescid-i ‘Akṣā’dan üstün gösterilmektedir. Buna göre bir adam Hz. ‘Alī (v.40/661) Kūfe mescidinde iken yanına gelerek Mescid-i ‘Akṣā’ya gitmek istediğini ama öncesinde kendisiyle vedalaşmaya geldiğini söyler. Hz. ‘Alī bu yolculuğu neden istediğini sorunca adam ‘Faziletinden dolayı’ cevabını verir. Hz. ‘Alī adama yol için yanına aldığı herşeyi bırakmasını (gitmekten vazgeçmesini), Kūfe mescidinde namaz kılmasını söyler ve mescidin üstünlüklerini saymaya başlar: “Bu mescidde kılınan farz namaza mebrūr hac, nafile namaza mebrūr umre sevabı vardır. Onun on iki mil uzaklığına kadar sağ yanında hayırlar, sol yanında kötülükler vardır (yani kötülükler ona yaklaşamaz.). Ortasında “yağ, süt, inananların içmeleri ve temizlenmeleri için sudan ırmaklar vardır. Nūh’un gemisi buradan hareket etmiştir. O zaman burada Yeğūs, Ye’ūk ve Nesr vardı. Yetmiş nebî ve yetmiş *vaṣāyā* burada namaz kıldı. Onlardan biri de benim. Kim burada bir keder veya ihtiyacının giderilmesi için dua ederse Allah da bu duaya icabet eder ve onun kederini giderir.”¹⁰⁵⁹ Kūfe mescidinden bahseden diğer bir haberi Selmān el-Fārisī (v.36/656) Hz. ‘Alī’den aktarmıştır: “Nūh gemiyi Kūfe mescidinde yaptı.

¹⁰⁵⁶ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.156-157. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, s.404; Taberī, *Cāmi ‘u’l-Beyān*, c.12, ss.401-404; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.168; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.171.

¹⁰⁵⁷ Tabersī, *Mecme ‘u’l-Beyān*, c.3, s.156.

¹⁰⁵⁸ Kūfe şehrinin Şī’a için önemi Hz. ‘Alī’nin hilafeti sırasında (Cemel vakasından sonra) İslam Devleti’nin yönetim merkezi kabul edilmesine dayanır. Ayrıca Hz. ‘Alī Hāricī İbn Mulcem tarafından Kūfe Mescidi’nde şehid edilmiştir (h.40/m.661). Casim Avcı, “Kūfe,” *DİA*, c.26, s.339-342.

¹⁰⁵⁹ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, ss.389.

Nūh'un evi ve mescidi onun sağ köşesindeydi. *Tennūr* oradan kaynamıştı.”¹⁰⁶⁰ Ṭabersī (v.548/1154) “İmamlarımızdan” diyerek naklettiği bir haberle Kūfe mescidinin önemine değinmiştir. Haberde İsrā' gecesı Cebrāil tarafından “bu mescidin Hz. Ādem'in mescidi olduğu, bu mescidde bütün peygamberlerin namaz kıldığı” Hz. Peygamber'e bildirilmiş, Cebrāil'in isteği üzerine Hz. Peygamber burada namaz kılmıştır. Ebū Ca'fer'in (v.290/903) bildirdiğine göre “Bu mescidin ortası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Burada kılınan namaz yetmiş namaza denktir. Bin yetmiş peygamber bu mescidde namaz kılmıştır. *Tennūr* oradaydı ve gemi buradan hareket etmişti. Burası Bābil'in merkezidir.”¹⁰⁶¹ Kūfe mescidi ile ilgili bu rivayetler Ḳummī tefsirinde yer almamaktadır.

2.7. Gemiye Kimler Bindi?

Tefsirlerde gemiye binen insanların sayısı hakkında birbiriyle çelişen pek çok habere rastlamak mümkündür. Ḳummī (v.307/919) ve Ṭabersī (v.548/1154) gemiye binenlerin sayısı hakkında “bütün dünyadan seksen kiři” tabirini kullanmışlardır.¹⁰⁶² Ṭabersī bununla birlikte Ebū 'Abdillāh'tan (v.300/912) “Nūh'la beraber kavminden sekiz kiři iman etti.” rivayetini nakletmektedir.¹⁰⁶³ Ayrıca üç ođlu ve eşleriyle birlikte yetmiş sekiz, 'Ameş (v.148/765) ve İbn İshāk'tan (v.151/768) on sayılarını zikretmiştir.¹⁰⁶⁴ Baḥrānī gemiye binenlerin sayısına yönelik İbn Bābeveyh'ten iki farklı rivayet vermiştir. Bunlardan birincisinde gemidekilerin sayısı sekiz, diğerinde seksendir.¹⁰⁶⁵

Ḳummī (v.307/919) Ebū 'Abdillāh'tan (v.300/912) Baḥrānī de (v.1107/1695), Ḳummī'den řu haberi nakletmişlerdir: “Allah Nūh kavmini helak etmeyi dileyince kadınları kırk sene kısır bıraktı, çocukları olmadı.”¹⁰⁶⁶ Nūh gemiyi bitirince Allah ona

¹⁰⁶⁰ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, ss.222.

¹⁰⁶¹ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.156. Ṭabersī'de Kūfe mescidinde nebilerin namaz kıldığına dair Ebū Ca'fer'den rivayet edilen bu haberin benzeri Rāzī tefsirinde Hz. 'Alī'den nakledilmiştir: عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ، قَالَ: وَقَدْ صَلَّى فِيهِ سِتُّعُونَ نَبِيًّا. Hz. 'Alī rivayetinde “yetmiş”tir. Bkz. Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.17, s.234.

¹⁰⁶² Ḳummī, *Tefsīru'l-Ḳummī*, c.2, s.469.

¹⁰⁶³ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.150.

¹⁰⁶⁴ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.157. Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.411-412; Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.5, s.169; İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.172; İbn Keşīr, *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-'Azīm*, c.4, s.321-322.

¹⁰⁶⁵ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.219.

¹⁰⁶⁶ Ḳummī, *Tefsīru'l-Ḳummī*, c.2, ss.468-469. Nūh kavmi kadınlarının bu durumunun sonucu olarak Baḥrānī'nin İbn Bābeveyh'ten naklettiği bir haberde “Nūh zamanında Allah içlerinde günahsız çocuklar olduğu halde dünyanın tamamını neden boğdu?” sorusunun cevabı “İçlerinde çocuklar

Süryanice (بالسريانية) seslenmesini emretti, hayvanlar toplandı. Gemiye her hayvan türünden bir çift bindi. Bütün dünyadan Hz. Nūḥ'a iman edip gemiye binen seksen kişiydi.”¹⁰⁶⁷

“Nūḥ gemiyi tamamlayınca Allah hayvanları çağırması için Süryanice(بالسريانية) seslenmesini emretti.” Ehl-i Sünnet tefsirlerinde bulunmayan bu rivayet Kummī, Baḥrānī, Ṭabersī tefsirlerinin tümünde vardır.¹⁰⁶⁸ Ṭabersī'nin bildirdiğine göre Hz. Nūḥ “kedi ve fare” dışındaki hayvanlardan bir çifti gemiye almıştır. Onun kedi ve fareyi istisna etmesinin nedeni araştırma kaynaklarımız olan tefsirlerde karşımıza çıkan Hz. Nūḥ'un “aslanın kuyruğuna dokununca kedinin ortaya çıkması” yönündeki haberler olabilir.¹⁰⁶⁹ Bu rivayetlerin versiyonları tefsir kitaplarında yer almaktadır. Ṭabersī'de yer alan başka bir rivayette “fare domuzdan, kedi aslandan” yaratılmıştır.¹⁰⁷⁰ Baḥrānī tefsirinde gemiye binen hayvanların cinsi ile ilgili Ebū ‘Abdillāh’tan bir haber nakletmektedir. Daha önce araştırma yaptığımız kaynaklarda karşılaşmadığımız Hz. Nūḥ'un gemide sekiz çift hayvan taşıdığını bildiren bu haber 6/En‘ām:143. ayete dayanmaktadır. من الضأن اثنين ومن المعز اثنين ومن الابل اثنين و من البقر اثنين şeklinde sıralanan bu hayvanlarla birlikte bütün kuşların, vahşilerin ve evcil hayvanların gemiye bindiği söylenmiştir.¹⁰⁷¹ Baḥrānī ‘İsā b. ‘Abdillāh’tan (v.?) geminin ölçüleri ve özelliklerine dair bir haber verirken Hz. Nūḥ'un yanında biri “gündüz güneş gibi”, diğeri “gece ay gibi” aydınlatan *ḥarzeteyn* (elmas ya da yakut gibi taş parçaları) varlığından söz etmiştir.¹⁰⁷² Gemidekiler namaz vakitlerini bunlar sayesinde bilmektedirler. Âdem'in kemikleri de gemidedir, gemiden çıkınca Minā mescidinin minaresinin altına defnedilmiştir.¹⁰⁷³

Hz. Nūḥ'un oğullarından biri iman etmediği için gemiye binmemiştir. Onun hikâyesinin Kummī ve Baḥrānī tefsirlerindeki anlatımı aynıdır. “Nūḥ kenarda duran

yoktu. Allah günahı olmayanı helak etmez. Onlar Allah'ın Nebîsini yalanladıkları ve yalanlayanlara rıza gösterdikleri için boğuldular.” şeklindedir. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.217.

¹⁰⁶⁷ Kummī, *Tefsīru'l-Kummī*, c.2, s.469. Baḥrānī gemiye binenlerin sayısına yönelik İbn Bābeveyh'ten iki farklı rivayet vermiştir. Bunlardan birincisinde gemidekilerin sayısı sekiz, diğesinde seksendir. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.219.

¹⁰⁶⁸ Kummī, *Tefsīru'l-Kummī*, c.2, s.469; Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.150; Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.219.

¹⁰⁶⁹ Ṭabersī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.400.

¹⁰⁷⁰ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.150. Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.12, s.400; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecīz*, c.3, s.172.

¹⁰⁷¹ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.218, 222.

¹⁰⁷² İbn ‘Asākir, *Tārīḫ Medīneti Dimeşk*, c.62, s.262.

¹⁰⁷³ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.221.

oğluna baktı ve ona ‘Ey oğulcuğum! Bizimle beraber bin! dedi’.”¹⁰⁷⁴ Her iki tefsirde Hz. Nūḥ ve oğlu arasındaki diyalog ayetler arasında takdim-tehir yapılarak bir bütün halinde ele alınmıştır. Böylece Kur’an’da farklı bölümler halinde anlatılan olay bir bölümde toplanmış ve Hz. Nūḥ’un Rabbinin *وَإِنَّ أَوْلَىٰ أَبْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ*¹⁰⁷⁵ niyazı *tūfān* sahnesini anlatan ayetlerin önünde yer bulmuştur.¹⁰⁷⁶ Kummī Ebū ‘Abdillāh’tan *وَنَادَىٰ ابْنُهُ نُوحٌ* ayeti hakkında “Onun değil eşinin oğludur. Bu Tāyy luğatında böyledir. Eşinin oğluna onun oğlu derler.” demiştir.¹⁰⁷⁷ Bahrānī Kummī’nin bu rivayetine yer vermekle birlikte¹⁰⁷⁸ *إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ* ayetinde İbn Bābeveyh’in (v.290/903) Ebū ‘Abdillāh’tan “Allah onu dinde muhalefet etmesi nedeniyle nefyetti.” yorumunu da eklemiştir.¹⁰⁷⁹ Ancak bu konuyla ilgili diğer kaynaklarda yer almayan bir rivayet vardır ki hem izahı zor görünmekte, hem de bir önceki rivayetle çelişmektedir: “Nūḥ gemide köpeği taşıdı, veled-i zinayı taşımadı.”¹⁰⁸⁰ Tabersī’nin bildirdiğine göre Hz. Nūḥ’un ısrarlarına rağmen gemiye binmeyen oğlu Ken‘ān (ya da Yām)’dı. Ḥasan (v. 110/728) “Babasına karşı ikiyüzlülük yaptığı için Nūḥ onu çağırmaya devam ediyordu.” demiştir. Ebu Muslim’e (v.322/934) göre “İman şartıyla onu davet ediyordu.” Yani onun çağrısı “Ey yavrucuğum iman et, sonra da bizimle beraber gemiye bin!” anlamındadır.¹⁰⁸¹ Kur’an’da¹⁰⁸² *إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ* buyrulmasının nedenleri üzerinde duran Tabersī, bu konuda Ehl-i Sünnet tefsirlerinden farklı bir şey söylememiş, konuyla ilgili ihtimalleri şöyle sıralamıştır: 1. O, Hz. Nūḥ’un kendi oğluydu. Allah “Senin ehlinden değildir.” derken “Kurtarmayı vaad ettiğim ehlinden değildir.” demek istedi. Bu İbn ‘Abbās (v.68/687-88), Saīd b. Cubeyr (v.94/713 [?]), Ḍaḥḥāk (v.105/723) ve ‘İkrime’nin (v.105/723) görüşüdür. Cubbāī (v.303/916) de bunu tercih etmiştir. 2. Müfessirlerden bir gruba göre burada kast edilen “Senin dininden değildir.” demektir. Sanki küfrü onu peygamberin ailesinden olma hükmünden çıkarmıştır. Bu aynı, Hz. Peygamber’in “Selmān ehl-i beytimdendir.” demesi gibidir.¹⁰⁸³ Aslında “Benim dinimdendir.” demek istemiştir. Ebū ‘Abdillāh da bu görüşü benimsemiştir. ‘İkrime

¹⁰⁷⁴ 11/ Hūd:42. Kummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.469; Bahrānī, *el-Burhān*, c.2, s.220.

¹⁰⁷⁵ 11/Hūd:45.

¹⁰⁷⁶ Kummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.469.

¹⁰⁷⁷ Kummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.471.

¹⁰⁷⁸ Bahrānī, *el-Burhān*, c.2, s.220, 222.

¹⁰⁷⁹ Bahrānī, *el-Burhān*, c.2, s.219.

¹⁰⁸⁰ Bahrānī, *el-Burhān*, c.2, s.222. Aynı bölümde “köpek ve domuz” şeklinde bir rivayet vardır.

¹⁰⁸¹ Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.158.

¹⁰⁸² 11/Hūd:46.

¹⁰⁸³ Bu rivayet hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

“Oğluydu ancak amelde ve niyette ona karşıydı” demiştir.¹⁰⁸⁴ 3. Onun yatağında doğdu ama gerçekte onun oğlu değildi. Hz. Nūh’un oğlum demesi zahirendi, Allah ona işin iç yüzünü haber verdi. Mucāhid ve Ḥasan’a göre onu karısının ihanetine karşı uyardı. Ancak bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü Allah peygamberlerini kabulü mümkün olmayan şeylerden münezzeh kılmıştır. İbn ‘Abbās “Peygamberin karısı asla ihanet etmemiştir. Onun ihaneti eşi için deli demesiydi.”¹⁰⁸⁵ 4. Karısının oğluydu, onun yanında büyümüştü. Murteḍā (v. 436/1044) bunların içinden tercihte bulunmuş ve إِنَّ ابْنَكَ ذُو عَمَلٍ غَيْرُ صَالِحٍ tevilini yapmıştır.¹⁰⁸⁶ İnananların gemiye biniş zamanı hakkında Ebū ‘Abdillāh şöyle demiştir: “Recep ayının ilk günü bindiler, Nūh beraberindekilere oruç tutmalarını emretti. Kim bu gün oruç tutarsa cehennem ondan bir yıllık yürüme mesafesi uzaklaşır.”¹⁰⁸⁷ Bu rivayet Ḳummī’de yer almamaktadır. Ehl-i Sünnet tefsirlerinde Hz. Nūh ve inananların gemiye bindikleri zamandan ve geminin hareketlerinden bahseden bir hadis Ṭabersī’de “denilir ki” şeklinde takdim edilmiştir.¹⁰⁸⁸ Bu haberin devamında Ebū ‘Abdillāh’tan “Receb’in ilk günü gemiye binen Hz. Nūh’un oruçlu olduğu ve yanındakilere de oruç tutmayı emrettiği ve bugünde oruç tutanın cehennemden bir yıllık mesafede uzaklaştırılacağı” şeklinde verilen bilgi Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yer almamaktadır.

2.8. *Tūfān* ve *Tūfāndan* Sonra Yaşananlar

Tūfān gökten yağmurların yağması, yerden suların kaynaması böylece yer ve gök sularının birleşmesi sonucunda oluşmuştur. Bu konuda Ḳummī Ebū ‘Abdillāh’ın şöyle dediğini nakletmiştir: “Sular gökten boşalmaya, yerden kaynamaya kırk gün devam etti. Öyle ki gemi yükseldi ve suların üstünde ilerlemeye başladı. Dalgaların dövdüğü gemi dolaşırken nihayet Mekke’ye ulaştı, Beyt’i tavaf etti. Beyt’in yeri hariç bütün dünya sular altında kalmıştı. O sular altında kalmaması için kaldırılmıştı. Bu nedenle ona Beyt-i ‘Atik denmiştir (أَعْتَقَ مِنَ الْعَرَقِ).¹⁰⁸⁹ Rivayet Baḥrānī’de de

¹⁰⁸⁴ Ṭabersī, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.3, s.164.

¹⁰⁸⁵ Ṭabersī, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.3, s.164-165. Benzer rivayetler için bkz. Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.172; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Veciz*, c.3, s.177; Beyḍāvī, *Envāru’t-Tenzil ve Esrāru’t-Te’vil*, c.3, s.135.

¹⁰⁸⁶ Ṭabersī, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.3, s.165.

¹⁰⁸⁷ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.221.

¹⁰⁸⁸ Ṭabersī, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.3, s.158. Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.12, ss.419-420; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.172; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Veciz*, c.3, s.175.

¹⁰⁸⁹ Ḳummī, *Tefsīru’l-Ḳummī*, c.2, s.470.

mevcuttur.¹⁰⁹⁰ Kummī Kamer suresinde gök kapılarının açılmasıyla suyun gökten damla halinde gelmediğini adeta boşaltıldığını, gök ve yersularının takdir edilen iş için birleştiklerini, عَلَيَّ ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرِ ayetinin “geminin levhaları ve çivileri” anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁰⁹¹ Baḥrānī bütün bu açıklamaları aynen aktarmakla birlikte¹⁰⁹² Muḥammed b.Ya‘kūb’tan başka bir rivayete de yer vermiştir: “Yeryüzü sular altında kaldığında Nūḥ’un gemisine Beyt’i tavaf etmesi emredilmişti, tavaf etti. Minā günlerinde Minā’ya geldi. Sonra tekrar Kâbe’ye dönüp kadınlar gibi tavaf etti.”¹⁰⁹³ Gemi Allah’ın adıyla hareket etmiş ve dağlar gibi dalgaların arasında ilerlemeye başlamıştır. Ṭabersī’ye göre Kur’an’ın dağlar gibi benzetmesi “dalgaların büyüklüğünü, yüksekliğini ve çokluğunu” anlatmak içindir. Nitekim Ḥasan’ın (v. 110/728) ifade ettiği gibi “sular o gün her şeyi kaplamış, dağların otuz zirā‘ üzerine çıkmıştı. On beş zirā‘ diyenler de vardır.”¹⁰⁹⁴

Kummī ve Baḥrānī’de kıssa aynı rivayetlerle devam etmektedir: “Nūḥ ellerini kaldırıp şöyle yalvardı: يَا دَهْمَانُ ائْتِنِي ‘Ya Rabbi! İyi yap!’¹⁰⁹⁵ Allah yere suyunu çekmesini emretti. Yer, sularını çekti. Bu arada göğün suları da yere girmek istedi. Yer bunu kabul etmeyerek ‘Allah bana kendi sularımı çekmemi emretti.’ dedi. Gök suları yeryüzünün üstünde kaldılar. Gemi Cūdī dağına yerleşti. O Mūşul’da büyük bir dağdı. Allah Cibrīl’i gönderdi. O da suları dünyanın çevresindeki denizlere sürdü.”¹⁰⁹⁶ Allah Nūḥ’a gemiden selamle inmesini emredince Nūḥ beraberindeki seksen kişiyle beraber Mūşul’a indi. Semānīn şehrini kurdular. Nūḥ’un gemiye kendisi ile birlikte binen bir kızı vardı. İnsanlık nesli bundan devam etti. Hz. Peygamber’in şöyle bir sözü vardır: ‘Nūḥ iki babadan biridir.’”¹⁰⁹⁷ Kummī Allah’ın Nūḥ’un zürriyetini gemide

¹⁰⁹⁰ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.220.

¹⁰⁹¹ Kummī, *Tefsīru’l-Kummī*, c.3, s.1031.

¹⁰⁹² Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, s.260.

¹⁰⁹³ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.217. طواف النساء cahiliye döneminde kadınların Kâbe’yi gece çıplak olarak tavaf etmeleridir. Mukabili طواف الرجال’dir ki erkeklerin gündüz çıplak olarak Kâbe’yi tavaf etmeleri demektir. Tamlama ile ilgili rivayetler için bkz. Salebi c.4, s.185, 230.

¹⁰⁹⁴ Ṭabersī, *Mecme‘u’l-Beyān*, c.3, s.158. Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.12, s.418.

¹⁰⁹⁵ Kummī, *Tefsīru’l-Kummī*, c.2, s.470. Baḥrānī de aynı ifade يَا دَهْمَانُ ائْتِنِي “Ya Rabbi (suyu) tut!” şeklinde izah edilmiştir. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.220. Bu ifade dağların yükselip Cūdīnin tevazu göstermesi ve geminin Cūdī üzerine yerleşmesi ile ilgili başka yerlerde de geçmektedir. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.223.

¹⁰⁹⁶ Kummī, *Tefsīru’l-Kummī*, c.2, s.470. Baḥrānī bu haberi İbrāhīm b. Ebī’l-‘Ulā’dan da (v.?) rivayet etmiştir. Ancak onda Cibrīl’den bahsedilmemektedir. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.222.

¹⁰⁹⁷ Kummī, *Tefsīru’l-Kummī*, c.2, s.470. Baḥrānī, *el-Burhān*, c.2, s.220. Hadis olarak nakledilen bu haberin kaynağına ulaşamamıştır.

taşıdığını ifade eden ayetle¹⁰⁹⁸ ilgili olarak da yeryüzündekilerin tümünün “Âdem oğlu değil Nûh evladı” olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda “Hak, nübüvvet, iman ve kitap da Nûh’la devam etmiştir.”¹⁰⁹⁹ 37/Şâffât:77.ayeti açıklarken “*tûfândan* sonra insanların tamamının Hz. Nûh’un soyundan geldiklerini” ifade eden Kâtâde ve İbn ‘Abbâs rivayetini nakleden Tabersî “A‘cem ve A‘rab Sâmb. Nûh’un zürriyeti, Türk, Sakâlîbe, Hazer, Ye‘cüc ve Me‘cüc Yâfeş b. Nûh evladı, Sûdân Hâm b. Nûh’un soyudur.” görüşünü zikretmiştir.¹¹⁰⁰

Bahrânî “Hz. Nûh’un şeriatı Alllah’a tevhid ve ihlasla kulluk, ona şirk koştuktan sakınmaktır. Allah ona namazı, emr-i bi’l- maruf ve nehy-i ani’l-münkeri, helal ve haramı emretti. Ahkâm, hukuk ve feraiz ona emredilmedi. Gizli ve açık kavmini bin yıldan elli yıl eksik davet etti. Onlar yüz çevirince “Rabbim yenildim bana yardım et!” dedi. Bunun üzerine Allah onlardan kimsenin iman etmeyeceğini açıkladı.” şeklinde bir rivayeti Muḥammed b. Ya‘kub (v.329/941) vasıtasıyla ‘Alî b.İbrâhîm el-Ḳummî’den nakletmektedir.¹¹⁰¹ Ebû Ca‘fer’e dayanan bu haber bir kez de ‘Ayyâşî’den olmak üzere Bahrânî tefsirinde iki defa tekrarlanmıştır.¹¹⁰²

Tabersî’nin “*tûfândan* sonra geminin Cûdî üzerine oturması ile ilgili olarak Allah’ın dağlara bunu bildirdiği, dağların bu sebeple yükseldiği, Cûdî’nin tevazu gösterdiği için geminin ona yanaştığı, onun Mûşul’da olduğu” ile ilgili rivayetleri Ehl-i Sünnet tefsir kaynaklarımızda mevcuttur.¹¹⁰³ Diğer kaynaklardan farklı bir haber ‘Alî b. Mûsâ b. Ca‘fer’e (v.?) aittir. Haber “gemi yanaşırken göğüs kısmının dağa çarpması” ile ilgilidir. Bu esnada Hz. Nûh Arapça’da يَٰ مَارِيَا اَنْقِمْ اَنْفُكْ ifadesini kullanmıştır.¹¹⁰⁴

Tûfân sona ererken Allah tarafından “yere suyu çekmesi, göğe de tutması” emredilmiştir.¹¹⁰⁵ Tabersî bu ayetin izahında yağmurların dinmesiyle yeryüzünün bütün suları yuttuğu yorumuna karşılık “imamlardan” gök sularının deniz ve nehirlerle dönüştüğü rivayetini zikretmektedir.¹¹⁰⁶ Tabersî *tûfânın* yeryüzünün tamamını

¹⁰⁹⁸ 17/İsrâ’:3.

¹⁰⁹⁹ Ḳummî, *Tefsîru’l-Ḳummî*, c.3, s. 867.

¹¹⁰⁰ Krş. Tabersî, *Mecme‘u’l-Beyân*, c.5, s.64. Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.19, s.560.

¹¹⁰¹ Bahrânî, *el-Burhân*, c.2, s.218.

¹¹⁰² Bahrânî, *el-Burhân*, c.2, s.221.

¹¹⁰³ Tabersî, *Mecme‘u’l-Beyân*, c.3, s.160. Benzer rivayetler için bkz. Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, c.12, s.422; Şa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c.5, s.171.

¹¹⁰⁴ Tabersî, *Mecme‘u’l-Beyân*, c.3, s.160.

¹¹⁰⁵ 11/Hûd:44.

¹¹⁰⁶ Tabersî, *Mecme‘u’l-Beyân*, c.3, s.159.

kapladığı görüşünü şu cümlelerle izah etmiştir: “*Tūfān*la dünya harap olduktan sonra gemi dağa yerleşince Allah şöyle buyurdu: “Ey Nuh! Selamet ve bereketle in!”¹¹⁰⁷ O Hz. Nūh’a iman eden seksen kişinin dışında yeryüzünde geri kalanların peygamberi yalanlamaları nedeniyle boğulduğunu düşünmektedir.¹¹⁰⁸

Allah Hz. Nūh’a gemiden inerken “Rabbim bizi bereketli bir yere indir!” şeklinde dua etmesini emretmiştir. Kelime farklı kıraatlarla “verimli bir yer” ya da “bereketli bir iniş” anlamlarına gelecek şekilde okunmuştur.¹¹⁰⁹ Bu çerçevede Tabersī anlamı pekiştiren rivayetleri nakletmektedir: 1. Mucāhid (v.103/721): Gemiden çıktıktan sonra bereketli bir inişle indir çünkü kurtuluş böylece tamamlanacaktır. 2. Cubbāi (v.303/916): Bereketli bir yer ki o gemidir, çünkü kurtuluş sebebidir.¹¹¹⁰ 3. Kelbī (v.204/819): Suyu ve ağaçlarıyla bereketli bir yere indir. 4. Muḳātil (v.150/767): Bereketin manası onların üremesi ve çoğalmasındır.¹¹¹¹

Gemi Allah tarafından ibret olarak bırakılmıştır. ¹¹¹² *إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً* ibaresindeki *āye* kelimesi Tabersī’ye göre “Gemiye bırakmamız, içindekileri kurtarıp geri kalanları helak etmemiz Allah’ın birliğine parlak bir delil, öğüt almak isteyen kimse için de bir ibrettir.” Öyle ki “bu ümmetin ilkleri onu görmüştür.”¹¹¹³

Tabersī’de aslı Tevrat’a dayanan bir rivayet mevcuttur.¹¹¹⁴ Tevrat’ta “gemiden indikten sonra yaşandığı” anlatılan bir olay bu rivayete göre “gemide” gerçekleşmiştir. Buna göre “Hz. Nūh’un uyuduğu esnada rüzgâr üzerini açmış, avret bölgesi görünmüş, oğulları Hām ve Yāfes bu duruma gülmüşlerdir. Sām onlara kızarak babasının üzerini örtmüş diğerleri yeniden açmıştır. Hz. Nūh uyanınca Sām ona olanları anlatmıştır. Hz. Nūh ellerini açarak Hām ve Yāfes’in zürriyetlerinin değişmesi ve Hām’ın zürriyetinin siyah olması için dua etmiştir.¹¹¹⁵ Bu dua yüzünden Türk, Saḳalibe, Ye’cūc ve Me’cūc

¹¹⁰⁷ 11/Hūd:48.

¹¹⁰⁸ Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.77. Tabersī’nin rivayetler arasında seksen sayısını birkaç kez tekrarlaması tercihinin bu olduğunu düşündürmektedir. Bkz. Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.157, c.3, s.77.

¹¹⁰⁹ Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.17, s.37-38; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.7, s.46.

¹¹¹⁰ Rāzī bu anlamın daha doğru olduğunu çünkü “gemiye binenlerin boğulmaktan kurtulduğunu” düşünmektedir. Bkz. Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.23, s.96.

¹¹¹¹ Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.4, s.147.

¹¹¹² 26/Şua’rā’:121.

¹¹¹³ Bu mealdeki Kātāde rivayeti Tabersī’de mevcuttur. *Mecme’u’l-Beyān*, c.6, s.70. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.22, s.128; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.176; İbn Keşīr, *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Azīm*, c.4, s.323.

¹¹¹⁴ Krş. Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.91; Yaratılış 9: 18-29.

¹¹¹⁵ Ehl-i Sünnet kaynaklarında peygamberin oğluna duasının sebebi başka bir olaya dayandırılmaktadır. Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.411.

Yāfeş evladıdır. Bütün beyazlar Sām'ın, siyahlar Hām'ın soyudur.”¹¹¹⁶ Ṭabersī Ḳummī'nin “Yāfeş hakkındaki bu haberi garip bulduğunu” söylemektedir. Ḳummī “Hām için yapılmış böyle bir bedduanın diğer rivayetlerde mevcut olduğunu, Hz. Nūh uyurken açılan edep yerinin Sām ve Yāfeş tarafından örtüldüğünü” söylemiştir.¹¹¹⁷

2.9. Nūh Kavminin Putları

Nūh kavminin helak olmasına neden olan etkenlerden biri putlara tapmaktan vazgeçmemeleriydi. Onlar birbirlerini bu konuda teşvik ediyorlar ve “İlahlarınızı terketmeyin!” diyorlardı.¹¹¹⁸ Araştırma kaynaklarımız olan tefsirlerde bu ayet açıklanırken insanlığın ilk olarak putlara nasıl taptığını anlatan rivayetlere yer verilmektedir. Ḳummī (v.307/919) Nūh kavminin putlara tapmaya başlaması hakkında Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yer alan bilgilere benzer nitelikte “Nūh'tan önce mümin bir topluluk vardı, öldüler, insanlar buna çok üzüldü. Şeytan gelip onlara ölenlerin suretlerini yaptı, onlara alıştı, kış gelince onları evlerinin içine soktular. Böylece bir asır geçti. Bir sonraki asırda yaşayanlara şeytan ‘Bu ilahlar babalarınızın taptıklarıdır.’ deyince onlar da bu putlara ibadet etmeye başladılar. İçlerinden büyük bir grup doğru yoldan uzaklaştı. Allah onları helak edinceye kadar Nūh onların aleyhine dua etti.”¹¹¹⁹ Baḥrānī (v.1107/1695) haberi bu haliyle Ḳummī'den, benzer bir haberi Ca'fer b. Muḥammed'den (v.?) nakletmiştir.¹¹²⁰ Ḳummī sonradan Araplara geçen bu putların hangi kabilelere ait olduğunu bildiren haberi Ebu'l-Cārūd'tan (v.150/767) nakletmiştir: “Vedd Kelb'in, Suvā' Huzeyl'in, Yeğüş Murād'ın Yeū'k'u Hemedān, Nesr Huşayn'in putuydu.”¹¹²¹ Baḥrānī bu putlardan Yeğüş, Yeū'k ve Nesr'i Arapların Kābe'ye yerleştirdiğini ve üzerlerine misk ve anber sürdüklerini Ebū 'Abdillāh'tan (v.300/912) aktarmaktadır: “Onlar Kābe'ye girdikleri zaman önce Yeğüş'a secde ederlerdi. Yeū'k ve Nesr'e arkalarını dönüp “Lebbeyk Allahumme lebbeyk” dedikten sonra dualarını “Senin tek şerikin var, sen onun malikisin o senin değil” diyerek bitirirlerdi. Allah dört kanadı olan yeşil bir sinek gönderdi. Misk ve anberden hiçbirşey

¹¹¹⁶ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.91. Benzer rivayetler için bkz. Ṭabersī, *Cāmi'u'l-Beyān*, c.19, s.560; Şa'lebī, *el-Keşf ve'l-Beyān*, c.8, s.147; İbn Keşir, *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-'Azīm*, c.4, s.323.

¹¹¹⁷ Ṭabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.91.

¹¹¹⁸ 71/Nūh:23.

¹¹¹⁹ Ḳummī, *Tefsīru'l-Ḳummī*, c.3, s.1104.

¹¹²⁰ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, s.388.

¹¹²¹ Ḳummī, *Tefsīru'l-Ḳummī*, c.3, s.1104.

kalmadı, sinek hepsini yedi.” Rivayet bu olayı “Ey insanlar! (Size) bir misal verildi; şimdi onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız (taptıklarınız) bunun için bir araya gelseler bile bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen de!” (22/Hac:73) ayetinin nuzul sebebi olarak göstermektedir.¹¹²² Nuh kavminin putlara tapmaya başlaması ile ilgili olarak Tabersî tefsirinde iki farklı rivayet görmek vardır. Rivayetlerden birinde “Bunlar Âdem ve Nûh arasında yaşamış salih kimselerdi. Onlardan sonra bir topluluk geldi, ibadetlerinde onları örnek aldılar. Şeytan onlara “Sizi ibadete teşvik eder.” diyerek bu kişilerin suretlerini yapmalarını teklif edince yaptılar. Şeytan onlardan sonra gelenlere de “Sizden öncekiler bunlara tapıyorlardı, siz de tapın!” dedi. Bu puta tapıcılığın başlangıcıdır.” denmiştir.¹¹²³ Diğer Tabersî’den önce Şa’lebî (v.427/103) tefsirinde karşımıza çıkmıştır.¹¹²⁴ Buna göre “Hz. Nûh Âdem’in cesedine Hind dağında bekçilik yaparken kâfirleri onun kabrini tavaf etmekten alıkoymuştur. Şeytan onlara ‘Bunlar size karşı övünüyorlar, kendilerinin Âdem’in soyu olduğunu iddia ediyorlar. O bir cesed, ben size onun benzerini yapayım, siz de onu tavaf edin’ demiş ve beş tane put oymuştur. *Tūfā*nda putlar toprağa gömülmüş, şeytan bunları müşrik Araplar için tekrar topraktan çıkarmıştır.” Şa’lebî’de ve Tabersî’de bazı kelime farklılıklarıyla yer alan bu rivayetin bundan sonraki kısmında hangi putun hangi kavme ulaştığı anlatılmaktadır.¹¹²⁵ Vākīdî’ye (v.207/823) ait bir haberde her putun farklı bir şekli vardır. “Vedd adam, Suvā ‘ kadın, Yeğūs aslan, Yeūk at ve Nesr kartal görüntüsündeydi.”¹¹²⁶ Tabersî’nin bildirdiğine göre “Hz. Nûh gemiden çıktıktan sonra da insanlar putlara taptilar. İbn ‘Abbās ve Kātāde’nin bildirdiğine göre Araplar putlarına bu kavmin putlarının isimlerini verdiler. Yemen halkı Yeğūs ve Yeūk, Dūmetu’l-Cendel Vedd, Hāmīr Nesr, Huzeyl Suvā’yı İslam gelinceye kadar ilah ittihaz ettiler.”¹¹²⁷

¹¹²² Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, s.388.

¹¹²³ Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.6, s.71.

¹¹²⁴ Araştırma kaynaklarımız aolan diğer tefsirlerde yer almayan bu bilgi el-Kelbī’nin *Kitābu’l-Aşnām* adlı eserinde mevcuttur. Bkz. Kelbī, *Kitābu’l-Aşnām*, s.51.

¹¹²⁵ Krş. Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.6, s.72; Şa’lebī, *el-Keşf ve’l Beyān*, c.10, s.46. el-Kelbī bu putları Nūz dağından yeryüzüne *tūfān* sularının indirdiğini söylemiştir. Bkz. el-Kelbī, *Kitābu’l-Aşnām*, s.53.

¹¹²⁶ Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.6, s.72. Benzer rivayetler için bkz. Şa’lebī, *el-Keşf ve’l Beyān*, c.10, s.47.

¹¹²⁷ Tabersī, *Mecme’u’l-Beyān*, c.3, s.90; c.6, s. 72. Benzer rivayetler için bkz. Taberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.23, s.304; İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.5, s.376.

2.10. Hz. Nūh'un Ölüm Meleğiyle Konuşması

Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yer almayan ancak Tabersī'den (v.548/1154) sonra Bahrānī'de (v.1107/1695) rastladığımız Ebū 'Abdillāh'tan (v.300/912) gelen bir habere göre bir gün Hz. Nūh otururken ölüm meleği ona gelmiş, Hz. Nūh'un "Seni buraya ne getirdi?" sorusu üzerine ruhunu almaya geldiğini söylemiştir. Bunu duyan Hz. Nūh güneşten gölgeye geçmek için ölüm meleğinden müsaade istemiş, gölgelik yere vardığında da "Ey meleku'l-mevt! Benim dünyadan geçip gidişim güneşten gölgeye sığınmam kadar olan süre gibidir." diyerek kendisine emrolunani yapmasına izin vermiştir.¹¹²⁸ Başka bir haberde ise Hz. Nūh iki bin beş yüz yıl yaşadıktan sonra Cibril gelerek "ömrünün bittiğini, ilim mirasını ve nübüvvet ilmiyle ilgili bilgileri Sām'a bırakmasını, halka da Hūd'un müjdesini vererek ona ittiba etmelerini emretmesini" söylemiştir.¹¹²⁹ Ehl-i Sünnet tefsir kaynaklarımızda yer almayan ancak Tabersī'de mevcut bir habere göre de bir gün Hz. Nūh yalnız otururken ölüm meleği ona gelmiş, Hz. Nūh'un "Bana ne getirdin?" sorusu üzerine ruhunu almaya geldiğini söylemiştir. Bunu duyan Hz. Nūh güneşten gölgeye geçmek için ölüm meleğinden müsaade istemiş, gölgelik yere vardığında da "Ey meleku'l-mevt! Benim dünyadan geçip gidişim güneşten gölgeye sığınmam kadar olan süre gibidir" diyerek kendisine emrolunani yapmasına izin vermiştir.¹¹³⁰

DEĞERLENDİRME: Tefsir-i Kımmī rivayet tefsiri kategorisinde ele alınan muhtasar bir tefsirdir. Müfessir Nūh kıssasını detaylı olarak Hūd suresinde ele almış, kıssa ile ilgili müracaat ettiğimiz diğer surelerde bu duruma temas ederek "gerekli açıklamayı Hūd suresinde yaptığını" belirtmiştir.¹¹³¹ Kımmī (v.307/919) kıssaya değinen ayetlerin tefsirinde sadece belli cümle ve ibareler üzerinde durmuş, onları da ancak birkaç kelime ile açıklamıştır. Nūh kıssasının bütünlük içerisinde anlatıldığı surelerde müfessirin Şī'ī görüşlerini yansıtacak bilgi sadece bir yerde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre müfessir 71/Nūh:28. ayette geçen *Rabbiğfirli ve livālideyye ve limen deħale beytiye mu'minen* sözü hakkında "Şüphesiz ki velayeti kastediyor. Her kim oraya girerse peygamberlerin evine dāhil olur." demektedir.¹¹³² Onun Şī'ī yönü

¹¹²⁸ Krş. Bahrānī, *el-Burhān*, c.3, ss.246-247; Tabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.91 (Sūratu'l-A'raf).

¹¹²⁹ Bahrānī, *el-Burhān*, c.3, s.246.

¹¹³⁰ Tabersī, *Mecme'u'l-Beyān*, c.3, s.91. Bu haber çalışmamıza kaynak olan Ehl-i Sünnet tefsirlerinde mevcut değildir.

¹¹³¹ Kımmī, *Tefsīru'l-Kımmī*, c.1, s.345; c.2, s.450; c.3, s.1103.

¹¹³² Kımmī, *Tefsīru'l-Kımmī*, c.3, s.1105.

daha çok nakilde bulunduğu ravilerden anlaşılmaktadır. Onun Nūḥ kıssası anlatımında şaḥābe ve tābiūn rivayeti yoktur. Bu nedenle Ehl-i Sünnet tefsirlerinin Nūḥ kıssası bağlamında tekrarladığı pek çok haber mesela İbn ‘Abbās’tan menkul Hz. Nūḥ’un oğlu Ḥām’ın Hz. ‘İsā tarafından diriltmesi,¹¹³³ sel sularından çocuğunu kurtarmaya çalışan annenin durumu,¹¹³⁴ şeytanın gemiye binmesi¹¹³⁵ vb. rivayetler bu eserde mevcut değildir. Kummī’nin naklettiği haberler Ebu’l-Cārūd (v.150/767), Ebū Ca’fer (v.274/887) ve Ebū ‘Abdillāh (v.300/912) gibi Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yer almayan ravilere aittir. Özellikle Ebu’l-Cārūd rivayetlerini رَوَايَةُ أَبِي الْجَارُود ifadesiyle vurgulamaktadır.¹¹³⁶ İkinci rivayet dönemine ait Baḥrānī’nin (v.1107/1695) kıssa anlatımında kullandığı rivayetler kadar ayetleri tefsiri de Kummī ile büyük ölçüde aynıdır. Ancak onun tefsirinde Şī‘a’ya özgü abartılı rivayetlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Velayet konusunda Kummī’deki rivayetlere yer vermekle yetinmemiş biraz daha ileri giderek Hz. ‘Alī’nin varlığını Hz. Nūḥ’un zamanına götürmüştür. Öyle ki İbn ‘Abbās’tan bir rivayetle Hz. ‘Alī’nin makberi Hz. Nūḥ’un gemisinde taşınmıştır. “Beni, anamı babamı, evime mü’min olarak giren kadın ve erkekleri bağışla!”¹¹³⁷ ayetindeki *ve lil mu’minīne ve l-mu’mināt* ifadesi ile Hz. Nūḥ, Allah’tan ‘Alī ve Fāṭıma için mağfiret dilemiştir.¹¹³⁸ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ demekle kastedilen Hz. Muḥammed’in ehl-i beytine yapılan zulümdür.¹¹³⁹ Hz. Nūḥ iki bin beş yüz yıl yaşadıktan sonra Cibrīl’in gelerek “ömrünün bittiğini, ilim mirasını ve nübüvvet ilmiyle ilgili bilgileri Sām’a bırakmasını”¹¹⁴⁰ emretmesi ile ilgili haber de Şī‘a’nın Hz. ‘Alī’nin velayeti hakkındaki tasavvurları ile örtüşmektedir.

Kummī ve Baḥrānī’de dikkat çeken rivayetlerden biri insanlık soyunun Hz. Nūḥ’un kızıdan devam ettiğini bildiren bir haberdur. Ehl-i Sünnet tefsirlerinde varlığı söz konusu olmayan bu “kız evlat ve zürriyetin ondan devamı” bilgisi Hz. Peygamber’in neslinin kızı Hz. Fāṭıma’dan devam etmesi hadisesini çağrıştırmaktadır. Her iki tefsirde de Ehl-i Sünnet kaynaklarının Nūḥ kıssası anlatımında değindiği rivayetler azınlıktadır. Ehl-i Sünnet rivayetlerine benzer anlatımlarında ise genellikle

¹¹³³ Ṭaberī, *Cāmi’ul-Beyān*, c.12, s.395.

¹¹³⁴ Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s. 394.

¹¹³⁵ Ṭaberī, *Cāmi’u’l-Beyān*, c.12, s.398-399; Şa‘lebī, *el-Keşf ve’l-Beyān*, c.5, s.170.

¹¹³⁶ Kummī, *Tefsīru’l-Kummī*, c.3, ss.1096, 1100, 1101, 1103vd.

¹¹³⁷ 71/Nūḥ:28.

¹¹³⁸ 71/Nūḥ:24.

¹¹³⁹ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, s.390.

¹¹⁴⁰ Baḥrānī, *el-Burhān*, c.3, s.246.

farklılıklar mevcuttur. Mesela Ebū Ca‘fer’in çocuğu olmadığından yakınan adama “her gün ya da gece yüz defa estağfirullah söylemeyi” telkin etmesi Ehl-i Sünnet rivayetleri arasında da yer almaktadır.¹¹⁴¹ Ancak Sa‘îd b. Yesâr (v.116/?) rivayetinde o Ebū ‘Abdillāh’a çocuğu olmadığını söylediğinde “seher vakti” Rabbine yüz defa istiğfar etmesini “unutursa kazasını” tavsiye etmiştir.¹¹⁴²

Ṭabersī’nin kıssa anlatımı Şī‘ī tefsirlerin rivayet dönemine ait olanlarından oldukça farklıdır. Müfessir Nūḥ kıssası anlatımında Ehl-i Sünnet rivayetlerini büyük ölçüde tekrarlamıştır. Kıssa ile ilgili ayetleri incelerken Şī‘ī inanç umdeleriyle ilgili izahlara yer vermemekle birlikte diğer Şī‘ī kaynaklarda olduğu gibi Kūfe mescidinin faziletine dair rivayete değinmiştir. Ṭabersī tefsirinde çalışma kaynağımız olan tefsirlerden farklı olarak gördüğümüz Hz. Nūḥ’un ömrünü iki bin beş yüz yıl olarak gösteren rivayet, peygamberin şemāline dair haber ve ölüm meleği ile aralarında geçen diyalogtur. Buna benzer rivayetler bazı tarih kaynaklarımızda mevcuttur ancak buradakinden farklıdır.¹¹⁴³ Ulaştığı rivayetlere sırası geldikçe yer veren Ṭabersī’nin ravileri arasında Hz. ‘Āişe (v.58/678), Hz. ‘Alī (v.40/661), Muḳātil (v.150/767), İbn İshāḳ (v.151/768), Ḥasan-ı Başrī (v.110/728), ‘İkrime (v.105/723) İbn ‘Abbās (v.68/687-88), Daḥḥāk (v.105/723), İbn Cureyc (v.150/767) gibi isimler vardır. Ṭabersī’nin tefsirinde Ebū ‘Abdillāh, el-Ḥasan el-‘Askerī (v.260/874) gibi Ehl-i Sünnet tefsirlerinde yer almayan isimlerin ve “imamlarımız” adıyla bahsettiği bir grubun rivayetleri de mevcuttur.

3. Nūḥ Kıssası Özelinde Müfessirlerin Ortaya Koyduğu Kelâmî Tartışmalar

Nūḥ kıssası çerçevesinde müfessirler kelâmî tartışmalara yer vermişler, güncel bazı konuları kıssanın anlatıldığı ayetleri tefsir ederken açıklamışlardır. Araştırma kaynaklarımız arasında bu temâyülü gösteren Ḳāḍī ‘Abdulcebbār (v.415/1025), İbn ‘Aṭıyye (v.541/1147), Rāzī (v.606/1210) ve Beyḍāvī’dir (v.685/1286). Bu bölümde onların bir kısım görüşlerine yer vereceğiz:

¹¹⁴¹ Ṭabersī, *Cāmi‘u’l-Beyān*, c.23, s.294.

¹¹⁴² Baḥrānī, *el-Burhān*, c.4, ss.387-388.

¹¹⁴³ Tarih kaynaklarımızdan İbn ‘Asākir’in eserinde anlatıldığına göre ölüm meleği Hz. Nūḥ’a gelmiş ve dünyada ne kadar yaşadığını ve onu nasıl bulduğunu sormuştur. Hz. Nūḥ “bin altı yüz yıl yaşadığını” söyledikten sonra dünyanın “birinden girilip diğerinden çıkılan iki kapıya sahip bir ev gibi olduğunu” belirtmiştir. Bkz. İbn ‘Asākir, *Tārīḫ Medīneti Dimeşk*, c.62, s.281.

Ḳāḍī ‘Abdulcebbār (v.415/1025) *Tenzīhu’l-Ḳur’ān ‘ani’l-Meṭā’in* adlı eserinde ayetlerin anlaşılmasının müşkil olduğunu düşündüğü durumlarda muhtemel sorular sormuş ve onlara verdiği cevaplarla ayetleri açıklamıştır. Müfessir Hūd suresinde Nūḥ kıssasının anlatıldığı 25-49. ayetlerde iki ayeti ele almış bunlardaki muhtemel sorulara cevap vermiştir: “Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz.”¹¹⁴⁴ (11/Hūd:34) ayetinde sanki Allah’ın kullarının dalaletini istiyormuş gibi düşünülmesine karşı cevabı “Eğer Allah onları sevap ve kazançtan mahrum bırakmak ve onlara azap indirmek isteseydi Hz. Nūḥ’un nasihat etmesini istemezdi. Nūḥ bu sözü onları azarlamak için söyledi.”¹¹⁴⁵ Yine aynı surede “Nuh Rabbine dua edip dedi ki: Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haklıdır. Sen hâkimler hâkimisin.”¹¹⁴⁶ ayeti ile ilgili olarak şöyle bir soru yöneltmektedir: “Bunda Allah’ın kavmiyle beraber oğlunu kurtarmayı vaad ettiğine dair bir işaret varken, bunun gerçekleşmemesi nasıl doğru olur?” Ḳāḍī ‘Abdulcebbār bununla ilgili olarak “Allah’ın ehlinden kurtarmayı murad ettiği, iman edenlerdir. Nūḥ oğlunu da onlardan zannetti. Bunun için Allah ona ‘O senin ehlinden değildir.’¹¹⁴⁷ dediğini hatırlatmaktadır. ‘Ankebût suresi 14. ve 15. ayetlerin izahında Hz. Nūḥ’un “bin yıldan elli yıl eksik” yaşamasını değerlendirirken “bir insanın normalin üstünde bir hayat sürüp süremeyeceği sorununa” işaret eden Ḳāḍī ‘Abdulcebbār “Bunu inkâr edene verilecek cevap Allah’ın buna kadir olduğudur. Ayette belirtilen süre davet için geçirdiği süredir. Bu sürede halden hale onları davet etti, sabretti. Onların iman etmeyeceğini anlayınca aleyhlerine dua etti. ‘Onu ve gemidekileri kurtardık’¹¹⁴⁸ ayeti onun *tūfān*dan sonra da yaşadığını gösterir. Allah gemiyi bir işaret olarak bırakmıştır.” demektedir.¹¹⁴⁹ Müfessir Nūḥ suresindeki bir ayette tenakuz olup olmadığının düşünülmesi ihtimaline karşılık konuya açıklık getirmiştir. Ayette kavmini imana davet eden Hz. Nūḥ önce bu şarta bağlı olarak ecelin ertelenmesinden bahsederken “Bilinmeli ki Allah’ın tayin ettiği vâde gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!

¹¹⁴⁴ 11/Hūd:34.

¹¹⁴⁵ Ḳāḍī ‘Abdulcebbār, Ebu’l-Hasan b. Aḥmed, *Tenzīhu’l-Ḳur’ān ‘ani’l-Meṭā’in*, (Beyrūt: Dāru’n-Nehḍati’l-Ḥadīṣ, tarihsiz), s.183.

¹¹⁴⁶ 11/Hūd:45.

¹¹⁴⁷ 11/Hūd:46.

¹¹⁴⁸ 29/‘Ankebût:15.

¹¹⁴⁹ Ḳāḍī ‘Abdulcebbār, *Tenzīhu’l-Ḳur’ān*, s.314.

(71/Nūh:4)” denmektedir. Ona göre bunda tenakuz yoktur. İki türlü ecel vardır: Ecel-i mektûb ve ecel-i muḳadder. Takdir edilmiş ecel Allah’a kulluk ve itaatı da kapsar ve o ertelenmez. Allah’a kulluk etmedikleri takdirde ise onların eceli mektûb olandır.”¹¹⁵⁰ Nitekim Nūḥ kavmi iman etmedikleri için *tūfān*la helak olmuş, pek azı kurtulmuşlardır. Ḳāḍī ‘Abdulcebbār aynı ayette geçen “O’na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki, Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın.” ifadesiyle ilgili olarak “Allah’a kulluk edip ondan sakınan, bütün günahlarının affedilmesini hakeder mi?” demiştir. Ḳāḍī ‘Abdulcebbār buradaki *min* harf-i cerinin *zāid* olduğunu kabul ederek bağışlamanın bütün günahları kapsadığını düşünmektedir.¹¹⁵¹ Ḳāḍī ‘Abdulcebbār’ın sorun olarak gördüğü ve cevaplandığı konular arasında Hz. Nūḥ’un kavmi aleyhine yaptığı dua da yer almaktadır. “Peygamberin رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذَيَّارًا (71/Nūḥ:26) duasına rağmen bugün yeryüzünde yaşayanların çoğunluğunun inkârcı olması ve Allah’ın takdirinin hilafına bunların ortaya çıkması nasıl olur? Allah’ın وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاكِرًا كَفَّارًا (71/Nūḥ:27) ayetinde geçen fâcir ve kâfir vasfı yeni doğan için nasıl mümkün olur?” sorularını soran müfessirin bunlara karşı cevabı şöyledir: “Bunlardan murad Nūḥ’un zamanındaki kâfirlerdir. Hz. Nūḥ bu duayı Allah’ın ona bunları sonsuza kadar da yaşatsa iman etmeyeceklerini bildirdiği kişiler hakkında etti. Allah da onları boğarak duasına icabet etti. Allah onların iman etmeyeceğini bildirdiği gibi onlardan doğanların da iman etmeyeceğini böylece bildirdi.”¹¹⁵²

İbn ‘Aṭıyye *tūfān*ın bütün yeryüzünü kaplayan bir durum olmadığını Hz. Nūḥ’un peygamberlik keyfiyeti ile Hz. Muḥammed’in peygamberlik keyfiyeti üzerinden ispatlamaya çalışmıştır. O *tūfān*ın, Hz. Nūḥ’un gönderildiği kavimle ilgili olduğunu düşünmektedir.¹¹⁵³ Konuyu açıklarken tefsir kitaplarında anlatılan “suyun yeryüzünün tümünü kapladığı ve Nūḥ kavminin dışındakileri de boğduğu” görüşünü ele almaktadır. Ona göre bu durum “Hz. Nūḥ’un insanlığın tümüne gönderilmesini gerektirmektedir. Oysa bu özellik Hz. Muḥammed’e mahsustur ve bu ‘Beş şey benden önce kimseye verilmedi’ hadisinde zikredilmiştir.”¹¹⁵⁴ Nūḥ mademki sadece kendi

¹¹⁵⁰ Ḳāḍī ‘Abdulcebbār, *Tenzīhu’l-Ḳur’ān*, s.436.

¹¹⁵¹ Ḳāḍī ‘Abdulcebbār, *Tenzīhu’l-Ḳur’ān*, s.436.

¹¹⁵² Ḳāḍī ‘Abdulcebbār, *Tenzīhu’l-Ḳur’ān*, s.437.

¹¹⁵³ İbn ‘Aṭıyye, *el-Muḥarraru’l-Vecīz*, c.3, s.133.

¹¹⁵⁴ Cābir b. ‘Abdullāh’ın naklettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Benden önceki peygamberlerden hiçbirine verilmeyen beş şey bana verilmiştir: Ben, düşmanımın içine bir aylık mesafede korku salma yardımına mazhar oldum. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, onun için ümmetimden namaz vaktine kavuşan herkes (bulunduğu mekânda) namazını kılıversin. Ganimetler

kavminin irşadından sorumludur ve Allah Kur'an'da 'Biz rasûl göndermedikçe azap etmeyiz'¹¹⁵⁵ buyurmuştur öyleyse Nûh (a.s.)'ın gönderilmediği topluluklar bu azabı nasıl hak eder?"¹¹⁵⁶ İbn 'Atıyye bu soruyu sorarken konuyla ilgili olarak "Yeryüzünde Nûh (a.s.)'ın kavminden başka kimse yaşamıyordu." demeyi de uygun bulmamıştır. Ancak âlimlerden bir grubun, hadislere dayanarak "Nûh ve gemidekilerden başka kimsenin kurtulmadığı, buna göre *tûfândan* sonra yeryüzünde yaşayanların Nûh'un soyundan geldikleri" görüşünü nakletmektedir. Böyle düşünenlere göre o dönem Âdem'e yakın bir dönemdir ve insanlar bugünkü kadar çoğalmamıştır. Bu da Nûh'un nübüvvetinin uzun süren peygamberlik dönemi içerisinde onlara ulaşmış olmasını gerektirir.¹¹⁵⁷ Aslında Kur'an'ın bu konudaki yaklaşımı çok nettir. Allah ayetlerini yalanlayan Nûh kavmine karşı peygamberine yardım etmiş, kötülüğü ile teberrüz etmiş bu kavmi toptan boğmuştur.¹¹⁵⁸ O gün için *tûfândan* kurtulanların sayısı ile ilgili değerlendirmeler yapılmış, sekiz ile seksen sayısı arasındaki farklı değerlendirmelerden hiçbirisi yüzü geçmemiş ancak boğulanların sayısı hakkında yorum yapılmamıştır. Her halükârda inkârcı bir kavmin helaki ile sonuçlanan *tûfânın* belli sınırlar içinde gerçekleştiğini açıkça söylemek mümkündür. Tarih kitaplarında verilen bilgiler doğrultusunda insanlığın *tûfândan* sonra Nûh oğulları ile yeryüzüne yayıldığı kabul edilirse İbn 'Atıyye'nin "Yeryüzünde Nûh (a.s.)'ın kavminden başka kimsenin yaşamadığını" söylemekten çekinmesini tedbir olarak değerlendirebiliriz. İbn 'Atıyye "Eğer Allah sizi azdırmayı dilemişse benim nasihatim size fayda vermez."¹¹⁵⁹ ayetini zikrettikten sonra Mu'tezile'nin "dalaletin ancak kuldan kaynaklandığı" görüşünün bu ayete ters düştüğünü söylemektedir.¹¹⁶⁰

Nûh kıssası bağlamında kelâmî tartışmalara giren Râzî 7/A'râf:59. ayetin tefsirinde Allah'ın kulları için "peygamber göndermesi" konusunu ele almaktadır. Râzî "Bir topluluğa onların akılları ile bulup bilemeyecekleri birtakım hükümleri nebînin lisanıyla öğretmek peygamber gönderilmesinin şartı mıdır, değil midir?"

bana helâl kılındı. Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken ben bütün insanlığa gönderildim. Ve bana şefaât (etme hakkı) verildi." (Buhârî, Salât, 56 no. 438; Müslim, Mesâcid, 3, no.1163)

¹¹⁵⁵ 17/İsrâ':15.

¹¹⁵⁶ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.168.

¹¹⁵⁷ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.4, s.477.

¹¹⁵⁸ 21/Enbiyâ':77.

¹¹⁵⁹ 11/Hûd: 34.

¹¹⁶⁰ İbn 'Atıyye, *el-Muḥarraru'l-Vecîz*, c.3, s.167.

sorusunu gündeme getirmiştir. Müfessir soruyu cevaplandırmamış biraz genişleterek “Allah’ın peygamber gönderme gayesinin, akıllarda var olanı te’kid etmek olup olmadığını” sormuştur. Daha sonra bunun Mu‘tezile’nin esaslarında bir husus olduğunu ve Ehl-i Sünnet’e uygun düşmediğini söylemiştir ¹¹⁶¹. Aynı ayette Hz. Nüh’un davetindeki “Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka ilahınız yoktur.” ifadesini açıklarken “Allah’tan başka ilah olmayınca insana verilen nimet ve lütuflar Allah katından gelmiş olur. Nimet vermenin sonsuzluğu ta’zimin sonsuzluğunu gerektirir. Allah’a ibadet etmek ancak O’ndan başka hiçbir ilahın bulunmadığını bilmekten dolayı farzdır.” yorumunu yapar. Rāzī bu ayetle ilgili olarak Cubbāi (v.303/916), Ka’bī (v.?) ve Kādī’nin “Allah kendilerine peygamber göndermiş olduğu insanlardan takvayı ve rahmet-i İlâhiyeyi elde etmelerini ister. Bu ‘Allah kulların bir kısmının inkâr ve inad etmesini istemiş ve onları azap ve cehennem için yaratmıştır.’ diyen kimsenin görüşünü iptal eder.” dediklerini dile getirmiş, buna karşılık Ehl-i Sünnet’in şöyle cevap vereceğini söylemiştir: “Eğer fiil bir sebebe dayanmıyorsa o zaman mürecceh olmaksızın mümkün olan bir şeyin tercih edilmiş olması gerekir. Eğer fiil bir sebebe bağlıysa o zaman da “cebîr” gerekir. Her ne zaman bu gerekirse Allah’ın kâfirden küfrü murad etmiş olduğunu kati olarak söylemek vacip olur. Bu da sizin görüşünüzü iptal eder.”¹¹⁶² Rāzī Hz. Nüh’un 11/Hūd:31. ayette yer alan “Ben size meleşim demiyorum.” sözünden yola çıkarak bir grup âlimin “meleklerin insanlardan üstün olduğu” görüşünde olduklarını ve böyle düşünenlerin “yaratılışlarından kıyamete kadar meleklerin Allah’a ibadete devam edeceklerini” gerekçe olarak gösterdiklerini söyler. Rāzī bu görüşü destekleyen açıklamalarda bulunur. Ona göre bir kimse “Ben şöyle bir şeyi iddia etmiyorum.” diyorsa o zaman bu şeyin, söyleyenin hallerinden daha üstün olduğu anlaşılır. Rāzī’ye göre Hz. Nüh’un “Ben size meleşim demiyorum.” sözü buna benzemektedir.¹¹⁶³

Rāzī “Ey kavmim ben onları kovarsam Allah’ın karşısında kim bana yardım eder?”¹¹⁶⁴ ayetinden yola çıkarak Mu‘tezilî âlim Cubbāi’nin “Allah katında azaptan kurtulmak için şefaatin caiz olmadığını” iddia ettiğini rivayet etmektedir. Müfessir 2/Bakara:48.ayetin tefsirinde bu iddiaya cevap vermiştir. Rāzī bu ayet vesilesiyle

¹¹⁶¹ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.155.

¹¹⁶² Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.14, s.159-160.

¹¹⁶³ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s. 225.

¹¹⁶⁴ 11/Hūd:30.

şefaath konusunu Mu‘tezile ve Ehl-i Sünnetin bütün delillerini sıralayarak ele almış, oldukça detaylı yaptığı açıklamaların sonucunda Mu‘tezile’nin delillerinin, şefaath çeşitlerinin tümünün reddine yönelik olduğunu, Ehl-i Sünnetin delillerinin ise şefaath varlığına yönelik olduğunu izah etmektedir.¹¹⁶⁵ Rāzī’ye göre âlimler Hz. Nūh’a ait cümleleri dile getiren “Ben istesem de nasihatim size fayda vermez.” ayetini “Allah’ın bazen kulundan küfrü irade ettiği ve O’nun bu dilemesi sonucunda o kuldan iman sadır olmasının imkânsızlığına” delil göstermişlerdir. Mu‘tezile de “Allah kâfirleri saptırmayı dilediğinde peygamberlerin nasihatı yetmez.” demekle birlikte bunu “Allah bu saptırmayı istemiştir.” şeklinde ifade etmeyi uygun görmez. Onlara göre “Nasihat tümünden faydasız olsaydı Allah peygamberine bu emri vermezdi. Allah’ın kâfirleri saptırdığına hükmedilmesi kâfirler için bir mazeret oluştururdu ve Hz. Nūh’un onlarla münazara etmemesi gerekirdi. Bir kimse küfründe ısrar edip devam edince Allah lütuflarını onun üzerinden keser ve onu yalnız bırakır. Bu da Allah’ın onu saptırmak istemesine benzer bir haldir. İşte bundan dolayı ‘Allah onu saptırdı demek yerinde olur.” Rāzī Mu‘tezile’nin bu görüşlerini sıraladıktan sonra bu tür fikirlere daha önce cevap verdiğini, burada tekrarlamaya mahal olmadığını söyleyerek konuyu kapatmaktadır.¹¹⁶⁶ Hūd suresinde Nūh kıssasının anlatıldığı ayetleri detaylı olarak ele alan Rāzī sık sık dirayet örnekleri sergilemiştir. 11/Hūd:27. ayette “Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü görmüyoruz.” cümlesiyle inkârcıların “Ne akıl ne dünyalık menfaatleri gözetme, ne de kuvvet bakımından bir üstünlüğünüz yokken en yüce ve kıymetli makam bakımından üstün olduğunuzu nasıl kabul ederiz?” demek istediklerini söylemiştir. Ayrıca burada Rāzī “Şüphe, insanların peygamber olmasını inkâr eden Brahmanlara uygundur.” demektedir.¹¹⁶⁷

Gemi yapımı ile emrolunan Hz. Nūh’un bunu yapması zorunlu mudur? Rāzī bu soruyu “emrin vücut ifade ettiği” şeklinde cevaplandırmaktadır. Çünkü Hz. Nūh’un hem kendi hem de başkalarının hayatını kurtarması buna bağlıdır. Canı helak olmaktan kurtarmak vaciptir.¹¹⁶⁸

¹¹⁶⁵ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.3, ss.57-70.

¹¹⁶⁶ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, ss.226-228.

¹¹⁶⁷ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.220. Rāzī Nūh kavmi için bu ifadeyi Şu‘arâ suresini tefsir ederken de kullanır: “Ya zındıklardan ya da Brahmanlardan oldukları için Allah’ın bütün peygamberlerini yalanlamışlardır.” *Tefsîr-i Kebîr*, c.24, s.154.

¹¹⁶⁸ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.230.

Mu‘tezile Nūh kavmine, köklerini kazıyacak bir azabın Allah tarafından indirilmesinin caiz olup olmadığını tartışmıştır. Çünkü içlerinde ya da zürriyetlerinde iman edecek insanların bulunması muhtemeldir. Rāzī’nin bildirdiğine göre Mu‘tezile bu konuyu 71/Nūh:26-27. ayetlerde bildirilen Hz. Nūh’un “Ya Rabbi! Yeryüzünde yurt tutan hiç kimseyi bırakma! Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden, öz kâfirden başka da evlat doğurmazlar.” duasına istinaden çözmektedir. Yani “Allah ilm-i ezelîsi ile onlardan inanan kimsenin gelmeyeceğini bildiği için böyle bir azap indirmesi caiz olur.” Bundan farklı olarak Mu‘tezilî bir âlim olan Kādî Abdulcabbār ve Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğu “Allah’ın onların içinde iman edecek kimsenin varlığını bildiği halde azap indirmesi caizdir.” demişlerdir.¹¹⁶⁹ “Allah’ın kâfirler yüzünden aynı toplumda yaşayan masumları da boğması hikmetine yakışır mı?” sorusu için Rāzī’nin iki türlü cevabı vardır. Birincisi müfessirlerin “*tūfāndan* kırk sene önce kadınların kısırlaştıkları” haberidir. Böylece *tūfānda* boğulanlar arasında çocuk yoktur. Buna şöyle itiraz edilebilir: “Bu durum insanların dikkatini çeken bir mucize olur ve iman etmeleri gerekmez miydi?” Rāzī buna cevap olarak hiçbir sorumluluğu olmadığı halde boğulan hayvanları hatırlatır. İkinci cevap ise “Allah yapacağından mesul olmaz, fakat insanlar mesul olur.” ayetidir.¹¹⁷⁰ *Tūfānda* boğulanlar arasında çocukların olup olmadığı konusunda Rāzī farklı görüşleri biraraya getirir. Ya “Nūh kavminin inkârlarından dolayı kırk veya doksan yıl öncesinden zürriyetleri kesildiği için boğulanlar arasında çocuk yoktur” ya da Hasan-ı Başrî’nin dediği gibi “Allah çocukları azap etmeden öldürmüştür.” Bu husus başka çocukların yanarak ya da boğularak ölmeleri gibidir.¹¹⁷¹ *Tūfāndaki* çocukların durumu hakkında Taberî ve Şa‘lebî de görüşlerini bildirmişlerdir. Taberî *tūfānda* ölen çocuklarla ilgili olarak Dahhāk’tan gelen bir rivayeti zikreder. Rivayet aynı şekilde Şa‘lebî’de de yer almaktadır. Buna göre “İnsanların babalarıyla beraber çocukların da *tūfānda* öldüğü iddiası doğru değildir, çocuklar *tūfānda* Allah’ın boğduğu kuşlar vs. gibidir, ecelleri geldiği için ölmüşlerdir. Kadın ve erkeklerin *tūfānda* boğulmaları bu dünyadaki azablarıdır, onların varacakları yer ise ateştir.”¹¹⁷²

¹¹⁶⁹ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.17, s.229-230.

¹¹⁷⁰ 19/Enbiyâ:23.

¹¹⁷¹ Rāzī, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.147.

¹¹⁷² Taberî, *Câmi‘ul-Beyân*, c.12, ss.424-425; Şa‘lebî, *el-Keşf ve ‘l-Beyân*, c.5, s.173(

Rāzī “...hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme.”¹¹⁷³ ayetini delil getirerek peygamberlerin ismeti konusunu tenkit edenlere cevap vermektedir: “Ebrâın iyilikleri daha iyilerin günahı mesabesinde. Ayetteki azarlama daha önce işlenmiş bir günahı değil evlâ olanı terketmiş olmaktadır.”¹¹⁷⁴ Rāzī’ye göre bazılarının Hz. Nūh’un zellesi olduklarını düşündükleri bu durum oğlunun nifak ya da küfrüne delalet eden şeyi iyice araştırmadan onu mümin zannetmiş olmasındandır. “Bu Nūh (a.s.)’ın içtihadındaki bir hatadır ve büyük günahlardan değildir.”¹¹⁷⁵ “Allah'a ibadet edin. Ona karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.”¹¹⁷⁶ ayetinde ecelin ertelenme/ertelenmeme ifadeleri ile kullanılması çelişkili gibi görünmektedir. İbn ‘Atıyye “Ecelinizi belli bir zamana kadar ertelesin.”¹¹⁷⁷ ayetini Mu‘tezile’nin “İnsan için iki ecel vardır.” iddiasına dayandırdıklarını söylemekte ve bunu tartışmaktadır.¹¹⁷⁸ Rāzī “Bu bir tenakuz mudur?” sorusunun ardından, “Mesela Allah, Nūh kavmi eğer iman ederlerse ömürlerini bin sene kılacağına, küfür üzere kalırlarsa dokuz yüzüncü senenin başında helak edeceğine hükmetmiştir. Ama ölüm her halükârda gelecektir.” demek suretiyle meseleyi açıklamıştır.¹¹⁷⁹ Aynı konuya değinen Beydāwī takdir edilen ecelin son sınırının “iman ve taat” şartına bağlandığını tekrarlamaktadır.¹¹⁸⁰

71/Nūh:23 ve 24. ayetlerde şirkin oluşumu ile ilgili olarak açıklama yapan Rāzī Ebū Zeyd el-Belhī’nin (v.322/934) “Yontularak yapılan bir şeyin kâinatın yaratıcısı olamayacağını bilmek apaçık bir durumdur, böyle hususlarda insanlar arasında ihtilaf caiz değildir” dediğini söylemektedir. Rāzī’ye göre yukarıda zikredilen ayetlerden yola çıkılırsa Hz. Nūh’dan önce de putperestliğin var olduğu görülür. Üstelik mamur beldelerde oturanlar bile bu dine tabidir. Bu durumun aklın bedahetiyle anlaşılamayacak bir durum olduğunu kabul etmek gerekir. Putperestliği benimseyenlerin bu halleri için bazı yorumlar yapılmıştır. Mesela Ebū Ma‘şer Ca‘fer b. Muḥammed el-Munecim’e (v.?) göre putperestlik “Allah cisimdir ve bir

¹¹⁷³ 11/Hūd:46.

¹¹⁷⁴ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.18, s. 5.

¹¹⁷⁵ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.18, s. 5.

¹¹⁷⁶ 71/Nūh:3-4.

¹¹⁷⁷ 71/Nūh:4.

¹¹⁷⁸ İbn ‘Atıyye, *el-Muḥarraru’l- Vecīz*, c.5, s.373.

¹¹⁷⁹ Rāzī, *Tefsīr-i Kebīr*, c.30, s.135.

¹¹⁸⁰ Beydāwī, *Envāru’l-Tenzīl ve Esrāru’t-Te’vīl*, c.5, s.248.

mekândadır.” diyenlerin iddiasından ortaya çıkmıştır. Ya da bir grup şâbiînin inanişına göre “en büyük ilahın yıldızları yaratıp âlemin idaresini bunlara bırakması ve bu yıldızların da doğup batması yüzünden onların yerine yıldız şeklinde putlar yapmaları ve bunlara tapmaya başlamaları ile” ortaya çıkmıştır.¹¹⁸¹ Bazen de halk arasında saygı gören büyük bir şahsiyet ölür, onun suretinde yapılan bir heykele, tıpkı Nûh kavminin Vedd, Suvâ‘, Yeğûs, Yeûk ve Nesr isimli putlarının temsil ettiği iyi kimselere yapıldığı gibi tapılmaya başlanır. Ayrıca Allah’ın cisim olduğuna ve bir puta hulûlunun mümkün olduğuna iman edenler de vardır. Nitekim “Râfîdîlerden bir grup Hz. ‘Alî Hayber’in kapısını söküp atınca, bu alışık olmadıkları bir durum olduğu için ilahın onun bedenine hulul ettiğini düşünmüşler ve Hz. ‘Alî’nin ilah olduğunu söylemişlerdir.” Râzî insanların putperestliğe meylinin nedenlerini böylece sıraladıktan sonra “bunların akli delillerle batıl olduğunu” söylemektedir.¹¹⁸²

“Hataları (küfür ve isyanları) yüzünden suda boğuldular ve cehenneme sokuldular da kendileri için Allah’tan başka yardımcıları bulamadılar.”¹¹⁸³ ayetini tefsir eden Râzî “âlimlerin bu ayeti kabir azabının varlığı konusunda delil gösterdiklerini” söylemektedir. Ona göre bunun sebebi *feugriku* kelimesinin başındaki *fâ*’dır ve ateşe sokulma işinin boğulmanın hemen ardından olduğuna işaret etmektedir. Mukâtil (v.150/767) ve Kelbî (v.204/819), her ne kadar mananın “Onlar ahirette azaba sokulacaklar.” şeklinde olduğunu düşünseler de Râzî’ye göre delil olmadan ayetin zahirî anlamının dışına çıkmaktadırlar.¹¹⁸⁴ Beydâvî bu ayetle ilgili olarak “*Tûfânla* boğulduktan sonra kabir azabı ya da ahiret azabına düşer oldular” demektedir.”¹¹⁸⁵ Beydâvî’ye göre Nûh kavminin helak olmalarının nedeni ayette de peşpeşe zikredildiği üzere “Hakkı yalanlamaları ve şerre dalıp kendilerini kaptırmalarıdır.”¹¹⁸⁶ Onlar her fırsatta Hz. Nûh’u reddedecek bir mazeret buldular. Oysa o, “Hani onlara kardeşleri Nûh demişti”¹¹⁸⁷ ayetinde bildirildiğine göre onlardandı. İnkârcılar inananları aşağıladılar ki Beydâvî’ye göre bu “Akıllarının kıtlığından ve yalnız dünyalık faydaları görmelerindendir.”¹¹⁸⁸ Bir de onlar “Hz. Nûh’un peygamberliğini

¹¹⁸¹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.143.

¹¹⁸² Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.144.

¹¹⁸³ 71/Nûh:25.

¹¹⁸⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.30, s.145.

¹¹⁸⁵ Beydâvî, *Envâru’-t-Tenzîl ve Esrâru’-t-Te’vîl*, c.5, s.250.

¹¹⁸⁶ Beydâvî, *Envâru’-t-Tenzîl ve Esrâru’-t-Te’vîl*, c.4, s.56.

¹¹⁸⁷ 26/Şu‘arâ:106.

¹¹⁸⁸ Beydâvî, *Envâru’-t-Tenzîl ve Esrâru’-t-Te’vîl*, c.4, s.143.

daha önce duymadıklarını” söylediler. Beyḏāvī bunun “aşırı inatlarından veya peygamberin içlerinde uzun süre kalmasından kaynaklanabileceğini” düşünmektedir.¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁹ Beyḏāvī, *Envāru 't-Tenzīl ve Esrāru 't-Te 'vīl*, c.4, s.84.

SONUÇ

Hız. Nūh rasullerin (4/Nisā':163) ve ulu'l-'azm peygamberlerin ilkidir (46/Ahḳāf:35). Allah kendisinden ahid almıştır (33/Ahḳāb:7). Hız. Nūh, semavî dinlerin kutsal metinlerinde adından söz edilen, Allah'ın sevdiği, sabreden ve şükreden iyi bir kul, bir elçidir.

Hız. Nūh'un hayatı ve mücadelesi incelendiğinde ortaya çıkan gerçek, onun hayatının kendisinden sonra gelen bütün peygamberlerin kavimleriyle yaşadıkları tevhid mücadelesinin ilk örneğini oluşturmasıdır. Onun kavmi ilk şirke düşen topluluk, kendisi de ilk şirk toplumuna gönderilen peygamberdir. Belki de bu özelliklerden dolayı kavmi ile mücadelesi uzun sürmüş, buna rağmen iman edenlerin sayısı çok az olmuştur.

Peygamberler, aklî delillere dayanarak kendi toplumlarını imana davet etmiş, peygamberlere inanmayan, onları ısrarla inkâr edip aşağılayan ve eziyet edip öldürmeye teşebbüs edenler kendilerini yok edecek helâk mucizelerini talep etmişlerdir. Bu tutum Nūh kavmi ile başlamıştır: “Dediler ki: Ey Nuh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir!” (11/Hūd:32). Hız. Nūh bütün gayretlerine rağmen kâfirlerin ıslah olmayacağına kanaat getirdiğinde ve Allah'ın iman edenlerin dışında artık kimsenin iman etmeyeceğini bildirmesi üzerine “Ey Rabbim! Yeryüzünde bacası tüten tek bir kâfir bırakma!” (71/Nūh:26) diyerek dua etmiştir.

Nūh kıssası farklı üsluplarla kronolojik olarak Kamer, Arâf, Şu'arâ', Yûnus, Hūd, Şaffât, Nūh, Enbiyâ', Mu'minûn, 'Ankebût surelerinde yer almaktadır. En geniş şekliyle Hūd suresinde gemi yapımı, *tûfân*ın başlaması, dalgaların yüksekliği, Hız. Nūh'un inkârcı oğlunu daveti, *tûfân*ın durması için yer ve göğe verilen emir, geminin Cûdî'ye oturuşu bir bütünlük içerisinde anlatılmıştır. Nūh suresi ise başlı başına Hız. Nūh'dan ve onun peygamberlik görevi sırasında kavmi ile olan mücadelesinden bahseden bir suredir.

Hız. Nūh adının geçtiği ayetlerin geri kalan kısmında ekseriyetle diğer peygamberler ve ümmetleriyle birlikte anılır. Nūh kıssası insanlık tarihindeki iman-küfür mücadelesinin ilk örneğidir. Kur'an'da kıssanın işleniş sürecinde tevhide yapılan vurgunun ve azabın yalnızca boğulma filinin farklı kalıplarıyla işlenmesinin

bu görüşümüzü desteklediğini düşünebiliriz. Hz. Nūḥ'un mesajında *tūfān*ın arka planda kalması ve peygamberlik mesajının öne çıkması Kur'anî anlatımın bir özelliğidir, ancak bu cezanın var olmadığı anlamına gelmez. *Tūfān*, bir kavmin toplu cezası olarak yaşanan ilk olaydır ve bu yönüyle önemini yitirmeden günümüze kadar gelmiştir. Bununla birlikte Kur'an'da bir ceza yöntemi olmaktan öte bir vurguya sahip değildir. Hz. Nūḥ'un tevhid mücadelesi Kur'an-ı Kerim'de esas vurgulanmak istenen noktadır.

Kutsal kitaplarda ve yeryüzünde var olan her kültürde *tūfān*ın izine rastlanması Mezopotamya'dan dünyaya yayılan insanlığın ortak hafızaya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Hz. Nūḥ'un hayatı ve tebliğini mezhebî tefsirler özelinde ele aldığımız bu çalışmada müfessirlerin yüzyıllara, yaşadıkları coğrafyaya ve tercih ettikleri mezhebî görüşlere uygun bir kısım değişiklikleri eserlerine yansıttıklarını ve kıssanın işlenişinde bazı genişleme ve daralmaların olduğunu tesbit ettik. Buna göre ilk tefsir kaynaklarımızdan Muḳātil ve çalışmamıza temel kabul ettiğimiz Ṭaberī tefsirinde benzerlikler olmakla birlikte rivayet yoğunluğu yönünden ciddi farklılıkların bulunduğunu söylemek mümkündür. Ṭaberī Nūḥ kıssasının müşkil görünen konularda pek çok rivayete yer vererek kendisinden sonra gelen müfessirlere kaynaklık etmiştir. Hatta tarihçiliği ile meşhur olan Ṭaberī'nin tefsirindeki Nūḥ kıssası anlatımı, rivayet çeşitliliği açısından tarihinden daha yoğundur. Tarihinde rivayetleri seçerek veren Ṭaberī tefsirinde ulaşabildiği bütün haberleri nakletmiştir. Şa'lebī kıssa anlatımında zaman zaman Ṭaberī'nin tekrarı görüntüsünü verirken, İbn'Aṭıyye ve Rāzī gibi dirayeti ile öne çıkan müfessirlerde nakledilen bilgiler azalmış, yorumlar çoğalmıştır. Bu bağlamda Beyḍāvī'nin tefsirinde kıssanın da bir meal anlatımı tarzında kısa ve öz verildiğini, mümkün olduğu kadar haberlerin detaylandırılmadığını söyleyebiliriz. İbn Keşīr'in Nūḥ kıssası anlatımında ise hadis ağırlıklı bir anlatım mevcuttur. Ḥāricī/İbādī ekolünün müfessirlerinden Hūd b. Muḥakkem'in ve Şī'a müfessirlerinden Ṭabersī'nin tefsirleri, Ehl-i Sünnet kaynaklarıyla benzerlik arz etmektedir. Mu'tezilī müfessir Kāḍī 'Abdulcebbār ise tefsirinde kıssa rivayetlerine yer vermemiş, ayetleri yorumlarken ortaya çıkabilecek sorunlara cevaplar vermiştir. Şī'ī tefsir kaynaklarından olan Ḳummī Nūḥ kıssasında İsrāīlî haberlere yer vermezken, Baḥrānī abartılı Ehl-i Beyt anlatımlarıyla öne çıkmaktadır. Bu iki kaynak mezhebî ekollerini destekleyen

içeriklere sahiptir. Hz. Nūh'un soyunun kızından devam etmesi Hz. Peygamber'in soyunun Hz. Fāṭıma'dan devam etmesini, Hz. Nūh'a gelen on iki bin grup meleğin on iki imamı çağrıştırmasını bu konuya örnek gösterebiliriz. Hz. Nūh'un evine girenler için yaptığı mağfiret duasına Hz. 'Alī ve Hz. Fāṭıma'yı da kattığını ifade eden rivayet de Şī'a'ya ait yorumların bu tefsirlere hangi yoğunlukta girdiğinin göstergesidir.

Hz. Nūh'un peygamberlik sürecinde iki aşamadan söz edilebilir: *Ṭūfān* öncesi ve *ṭūfān* sonrası. Kur'an-ı Kerim'de bu iki dönem için de risâlet görevinin dışında bir bilgi yer almaz. *Ṭūfāna* gelince o, Tevrat'ta yer aldığı üzere bütün yeryüzünü kaplayan bir azap değil, Hz. Nūh'un inkârcı kavmine uygulanan bir cezalandırmadır. "Andolsun ki Nuh'u kavmine elçi olarak gönderdik." (7/A'râf:59) ayeti Hz. Nūh'un tebliğinin evrensel değil, kavmine yönelik olduğunu göstermektedir.

*Ṭūfān*ın yeryüzünün tamamını kaplamadığına delil olarak kelimenin Kur'an ve Arap toplumundaki kullanımını da gösterebiliriz. İnsanlığın hafızasında Hz. Nūh ile birlikte anılan *ṭūfān* kelimesi Kur'an'da iki defa zikredilmiştir. Kelime bir defa Nūh kavmi için (29/'Ankebût:14), diğerinde yine bir ceza yöntemi olarak Hz. Mūsâ'nın kavmi için kullanılmıştır: "Biz de her biri ayrı ayrı birer mucize olmak üzere başlarına tufan, çekirge, ürün güvesi (haşerât), kurbağalar ve kan gönderdik. (Hiçbirinden ders almadılar.) Büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular." (7/A'râf:133). Ṭaberî, 7/A'râf:133. ayeti tefsir ederken İbn 'Abbās'ın "Mūsâ'ya gelen delillerin ilki *ṭūfān*dı. Allah onların üzerine göğü indirdi." görüşünü nakletmektedir. Bu rivayet ve Hz. 'Âişe'den gelen bir hadiste Hz. Peygamber'in "*Ṭūfān* ölümdür."¹¹⁹⁰ buyurması, yine Arapların şiddetli yağmur ve rüzgâr ya da toplu ölümler için bu kelimeyi kullanması *ṭūfān*ın mahiyeti hakkında bilgi verir niteliktedir.

Ayrıca Hz. Nūh ve inananların kurtarıldığı gemi için kullanılan فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ (dolu geminin içinde) ifadesi de Kur'an'da iki kere, biri Nūh kıssası ile ilgili olarak, diğeri de insanlığa Allah tarafından verilen nimetler bağlamında yer almaktadır (26/Şu'ara':119; 36/Yâsîn:41). Bütün bu bilgiler *ṭūfān* ve geminin, günümüz şartları içinde anlaşılabilirliğini kolaylaştırmaktadır.

Tevrat'ta geminin yerleştiği yer olarak Ararat dağlarının işaret edilmesi de üzerinde çok tartışılan bir konudur.

¹¹⁹⁰ Temel hadis kaynaklarında tesbit edilemeyen rivayet en erken Ṭaberî'nin tefsirinde geçmektedir. Rivayet *ḍaif* kabul edilmiştir. Bkz. Nâsiruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-Eḥādîş 'd-Ḍa'ife ve'l-Mevḍûa ve Eşeruhâ's-Seyyi fî'l-Umme* (Riyad: Dâru'l-Maârif, 1992), c.8, s.304 (no.3843).

Kur'an kıssalarında yer verilmeyen detayların bir kısmına (geminin yapımında kullanılan çiviler ve levhalar, kaynamaya başlayan tandır, geminin Cūdī dağına oturması) Nūh kıssasında yer verilmiştir. Bütün bunlara rağmen Kur'an'da gemiye dair ifadeler oldukça sınırlıdır. Sadece فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ “Dolu geminin içinde” (26/Şu‘arā:119) ve ذَاتِ الْأَوَاحِ وَدُسْرٍ “Çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemi” (54/Kamer:13) ifadeleriyle gemiye dair bilgi verilmiştir. Kur'an'da konunun ele alınışı bu kadar sınırlıyken İslam tarihi kaynakları ve tefsirlerde Nūh kıssası ile ilgili bilgiler arasında en çok gemiye ait olanların yer alması oldukça dikkat çekicidir.

Modern dönemde Hz. Nūh'un kavmi içerisinde kalış süresi için akla yatkın hale getirilmeye yönelik farklı hesaplar yapılırken klasik dönemde bu konuya Rāzī dışında değinen olmamıştır. Rāzī de bu durumun Hz. Nūh'a verilen bir mucize olduğu görüşündedir. Müfessirler ayette geçen “bin yıldan elli yıl eksik” ifadesinin Hz. Nūh'un kavmini tebliği süresi olduğunda ittifak etmişler, toplam olarak kaç yıl yaşadığı konusunda çok farklı rivayetlere yer vermişlerdir. Buna göre Hz. Nūh'un kavmi içerisinde kaldığı süre olarak zikredilen “bin yıldan elli yıl eksik” ifadesi yeniden düşünölmeye değer görünmektedir. Bin yıl ömrünün tamamı olarak kabul edilirse bunun dokuz yüz elli senesi kavmini tevhide ve putları terk etmeye davetle geçen meşakkatli ve verimsiz dönemi, istisna ile özellikle vurgulanan elli senesi ömrünün ferah ve verimli geçen dönemi olarak düşünölebilir. Bu durumda Hz. Peygamber'e kıyasla ve seleften gelen bazı rivayetlere dayanarak Hz. Nūh'a kırk yaşında peygamberlik geldiğini varsayabiliriz. Böylece Hz. Nūh *tūfān*dan sonra on yıl daha yaşamıştır da diyebiliriz. Bazıları çocuklarını Hz. Nūh'un yanına götürerek “Bunun seni yoldan çıkarmasına izin verme, ben senin gibiyken babam da beni ona götürmüş ve seni uyardığım gibi beni uyarmıştı” şeklindeki rivayetler peygamberin diğer insanlardan uzun yaşadığını göstermektedir. Kaynaklarda toplumun geri kalanının ne kadar yaşadığını yorumlamamıza yarayacak başka bir bilgiye ise rastlamadık.

Tefsir kaynaklarımızda gemi, *tennūr*, gemiye binen insanların sayısı, gemiye giren hayvanların çeşidi, *tūfān*ın şartları, süresi, Hz. Nūh'la devam eden insanlığın ayrıldığı ırklar, hatta Kābe'nin *tūfān* sırasında göge kaldırıldığı yönündeki haberler çok geniş yer bulmuştur. Bu tür haberlerin büyük kısmı Yahudi kökenli müslömanlara ya da Arap kültüründe mevcut bilgilere dayanmaktadır. Bu bilgilerin ve konu

anlatımında verilen sayıların doğruyu yansıttığını söylemek mümkün değildir. Biz erken dönem eserleri kabul edilen ve ilk yüzyıllarda telif edilmiş tefsirler üzerinde yaptığımız çalışmada müfessirlerin İsrâiliyyât adı altında var olan bilgilere hangi oranda yer verdiklerini tespiti gayret ettik. Bu bağlamda rivayet ağırlıklı tefsirlerdeki her bilginin dirayet yönü öne çıkan tefsirlerde yer almadığını, bununla birlikte bu tür haberlerden tamamıyla da uzak duramadıklarını gözlemledik. Bu rivayetlerin pek çoğunun elimizde tamamı mevcut ilk tefsir olma özelliğindeki Muḳātil tefsirinde bulunmadığını, Ṭaberî’de ise kendinden sonraki tefsirlere kaynaklık edecek kadar yoğun bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu tür haberlerin tamamını yok saymak da mümkün görünmemektedir. Şu bir gerçektir ki “İsrâiliyyât bir tarih anlatım şeklidir. İsrâiliyyâtı reddeden zihniyete Kur’an’da geçen Zu’l-ḳarneyn kıssası bir rivayet zinciri ile takdim edilse ‘İsrâiliyyât’ yorumu alabilir.”¹¹⁹¹ Buna göre klasik tefsirlerde yer alan onlarca bilgi yer aldıkları dönemin “tarih okuma” tekniği olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte gerek tarih ve gerek tefsir kitaplarında zaman içerisinde rivayetlerin artmasının ve konuların genişlemesinin, insanların zihinlerinde oluşan birtakım soruların cevabını bulma gayreti neticesinde oluştuğunu söylemek mümkün görünmektedir. Dinî bir hüküm taşımayan, öğüt ve ibret maksadına yönelik İsrâilî haberlerin rivayeti bazı âlimlerce câiz görülmüştür. Bu nedenledir ki, erken döneme ait eserlerde akla yatkın olmayan birtakım haberler itikad ve hukuka müteallik olmadığı sürece yer bulmuştur. Ancak bugün gelinen noktada “insanlarda sahih olmayan din anlayışına” bu tür bilgilerin katkısının olup olmadığı da tartışılmalıdır.

¹¹⁹¹ Prof. Dr. Mehmet Paçacı hocamızla 29.05.2015 tarihinde yapılan tez değerlendirme mülakat notlarından derlenmiştir.

2.4. EK-1: Bu tablo Ehl-i Sünnet tefsirlerinde Nūḥ kıssası anlatımında öne çıkan rivayetler esas alınarak hazırlanmıştır.

Nuh Kıssasının Ana Konuları (Ehl-i Sünnet Tefsirleri)	Kur'an	Tevrat	Mukātil	Ṭaberī	Şa'lebī	İbn 'Aṭıyye	Rāzī	Beydāwī	İbn Keşir
Nūḥ'un soyu	-	+	-	-	+	-	+	-	+
Nūḥ'un yaşı	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Nūḥ kavminin putları	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Gemi	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Geminin özellikleri	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Geminin yapıldığı ağacın cinsi	-	+	+	+	+	+	-	+	+
Geminin boyutları	-	+	-	+	+	+	+	+	+
Tennūr	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Ṭūfāndan önce kırk yıl kısırlık	-	-	+	-	+	+	+	+	+
Ṭūfāndan önce kırk yıl kuraklık	-	-	+	-	+	-	+	+	-
Yağmurun kırk gün kırk gece yağışı	-	+	+	+	+	-	+	-	-
Gemiye binenlerin sayısı	-	+	+	+	+	+	+	+	+
Ummu şabī	-	-	-	+	+	-	-	-	+
Nūḥ'un üç oğlu	-	+	+	+	+	+	-	+	+
Ṭūfānda boğulan oğul	+	-	+	+	+	-	+	+	+
Gemiye binen hayvanlar	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Şeytanın gemiye binişi	-	-	-	+	+	+	+	-	+
Karga ve güvercin	-	+	-	+	+	+	-	-	+
Cūdī	+	-	+	+	+	+	+	+	+

Ṭūfānın süresi	-	+	-	+	+	+	-	+	+
‘Avc b. ‘Unuḳ	-	-	-	+	+	+	-	-	-
‘Āṣūra orucu	-	-	-	+	+	+	-	+	+
‘İsā b. Meryem’in Nūḥ’un oğlunu diriltmesi	-	-	-	+	+	+	-	-	+

EK-2: Bu tablo Ehl-i Sünnet ve Şī‘a tefsirlerinde Nūḥ kıssası hakkında öne çıkan rivayetler esas alınarak hazırlanmıştır.

Nuh Kıssasının Ana Konuları (Şī‘a Tefsir Kaynakları)	Kur’an	Tevrat	Ḳummī	Ṭabersī	Baḥrā nī
Nūḥ’un soyu	-	+	-	+	-
Nūḥ’un yaşı	+	+	+	+	+
Nūḥ kavminin putları	+	-	+	+	+
Gemi	+	+	+	+	+
Geminin özellikleri	+	+	+	+	+
Geminin yapıldığı ağacın cinsi	-	+	+	+	+
Geminin boyutları	-	+	+	+	+
Tennūr	+	-	+	+	+
Ṭūfāndan önce kırk yıl kısırlık	-	-	+	+	+
Ṭūfāndan önce kırk yıl kuraklık	-	-	-	+	-
Yağmurun kırk gün kırk gece yağışı	-	+	+	+	+
Gemiye binenlerin sayısı	-	+	+	+	+
Ummu ṣabī	-	-	-	-	-
Nūḥ’un üç oğlu	-	+	-	+	-
Ṭūfānda boğulan oğul	+	-	+	+	+
Gemiye binen hayvanlar	+	+	+	+	+

Şeytanın gemiye binişi	-	-	-	-	-
Karga ve güvercin	-	+	-	-	-
Cūdī	+	-	+	+	+
Ṭūfānın süresi	-	+	-	-	+
‘Avc b. ‘Unuḳ	-	-	-	-	-
‘Āṣūra orucu	-	-	-	+	+

BİBLİYOGRAFYA

- Abdel Haleem, M.A.S. "The Qur'anic Employment of the Story of Noah," *Journal of Qur'anic Studies* 8/1 (2006), ss.38-57.
- Açmaz, H. İbrahim. "Muhtelif Dinlerde Tufan," Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1991.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*. İstanbul: Çile Yayınları, tarihsiz.
- Aksoy, Bilal. *Çağdaş Bilimlerin Işığında Nuh'un Gemisi ve Tufan*. Ankara: İnsanlık Yolu Yayınları, 1987.
- Aktaş, Mehmet Nurullah. "Taberi Tefsirinde Geçen Rivayetler Çerçevesinde Nuh Tufanının Sebepleri," Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu*. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014) içinde, ss.269-284.
- Albayrak, İsmail. "İbn-i Atiyye ve Tefsiri: "el-Muharreru'l-Veciz," Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.
- ". "Qur'anic Narrative and İsrâ'iliyyat in Western Scholarship and in Classical Exegesis," Doktora tezi, The University of Leeds, Leeds, 2000.
- ". "Metinsel Diyalog: İslamiyat," *İslamiyat* 5:3 (2002), ss.109-122.
- Arneht, Martin. "Nuh," Mualla Selçuk, Halis Albayrak, Peter Antes, Richard Heinzman, Martin Thurner (ed.), *İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2013) içinde, c.2, ss.587-588.
- Aldemir, Halil. "Vahiy öncesi Kur'an Kıssalarının Bilinebilirliği," *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11:1 (2011), ss.195-218.
- Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Ateş, Bünyamin, Mehmet Dikmen. *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1981.
- Ateş Süleyman. *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004.
- Atik, Aydın. *Taberî'nin Kur'an'ı Yorumlama Yöntemi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- Avcı, Casim, "Kûfe," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.26, s.339-342.

- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrailiyyat*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1992.
- Babil Talmudu, Sanhedrin.
- Bahçeci, Muhittin. *Peygamberlik ve Peygamberler*. İstanbul: Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Yayınevi, 1977.
- El-Baḥrānī, Es-Seyyid Hāşim. *el-Burhān fī Tefsīri 'l-Ḳur'ān*. Beyrūt: Muessetu'l-Vefā, 1983.
- Bağcı, Musa. *Beşer Olarak Hz. Peygamber*. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014).
- Barnabas İncili. Terc. Mehmet Yıldız, İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, tarihsiz.
- Batuk, Cengiz. "Mit, Tarih ve Gerçeklik Üzerine Notlar," *Milel ve Nihal* 6:1 (2009), ss.55-73.
- Bayraktar, Halil. *Küresel Yokoluş, Nuh Tufanı*. İstanbul: Tuva Yayıncılık, 2012.
- el-Beyḍāwī, Nāşiruddīn 'Abdullāh b. 'Umer b. Muḥammed eş-Şirāzī. *Envāru't-Tenzīl ve Esrāru't-Te'vīl*. Beyrūt: Dāru İḥyāi't-Turāşī'l-'Arabī, tarihsiz.
- Birişik, Abdülhamit. "İbn Atıyye el-Endelüsi," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.19, ss.338-340.
- Brinner, W.M. "Nuh," *Encyclopaedia of the Qur'ān*, Jane Dammen Mc Auliffe (ed.), Leiden-Boston: Brill, 2003, ss.540-543.
- Brockelmann, Carl. "Sa'lebi," *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1966.
- Bucaille, Maurice. *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim*. Terc. Suat Yıldırım, İstanbul: T.Ö.V. Yayınları, tarihsiz.
- Budda, Hilmi Ömer. *Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler*. Haz: B. Zakir Çoban, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- el-Buḥārī, Muḥammed b. 'İsmā'īl. *Şaḥīḥu'l-Buḥārī*. Tah. Muḥammed Zehīr b. Nāşiru'n-Nāşir, Dāru Tavḳi'n-Necāt, 1422.
- Bulut, H. İbrahim. "Ehl-i Sünnet ve Mutezile'ye Göre Peygamberliği İspat Eden Delillerin Sosyo-Kültürel Boyutu," *Usul İslami Araştırmalar* 2 (2004), ss.55-76.
- Bultmann, Rudolf. *Jesus Christ and Mythology*. Newyork: Charles Scribner's Sons, 1958.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- , *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 1996.

- Calder, Norman. "Tafsîr from Ṭabarî to Ibn Kathîr," G.R. Hawting and Abdul Kader A. Shareef (ed.), *Approaches to the Qur'an*, London: Routledge, 1993. ss.101-139.
- Cirit, Hasan. *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları, Vaaz ve Kıssacılık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002.
- Çakan, İ. Lütfi, Mehmet Solmaz. *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Çığ, Muazzez İlmiye. *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.
- Çınar, Mahmut. "Şırnak'la Özdeşleşen Peygamber Hz. Nuh'la İlgili Bir Eleştirinin Değerlendirilmesi," Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri* (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014) içinde, ss.351-357.
- Çimen, Abdullah Emin. "Helak Devam Eden Bir Süreç midir?" *Usul İslami Araştırmalar* 2:1 (2005), ss.39-71.
- Bahattin Dartma, *Dini Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nuh Tufanı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Demir, Şehmus. *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2003.
- Demirer, Mualla. "Tevrat ve Kur'an'a Göre Nuh Kıssası," Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Derveze, İzzet. "Ḥavle'l-İsrâiliyyât fî Kutubî't-Tefsîr," *Mecelletu'l-Va'yi'l-İslâmî* 2:19 (1966), ss.38-42.
- ed-Dimeşkî, Muḥammed b. Şâlih. *Peygamber (s.a.v.) Külliyyatı*. Terc. Adem Yesinde, İstanbul: Ocak yayınları, 2006.
- Duman, Cengiz. *Kur'an Kıssalarının Tarihselliği*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2011.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'aş. *Es-Sunen*. Tah. Yâsir Ḥasan, 'İzzuddîn Dillî, 'İmâd eṭ-Ṭayyâr. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 2013.
- Ebû Şehbe. *el-İsrâiliyyât ve'l-Mevdû'ât*. Kâhire: Mektebetu's-Sunne, 1408.
- el-Elbânî, Nâşiruddîn. *Silsiletu'l-Eḥādîsi'd-Ḍaîfe ve'l-Mevdûa ve Eşeruhâ's-Seyyi' fî'l-Ummeh*. Riyâd: Dâru'l-Maârif, 1992.

- Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. Terc. Ali Berktaş, İstanbul: Kabalcı Kitabevi, 2003.
- Erkal, Mehmet. “Zira (Arşın)” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.3, ss.411-413.
- Fayda, Mustafa. “Taberi, Muhammed b. Cerir,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.39, ss.314-318.
- Gesenius, Friedrich Wilhelm. *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*.
- Ginzberg, Louis. *The Legend of the Jews*. Almanca’dan terc. Henrietta Szold, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1913.
- Graves, Robert, Patai Raphael. *İbrani Mitleri, Tekvin-Yaratılış Kitabı*. Terc. Uğur Akpur, İstanbul: SAY Yayınları, 2013.
- Gündoğar, Hamdi. “Hz. Nuh’un Nübüvvet Mücadelesi,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.) *Uluslararası Hz. Nûh ve Cudi Dağı Sempozyumu* (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014) içinde, ss.343-349.
- Gündüz, Şinasi. “Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemlerde Mitos,” *Milel ve Nihal Dergisi* 6:1, (2009).
- Güneş, Abdulhalim. “Kur’an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Lut (a.s.) Kıssası,” Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2006.
- Güneş, Hüseyin. *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*. Ankara: A.Ü.İ.F Yayınları, 2013.
- Ğazālī, Ebū Ḥāmid, Muḥammed b. Muḥammed. *İhyāu ‘Ulūmi ‘d-Dīn*. Dimeşk: Dāru’l-Fikr, 2006.
- Halefullah, Muhammed Ahmed. *Kur’an’da Anlatım Sanatı*. Terc. Şaban Karataş, Ankara: 2002.
- Ḥalīl b. Aḥmed. *Kitābu ‘l-‘Ayn Muratteben ‘alā Ḥurūfu ‘l-Mu‘cem*. Tah. ‘Abdulḥamīd Hindāwī. Beyrūt: Dāru’l- Kutubi’l-‘İlmiyye, 2003.
- Ḥamevī, Ebū ‘Abdillāh Yāḳūt. *Mu‘cemu ‘l-Buldān*. Beyrūt: Dāru Şadır, 1993.
- Hamidullah, Muhammed. “Le Pe’le’rinage a la Mecgue: İslam’da Hac,” Terc. M. Akif Aydın, *France-İslam Dergisi* 21-22, (1968), s.5.
- Harman, Ömer Faruk. “Nûh,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.33, s.224.
- Hasanov, Eldar. “Nûh Kanunları ve Nûhîlik,” İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- . “Nuh Kanunları’nın Kökeniyle İlgili Görüşler Üzerine,” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2012.

- , "Yahudi Kaynaklarında Hz. Nuh'la Ahit," Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.) *Uluslararası Hz. Nûh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri* (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014) içinde, ss.163-168.
- Habibov, Aslan. "İlk Dönem Şii Tefsirinin Kaynakları," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010), ss.191-219.
- el-Ḥaṭīb 'Abdullaṭīf Muḥammed, Sa'd 'Abdul'azīz Maşlūḥ, Raceb Ḥasen el'Alūş. *et-Taḫṣīl fī 'Irābī Āyātī't-Tenzīl*. Kuveyt: Mektebetu'l-Ḥaṭīb li'n-neşr ve't-tevzī', 2015.
- Hatiboğlu, İbrahim. "İsrâiliyat," *DİA*, c.23, s.195-199.
- Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi*. Terc. Alaaddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- el-Ḥuseynī, Muḥammed Murteḍā. *Tācu'l-'Arūs min Cevāhiri'l-Kāmūs*. Tah. 'Alī Şīrī. Beyrūt: Dāru'l-Fikr, 1994.
- İbn 'Arabī, Muḥyiddīn *Fuṣūṣu'l-Hikem*. Beyrūt: Dāru'l-Kitābī'l-'Arabī, tarihsiz.
- İbn 'Asākir, Ebu'l-Kāsım 'Alī b. el-Ḥasen b. Hibetillāh b. 'Abdillāh b. Ḥuseyn ed-Dimeşķī, *Tārīḫi Medīneti Dimeşķ*. Tah. 'Umer b. Ğarāme el-'Umrūvī, Beyrūt: Dāru'l-Fikr, tarihsiz.
- İbn 'Atıyye, Ebū Muḥammed 'Abdülhak b. Ğālib. *el-Muḥarraru'l-Vecīz fī Tefsīri'l-Kitābi'l-'Azīz*. Tah. Abdusselām Abduşşāfī. Beyrūt: Dāru'l Kutubu'l 'İlmiyye, 2001.
- İbn Ebū Ya'qūb, Aḥmed. *Tārīḫ-i Ya'qūbī*. Beyrūt: Dāru Şādır, tarihsiz.
- İbnu'l-Eşīr, 'İzzeddīn. *el-Kāmil fī't-Tārīḫ*. Tah. İbn Abdilvāḥid eş-Şeybānī el-Cezerī. Beyrūt: Dāru'l-Kutubu'l-'Arabiyye, 1417/1997.
- İbn Ḥammād, Nu'aym. *Kitābu'l-Fiten*. Tah. Semīr Emīn ez-Zuheyri, Kāhire: Mektebetu't-Tevḥīd, 1412.
- İbn Ḥanbel, Aḥmed, *el-Musned*. Kāhire: Muessesetu Kurtuba, tarihsiz.
- İbn Hemmām 'Abdurrazzāk, *el-Muşannef*. Tah. Ḥabiburrahmān el-A'zamī. Hind: el-Meclisu'l-'İlmī, Beyrūt: el-Mektebu'l-İslāmī, 1403.
- İbn İshāķ, Muḥammed. *Sīratu İbn İshāķ (Kitābu's-Siyer ve'l- Meğāzī)*. Tah. Suheyl Zekkār. Beyrūt: Dāru'l-Fikr, 1978.
- İbn Keşīr, Ebu'l-Fidā İsmāīl b. 'Umer. *Tefsīru'l-Kur'āni'l-'Azīm*. Tah. Sāmī Muḥammed es-Selām. Riyād: Dāru Ṭayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzī', 1997.

- , *el-Bidāye ve'n Nihāye*. Kāhire: Maṭbaatu's-Saāde, 1932.
- İbn Manzūr, Ebu'l-Faḍl Cemāluddīn Muḥammed b. Mukerrem. *Lisānu'l- 'Arab*. Beyrūt: Dāru Şādir, 1968.
- İbn Muḥakkem, Hūd. *Tefsīru Kitābillāhi'l- 'Azīz*. Tah. Hāc b. Sa'īd Şerīfī. Beyrūt: Dāru'l-Ġarbi'l-İslāmī, 1990.
- İbn Sa'd b. Menī'. *Kitābu't-Ṭabaḳātu'l-Kebīr*. Tah. 'Alī Muḥammed 'Umer. Kāhire: Mektebetu'l-Hāncī, 2001.
- El-Kāḍī 'Abdulcebbār. *Tenzīhu'l-Kur'an 'ani'l-Meṭā'in*. Beyrūt: Dāru'n-Nehḍati'l-Hadīş, tarihsiz.
- , *el-Muġnī fī Ebvābi't-Tevhīd ve'l- 'Adl*. Tah. Tevfik eṭ-Ṭavīl, Sa'īd Zāyed. Kāhire: ed-Dāru'l-Mışriyye, tarihsiz.
- Karataş, Şaban. *Muhammed Ahmed Halefullah Eserleri ve Kur'an Tefsiri ile İlgili Görüşleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Kaya, Mesut. "Tefsiru'l-Menar ve Tefhimu'l-Kur'an Örneği üzerinden Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı," Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nūḥ ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri* (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014) içinde, ss.327-341.
- , "Kur'an'da Nuh Kıssası," Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 1986.
- el-Kelbī, Ebu'l-Munzir Hişām b. Muḥammed b. Sa'īd. *Kitābu'l-Aşnām*. Tah. Aḥmed Zeki Paşa. Kāhire: Dāru'l-Kutubu'l-Mışriyye, 1995.
- Kılıç, Sadık. *Mitoloji, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim*. İzmir: Nil Yayınları, 1993.
- , "Tarih Felsefesi Açısından Kur'an Kıssaları," I. Kur'an Sempozyumu, Ankara: Fecr Yayınları, 1995.
- Kırdar, Şehabeddin. "Tefsirlerde Cudi Dağı," Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.), *Uluslararası Hz. Nūḥ ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri* (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014) içinde, ss.319-326.
- Kutsal Kitap -Yeni Çeviri- Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003.
- Koç, Mehmet Akif. *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri-İbn Ebī Hâtim Tefsiri Örneğinde bir Literatür İncelemesi*. Ankara: Kitâbiyât, 2003.

- Koç, Mehmet Akif, İsmail Albayrak (ed.). *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. Ankara: Otto, 2013.
- Koçak, Yusuf. “Abbasilerin Kuruluş Döneminde Abbasiyyun-Talibiyyun Mücadelesi,” Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2014.
- Komisyon. *İslam Tarihi*. İstanbul: Osmanlı yayınları, 2014.
- Kotan, Şevket. *Kur'an ve Tarihselcilik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2001.
- Köksal, Mustafa Âsım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Köksoy, Mümin. *Yerbilimlerinin Katkısıyla Nuh Tufanı ve Sümerlerin Kökeni*. Ankara: Berikan Yayınları, 2013.
- Köle, Bekir. “Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde Gemi Metaforu,” Hamdi Gündoğar, Ömer Ali Yıldırım, M. Ata Az (ed.) *Uluslararası Hz. Nûh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri* (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014) içinde, ss.573-587.
- Köseoğlu, Bayram. “Kur'an'da Polemikler,” Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2012.
- el-Ğummī, Ebu'l-Ğasen 'Alī b. İbrāhīm. *Tefsīru'l-Ğummī*. Tah. Muğammed Bākır el-İşfehānī, Ğum: Muessesetu'l-İmam el-Mehdī, 1435.
- Kurt, Hasan. “Taberi'nin Hayatı ve Tarihçiliği,” Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- el-Ğurtubī, Ebū 'Abdullāh, *el-Cāmi'u liaḥkāmi'l-Ğur'ān*. Tah. 'Abdullāh b. 'Abdu'l-Muḥsin et-Turkī. Beyrūt: Muessesetu'r-Risāle, 2006.
- Kuşçu, Emir. “Mitolojiden Arındırma Yöntemini Yeniden Düşünmek”, *Milel ve Nihal* 1:2, (2004).
- , “Rudolf Bultmann'ın Teolojisini Çözmek,” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2:11, (2012).
- Kutub, Seyyid. *Fizılāli'l-Ğur'ān*. Terc. M.Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1968.
- Lewis, Jack P. *Ai Study of the Interpretation of Noah and the Flood in Jewishand Christian Literature*. Leiden: E.J. Brill, 1968.
- Macit, Nadim. “Hz.Nuh ve Nübüvveti,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1989.
- el-Meclisī, Muğammed Bākır. *Bihāru'l-Envār*. Beyrūt: Dāru İḥyāi't-Turāşi'l-'Arabī, 1992.

- Mehrān, Muḥammed Beyyūmī. *Dirāsātun Tāriḥiyyetun Mine'l-Ḳur'āni'l-Kerim*. Beyrūt: Daru'n-Nahḍati'l-'Arabīyye, 1988.
- Meral, Yasin. "Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4) ," *Milel ve Nihal Dergisi* 14:2, (2014), ss. 84-101.
- Mertoğlu, Mehmet Suat. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. "Tefsir (Literatür)" c.40, s.290.
- , "Muhammed b. Cerir et-Taberi," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.39, ss.314-320.
- , "Sa'lebi," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.36, ss.28-29.
- el-Mes'ūdī, Ebu'l-Ḥasen 'Alī b.el-Ḥuseyn. *Murūcu'z-Zeheb ve Meādinu'l-Cevher*. Kemāl Ḥasen Mer'ī (ed.). Beyrūt: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2005.
- M. Njozi, Hamza. "Gılgamış Destanı, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Bağlamında Nuh Kısası," terc. Mustafa Ünver, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Matbaası, (1997), ss. 331-338.
- Mevlānā, Celāluddīn er-Rūmī. *Meşnevī*. Arapça terc. Muḥammed Abdusselām Kefāfī, Beyrūt: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1967.
- el-Meclisī, Muḥammed Bākır. *Biḥāru'l-Envār*. Beyrūt: Dāru İhyāi't-Turāşī'l-'Arabī, tarihsiz.
- el-Mes'ūdī, Ebu'l-Ḥasen 'Alī b.el-Ḥuseyn. *Murūcu'z-Zeheb ve Meādinu'l-Cevher*. Kemāl Ḥasen Mer'ī (ed.), Beyrūt: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 2005.
- el-Meydānī, 'Abdurrahmān Ḥasen Ḥanbeke. *Nūḥ 'Aleyhisselām ve Ḳavmuhū fi'l Ḳur'āni'l-Mecīd*. Dimeşk/Beyrūt: Dāru'l-Ḳalem, 1990.
- Muḳātil b. Suleymān. *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*. Tah. 'Abdullāh Maḥmūd Şeḥḥāte. Beyrūt: Dāru İhyāi't-Turāşī'l-'Arabī, 2002.
- Muslim b. Ḥaccāc. *el-Musned*. Beyrūt: Dāru İhyāi't-Turāşī'l-'Arabī, tarihsiz.
- en-Neccār, Abdulvehhāb. *Ḳaşaşu'l-Enbiyā'*. Beyrūt: Dāru İhyāi't-Turāşī'l-'Arabī, tarihsiz.
- Nöldeke, Theodor. *Geschichte des Qorans*. Hildesheim-Zürich-New York: Georg Olms Verlag, 2000.
- Öğün, M. Salih. "Kur'an'da Hz. Nuh ve Hz. İbrahim Kısaları," Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992.
- Özaydın, Abdülkerim. "İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. c.20, ss.132-134.

- Özsoy, Ömer. *Sünnetullah*. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Öztürk, Mustafa. “Demitolojizasyon ve Kur’an,” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4:1 (2004), ss. 119-145.
- , *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Polat, Fethi Ahmet. *Çağdaş İslâm Düşüncesinde Kur’ân’a Yaklaşımlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Rabbah, Mıdrash. *Genesis I*. Terc. Rabbı Dr. H. Freedman, B.A, P.H.D. Maurice Simon M.A, London: The Soncino Press, 1961.
- Rabgüzî, Nâşirü’-d-Dîn bin Burhânü’-d-Dîn. *Kıssaşü’l-Enbiyâ*. Haz. Dr. Aysu Ata, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.
- er-Râzî, Muḥammed Faḥruddîn. *Tefsîru Faḥr er-Râzî. Tefsîr-i Kebîr ve Mefâtîhu’l-Ğayb*. Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1981.
- Rosenberg, Donna. *Dünya Mitolojisi -Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi-*. Terc. Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Koçyiğit, Erkan Kuzhan, Bengi Odabaşı. Ankara: İmge Kitabevi, 2003.
- Rosenthal, Franz. *The History of al-Ṭabarî: General Introduction and From the Creation to the Flood*. Terc. Albany: State University of New York Press, 1989.
- Sâbûnî. Muhammed Ali. *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*. Terc. Hanifi Akın, İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003.
- es-Şa‘lebî, Aḥmed b. Muḥammed b. İbrâhîm. *‘Arâisu’l-u’l-Mecâlis*. Beyrût: Maṭbaatu’l- Kaṣṭaliyye, 1282.
- , *el-Keşf ve’l-Beyân*. Tah. Ebû Muḥammed b. Âşûr. Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâşi’l- ‘Arabî, 1422/ 2002.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. “Kur’an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı,” Nesim Doru (ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010) içinde, ss.25-33.
- Savlu, Ahmet Hamdi. “Müfessir Taberî ve Tefsirdeki Metodu,” Doktora tezi, A.Ü.İ.F Yayınları, Ankara, 1977.
- Sezgin, Fuat. *Târîḫu’t-Turâşi’l- ‘Arabî*. Terc. Mahmut Fehmi Hicazî, Ebu’l-Fadl, el-Heyetu’l-Misriyyetu’l-Amme, 1977, b.y.y.

- Shahavatov, Sabuhi. “Mezhep Tefsirinin Öne Çıktığı Bir Rivayet/Dirayet Tefsiri-Kummi Tefsiri-,” *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2015) 1/41, ss.299-311.
- Es-Suyûtî, Celâluddîn. *el-İtkân fî ‘Ulûmi’l-‘Kur’ân*. Beyrût: Dâru’l-Fikr, 2005.
- , *el-Le ‘âli’l-Maşnû ‘a fî’l-Ehādîsi’l-Mevdû ‘a*. Beyrût: Dâru’l-Ma‘rife, 1975.
- , *Câmiu’l-Ehādîş*. Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1994.
- Speyer, Heinrich. *Die Biblischen Erzählungen im Qoran*. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 1988.
- eş-Şehrestânî, Ebu’l-Feth Muḥammed b. ‘Abdi’l-Kerîm b. Ebî Bekr Aḥmed. *el-Milel ve’n-Nihâl*. Beyrût: Dâru’l-Ma‘rife, 1993.
- Şengül, İdris. “Kıssa,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.25, ss.498-499.
- , *Kur’an Kıssaları Üzerine*. İzmir: Işık Yayınları, 1994.
- Şimşek, Sait. *Kur’an’ın Ana Konuları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2001..
- , *Kur’an Kıssalarına Giriş*. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1993.
- Tabbara, Afif Abdulfettah. *Kur’an’da Peygamberler ve Peygamberimiz*. Terc. A. Rıza Temel, Yahya Alkın, İstanbul: Milsan Basın Sanayi A.Ş., 1998.
- et-Ṭaberî, Ebū Ca‘fer Muḥammed b. Cerîr. *Câmi ‘ul-Beyân ‘an Te’vîlî Âyi’l-‘Kur’ân*. Tah. ‘Abdullâh ‘Abdulmuḥsin et-Turkî, Kâhire: Merkezu’l-Buḥûş ve’d-Dirâsât el-‘Arabiyye ve’l-İslâmiyye, Dâr-ı Hicre, 2001.
- , *Tārîḫü’l-Umem ve’l-Mulûk*. Tah. Komisyon. Kâhire: Matbaatu’l-İstikâme, 1939.
- , *Tārîḫü’l-Umem ve’l-Mulûk*. Beyrût: Dâru’l-Kutubu’l-‘İlmiyye, 1987.
- et-Ṭabersî, İbn Ḥasen. *Mecme‘u’l-Beyân fî Tefsîri’l-‘Kur’ân*. Beyrût: Dâru Mektebeti’l-Ḥayât, tarihsiz.
- Tancî, İbn Battûta. *İbn Battûta Seyahatnamesi*. Terc. A. Sait Aykut, İstanbul: YKY, 2005.
- Tanyu, Hikmet. “Ararat/Ağrı Dağı,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.1, ss.481-482.
- , “Cudi Dağı,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.8, ss.79-80.
- TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*, “Nuh,”
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid.
(01.12.2015).

- Temizkan, Abdullah. "Kur'an'da Sabır: Hz. Nuh Örneği," Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2012.
- et-Tirmizî, Muhammed b. 'İsâ. *Sunenu't-Tirmizî*. Tah. Beşşâr 'İvâd Ma'rûf, Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Tosefta, Abodah Zarah.
- Tottoli, Roberto. *Biblical Prophets in the Qur'ân and Muslim Literature*, Surrey: Routledge, 2002.
- Yalçın, Cavit. *Kavimlerin Helakı*. İstanbul: Vural Yayınları, 1995.
- Yaşın, Abdullah. "Cudi Dağı ve Nuh Tufanı," Nesim Doru (ed.), *Uluslararası Hz. Nûh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010) içinde, ss.515-526.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Beyzâvî," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.6, s.100-103.
- "Fahreddin er-Râzî," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.12, ss.89-95.
- "Peygamber," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.34, ss.257-262.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili Meali* (Tıpkı Basım) İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Yılmaz, Musa Kâzım. "Kur'ân-ı Kerîm ve Tefsirlerde Hz. Nûh ve Tûfan," Sait Özervarlı (ed.), *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, (İstanbul: 1999) içinde. ss.21-29.
- Yonar, Gönül. *Yaratılış Mitolojileri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015.
- Yusufoğlu, Selman. *Kur'an'daki Peygamberler*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2007.
- ez-Zeccâc, Ebû İshâk. *Me'âni'l-Kur'ân ve İrâbuhu li'z-Zeccâc*. tah. 'Abdulcelîl 'Abduh Şelebî, Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, 1988.
- ez-Zehebî, Muhammed Huseyn. *el-İsrâiliyyât fî't-Tefsîr ve'l-Hadîs*. Kâhire: Mektebetu Vehbe, tarihsiz.
- ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Aḥmed. *Siyeru E'alâmi'n-Nubelâ*. tah. Şu'ayb el-Ernâvût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1981.
- ez-Zemaḥşerî, Ebu'l-Ḳâsım Muhammed b. 'Amr b.Aḥmed. *el-Keşşâf 'an-Ḥakāiki't-Tenzîl*. Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-'Arabî, 1407.
- ez-Zeylâî, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed. *Tahrîcu'l-Eḥādîs ve'l-Âsâri'l-Vâkıa fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemaḥşerî*. tah. 'Abdullâh b. 'Abdurrahmân es-Sa'd, Riyâd: Dâru'bnu Ḥazîme, 1414.

ez-Zeyn, Semīḥ ‘Āṭif. *Mecme‘u’l-Beyāni’l-Ḥadīs*. Beyrūt: Dāru’l-Kitābi’l-Lubnānī, 1980.

Zegāl, Ḥasan Muḥammed. “Şaḥsiyyetu Nūḥ ‘Aleyhisselām fi’l-Ḳur’āni’l-Kerim,”
Yüksek lisans tezi, Cāmi‘atu’n-Necāhı’l-Vaṭaniyye, Filistīn, Nāblus, 2008.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12034,rabguzipdf.pdf?0> (03.03.2016)

<http://www.kaptanhaber.com.GAZETE/25492/1/>(08.11.2015)

<http://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-tr/yeni-antlasma/1-petrus> (08.11.2015)

<http://www.nedirnedemek.com.>(16.11.2015)

<http://www.nuveforum.net/863-islam-peygamberleri/219361-Nūḥ-tufani-insanlik-nufus-tarihi/> (08.11.2015)

<http://tdk.gov.tr/index.php?option.> (15.11.2015)

Sema Çelem, *Tefsir Külliyyatında Hz. Nûh Kıssasının Gelişimi*, Doktora Tezi,
Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akif Koç, s.224.

ÖZET

Bu çalışma Nûh kıssasının mezhebî tefsirlerdeki anlatım farklılıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca konuyla ilgili çalışmalara ve Kur'an araştırmalarında kıssa konusuna dair akademik bir tartışmaya yer verilmiştir.

Birinci bölüm Kur'an'da Nûh kıssası anlatımının surelerin kronolojik sırasına göre incelenmesiyle başlamaktadır. Bu bölümde Yahudi ve Hristiyan geleneklerinde Nûh kıssası genel bir bakış açısıyla incelenmektedir. Bölüm klasik İslam Tarihi kaynaklarında Nûh kıssası anlatımının değerlendirilmesiyle bitmektedir.

İkinci bölüm Ehl-i Sünnet ve Şî'î çizgisindeki müfessirlerin Nuh kıssasına ilişkin yaklaşımlarını ve yorumlarını ele almaktadır. Müfessirlerin yorumları ve ilgili rivayetler Hz. Nûh'un ismi, soyu ve yaşı, kavmini tevhide daveti, gemi yapımı, tennûr ve tûfân konuları bağlamında karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Hz. Nûh, Nûh Kıssası, Ehl-i Sünnet, Şî'î

Sema Çelem, *The Development of the Narration of Noah in the Tafsīr Literature*, Ph.D.
Dissertation, Advisor: Prof. Dr. Mehmet Akif Koç, 224 p.

ABSTRACT

The dissertation aims to examine interpretative differences in the narration of Noah in the Qur'anic commentaries produced in sectarian lines. This study consists of an introduction and two chapters. The introductory part presents the subject, aim, and method of the work. This part also discusses the relevant literature and the scholarly approaches to the qissa in Qur'anic studies.

The first chapter begins by analyzing the narration of Noah in the Qur'an by chronological order of the sūrahs. In this chapter, the narration of Noah is investigated in the Jewish and Christian traditions within a general perspective. This chapter ends with examining the elucidations on the narration of Noah in the classical works of Islamic History.

The second chapter deals with the approaches and interpretations of exegetes in Ahl al-Sunna and Shī'ī traditions and it compares differences between the explanations and reports basically on the name, lineage and age of Noah, his invitation to tawhīd, building the ark, tannūr (oven), and the flood (tūfān).

Key Words: The Qur'an, Tafsīr, The Prophet Noah, Narration of Noah, Ahl al-Sunna, Shī'ī.

